Rein Vellend

RAHUTU KEVAD

REIN VELLEND

RAHUTU KEVAD

Rein Vellend

RAHUTU KEVAD

Jutustus

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS TALLINN
1957

Kunstiliselt kujundanud H. Lemberg.

Велленд Рейн Якобович
БЕСПОКОЙНАЯ ВЕСНА
Повесть
На эстонском языке
Оформление Х. Лемберга
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja T. Huik. Tehniline toimetaja H. Kohu
Korrektorid V. Tui ja V. Kuresson

Ladumisele antud 6. III 1957. Trükkimisele antud 28. V 1957. Paber 54×84. 1/16. Trükipoognaid 19,5. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 15,99. Arvestuspoognaid 16,31. Trükiarv 7 000. MB-04087. Tellimise nr. 623.
Trükik. „Pioneer", Tartu, Kastani tn. 38.

Hind rbl. 7.70

7—3

1

Lääne poolt hakkab puhuma niiske tuul, pannes vabeaia postidel vedeleva vana räimevõrgu lapendama. Peagi kandub üle merejää udupahmakaid. Need liibuvad kõikjale, kõike rõskusega kattes, ja raagus sarapuile ilmuvad veepisarad, oksipidi tilkudes määrdunud urbsele lumele. Märtsihommikune külm taganeb, piilub valge härmatisena veel mõnest allatuule puulõhandikust või kiviõnarast, kuni pestakse uduvihmast sealtki.

Kivimügaratega nagu ülepillutud kaldakarjamaal tekivad veenired ja nirekesed. Otsides teed mustunud lumes ja väikestel jäälibendikel, ruttavad nad vinkavõnka alla mere poole. Takistustele põrgates ja neist põigates jooksevad veed, ühinevad, hargnevad, ühinevad jälle, kuni kohtuvad lohus küla poolt allatõttavate ojakestega ja neist saab väike kiirustlev kosk, mis üle rannakivide vulisedes ootamatult merejää alla kaob. Veevool kannab pinnal kõike võimalikku: mulluseid puulehti, oravatest puretud pähklikoori, teab kust tulnud laaste ja nüüd koguni tuletikukarpi.

Kõike seda saasta, mis uduvihmast sünnitatud vooluga mere poole parvetab, vaatab mõtlikul pilgul mees, kes istub ojaäärsel raudkivirahnul. Ta on istunud siin ilmselt juba üsna kaua, sest tema mantel on kaetud hõbetava korraga, millelt nõrgub veepiisku. Mehe üks käsi on hooletult püksitaskus, teine mudib kustunud paberossi sõrmede vahel. Siis lendab pabeross ojasse, kus see hakkab keereldes edasi tõttama. Samal hetkel

tabab mehe pilk vees pooliti muritud õlglille, sellise, nagu neid mõnel pool talveks akna vahele pannakse.

Tähendab, kuigi on alles märtsi lõpp, on keegi juba aknavahesid koristanud. Ehk askeldab kusagil küla pool praegugi nobe perenaine talvist kõntsa ja tolmu viimasele lumele rookides.

Kevadine puhastus... Rahutud kevadveed kannavad minema kogu saasta, uhuvad selle kus pagan... Ja uhtemail tekib uus elu, rohendav, värske, terve ja tugev. Eks ole elueoseid tulvil isegi seesama niiske, pisut jäine, kuid juba vaevumärgatavaid kevadlõhnu endas peitev õhkki. Seda on hea hingata — see otsekui joobnustab. Jah — kevadine puhastus! Aga suudad sa, Arnold Kallas, kevadist puhastust ka enda elus läbi viia? Kurjasti kipuvad möödunud päevade ämblikuvõrgud su käsi ja tahet köitma. Ja kui sa ennist randa jalutasid, et veel kord vaadata tuttavaid rahne, jääkütkes merelahte, kõrgele kaldale veetud paate, tukkuvaid vabeaedu ja võrgukuure, kas sa ei tundnud, kuidas need lähedased pildid nagu tuhandete peente sitkete sõrmedega su südameni küünitasid — mälestused Puistusmaal elatud ajast.

Edasi astudes kõrgeneb maapind. Siit paistab kogu Puistusmaa laht oma suurtest raudkividest täistipitud rannakõveraga, võrgukuuride ja vabeaedadega. Põhja pool tõuseb rand veelgi ja kaob merre küündiva kandilise nukana vaatepiiri sinendusse.

Siinpool eraldab silm aga kaldaorge ja orukesi. Kõik need on tuttavad paigad. Isegi see sarapikukünka kõrval lohu kaldal tukkuv sinihall raudkivimürakaski on kui vana sõber. Selle kivi katuseräästana maa poole ulatuva nuka all kössitas tihti vihmaseil päevil kiitsakas Ambrosiuse Ats, nii hüüdsid nad teda, kalaranna kulaku Ott Ambrosiuse pika kondiga karjapoissi. Oma liignime Arnoldil sel ajal külarahva suus veel polnud. Või mis liignime maksis vanemateta hulkurpoisile otsida. Jah, seal ta kössitas, selg vastu kivi, kasepakk istmiku all, ja sussitas uhtepuudest ning kasetohtudest tehtud tulelõket. Loomad seisid kui kannatajad, kaelad pikal sajuilmas, ei söönud, ei mäletsenud.

Tuli selle kivi juures mõnigi kord vastu võtta rang-

jalgse Oti sõimu, kui peremees avastas, et karjus polnud loomi lepiku alla sööma sundinud, vaid küpsetas hoopis kiviäärsel tulelõkkel põllult noolitud kartulimugulaid.

Rannaheinamaalt neli-viiskümmend sammu edasi lookleb madala lepistikuga palistatud allikaoja. Selle selge veega hauakestest kivide alt sai kunagi palja käega forellipoegi püütud. Perenaine, punnpõskne Oti eit, ei keelanud lahket sõnagi, kui ta neid neli-viis tükki, vahel ka rohkem, õhtul kööki poetas. Ott ise aga leidis pärast täie suuga maitsvat kala kugistades ometi põhjust uriseda. «Kas nii ka loomi märgatakse! Kas neid rohumaa peale ka juhitakse, kui mõte jahib hõrnapoegi ojahaudades!» — Aga kõigest sellest on nii palju aastaid mööda läinud... On's tõesti nii palju aega edasi elatud?

Natuke siinpool oja kasvab lausa merekaldal tillukesel luitekünkal suur ja kõver toomingas. Meretuul on puule küüru selga vajutanud. Eks see toomingaski tea su elust üht-teist pajatada. Puu oli tunnistajaks, kui Atsist Arnoldiks kasvanud noorsulane peremehe, kange Ambrosiuse Oti hingetuks maha lõi. Mis aastanumber siis oligi? — Vist kolmekümne kaheksas. Jah, purjus Ott naeris temale, sulasepoisile näkku, toppis talle oma karvase rusika nina alla ja räuskas: «Sii oo su sulaskönni õigus!» Siis see juhtuski.

Seda löömist meenutades ilmub muie Arnold Kalda näole. Kui rumal-äge sa tookord olid! Mõtlesid, et põrutad rusikaga ja lööd koos Otiga pikali ka ottide võimu. Ei löönud — ainult iseenda lõid kohalt lahti, viisid mõneks ajaks töötuna hulkuma.

Toomingas ei kutsu Arnoldis esile häid mälestusi. Praegu siit vaadates paistab talle koguni, nagu kehastaks see puu eneses kõike halba tema möödunud elus — näotult kõverik, sammaldunud, kohati mädanikku täis vagudega ja pehkinud okstega. Kas või sellepärast, et veel ühe hilisemagi sündmuse tunnistajaks oli toosama toomingas, vaatab mees teda kui põlist vaenlast, seda Ambrosiuse Oti kunagise krundi ristikivi-toomingat. Siia alla jalutas ta tol sumedal ööl üsna märkamatult Eviga, kui pea hõõgus tantsuuimast ja napsist ning

tekkis tahtmine minna end meretuulde jahutama. Tore paar olid nad — pikk kaardiväevanem Kallas ja mustajuukseline sale Evi. Tuul ei jahutanud siis, hoopis põletavana näis ta puhuvat üle noorte nägude ja sosin toominga lehtedes oli kui vana küürus nõia loitsimine, mis neid uimastas, teineteise poole surus ja nende suudluse üle pärast mürgise naerukihina saatis.

Jah... kuidas kõik seekord teistmoodi, piduliku ja puhtana tundus! Oh Puistusmaa, Puistusmaa...

Seda möödunud päevade peremehetsemist oma mõtete üle tajudes tõuseb mehe rinda korraga raev: mis sa norutad! Sa ju otsustasid, et lähed Puistusmaalt minema. Lähed ükspuha kuhu, kui vaid siit minema saaks! Ja nüüd, kui kõik on minekuks korras, seisad mere ääres ja haletsed. Kahetsed või? Ei, ei kahetse! — trotsib mõte. — Aga mis sa eile õhtul tegid? närib südametunnistus, närib ja närib.

Jah, mis eile juhtus, ei kõlvanud kusagile. Selletõttu oligi ta täna morn, süüdistas ennast, raevutses.

Kavalasti oli Evi seadnud püünise! Ta oli sind ilmselt oodanud. Jah — rumal ta polnud, see kaupmehe-Evi, pruunisilmne, kahvatu näo ja õrnade värisevate ninasõõrmetega naine. Kui kergesti vallutas ta tagasi kindluse, mis Arnoldi arvates pidi naisele kadunud olema!

Pärast demobiliseerimist toimis kolmekümne-aastane Arnold samuti, nagu paljud, kelle elu oli sõda segi paisanud: kiindus kiiresti naise kaunisse näolappi, abiellus, aga ei leidnud ei eluseltsilist ega sõpra. Ruttu kadus meest köitnud hurm, aga paistis, et veel kiiremini tüdines naine. Ja Arnold Kallas, keda peeti Puistusmaal tubliks paadijuhiks, kes tuli toime tugeva merega, ei tulnud toime kooselulaevukese juhtimisega. — See läks karile. Mitte tormis. Tormiga oli nii, et seda Kallas koguni armastas. On hea suruda rind vastu kümnepallist raju, lasta end rebida, sakutada, iga sammu nagu võites marult. Kuid on ka tüütavaid tuuli, tormi mõistest üsna kaugelseisvaid, vingeid ja üdinitungivaid, mis sind nädalate kaupa vihastada tahtes vintsutavad. Vingutavad ja vingutavad, kuni viimaks

teevadki inimese õelaks. Niisuguse närvesööva tuulena tundus Kaldale tema perekonnaelu Puistusmaal. Ja põhjus — naine.

Oli siis tõesti Evi süüdi? — Oli. Vahel tagantjärele arutades tekkis Kaldal tema vastu isegi teatav kahjutunne. See oli nagu haletsus, mida tuntakse vigase lapse vastu, kes oma vea tõttu jääb eluajaks teistele jalgu, keda sellesama vea pärast hellitatakse ja kes harjubki sellega, et ümbritsevad inimesed tema ülesande elus oma õlgadele võtavad. Ent juba varsti mõistis mees niisuguse kahjutunde põhjendamatust. Eks ole ta isegi hellitamisega Evit rikkunud, aidanud tal niisuguseks kujuneda, nagu ta nüüd oli.

Evi polnud vigane, ka mitte näotu. Koguni nägus naine oli ta välimuse järgi. Ometi, kui vigane, õigemini haige oli ta hing, kuivõrd sõna «hing» saab üldse kasutada naise kohta, kellele iga uus päev pakub kas uudset ja huvitavat või igavat ja ebahuvitavat mängu. Seejuures ootas Evi nagu pealtvaataja teatris, et teised selle päeva temale huvitavaks teeksid. Kuidas nad sellega toime tulid, sedamoodi ta inimestesse suhtuski, kas neile heameelest aplodeerides või neid kui igavaid kõrvale heites. Aga kui talle enam mängida ei soovitud, teda kätel kanda ja lõbustada ei tahetud, muutus Evi tujukaks, mehest ning kooselust pettunuks. Ta solvas Arnoldit, vähem küll sõnadega kui ükskõikse pilguga, täieliku ükskõiksusega tema töö vastu. See huvitas teda vaid niipalju, kuipalju brigadir Kallas eduka kalapüügiga suutis raha teenida. Kui ei olnud head saaki ja sellega ühenduses suuri sissetulekuid, näis Evi meest koguni põlgavat. Ta tegi inetuid stseene ja ütles talle lausa näkku: miks sa mu isakodust ära tõid, kui sa mulle midagi pakkuda ei suuda!

Aga Kalda juurest ära Evi ei läinud, ei, selleks oli tal küllalt vana Truupere arukust. Ja kuhu tal olekski olnud minna? Pidi ta hakkama endale mingi tüütava kantseleitööga leiba teenima?! Või, mis veel hullem — asuma tööle kuskile soolamispunkti või artelli?! Tänan väga — mis oleks ütelnud isa, endine külakaupmees ja taluperemees! Pealegi abiellus ta Kaldaga ju vastu vanamehe tahtmist.

Aja jooksul üha süvenes Kaldas teadmine, et talle jääb üle ainult üks tee — Evist lahkuda!

Aga temagi — kuhu pidi ta Puistusmaalt minema? Liiati, kui oli siia oma kätega ehitanud ilusa maja, kui siinsetel püügivetel oli tehtud tublit tööd, siinsete kaaslastega harjutud.

Kallas mäletab, kui kaua Puistusmaalt lahkumise otsus temas kääris, oodates mingit tõukejõudu ja võimalust elu muutmiseks. Tõukejõuks kujunes juhtum mullu sügisel. Evi, kolmandat kuud rase, oli ühel päeval voodisse jäänud. Ta ütles mehele, et oli kuuri juures kukkunud ja kaebas sees valusid. Kallas kutsus kiiresti arsti. See vaatas naise läbi ja kergitas pahaselt kulme. Teinud siis korralduse tema haiglasse viimiseks, pöördus ta minekule, enesel ikka mingi pahane ilme näos.

«Kuidas on, kas ei saa kuidagi aidata, et laps...?» oli Kallas kogelnud.

Arst aga tõstis valju, uuriva pilgu, raputas pead ning lausus napilt:

«Teda on juba vastupidises aidatud.»

«Kuidas!?» kohkus Kallas.

Arst noogutas.

«Lapsetapja!» oli Kallas huuli närides endamisi raevutsenud. Last oli Kallas oodanud, oli salamisi lootnud, et tema sünd taastab nende esimeste abielunädalate helluse ja õnne.

Sellest ajast tekkis lausa jäine vahesein tema ja Evi vahele. Isegi kõnelnud oli ta naisega ainult niipalju, kui seda teineteise kõrval elades just hädapärast vaja oli. Kallas tundis, et ta on oma kiindumusest tervenemas, et enam ei saa Evi teda mõjutada, vaid on talle koguni võõraks muutunud. Naine ei suutnud teda enam närvitsemagi panna. Ta vaatas Evit nüüd ainult irooniliselt, pilgus muie.

Ja kui Arnoldile tehti ettepanek kandideerida suure linna lähistel asuva kalurikolhoosi esimehe kohale, tundus see suurepärase võimalusena oma elu muutmiseks.

«Küll on tore — saame linna külje alla!» säras Evigi algul.

«Ei, Evi. Mina lähen üksi. See on kindel! Kõik jätan

sulle — maja ja mööbli. Kuni lahutuseni maksan sulle iga kuu kindla summa...»

Naine ei laskunud pisarateni, hoopis õelust vilkus ta silmadest.

«Aga... kui ma ei anna sulle lahutust?» ütles ta tasa.

«Sel poleks mõtet — meiega on asi ju täiesti selge, milleks siis niisugune pettemäng!» vastas Arnold näiliselt rahulikult. Kuid sisemiselt polnud ta kaugeltki rahulik, sest Evist võis kõike oodata.

Eile oli Kallas Rannaväljalt tagasi tulnud, et jätta hüvasti Puistusmaaga. Ta oli valitud Rannavälja kolhoosi uueks esimeheks. Uks uude ellu seisis avatuna — muudkui mine... Kuid Arnold Kallas, sa vist unustasid midagi, unustasid need niidid ja niidikesed, millega elatud elu iga inimest seob. Alati ei purusta neid ühe hoobiga, sest kõiki neid ei oska korraga nähagi, mõne sitke sideme leiad alles siis, kui tahad täiesti vabana maanteele astuda. Jääb vaid imestada, kuivõrd tugevad on isegi halva püünisepaelad, mida möödunud päevad su sammudesse poetasid.

Võib-olla tundub imelikuna, et Arnold, kuigi oli otsustanud naise hüljata, peale nädalapikkust Rannaväljal viibimist jälle Puistusmaale tulles peatus siiski tema juures, omas kodus, majas, mille ta ise oma kätega oli palkidest üles ladunud. Kuhu mujale pidi ta siis ikka ööks jääma?...

Niisiis, Arnold astus majja. Ta oli bussist tulles juba pisut napsi võtnud. Ja kui Evi, kes selleks õhtuks oli toad korda teinud ja soojaks kütnud, uues siidkleidis teda lauda kutsus, tekkis Arnoldis mingi vallatusekihk. Olgu siis pealegi — pidulik lahkumine! Olgu siis pealegi teatraalne õhtu, kus kassi ja koerana elanud abielurahvas näitleb head läbisaamist. Evile oli kogu elu lõbus näidend, ja küllap Arnoldilgi seekord huumorit leidub — kõike pole naine temas veel suretanud. — Arnold mängib täna kaasa, palun! Nii oli ta seekord, momendi mõjul otsustanud.

Avati likööripudel (isegi selle oli Evi targu muretsenud), raadio mängis. Arnoldile tegi see teesklus koguni lõbu, ja likööri mõjus täna kuidagi eriti rammes-

tavalt. Arnold pidi juba magama heitma, nagu tavaliselt viimastel kuudel — töötuppa, kui Evi hõikas magamistoast, näiliselt siiralt ja liköörist pisut uniselt:

«Arnold, ole vähemalt tänagi viisakas! Teeni mind — kustuta tuli. Olen juba voodis!»

Midagi mõtlemata, midagi muud kavatsemata kui ainult tuld kustutada, astus Arnold magamistuppa, et Evi palvet täita. Kuid... Evi oli siiski ilus naine.

Ja täna pures meest kahetsuseuss, uuristas südametunnistuse kallal, sest eks Evil olnud hommikul täielik õigus väikese irooniavarjundiga pilgus talt küsida: «Kallis — ega sa ometi täna ei sõida!»

See «kallis» kõlas küll huulte otsast öeldud narrimisena, kuid pani mehe kõrvalestad siiski õhetama.

«Sõidan õhtuse bussiga!» oli Kallas öelnud, näost kahvatu ja raevukas, kuid oma kaotust mõistes.

«Sõidad? Heakene küll. Aga mine siis kindlasti tädi poole, ma ju kirjutasin talle!»

«Kuidas? Mis?» üllatus Kallas ebameeldivalt. Nädalapäevad Rannaväljal viibides peatus ta endise esimehe juures ega olnud naise tädi isegi üles otsinud. Sellest nõelterava nina ja ütlemisega eidest, keda Arnold oli kohanud möödunud aastal Evi ema matusel, polnud talle jäänud kaugeltki meeldiv mulje. Kui vana Truupere oli vähemalt avalikult õel, siis too naine peitis oma salvamised naeratuse taha ja tegi end otsemaid suureks sugulaseks... Nii et nüüd oli armsale tädile tema Puistusmaale saabumisest juba kirjutatud — tähendab, niidid jooksevad järele, põimitakse uued võrgukesed. Ja pärast eilset ööd on Evil selleks õiguski, nõnda et mis sul, mehikene, ikka protesteerida, aasib Kallast mõte.

«Kurat! Närukael olen, vaat mis! Närukael!» ütleb Arnold raevukalt ja hammustab huulde, astudes läbi uduvihma küla poole. Vihma piserdab puude okstele ja tuul tundub mehele nutunuuksumisena. Ja nagu õel, naerukihistav nõid jääb tema selja taha kössitama üksik vana toomingas, raagus oksi kätena ette sirutades.

Õhtune buss, mis Puistusmaalt linna läheb, võtab siiski kaasa Rannavälja kalurikolhoosi esimehe Arnold

Kalda. Ta siseneb bussi kahvatu näoga, aga ta silmades on hädaohtlik jonn. Ta saab sellest üle! — Peab saama! Lõpp Puistusmaaga, lõpp Eviga!

Ta ei lohista häirivaid meeleolutsemisi nagu koormaköit endaga uude ellu kaasa! Sest kaupmehe-Evi — sa tegid seda ettekavatsetult. Ja seepärast sa kaotasidki — otsustab Kallas.

2

Teel Puistusmaalt linna peatub autobuss teisel pool Rannavälja silda, kus kivivaremete kõrval on laudadest kokkulöödud väike ooteruum. Peaaegu tühjast bussist väljub maanteele üksik sõitja, uudistab ümbrust ja hakkab kiiresti silla poole astuma.

Õhk on jäine ja päeval tahenenud mätastel valendab härmatis. Eilsest suurest sulast pole enam jälgegi. Üle männiku paistab punakalt tohutu suur kuu, muutes uduvaiba jõeäärsel heinamaal kummaliselt sätendavaks.

Arnold Kallas, tema ongi see hiline saabuja, peatub hetkeks, kergitab krae üles, puhub sooja hingeõhku sõrmedele ja astub siis edasi. Ta samm on pikk, jalad põlvedest vähe nõtkuvad, keha pisut ettepoole kummardunud. Nii astuvad sõdurid rännakul, kandes raskeid rakmeid. Kuid Kalda välimuses pole midagi sõjamehelikku. Ta kannab halli jopet, tumedavärvilisi kalifeepükse, lühikesi kummisaapaid, peas on tal sinine suusamüts.

Umbsest bussist väljunud mees hingab täie rinnaga jahedat ööõhku, see on puhas, lõhnadeta, külmalt sõõrmeisse hakkav.

Kuu tõuseb kiiresti taamal tukkuva männiku kohale, pannes veepinna vasena helkima. Vaatamata hämarusele võib siiski märgata, et jõevood on alles hiljuti jääst vabanenud: kaldaid palistab valendav jääviirg ja vool on kiire, viies vett veel tardunult seisva mere rüppe.

Jõesuudme ümber paistab mõlemal pool kaldal ridamisi tukkuvate majade siluette. Teeni majad ei ulatu, nad näivad sellest nagu ettevaatuse pärast eemale hoiduvat. Alles sadakond meetrit teisel pool teed, seal, kus

algab männik, mustendab teine, pisut suurem majadegrupp, mis poolkaares ulatub jõeni. Seal vilgub akendest juba tulesilmi. See on Rannavälja Vanaküla, kus on peamiselt individuaalelamud või suvilad. Seal kusagil elab ka ta naise tädi, ehk ootabki teda juba, sest Evi ju kirjutas. Aga ei — ta ei tee tädist väljagi, ei lähe teda üles otsima. Küllap eluruumi ehk ikka kuidagi leiab, kuigi eelmisel siinviibimisel ei osanud keegi talle korteri suhtes nõu anda. Niisiis üle silla ja — vasakule, Kalakülla — ta läheb tülitab täna öösel veel endist esimeest Raigot.

Jõesuudme asulas ehk Kalakülas elavad kalurid. Kalakülas asub ka Rannavälja kalurikolhoosi keskus. Kallast pani eelmisel siinviibimisel imestama Kalaküla võrdlemisi kehv välisilme — nähtavasti on see linnalähedane kaluriasula seni oma asukaile vaid vaevalist elatust pakkunud.

Kalaküla majad olid madalad, enamasti ümaratest palkidest. Nad toetusid raskelt luiteliivale, roogkatuselised kühmus turjad vastu tuulist taevast. Need osmikud seal näisid kaitsele jäänud väesalgana mereavaruselt pealetungivate tormide vastu. Sügisesed läänerajud olid majad mere poolt küljest sügavasti tuiskliiva matnud. Seda tolmuna peent liiva jätkus kõikjale, küll sammaldunud roogkatustele, küll akende vahele ja soolastest tuultest helehalliks pleekinud seinapalkide pragudesse.

Kalaküla otsast algab rannale istutatud kaitsemets, mis siit sillalt vaadatuna tulijale süngena vastu mustab. See lõikub kiiluna maantee ääri pidi ka kahe asula vahele, neid lahutades. Madalad jässakad männid on meretuulte mõjul vildakaks kasvanud, küünitades oksi nagu hiigelkäppasid peaaegu maani. Need männid olevat istutatud mitukümmend aastat tagasi peamiselt selleks, et Vanaküla suvitusrajooni kaitsta meretuulte ja lendliiva eest. Tänu sellele ei murragi läänetormid lausa suvilate vahele.

Kalakülas aga on tuultel ja tormidel täielik vabadus. Tema inimesi polnud kellelgi tarvis tuulte eest kaitsta.

Nagu kindel piir kahe asula vahel jookseb metsa äärt

pidi sirge maanteelint, kus nüüd vastu ööd on liiklemine vaibunud.

Kallas peatub sillal. Sillasammaste vastu põrkav jõevool sünnitab betoonist kaarte all kummalise ümina, mis jäälahandikel häälitsevate aulide huigetega liitudes on neile nagu tundmatu mänguriista tasane ja rahulik saatemuusika. Ometi ei häiri need hääled suure rahu muljet, mille on loonud vaikne, külm õhtu, taevas punav kuu ja otsekui tukkuv männik.

Nüüd roomab udu heinamaalt Vanaküla majade vahele, mille plekk-katused kuuvalgusest helgivad. Udu peidabki majad kuni katusteni; need jäävad tema hallile järvele kangastuma kummalise õhus heljuva saarena.

Aga vasakult, Kalakülast hoidub udu millegipärast eemale. Kalaküla lömitab nagu sünge ähvardav elukas piki mereäärt, mõjudes Kaldassegi praegu millegipärast võõrana ja vaenulikuna.

Nii sillal seistes ja oma uut elukohta kuuvalges hämus silmitsedes tunneb värske esimees riiete vahele pugevat jahedust, haarab puhkeviivuks maha asetatud kohvri ja sammub sillalt edasi maanteele. Siit on veel sadakond meetrit, enne kui kääruline tee pöördub Kalaküla majade vahele.

Mehe mõttelõng kandub nüüd kolhoosile. Ta silmade eest rullub mööda hiljutine üldkoosolek, ja meel muutub rahutuks.

Mis on siin Rannaväljal õieti lahti?

Koosolek möödus ilma erilise elevuseta, sõnavõtte oli napilt. Ja kes kõnelesid? — Endine esimees Raigo, kes soovis talle edu ja avaldas lootust, et kolhoos suudab uue energilise esimehe juhtimisel üle saada paljudest raskustest, mis seni on tööd pidurdanud. Lähemalt neist raskustest aga Raigo ei kõnelnud. Ka hiljem temaga vesteldes ei jõudnud Kallas nende jälile ega olnud neist kõneldud sõnavõttudeski. Küll märkas ta aga selgesti Raigo heameelt esimehe-kohustustest vabanemise puhul. Mees otse säras sellest.

«Mina olen, tead, kalamees, artelli asjadega kantseldamine käigu kuradile — see sööb aja käest. Ja ikka ei lähe asi nii, nagu peaks minema,» seletas Raigo käsi

laiutades ja alguses nagu piinlikkust tundes, kui Kallas ääri-veeri mööda päris, miks Rannavälja kalurikolhoos plaani täitmisega toime ei tule.

Kallas oli Raigot päris vaenulikult uurinud, aga mehe sinisilmsest ja julgest kalurinäost helkis avameelsust. Ei — vaenlane Raigo polnud, selline, nagu neid nüüd, kolhooside loomise päevil, tihtigi esimeesteks poetus. Ta näis tõesti tubli kalur olevat, käis esimehe-kohustuste kõrval brigaadiga merel ja oli nende väheste hulgas, kes ületasid kalurile ettenähtud püügiplaani. Ja nii arenes endise ja uue esimehe vahel koguni heatahtlik seltsimehelikkus, mis Kalda Raigode juures öömajal olles süvenes. Lihtne poiss, see Raigo. Keerulist nalja ei mõista ega ei armasta, aga lihtsat kalurinalja naerab kogu südamest.

Seal oli veel teisigi kalureid, kelle olemusest paistis tubli randlane, nagu kareda hääle, aga lõbusa esinemisega jässakas mehemürakas Tuur, või jälle põline kalur, väikesekasvuline vanamees Alas, ümara näoga rahulik Toots ja mõni teinegi. Mehi oli, kuid möödunud aasta plaanist täitis Rannavälja kolhoos kõigest kaheksakümmend kuus protsenti ja tänavu esimese kvartali plaani täitmist ähvardas koguni täielik nurjumine. Jääalust püüki, mida tulnuks ette võtta kõigi kaluritega, paarkümmend kilomeetrit rannast eemal, ei tehtud. «Aga miks?» päris Kallas. Küsimus jäigi seekord vastamata. Kaugemal merel olevat käinud vaid üksikud «mutimehed». Enamik kalureid oli püüdnud kodukalda lähedal jää alt õngedega turska. See aga andis viletsavõitu saagi. Praegu seisis püük täiesti, sest jää lagunes. Aga lagunes aegamööda, kuna polnud tuuli. Meri oli tõmbunud juba tumedaks, ning siin-seal mustas vettki, kuid poorne jääkelts, mis kohati enam koeragi ei kandnud, rääkimata inimesest, püsis merel, küündides kaugele silmapiirile. Nõnda ei saadudki püügile, sest katsu sa paati sihukeses jääsupis edasi ajada!

«Ja-ah, praegu ei saa, aga miks ei mindud enne suuremale jääalusele püügile!» ohkas Kallas endamisi, olles süvenenud Rannavälja kalurikolhoosi muredesse. Siis katkeb ta mõttelõng, sest Vanaküla poolt tuleb keegi.

Tulija astub kiirel sammul. Ta käed käivad veskitiibadena, otsekui kõnniks ta libedal. Kallast märgates jääb tulija peatuma. Ka tema käed peatuvad, sirutuvad aga kohe sõbraliku žestiga ette.

«No küll on lugu — esimees juba siin! Ja kell pole veel kümmegi. Jälle on buss varem tulnud. Aga see on tore, et ma esimehe ära tabasin, see on tore! Nüüd, kallis seltsimees Kallas, astume muudkui minu poole, muudkui minu poole!»

See on ju brigadir Viidrik Nubu! Kallas mäletab väheldast mõnusa jutuga meest valimiskoosolekult. Tema oli seal väheseid sõnavõtjaid, ja nagu Kaldale paistis, rääkis ta päris õiget juttu. Mis ta seal rääkiski?... Imelik lugu — mitte midagi brigadiri sõnavõtust polnud talle meelde jäänud. Muudkui seda ta pani küll tähele, et paljud kalurid kõnelejat kuulates kummaliselt passiivseks jäid. Tollal neid enese ette põrnitsevaid ja vaikivaid mehi vaadates läbiski Kallast külma hoona teadmine, et siin kujuneb töö raskeks, sest kalurite vaikivast summast õhkus jahedust ja kas mitte vaenugi?

See kõik meenub Kaldale mõne hetke vältel, mil brigadir rõõmustab selle üle, et ta esimehe siiski enne on kätte saanud, kui see omapead kuskile «eksida jõudis». Nubu sirutab esimehele käe, aga selle pilk on kuidagi tõrjuv. Kallas ei mõista sõbralikkusepurskeid inimeste vahel, kes on lõpuks veel täiesti võõrad. Uue esimehe jahedus aga ei näi teist segavat. Ta võtab poolvägisi esimehe kohvri, hakkab tema kõrval edasi vantsima, ja ta kummalisest huuletust suust kostab vurin:

«Aga asja juurde, asja juurde! Vaadake, kui ma peale koosolekut küsisin, et kuidas teil korteriga on, siis sellepärast, et mõte kohe vaevas, kuidas esimeest aidata, korteriga ikka. Esimehel peab ju artelli keskuse ligidal eluruum olema, eks ole? Ega te veel pole leidnud?» Kui mees niimoodi kiirustades lauseid lükib, märkab Kallas, et Nubu tuletab meelde mingisugust looma lapsepõlves nähtud muinasjuturaamatust, vist oli see nirk. Nubus on midagi väledat, püsimatut.

«Ei — õieti pole olnud mahti veel otsidagi,» vastab Kallas Nubu pärimisele. Naise tädi ta targu ei maini.

«Muidugi pole olnud mahti, alles te ju tulite, kus siis seda! Ja ega sest otsimisest palju kasu poleks olnudki. Teate, linna lähedus ja kevad! Suvetoad — need on ju hullusti hinnas! Ja kust neid leiabki — igal pool vanad üürilised ees. Sellepärast ma arvasingi, et tuleb ikka appi hakata. Arutasin juba oma naisterahvaga sedasi, et leiaks ehk kuidagi meiegi juurde kohakese. Muudkui et meil on elamutevalitsuse maja. Majavalitsus hakkas küll suvekambreid remontima, aga või see nii nobedasti läheb — ega nüüd siis alati vajalikku materjali saa, ei lauda ega naela. Nüüd ju igal pool suur ehitamine!»

«Oh, teete endale asjata tüli, küllap ma leian...» püüab Kallas teise jutulõnga pidurdada, sest millegipärast ei oska ta ennast Nubule kohandada, kuna ta ei saa aru, kuhu see oma jutuga tüürib. Ja kuigi ta praegu on kahevahel, kas võtta Nubu öömaja-pakkumine vastu või minna veel hilisõhtul endist esimeest tülitama, lahendab Nubu järgnev jutt juba küsimuse:

«Tüli pole midagi, sest eks uue inimese, pealegi esimehe eest, peab ju hoolitsema. Me juba leppisime Raigoga kokku, et esimees peatub paar päeva minu pool, kuni korteriasi klaariks saab. Ja see juba susiseb, juba susiseb!»

Seda uudist väljendades on Nubu ilme õnnelik ja tähtis.

«Mõistate, esimees, *ilus rõduga tuba*! Jah, see on otse ime. Muidugi, teate ju isegi — tutvus loeb, tutvus loeb, sest muidu vahest uus inimene ja... koguni ehk kardetakse või...»

Nüüd piilub Nubu esimeest silmi kissitades ja nagu pisut kõõritadeski. Ja kui ta nii kõõritab, taipab Kallas äkki, et mitte nirki, vaid rebast meenutab Nubu muinasjuturaamatust. Ilma et oleks otsest põhjust, muutub Kallas ettevaatlikuks. Ometi on korteri hankimine küllaltki tülikas ülesanne, ja Nubu ettepanek meelitab. Kallas tõrjub vaistuliselt tekkinud ettevaatlikkuse tema suhtes tagasi ja otsustab pakutut järele vaadata. Ehk leiab tõesti kas või esialgse peatuskoha.

Pöördutakse paremale piki külatänavat, avatakse kääksuv värav, siis veel kümmekond sammu mööda

öökülmast kahutatud hoovi, ja esimehe võtab avaras eeskojas vastu rasvase naeratusega emand, rasked kullast kõrvarõngad helkimas uksest paistvas toavalguses. Ta on Nubust pikem ja kerekam, tal on lihav kongnina ja esileprunditud ülahuul, mis «s»-tähte teravalt hääldades paljastab kuldse silmahamba. Ninasõõrme kõrval mustab tal teravalt sünnimärk, ja Kaldale näib, et seda mõistetakse «ilumärgina» ja aidatakse mingi värviga kaasa.

Nubu emandal jookseb jutt kergesti, seda saadavad elavad žestid.

«Mõtelge ometi — uus esimees juba päral! Oieeh — mul pole kohvilaud veel kaetud! Aga astuge tahapoole. Nii külm õhtu täna, mõtelge ometi. Ah või buss tuli varem — no mõtelge ometi!»

Ja enne kui Kallas jõuakski midagi mõelda, on ta mantel seljast aidatud, müts varna asetatud, ja ta leiab ennast pehmele sohvale istuma surutuna.

Kui kohv lauale jõuab, ja see jõuab üsna kiiresti, selgub Kaldale, et nii jutu kui ka maja pärisperemees on siiski Viidrik Nubu, mitte tema kerekas emand. Osavasti meelitab Nubu vestlusse isegi mõtetevaevas esimehe, juhtides jutu sellele, mis viimast momendil kõige rohkem huvitab — korterile. Küllap kolhoosimuresid muretseda jõuab, enne peab inimene uues paigas ikka jalad maha saama!

«Nojah — vaadake — Kalakülas on see elamineolemine alati kitsavõitu olnud. Eks Raigo juures nägite isegi. Siin, Vanakülas, on jälle harjutud vaba ruumi suvitajatele üürima — teate, ajutine inimene, ei tee talvel tüli ega too lapsi kaela, ja maksab koguni paremini kui aastaringi-üüriline. Aga mul siin sugulane, naisevend Tooder, uusmaasaaja, temaga oli juttu ja temal pidi majas vaba ruumi leiduma. Ma vanale Toodrile juba rääkisin, et uus esimees . . . ja et inimest peab ju aitama. Nojah, Tooder arvas siis, et alumisel korrusel pidi just tuba vabanema ja sinna saaks ehk esimehe paigutada.

Mis Toodrisse puutub, siis olgu muidu mis on, aga kui mees midagi lubab, siis peab ka sõna, seda ma ütlen. Nii et see korteriasi on peaaegu kindel. Jah, uue

korteri õnneks võib napsiklaasi tõsta. Peale selle — me saame naabriteks!» lõpetab Nubu.

«Aga see rõduga tuba pole just päris omaette, ja kui esimehe perekond lepib . . . ?» uudishimutseb Paula.

«Tulen Rannaväljale üksi, nii et toast jätkub küll!» ütleb Kallas järsult.

«Ah või koguni poissmees olete! . . .» üllatub Paula Nubu ja vaagib varjamatu naiseliku edevusega esimeest, kes lõpuks on päris meeldiv mees, ja mõeldagu — poissmees!

Säärane maguslääge ja pisut ihalev pilk pahandab Kallast. Irooniline kurd tema huulenurgas jääb Paula Nubust märkamata, sest see, mida uus esimees nüüd nagu kõige tavalisemat asja teatab, viib naise tasakaalust välja, ja ta oskab vaid rumalalt naeratades ohata: «Mõtelge!»

Kallas ütleb rahulikult, et kui perenaine just teada tahab — ta pole poissmees, tal on noor ja kaugeltki mitte inetu naine, aga ta ei kavatse teda Rannaväljale tuua, vaid jätab ta Puistusmaale.

Lõpuks toibub Paula ja pärib kahtlevalt:

«Aga, taevake, kauaks siis?»

«Kas või — igaveseks, kui naisele meeldib.»

Paula ebaleb. Viisakas see uus esimees igatahes ei ole, otsustab ta. Teise, veel üsna võõra inimese perekonna-asjades sorimine talle muidugi viisakusetusena ei tundu.

3

Miks just maapoolset osa Rannavälja asulast Vanakülaks nimetatakse, on võõral raske mõista. Pigem võiks selle nimetuse anda Kalakülale tema madalate kalurimajadega, millede iga tundub olevat pikem kui Vanaküla enamikus linnaliku välimusega elamuil. Nii näib võõrale. Kohalikud elanikud aga teavad, et asi on teisiti. Enne kui möödunud sajandi lõpul jõesuudmele tekkisid esimesed kalurionnid, oli Vanakülas juba väike asula. Jõel polnud siis veel silda ja sellest sõideti parvega üle. Linnapoolsel jõekaldal, praeguse kivivare kohal seisis tollal pikk madal kõrtsihoone. Vana hiigla-

kasvuline Joosep Tooder, endine laadakaupmees, ehitas selle kõrtsi 1841. aastal, kui tulekahju oli senise puust kõrtsi koos kõrtsmikuga tuhaks teinud. Kõrtsmik Joosep Toodril oli kuus poega. Need olidki teadu järgi Vanaküla esimesed asunikud. Pojad võtsid naised, ja kuigi ka mõni neist ajapikka kaugemale rändas, mõnest linnas ärimees sai, jäi Toodrite perekond ometi Vanaküla põlisteks asukateks.

Alles pisut enne Esimest maailmasõda tekkis Vanakülasse teine domineeriv perekond — Nubud. Linnast siia asunud rätsepmeister, väikesekasvuline nobe Andreas Nubu pani Rannaväljale asudes rätsepaameti maha ja hakkas aiandusega tegelema. Müütas aiasaadusi linnas, aga varsti hakkas jõesuudmele asunud kalurite käest ka kalu üles ostma. Peagi viis vana Nubu oma kahe rattaga hobukaarikul linna nii aiasaadusi kui kalu. Linn kasvas ja toitis rätsepmeistri uut ettevõtet. Ja kui kodanliku «vabariigi» päevil vana Nubu ainus poeg Viidrik isa maha mattis ning tema äri jätkas, ei tulnud tal ise enam linnasõite ette võtta. Sinna sõitsid nüüd juba Nubu sulane ja teenija, ja mitte enam ühe, vaid kahe hobusega. Nubu aga askeldas oma aiandis ja vahepeal paarikümne-pereliseks kasvanud Kalaküla kaluritaatidega, neilt kalu kokku ostes. Kuhu Nubu oma kahtlemata korraliku sissetuleku pani või kuidas ta seda talletas, ei teatud. Ta elas jõekaldal, veel vana rätsepmeister Nubu poolt ehitatud näotus ruugeks võõbatud majalobudikus.

Teisiti oli kodanlikul ajal elanud teine Rannavälja põlistest asukatest, Nuutsius Tooder, vana kõrtsmik Joosep Toodri üks pojapoegadest. Kogult nagu vanaisagi, kohmakas rässakate jalgadega mehemürakas, oli ta pärinud ka vanaisa äritaibu ja ahnuse. Nii kuulus juba enne, kui linnasaksad Vanakülla suvilaid ehitama hakkasid, Nuutsius Toodrile kogu Rannavälja maa. Hiljem müütas ta seda igale soovijale, ja et Rannavälja oli suure linna lähedal looduslikult kaunis kohas, maksis maa siin kulda. Nuutsius aina muheles oma suvila rõdul ja kasvatas koeri. Naist tal polnud, selle asemel eelistas ta pidada nägusaid teenijatüdrukuid.

Nuutsiuse aastatelt pisut noorem vend Aleksander,

samuti paari maja omanik, oli pärinud küll ka Toodrite kerekuse, mitte aga kavaluse. Kuigi ta askeldas suureks-paisunud kõrtsis, millest «vabariigi» lõpupäeviks oli kujunenud linnasakste üks armastatumaid pummeldamiskohti, ja kuigi ka tema rahapung jõudsasti kosus, siis tänu peamiselt Aleksandri enda ja ta naise ööd-päevad kestnud rahmeldamisele küll kõrtsis, küll talus. Sest nagu vajadusena mingit isaisade traditsiooni jätkata, pidas Aleksander ka kõrtsi juurde kuuluvat talukohta.

Nii läks elu neil lausa ülesmäge, nagu Aleksander Tooder veel praegugi öelda tavatses, kui jutt viinaklaasi juures «endistele aegadele» juhiti. Aja jooksul oli nii kujunenud, et Vanakülla ja Kalakülla kodanlikul ajal elama asunud vaesem rahvas jäi majanduslikult sõltuvaks Toodritest ja Nubudest. Osteti neilt oma pisikesed aiamaalapikesed, laenati raha osmiku ehitamiseks, kala-püüniste või lehmamullika muretsemiseks. Ei leidunud seetõttu peaaegu ainustki peret kahes asulas, kes polnud Nubudele või Toodritele võlgu, rääkimata suurest «tänuvõlast». Siis aga tuli krahh, tuli aasta 1940, selle järel veel sõda. Vahepeal oli küll Saksa okupatsiooni-aeg, mis Toodritele näis meeldiva unenäona, ent kui sõjavanker teist korda üle Rannavälja veeres, jäid Aleksander Toodri kõrtsist järele ainult ahervaremed ja Nuutsiuse ärile maaga tuli juba jäädav lõpp.

Kuid Toodritel oli põlist visadust, nagu seda oli Nubulgi. Ja et pagemine luhta läks, ehkki Aleksandri poeg isale ja onule linnast veel viimasel minutil auto järele saatis, tuli katsuda elada uues olukorras.

Nii pole midagi imestada, et just Viidrik Nubu algatas suurepärase mõtte: koondada kohapealsed kalurid artelli, sest «ühisuses on jõud», nagu ta agiteerides rääkis. Kui Nubu tõusis kaluriartelli brigadiriks (esimeheks teda siiski ei valitud), siis Nuutsius Toodrist sai üleöö kalamees ja tänavu päris riiklik kalapüüdja — ministeeriumi abimajandi kalur. Aleksander Toodriga aga oli juba neljakümne kuuendal juhtunud niisugune kummaline lugu, et korraga oli tema nimi uusmaasaajate nimekirjas, ja talle anti tema enda endisest maast paras ning päris hea põllutükk. Ilusasti ümbritses see ta

kahekorruselist «individuaalelamut», nii et Aleksander hommikul tõustes ja aknast ilma vaadates võis oma uudismaagi korrapealt pilguga üle kaeda. Kuidas juhtus, et kulakust sai uusmaakrundi peremees — võta kinni, aga selliseid asju neil aegadel juhtus.

Nubu ja Toodritega peaks lõppemagi Vanaküla «päriselanike» loetelu. Sest teised külaelanikud ei paista ega pole millegagi silma paistnud. «Päriselanike» hulka ei saa näiteks kuidagi lugeda Aleksander Toodri poja naisevanemaid, pisut saksikuid aga vaeseid antvärke, kes sõjapäevil Vanakülla kolisid ja nüüd Toodri majas ulualust leidsid. Need on lihtsalt vaesed sugulased.

Kauri emand ise eitab kõige kategoorilisemalt oma kuulumist «vaeste sugulaste» hulka, sest esiteks on tema mees, vana Kauri, linnas peaaegu «professor» — muusikaõpetaja muusikakoolis, teiseks ärgu arvatagu, et Rosalie Kauri pärineb mõnest töölisperekonnast või popsitalust! Rosalie Kauri, sündinud Lillemaa, on Puistusmaa endise hobupostijaama-pidaja Friedrich Lillemaa (varem Lilienberg) tütar. Ja hobupostijaamapidaja, see on juba midagi kooliõpetaja või postmeistri taolist, igal juhul intelligents. Isegi kodune keel olnud neil saksa keel. Et emanda õde lihtlabasele Puistusmaa külakaupmehele noorikuks läks ja kuni surmani seal troonilttõugatud kaupmehe kümnehektarisel talukohal pidi vasikaid ja kanu karjatama, sellest emand Rosalie ei armasta kõnelda. Seepärast ei teata Rannaväljal midagi ka Rosalie sugulastest.

Peale ülalmainitute elavad Vanakülas endised popsid ning pisikohtade pidajad, kellel on siin aiamaake ja lehmamullikas. Nood polnud teadagi mingisugused põlisasukad, nemad olid hilisematel aastatel siia tulnud. Vähemalt Toodrite ja Nubu arvates poleks neile Vanaküla ajaloo koostamisel küll tähelepanu tohtinud kinkida. Elasid hallilt ja vaikselt — mõni noorem (neid oli üksikuid) käis linnas tööl. Oli kergem kui varem, sest kuigi Toodrid vahel mõnele mõista andsid, et võlg jääb võlaks, siis otseselt tasumist ei nõutud. Endastmõistetavalt kehtis aga vanast ajast jäänud tänuvõlg, ja nii kujunes, et kui Aleksander Toodril oli sõnnikuvedu,

kesakünd või heinategu, leidus ikka tasuta abistajaid endiste «võlgnike», vanemate inimeste hulgas, sest mine tea, kuidas see elu veel läheb! Ka Nuutsius kasutas samal põhimõttel Vanaküla eitesid võrguparandusel. Ja kui ta mõnele pihutäie värsket kala andis, tundus see otsekui hea peremehe kingitusena.

Ainult Nubu muutus üleöö «uueks inimeseks». Temal polnud põllumaad, tema võlgnikest, kui neid ka oli, polnud kuulda, ja Nubu ise eitas kõige kindlamalt seda, et keegi talle võlgu oleks. Nubust sai korraga rahvamees, niisama kiiresti kui asendus tema endine helehall plüüškaabu sonimütsiga. Nubu otsaesine oli nüüd tihti mõtlikult kortsus. Jah, tal oli palju askeldamist, eriti seni, kuni Raigo veel artelli esimees oli. Peamiselt Nubu siis artelli «paberiasju» ajaski. Raigo andis ainult allkirja, kui seda mõnele dokumendile tarvis oli.

Aga nüüd on Nubul põhjust muretseda, sest valiti uus esimees, kes teab, kuidas see ... Igatahes tark tegu on temaga kohe sehvtid sisse seada ...

Omaette rahva moodustasid mõne endise tuusa suuremasse suvilasse kolinud linnaäärse tubakavabriku töölised, enamasti sõjas kodu kaotanud inimesed. Nemad ei liitunud Vanaküla elanikega üldse ühiseks pereks, neid koguni võõrastati.

Hommikuti sõitsid nad bussiga linna. Vabrik oli veel pooliti varemeis, käis alles selle taastamine, ja töölised unistasid päevast, millal see jälle tööle hakkab.

Aga Vanaküla majades leidus ka teistsuguste unistuste heietajaid ...

•

Aleksander Toodri ruumika «individuaalelamu» välisuks avatakse kuidagi ettevaatlikult ja sealt poetub kaunikesti räpasele tagahoovile pisut vimmas, möödunud sajandi kooliõpetaja välimusega mees. Vaevu saab ta teha paar sammu eemalasuva puukuuri poole, kui õhuaken lahti lükatakse ja sealt hüütakse:

«Aga Johannes — sa ei mõtle ometi praegu puid tuua!? Kell on kahe minuti pärast viis!»

Nagu enesega nõu pidades jääb mees seisma ja vantsib siis tuppa tagasi.

«Tohoh — ja alles ma tulin ... Kiiresti see aeg ka

läheb,» ütleb ta kalosse jalast võttes köögis askeldavale lühikesele ümarale naisele.

«Mintsu ei võta jälle toitu... oksendab. Lülita raadio sisse!» kuuldub naiselt askelduste vahele.

«Mis — eeh?»

«Ava raadio — ütlesin!»

«Ah — jaah!»

«Mintsu on haige.»

«Tuleb vist halb ilm.»

«Ei tea — ehk on mürgitus? See eilne maksavorst oli imeliku lõhnaga. Ega nüüdsel ajal enam korralikku toidukraami saa. Kuidas nii küll elama peab!? — Ole nüüd ometi tasa!» hüütakse ägedalt, kuigi Johannes Kauri on tunduvalt vaiksem kui tema teotsemisnobe naine.

Johannes Kauri pole üldse jutukas, ja kui räägibki, siis aeglaselt, üksikuid sõnu oma pisut juba vanainimeseliku tenoriga põhjusetult rõhutades. Tal on valged sorakil vurrud, kõrge kiiljas laup ja näpitsprillid. Nina on tal väike, selle ots uudishimulikult ülespoole hoiduv, huulte ümber sügavad kurrud. Selle tõttu on mehe ilme viril.

Raadios kajab rida kumedaid trummilööke. Algab saade, mida mõlemad aparaadi juurde kummardunult kuulama asuvad.

Saade on üsna pikk, ja kuulajate ilmest paistab, et edasiantavad teated on rõõmustavat laadi. Veel seejärel, kui raadiosaade on lõppenud, lebab Kauri emanda pea tugitooli kõrgel tagakorjul — naine unistab millestki. Ka Johannes Kauri laup on kurdudest vabanenud. Ta ümiseb koguni mingit viisi, ühe käega teist käeselga sügades.

Abikaasast kiiremini tuleb reaalsesse maailma tagasi Rosalie Kauri. Ta rapsab tugitoolist üles ja kurjustab:

«Näe — unustasin söögi — nüüd jahtus supp ära!» Naine tõttab kööki, kus algab kohe äge nõudega kolistamine.

Peagi tuleb Rosalie tagasi aurava supitaldrikuga, mille ta asetab ümmargusele söögilauale.

Perekond asub sööma.

Mõni aeg pole kuulda muud, kui lusikatega supi

ammutamist ja vahetevahel kiiret ninanuuskamist. Pead on kummardunud, tühjad pilgud suunatud supile. Pead on mõtetest rasked. Alati piitsutab raadio üles Rosalie sõjakuse ja kannatamatuse: et nad kord ometi tuleksid, peksaksid need saatanad siit minema! Aga Johannese mõtted pole nii ägedad. Johannes on üldse igasuguste suurte sündmuste pelgaja, ja uue sõjaga on sedasi, et seda ta vist niisamapalju kardab kui ootab. Rosalie lausub:

«Ega nende tehnika vastu ikka ei saa. Vaata, panevad aatomit juba püssikuulidessegi! Ja hommikul räägiti, et olevat hoopis mingi uus pomm, mis on veel tuhat korda tugevam kui aatom!»

«Ja-aah!» osatab Johannes, et näidata, nagu järgiks ta naise mõtteid, kuid põrnitseb ainult mõtlikult suppi. Selline ükskõiksus häirib Rosaliet:

«Vaata, kui panevad ükskord niisuguse pommi. . .!» hüüab ta lausa kriisates.

Nüüd muutub Johanneski närviliseks. Juba naabripoiste tongipüss kutsub temas esile hirmuvärina, rääkimata mingist ülipommist! Vana Kauri võtab neid pommiuudiseid ettevaatusega.

«Tss!» rahustab ta naise liiga tugevaks paisunud häält. «Mine sa tea, kuidas selle pommiga on! . . . Kui hariliku aatomipommi lõhkejõud on kahekümne viie kilomeetri raadiusega, peab see uus mõjuma kahekümne viie tuhande kilomeetri peale. Noh, eks siis kuku majad New-Yorgis samuti kokku, kui kusagile selle pommi paned,» arutab Johannes väikese irooniaga hääles.

«Johannes! Issand, missugune uskmatu sa oled! Kui öeldi, et on niisugune pomm, siis on, ja klaar! Ja ära hakka neid siin kaitsma. See on ülipomm!» viimase sõna hüüab Rosalie jälle paisunud häälega.

«Olgu — olgu minugipärast, — ole aga tasem selle pommiga — vaata, kui kuuldakse,» lausub Kauri ja viipab peaga mõistaandvalt seina poole.

«Pole seal enam kedagi. Täna käis isa maalt ja viis viimased kohvrid ära. Läks!»

«Kas ta elektriraha ka ära maksis?» küsib Johannes, et viia juttu teisale.

«Maksis. Nurises teine küll, et oleks nagu palju ja tema toonud pealegi puid... Ma siis ütlesin, et poiss muudkui elektripliidiga...»

«Ega ta ometi puid ära ei viinud...?»

«Ei tulnud selle peale, ja mis õigusegagi! Kas meie ta poisi eest vähe hoolitsesime — nagu oma laps oli majas...»

«Ei tea, kuidas nüüd selle sinu sugulasega on?»

Sõna «sugulane» näib emandale siinkohal vastumeelne olevat. Juba aastaid pole ta oma Puistusmaal elanud õe ja tema perekonna vastu huvi tundnud, ja mullu, kui õde mulda pandi, näis katkevat viimnegi side. Sest õemeest, seda külamühakat, emand Rosalie inimeseks ei pidanud. Mis inimene see niisugune ongi, kui ta näiteks pärast sõda, kus linnas üht-teist marjaks ära kulus, rahulikult oma või ja pekikoorma sugulaste majast mööda linna poole sõidutas, et turul aga raha kokku ajada. Õde-kadunukest matma minnes oli Rosaliel samuti pisike mõte, et ju õelt õele midagi ka päranduseks peaks jääma. Aga kus seda — vana Truupere oli kui ronk kokkukantud saaki varitsemas — ei olnud sealt temale midagi ära anda.

Oleks nüüd vana Truupere kirjutanud, et kulla naiseõde, ole hea ja katsu väimehele ulualust anda, oleks talle hambaid näidatud, lihtsalt jonni pärast «ei» öeldud. Aga et kirjutas õetütar Evi ja et väimees ning äi vaenujalal olid, leidis Rosalie paraja aja olevat vanameest sellega vihastada, et ta Kalda vastu armastusväärsust üles näitab.

Niisiis — Johannesele vastates ei kasuta ta sõna «sugulane», seda pole ju tarvis rõhutada, sest mis sugulane ta neile lõpuks on?

«No muidugi — õetütre mehe võtame oma juurde. Ma juba kirjutasin Evile,» kostab ta.

«Kirjutasid?» küsib mees, aga mitte imestades. Ta on sellega harjunud, et Rosalie nende kooselu tähtsamad toimetamised iseseisvalt toimetab ja kõik otsused ise teeb. Johannes on mugav, ja nii on ka parem, kodurahu pärast.

«Kas üürist ka juttu oli?» küsib ta siiski.

«Aga kuidas siis muidu! Ma ütlesin kirjas, et see on

üürituba, et selle eest on ikka makstud sada rubla kuus pluss küte, mis pole mööbliga toa kohta sugugi palju. Ja mis see sada rubla temale — kolhoosi esimehele ära ei ole! Ega ta rumal ole — lausa õnnega koos! Kust ta praegu võtaks teise sihukese toa ainult saja rublaga! Kuigi õetütre mees, aga ega me sellepärast pea talle üürituba muidu andma!»

Lõuna on lõppenud. Nobedalt koristatakse laud. Johannes Kauri seab end mugavasti tugitooli ja asub sirvima pildiajakirju. On neid vanu «Signaale» juba sadasid kordi sirvitud ja Johannes vaatleb neid praegu rohkem ainiti, mõtete korraldamiseks. Tähendab, uus üüriline... Jumal tänatud, et oma inimene, kellele võid vahel ka südamelt puistata, mis seal pakitseb ja närib. Muidu aga... Kohe pärast sõda oli neil korteris sõjaväelane. Siis pidi muudkui hoidma ja kartma, et keelelt midagi üleliigset ei libiseks. Kui oleks äkki käratanud, et mis te, fašistid, või nii...

Uksele koputatakse.

Naine võtab kiirustades põlle eest ja tõttab avama. Väljas on jahe ja uksest paiskub kööki auru. Aurupilve tagant kostab tuppa põrisev bassihääl:

«Tohib tulla?»

«Näe, peremees koguni. Aga palun, palun, arvasin hoopis...» Toasolijad vahetavad kiire pilgu, millest nähtub, et peremees on tulnud kõige ebasobivamal ajal.

Ukse taga seisja kopsib jalgu hoogsalt vastu jalamatti.

«Mis te nüüd nii — mul põrandapesu alles ees,» õiendab Rosalie, ise mõeldes, et mis see elevant ennast täna nii kaabib ja kraabib, muidu ronib sisse, porirada taga.

«Ei-noh — sajab, näe, lörtsi, ja hakkab jala külge kui põrguline!»

Nüüd saab tulija jalad puhtaks ja üle läve astub kerekas, üle viiekümne-aastane mees. Hiigelkämblaga haarab ta peast oravanahkse läkiläki ja lükkab peopesaga ühelt poolt kõrva äärest üle pea kammitud hõredad juuksesalgud enam-vähem soovitud kohale paljal roosataval pealael.

«Astuge aga tahapoole, härra Tooder, ja võtke platsi — ega meil kedagi — pidasime niisama taadiga pealelõunat. Mis siis teie pool ka kuulukse? Teid on viimasel ajal kohe nii harva näha?» tuleb Rosalielt kiirelt küsimusi.

«Jah, teid on nii harva näha . . .» ütleb ka Johannes Kauri, et midagi lausuda.

«Mnjah — küllap saab, küllap saab, aitüma! — Puuh — palav hakkas!» puhib kerekas Tooder ja nööbib karakullkraega kasuka lahti. «Ma tulin otse linnast, sellepärast suures riides,» seletab ta.

«Ah otse linnast — no mis seal ka uut on? Ega meie taadist ole midagi nägemas ega kuulmas. Tema nagu mutt — hommikul kooli ja õhtul koolist koju. Kui küsid, mis ka linna peal uut, siis lööb ainult käega. Ei teda huvita miski peale oma raamatute.»

«Ah uudiseid — nojah, eks neid uudiseid tule nüüd iga päev. Elame aga küll aegu üle!» Tooder ohkab sügavalt, ta silmade vaade muutub ilmetuks ja alumine huul venib pikalt ette.

Rosalie Kauri lükkab tooli lauale ja meestele lähemale, ta silmad kilavad uudishimust, kui ta küsib: «Kuulge, ütelge nüüd, kas see on tõsi, mis proua Nubu teadis rääkida, et parteis olnud mingi suur nõupidamine või nagu nad ütlevad — pleenum, ja et nüüd endiste inimeste õige pitsitamine alles algab?»

«Jah, tuleb, tuleb! Pitskruvi keeratakse peale. Nüüd soritakse igaühe elulugu läbi. Kodanlikke natsionaliste olevat kõik kohad täis. Eks nüüd see päris puistamine meil vist alles tule!» ohkab Tooder.

«Puistamine!?» hüüavad mõlemad Kaurid. «No mis kapitaliste või kulakuid nad siit enam otsivad — tööstused on natsitud, suured talud ära võetud!»

«Häh! — aga inimesed! Inimesed nagu teie ja mina, need on alles!» surub Tooder mürgiselt läbi hammaste, tundes millegipärast heameelt, et saab sugulasi hirmutada.

«Kuidas meie?! Ohooh — no ei tea, mis kapitalistid siis meie taadiga oleme? Ega see väike majaüberik, mis meil linnas oli, meist küll veel kapitaliste ei teinud.»

«Jah, ega see väike majaüberik...» toonitab ka isand Kauri vahele.

Sellest jutust kuuleb Tooder aga selget viidet ja tas tõuseb raev.

«No mis see minu majagi ära ei ole — individuaalelamu — kas see pole oma kümne küünega teenitud?!» õigustab ta end kiiresti ja loodab õigustust ka kaasvestlejatelt. Aga seda ei tule. Kaurid näivad olevat peremehe peale õelad, neile valmistab heameelt teda kimbutada.

«Jah, aga... endine suur restoran, pojal äri linnas! — Eks see ole teada!»

«Polnud see teab mis suur, oli külakõrts ja kõik. Aga kuidas see majanatuke osteti, kas seda ka küsitakse. Ei küsita! Kas seda ka arvestatakse, et me hommikust õhtuni ise tööd teha rühmasime — ei arvestata. Ega ei arvestata ka teile!»

See, et Tooder oma hirmutusnooled nende peale tahab lahti lasta, häirib emand Kaurit südamepõhjani. Õigus, neilgi oli linnas maja, kuid see sai juba neljakümne esimesel, üsna sõja algul otsa. Maja oli viimane, mis Rosaliel vana hobupostijaama-pidaja Lillemaa Friedrichi pärandusest järele oli jäänud. Sest see miljon senti, mis tobu Johannes linnaäärse seebivabriku aktsiatesse mattis, läks vastu taevast koos pankrotis vabrikuga. Lühidalt — inimesed jäid kerjusteks — ja nüüd too tõusik, too, kellel vanasti vedas, kes äri ajades jäi oma esiisadest päritud kõrtsi juurde ainult sellepärast, et tal puudus taip ja haridus «kultuursemalt» äritseda, see jäme mats tahab neid kapitalistideks tembeldada! No kuhu jääb õigus maailmas?

«Ärge nüüd segage vett. Meie ja teie vahel on ikka selge vahe!» õiendab Rosalie Kauri. «Meie kuulume proletariaadi haritlaste hulka, ja eks ole meie kasupoeg Aadelpritski täis nõukogude inimene. Nojah — ta pole küll otse meie poeg — aga ikka meie kasvatatud! Või arvate, et teda muidu kõrgel kohal peetakse,» jätkab proua Kauri.

«Ega muidu ei peeta jah...» kordab Johannes kajana.

Sellele väitele ei oska Tooder algul midagi vastu seada. Äkki pahvatab ta röhkivalt naerma.

«Äh-äh-ää, kasupoeg, — aga tütar? Tütar on Ameerika tsoonis! Arvate, et selle peale hästi vaadatakse?»

«Aga kellega ta seal on! — Teie pojaga!» sähvab proua Kauri omalt poolt. Jutt läheb ägedaks, ja see ei meeldi Johannesele.

«Kuulge nüüd, kuulge nüüd, armsad inimesed, mis te asjatult teineteist süüdistate, — pole me keegi punased,» lausub ta kiiresti sõnelejaid rahustades. «Ja et meie lapsed välismaal on, ega sellest maksa siis kogu maailmale hüüda!»

Nüüd saavad ka tülitsejad aru, et on liiale mindud.

«Ega sellest maksa kõvasti piuksatada jah,» ütleb Rosalie Kauri vabandavalt ja jätkab noomivalt, ise Toodrile vaadates: «Sellest võib meile kõigile veel pahandusi tulla.»

«Ei tea, kas meile kõigile või ainult teie kasupojale seal... Minult pole enam midagi ära võtta — see maja natsimisele ei kuulu,» toriseb Tooder rusutult. Tema raev ei lähe nii kiiresti üle. Teda vihastavad need endised vaesed sugulased, kes omal ajal oskasid tütre kaudu talle lähedale pugeda, nüüd aga tahavad end proletaarlasteks tembeldada. Tooder on üldiselt raske taibuga, aga otsekohene. Ta tunneb, et uus võim on teda röövinud, ja talle on ainus troost seda võimu kas või tagaselja manada. Nüüd aga korraga — tere hommikut! — Kaurid tahavad selle võimu pooldajad olla!

«Härra Tooder, see on küll inetu, et ajal, mil kõik endised inimesed peavad kokku hoidma, väljendate teie niisuguseid kaudseid ähvardusi meie kasupoja kohta!» salvab emand Kauri nüüd külalist, ja ta silmad muutuvad uuesti nõelteravaiks.

See on juba teine jutt, sellest saab Tooder aru, nii rumal ta pole. Küllap see kasupoegki, kelle najal Rosalie vahel kelkida tahab, on paras sell, kellega maksab läbi saada. Viivu vaikuse järel, mille vältel tormakad mõtted rahule jäävad, nuuskab Tooder nina ja talle meenub üpris asjalik põhjus, miks ta praegu sugulasi külastab. Talle meenub ka naise poolt õpe-

tatud kavalus, ja tal on natuke ebamugav, et ta oma räpakusega on mängu rikkunud. Tuleb hoopis teised noodid võtta! Ta sõjakas meeleolu rahuneb, ja püüdes uude osasse sisse elada, vajub mees kuidagi haigena kössi ning köhib ilmega, mis peab ütlema, et tema tervis on väga halb.

Siis ohkab ta ja lausub murdunud häälega:

«Oieeh — tervis on mul kohe päris allamäge läinud — ei tea, kes nii tänavu küll heina niidab! — Aga mul oli ju asja ka, kui teie poole sisse astusin.»

«Soo-oh — ei tea, mis siis südamel oli?» küsib emand Kauri, võtnud samuti rahulikuma tooni.

«Eks need mured kasva üksteisest välja. Täna käisin rahandusosakonnas — ei saa enam mitut lehma pidada. Panevad maksu selga, nii et ole aga mees ja maksa. Linnaäärsed individuaalloomapidajad ei maksnud seni ju rohkem kui ainult piimanormi, aga nüüd tuleb tulumaks, ja just neile, kellel on rohkem loomi kui üks.»

«Või panevad maksu juurde?» küsib Rosalie pead vangutades.

«Sedasi jah, aga sissetulek, see muudkui kuivab! Maja katus tahab kevadel remonti, vihmaveetorud on katki ja aiavärav — see tahaks ka uus teha. Muudkui raha ja raha! Aga kust sa hing võtad? Sellepärast ma nüüd mõtlesingi, et kui teie juurest see maapoiss ära läks, et ma võtaksin sinna üürilise sisse!»

Rosalie Kauri pisut pungituvad silmad pungitavad veel enam, ta neelatab, vaatab oma abikaasale otsa ja tõuseb äkki toolilt, nii järsku ja kandiliselt, nagu kargaks liigetega nuga lahti.

«Härra Tooder! Nagu ma aru saan, tahate t e i e võtta üürilist m e i e korterisse!?»

«Vabandage väga, aga ma arvan, et t e i e korter on siin. See seal teisel pool seina — see kuulub ju maja üldise pinna alla ja ma leian, et mul on täielik õigus...» lausub Tooder süütu ilmega.

«Ah teil on õigus! Missugune õigus!? Kuus aastat tagasi, kui me siia tulime, andis minu väimees omas majas mulle korteri, kuhu kuulusid köök ja kolm tuba.

Ja nüüd korraga tulete teie ja ütlete, et teie panete siia üürilise!»

Ei, vana Toodri hari läheb uuesti punaseks.

«Esiteks oli see sakslaste aeg, kui poiss teile korteri andis. Teiseks ei mõelnudki ta teile seda eluks ajaks anda. Kolmandaks olen mina praegu maja peremees, ja ainult oma hea südame pärast luban ma teil siin ilma üürita elada. Teie aga teete veel toaga äri! ...»

«Või nii! Või teie tahate meie korteriga spekuleerima hakata, samuti nagu nende seitsme suvetoaga selles majas. — Vaata, kus tuli peremees välja! Maja oli meie väimehe nimel, ja meil on oma tütre kaudu samuti õigus majast tulu saada! Eks ole, Johannes?»

«Ei-noh — õigus oleks nüüd küll jah!» arvab Johanneski.

«Tore lugu — mina hooldan maja, teen remonti, ja teie tahate tulu saada — tore lugu! Mina kinkisin maja pojale — ja nüüd nemad oma tühipalja tütre pärast ka peremehed!» Vana Toodri nägu punetab, ja raginaga, nagu oleks tool mehe raskusest kokku vajunud, tõuseb ta püsti.

«Seltsimees Tooder,» otsekui raiub nüüd Rosalie Kauri, «võtke teatavaks, et meie korteriga pole teil midagi tegemist! Ja kui te meid muidu rahule ei jäta, siis ma räägin Aadelpritsiga, — temal on tutvusi! ... Pealegi tuleb siia tuppa minu oma lähedane sugulane, kolib juba hommepäev sisse!»

«Lähedane sugulane — ja minule, maja peremehele ei lausuta sellest sõnakestki! Majja tuuakse ei tea missugune inimene, ja mina muudkui võtku vastu!» üürgab külaline pahaselt.

See, et Kauridel on uus üüriline juba valmis vaadatud, paiskab vana Toodri plaanid mõnevõrra segamini. Nad olid Nubuga uue esimehe korteri küsimuses kokku leppinud. Nubu oli esimeest Toodrile taevani kiitnud: vaikne inimene ja ikkagi esimees — mine sa tea, kuidas elu läheb, aga kui kolhoosi ülemusega on head suhted, ehk leiab Toodergi õigel ajal seal mõne sooja koha. Ega pole suurt tarviski, näiteks püünistelao hoidja, või varustaja, või midagi muud taolist. Nubu maalis sellest Toodrile kujuka pildi. Kui esimehega

käsikäes asju ajada ja ka raamatupidaja oma inimene on, võib mõndagi ära teha. Tema brigadirina õiendaks jälle kaladega. Ega kõike pruugiks ju ostupunkti ära anda...

Nüüd korraga on see Nubu poolt maalitud illusioon haihtumas. Sest esimeest ei saa ju mõnda suvetuppa paigutada, seal võtab külm mehe sügise poole ära. Ja tema oli kindel, et Kaurid selles küsimuses vastu tulevad. Pealegi — sada rubla kuus, see teeb aastas välja oma tuhat ja kakssada!...

«Meie tuppa tuleb elama minu õetütre mees Puistusmaalt. Meil on juba kõik kirjas kokku lepitud. Tema saab siia uue töökoha, ja kohe kui saabub, kolib sisse. Eks ole, Johannes! Härra Kallas on kõigiti korralik inimene, tema kohta ei tohiks teil ütlemist tulla. Pealegi tuleb ta siia kolhoosi esimeheks,» seletab Rosalie kaalukalt.

«Mäh-mäh — kuidas ta nimi oli?» kogeleb Tooder.

«Kallas, Arnold Kallas!»

Tooder vajub uuesti raskelt istuma. Ta ei saa enam millestki aru. Nubu oli öelnud, et esimees saabus eile õhtul ja peatub tema pool. Ta oli ka esimehe nime maininud, ja Tooder mäletab selgesti, et see oli Arnold Kallas. Nubu pidi ta veel õhtul siia tooma tuba vaatama. Nüüd aga korraga on sama Kallas Kauri-eide sugulane, kellest varem pole sõnagi kuulda olnud!

Kummaline mees see Kallas! Tuleb Rannaväljale, aga sugulasi üles ei otsi! Need koguni ei teagi, et ta juba siin viibib!... Ei, õige see asi pole, otsustab Tooder.

Aga jutu kaudu asi enam edasi ei selgugi, sest sündmused ruttavad ette. Uksele koputatakse ja sealt siseneb enne Nubu rebasenägu, tema järel astub tuppa pikk, pisut vimmas, ent veel võrdlemisi noor mees.

«Taevake — eks ma ütelnud, kallis sugulane ongi kohal!» hõikab emand Rosalie käsi kokku lüües.

Asjast taipab üsna vähe Tooder, peaaegu mitte midagi Nubu, küll on aga jäigailmelisele Kaldale selge, et kõigi kavatsuste kiuste, luua endale Rannaväljal oma iseseisev elamine, on ta kukkunud otse soovimatute sugulaste sülle!

Tähendab — seesama ongi too Nubu poolt soovitatud

kena rõduga tuba — aitäh!... Kas lävel ümber pöörata ja minema minna? Aga kuhu?

Keegi toasolijatest ei mõista Arnold Kalda sünget ilmet, kui ta raevu alla surudes püüab kuidagi viisi olukorraga kohaneda.

Ju tuleb siia jääda, mis parata. Aga kui ka nii peab olema — noh, kauaks ta ei jää. Saab jalad maha — vaatab kohe midagi muud, otsustab ta.

4

Juba kulumise märke kandev kušett, akna kõrval treitud jalgadega ja luitunud kattega kirjutuslaud, ühes nurgas kitsas peaaegu laeni ulatuv kapp, teises madalal postamendil tolmunud okstega poolkuivanud palm, — see on kogu toa sisustus. Laud on kunagi pruuniks lakitud, kapp on valge, kušett lillatooniline. Ja kogu see kolu, asetatuna koltunud-roosa tapeediga tuppa, mõjub Kaldale algul eemaletõukavalt. Ka vaade aknast ei paku midagi südamlikumat: veel lumepalakatest lapiline jõekallas raagus puude ja põõsastega, mille vahel hulguvad räpaste sulgedega kanad ja paar parti.

Võtnud mantli õlgadele, istub Kallas kirjutuslaua nurgale, laseb jalad rippu. Ta kavatsetud hüpe uude ellu on virilalt välja kukkunud. Otsene reaktsioon seepärast on väsimus, norg, mis haarab kogu keha. Meeleolud, meeleolukesed! mõtleb ta ise. Ja nagu tahtes neist meeleoludest lahti rabelda, lööb ta endale käega vastu põlvi ning hüppab püsti.

«Pole viga — saame üle, saame üle!» kordab ta julgustavalt.

Tal oli tegemist teravaninalisest korteriperenaisestsugulasest lahtisaamisega. Proua Kauri, pannud käed vaheliti rinnale, seadis end uudishimulikult jälgima, mida Puistusmaalt tulnu ka välja pakib. Samas vatras ta toa soojapidavusest, kenast vaatest jõele, ja avaldas rõõmu, et uus üüriline ei suitseta, sest ta tundnud juba muret palmi «tervise» pärast — olevat teine oma kasvatatud.

Rosalie Kauri kogu olemus häirib Kallast. On see

liialdatud lahkus, millele räägib vastu naise silmade rahutu ja kuidagi nõelav vaade, või ta pealetükkivus, — aga sugulane mõjub Kaldale sedavõrd, et ta ennist kasutas temast lahtisaamiseks võtet, nagu hakkaks ta ümber rõivastuma.

Täna kavatseb Kallas minna kolhoosi tegelikule vastuvõtmisele. Praegu aga tunneb ta vajadust hingata puhast õhku, sest midagi siin nelja seina vahel ängistab. Ta väljub toast rõdule ja sealt jõe äärde.

Lumi variseb vahuna mehe sammude all, sedavõrd on kevad võimust võtnud. Jõgi lookleb, ta on porikarvaline, ta vool on kiire, kuid hääletu. Aga paisunud pungadega pihlaka otsas säutsuvad varblased hoogsalt ja käratsedes nagu laadakaupmehed. Nemad on oma eluga juba täielikult kevades, ja kuigi nad rästa pesakastist omanike poolt alles hiljuti välja aeti, ei vii see neid ahastusse. Kiiresti ehitatakse vanasse rästastest mahajäetud puuri uut pesa, ja küllap ollakse õnnelikudki. Kallas peatub otse kaldaveerul, seal, kus rutakas vool väikesele neemekesele põrkudes veepinnal spiraale moodustab. Siit paistab suudmelähedane osa Vanakülast ja teisel pool jõge vana kalmistu. Vaadet merele takistab pisut sild. Keegi kiirustab parajasti üle silla, peatub, märkab Kallast ja viipab tuttavlikult. Vaatamata kaugusele tunneb Kallas viipaja — see on ju brigadir Nubu.

Kummaline mees too Nubu. Näiliselt on ta hakkaja ning taibukas ja kolhoosi-asi paistab talle südamelähedane olevat. Ometi jääb tast ebasiiras mulje. Kui talle otsa vaadata, vastab ta su pilgule maailma kõige ausamate silmadega, pöörad sa aga silmad mujale, siis ei uuri ta sind mitte uudishimutsedes, vaid nii, nagu kass hiireurgu. Brigadir esineb sõbrana, ja kui Kallas poleks tõrjuv, saaks temast lausa südamesõber. Näiteks too korterisokutamise lugu, mis küll märgist mööda läks. — Aga miks ta ennast nii sõbraks teeb? Miks? Mis on selle taga?

«Seltsimees Kallas — a-uu! Seltsimees Kallas!»

Rõdu-uksel vehib keegi kutsudes käega. See on muidugi «armas tädi». (Emand Kauri oli nimelt õhtul Arnoldit imalmagusalt palunud teda tädiks kutsuda.)

«Seltsimees Kallas — paluksin kohvile!» hüütakse. Sedaviisi näib eit seal majatrepil tiibu lehvitava harakana. Arnold mõtleb juba pagemisele — aga küllap teda nähakse ja pagemine tunduks rumalana...

Kohv on hea, kuigi lahja. Seda antakse õhukestes portselantassides, suhkrutoos ja pirukate alus on hõbedast, tasside kõrval on salvrätid.

Kallas näeb, et tema mereveest parkunud sõrmed tunduvad lumivalgel laudlinal kohmetutena; märkab sööma hakates «tädi» uurivat pilku. Kui ta pirukatüki kätte võtab, jättes taldriku kõrvale asetatud noa ja kahvli puutumata, lipsab kiire tähendamisi vaade eidelt Johannesele. Nii — teda liigitati «matsiks». Pirukatükk, mis pole kaugeltki halb, hakkab suus puruna tunduma, kohv muutub maitsetuks läägeks veeks.

«Võtke aga, võtke ette, seltsimees Kallas, ei maksa võõrastada. Meie, teate, oleme taadiga kosmopoliidid — meie hindame inimest inimesena ega küsi, kas ta on idealist, kommunist või teab kes veel. Eriti meie, eestlased, peaksime end oma suguvendade suhtes tundma rohkem ühise pere liikmetena ja mitte laskma poliitilistel põhjustel oma rahvustervikut lõhestada. Kadunud Anette kirjutas mulle, et teie ja tema mees polevat läbi saanud ja et Evi abiellunud teiega vastu isa tahtmist. — Näete, ju ma tean mõndagi teie elust-olust Puistusmaal. ... Aga eks vana Truupere ole harimata inimene, tema ei mõista elu arenemist. Mina, teate, ja minu mees mõistame seda.»

«Hm,» noogutab Kallas ja emanda jutt hakkab teda huvitama. Emand Kauri on jälle kord hoogu sattunud.

«Teate, seltsimees Kallas — ka meie taadiga oleme päris sotsialistlikkude vaadetega. Minu kasupoeg Aadelprits ministeeriumist ütles, et Johannest võib päris kindlasti parteituks bolševikuks pidada. Teie ei tea — aga viiendal aastal esines ta kord koguni kõnega sotsialismi teemal karskusseltsis. Isegi urjadnik oli teda tookord tema meelsuse pärast hoiatanud! — Võib teile veel kohvi valada?...»

«Tänan, proua Kauri, tänan!» ütleb Arnold. Selle «proua» sunnib ta huultele väike huumorikihk. Aga kui

suur on selle sõna mõju! Proua Kauri silmadesse tuleb sära. Unustatakse isegi tema oskamatus ennist pirukasöömisel, ja emand lausub tähendusliku häälega:

«Ma ütlesin ju kohe, et h ä r r a Kallas on kasvatatud inimene!»

«Härraks» tõstetu varjab lühikese kurja muige, tänab kohvi eest ja läheb oma tuppa.

«Nii et pole viga — sugulastega on vedanud, — on peaaegu kommunistid, vähemalt härrad sotsialistid,» muigab ta sapiselt. Siis aga kutsub teda töö.

5

Ega ei paistagi, et Rannavälja kalurikolhoosi asjad kuidagimoodi korrast ära oleksid, kui neid raamatupidamise andmete järgi vaadata. Kas pole tolle ronka meenutava kereka vanatüdruku silmis, kes kolhoosi raamatuid peab ja arveasju ajab, isegi siiras solvumine, kui uus esimees ühte ja teist pärib? Ei, ärgu neiu Pihelgas solvugu — ta ei küsi ega päri sugugi sellepärast, et kahtlustaks ja loodaks siin avastada mingit vusserdust. Tema tahab sellest paberivärgist ainult selget pilti saada. Hea oleks, kui kogenud raamatupidaja teda seejuures abistaks, siis läheks kõik kiiresti toime. Niimoodi seletab Kallas neiu Pihelgasele, — kellele «neiu» ütelda tundub esimehele siiski pisut norimisena, sest hüüütu iga veab kindlasti viiekümne ligi välja.

Olgu kuidas on, paistku neiu Pihelgas pealegi vana poolkuivanud tulihargina, aga selge on see, et isegi kopikavõrra artelli tüssamine selle naise käe alt läbi ei käi ega tema heakskiitmist ei leia. Ja sellepärast ei tundu neiu Pihelga ronganägu uuele esimehele varsti enam eemaletõukavana. Vastupidi — säärase naisega võib koos töötada!

Järgmised paar päeva kuluvad artelli materiaalsete väärtuste üleandmise-vastuvõtmisega. Siin on lugu juba palju keerulisem. Inventar on brigadiridele välja antud. Need omakorda on püünised, paadid, isegi veel kasutamata uusvarustuse jaganud paatkondadele. Nii

tuleb Kaldal koos Raigo ja Nubuga käia läbi artelli kogu püügirand, kaasa arvatud ka Neemeranna küla, mis asub kilomeetrit seitse Rannaväljalt ja kus paikneb kolmas brigaad.

Selle töö juures saab Kallas aru, miks Raigol Nubu nii marja eest abimeheks vaja läks. Raigo on kalamees, kuid majandusmees ta pole. Selgub, et tal pole isegi ülevaadet sellest varandusest, mille eest ta artelli esimehena kõige ihu ja karvadega pidi vastust kandma. Kõik teab aga Viidrik Nubu. Tema teadmistele Raigo toetubki ja need teevad kogu protseduuri palju kergemaks.

«Aga nüüdsest alates teeme paberid korda! Iga brigadir võtab varanduse vastu ja iga asi, iga kilo võrgulina või köit peab kirjas olema. Ja huupi materjali mahakandmist ei ole!» ütleb Kallas kindlalt. Need sõnad kutsuvad Nubu kissitavatest silmadest esile kiire uuriva pilgu, mis kohe moondub heakskiitvaks naeratuseks. Muidugi, kuidas siis teisiti — see on enam kui õige, et uus esimees nõnda hakkab nõudma, on ta kohe nõus.

Ometi jääb brigadir nüüd kuidagi mõtlikuks, ja rasked mõtted ei näi temast üleandmise lõpupäevalgi lahkuvat.

Mõni päev hiljem asub esimees tutvuma artelli tegeliku elu ja tööga.

Parajasti lõuna paiku tuleb ta jalgrattaga neeme otsa poolt ja sõidab külavaheteed pidi Rannaväljale. Tee on lumesulamisest libe ja jalgratta esimene ratas vääratab üha. Sõitja kiirustab, ja sellest ning halvast teest on tal palav. Lõpuks ometi jõuab ta maanteele. Siit jääb keskuseni vaevalt pool kilomeetrit ja Kallas tuleb rattalt maha.

Ta on mõttes ning hammustab tasakesi ülahuult.

See, mis ta Neemeranna brigaadis nägi, ei olnud kaugeltki rõõmustav. Neemeranna mehed tulid kahe mootorpaadiga saare alt kilupüügilt, ja saak — vaevalt kümmekond kilogrammi paadi kohta.

«Tuul vei jää, vei ka kalad!» ütles üks Neemeranna kaluritaate ja põrnitses uut esimeest pahaselt, nagu

oleks see endaga oma uude elukohta kagutuule kaasa toonud.

Männiku nuka juures kohtab Kallas kaht Rannavälja meest — Andres Tootsi ja Kustas Lepikut. Ega nendeltki paremat uudist kuulda pole. Mehed ootavad bussi, et linna sõita. Linnas pidavat täna olema põrsaturg, sellepärast.

«Siis õhtul merele ei lähegi?» küsib esimees.

«Mis me ajast raiskame — just nagu muud toimetamist polekski,» kostab vinguva tooniga Lepik. Ka Toots näib sedasama arvavat.

Naeratus Kalda näos, mis ta sõnu algul saatis, lõpeb korraga otsa. Kas ta silmanurgas pole isegi tülinorimist, kui ta vaikselt, ent seda kindlamalt lausub:

«Aga ... kui rannas istutakse, ega sellestki tolku pole. Ega kala suurest surmahirmust Rannavälja meeste põrsaaedade alla kokku ei uju, kust teda saaks kartulikorviga püüda. Plaaniga jääme sedasi jälle jänni — ja see on pahasti.»

Ütles ja tegi minekut. Aga mismoodi ütles! Nagu oleksid Lepik ja Toots süüdi, et kolhoosi plaaniga jänni jäädakse!

Sõbralikud need pilgud polnud, millega kaugenevat esimeest seirati.

Õllepoes, suures majalobudikus üsna maantee ääres piibutas kolm kalurit. Nendegagi arenes Kaldal jutt. Ta oli juba eelmisest kohtumisest pahuraks aetud, pidi aga jälle sedasama plaani meelde tuletama, mis räägib, et Rannavälja artelli meestel tuleb selles kvartalis nii ja niipalju kala välja püüda ja ostupunkti kaudu riigile müüa.

«Plaan ja plaan! Eks need plaanijad plaanind jää lahest varem minema, et oleks saand õigel ajal püüdma hakata! Ega kala ole korviga meres kinni. No pole kala, ja kui kogu aeg kagutuult peab, ei tulegi!» nurises üks meestest, Mihkel Tursa, õlleauru suust tulles, ja seadis ise minema.

«Oodake, Tursa, peame pisut nõu!» hüüdis Kallas talle järele.

«Mul kodus kibe asjaõiendamine — eks teised ütle mulle edasi. . .!» — ja mees oligi kiirel sammul küla

poole kadunud. Kallas oli solvunud. Ta punastas meelepahast, pidi peaaegu vanduma hakkama, kuid nähes siis teiste pilkude mingit kangust ja isekust, sai veel sõnasabast kinni. Ei, käratsemisega neid mehi korrale ei kutsu, enne võib ennast naerualuseks teha.

Tursal pidanud täna lehm poegima, öeldi talle siis, ju ta sellepärast tõttas... Jah, Tursal on lehm ja seapõrsas, igal kaluril siin linna lähistel on loomi, see aga tähendab, et igaüks neist võib nagu Tursagi ühel heal päeval koju kiirustada või koguni jätta merele sõitmata, sest võib-olla tuleb lehm lüpsma, võib-olla on plaanitud tappa siga...

«Nii — siin ongi sul raskused!» ütleb Kallas endale poolkuuldavalt, keerab maanteelt ära ja astub jalgratast kõrval lükates pikal sammul kalaranna poole, kus rühm mehi askeldab suurema kalapaadi kallal.

Siis eemalduvad sealt mõned mehed, ja paadi juurde jääb ainult mootori kohale kummardunud hiiglaslik motorist ning temast peaaegu poole lühem brigadir Raigo. Raigot tunneb Kallas juba hästi, kuid Vihveliniga pole tal veel pikemat juttu olnud. See näib üldse olevat vähese jutuga kinnine mees. Uus mootor, mida mehed paati sobitavad, on Leningradi mootoritehasest, ja selle saab tänavu ostetud suurem paat, mis kuulub Raigo brigaadile.

Väike Raigo sikutab mootorit taliga, Vihvelin aga, nagu karu, on haaranud mootoriploki sülle ja seab seda aluse poltidele. Mõlemad mehed on higised ja määrdinud, nad hingeldavad ja on ilmselt vihased, sest töö ei näi hästi korda minevat.

«Oota, ma toetan ka!» lausub Kallas, paneb ratta kõrvale ja sasib köieotsa pihku.

Abipakkumine tuleb ootamatult. Vihvelini ähkimine paadikeres vaikib hetkeks ja tema õline nägu kerkib mootori tagant üles. Tähendab — uus esimees on platsis. Neljandal päeval pärast ametisse asumist arvab mees elu artellis sellega õigeks nihutavat, kui ta siia tuleb oma ihurammu abiks pakkuma — narr! mõtleb motorist. Vihvelini karmid silmad vaagivad kõhnana näivat esimeest, enne kui ta irooniliselt lausub:

«Esimees määrib siin ainult käed ära.» Motoristi

nägu kaob jälle mootori taha, ja uuesti näib mees jõudu ponnistavat, et mootorit niiviisi alusele asetada, et poldiaugud kohakuti läheksid.

Kallas sikutab köieotsa ja peab imetlema väikesekasvulise mehe jõudu, kes seni taliga üksi toime tuli: mootor on tinaraske ja annab kahelgi päris pingutada, et terasemürakas tuule alla võtaks.

Siis aga raksatab midagi tali juures ja mootor vajub Vihvelini vandesõnade saatel viltu paadipõhja.

«Miks te nii nigela tellingu tegite!» kostab nüüd etteheitvalt kellegi hääl, ja Kallas märkab paadi juurde tulnud brigadir Nubu.

Need Nubu sõnad otsekui kõrvetaksid motoristi, ta lööb näost lõkendama ja vihastab:

«Kuradile oma tellingutega! Nelja-viie mehega oleks tõstnud mootori kui kassipoja kohale. Aga paistab, et mehi pole. Ptüi!»

Vihvelin sülitab, hüppab üle paadiääre kaldasõmerale, heidab vihase pilgu Kaldale, ja pannud õlise verd tilkuva pöidla suhu, läheb suurte sammudega minema.

«Vihastas,» kehitab Nubu õlgu, endal viril naeratus näol.

«Miks?» küsib Kallas.

«Nojah, näed, mässame siin kahekesi selle mootoriga. Mehi pole, tont teab, kuhu nad kõik läksid!» kirub ka Raigo, aga tema kirumises on vabandav noot, ja see ei meeldi esimehele.

Kallas silmitseb väheldast higist nõretavat Raigot. See nühib õliseid ja poriseid sõrmi kaltsudesse ning vaatab Kalda küsivast pilgust kõrvale.

«Seda et . . . minu brigaadi mehed olid küll siin . . .» alustab Nubu, vaatab siis kaugenevatele meestele järele ja lisab:

«Ah jaa — nad pidid poe juurde minema.»

Ning temagi kiirustab lahkuma.

«Kus Vihvelin elab?» küsib Kallas.

«Vanakülas, Nubu maja taga väiksemas majas,» juhatab Raigo.

«Ilus. Ma lähen praegu Vihvelini juurde. Aga tunni aja pärast olgu kogu teie brigaad siin, paadi juures.» Esimehe toonis on tunda teravust.

«Tunni aja pärast? — Kust ma nad kätte saan... Ja Linnu Ants läks vist koguni piimaga linna,» kogeleb Raigo.

«Kuidas — läks vist linna? Kas teil siin kombeks polegi meeste töö kohta päevaplaani pidada?»

«Plaani?...» Raigo näib olevat kimbatuses. «Meil, sedasi et... noh, kõik on teada, omad inimesed. Ega pole just sundust olnd...» kogeleb ta edasi.

«Sundust polegi vaja!» ärritub Kallas. «Aga kord peab ikka olema.»

Kallas lükkab jalgratta võrgukuuri juurde, läheb jõeranda, peseb kummikud porist puhtaks ja astub Vanaküla poole. Vihvelini maja paistab eemalt kaldanuka varjust maanteelegi. Maja üle kummardub nagu kollendav pilv suur urbades paju.

Paadi juurde maha jäänud Raigo on solvunud. Kui Kallas talle kuidagi teistmoodi oleks ütelnud, aga nii, noomides, nagu koolipoissi! Kirevase päralt, mida peab siis t e m a tegema? Temaga, Raigoga, ei tohiks ju nuriseda. Kas on tema vähe tööd rabanud? Kes täidab ja ületab plaani — tema, Ants Raigo. Kes läheb ka kõige sandima ilmaga merele, rassib kümne eest — tema, Raigo. Ja see on siis aitäh! Kas pole ta katsetanud igasuguste püünistega, küll muttidega, küll kaldamõrdadega, et kala kokku kraapida! Iga viimasegi kalapoja annab vastuvõtupunkti. Isegi öid on ta merel veetnud. Kõigil pole sellist energiat ja igaüks nii ei suudakski. Raigo on vilunud, tal on kahe mehe vastupidavus, kogemused, teda ei sega nii palju kodune töö, sest tal pole loomi, peale seapõrsa. Ja — Raigo tunneb, et talle tehti ülekohut. Et nüüd mehi polnud kohal — noh, aga inimestest peab aru saama, igal oma elu ja tegemine.

Ei, mis selle uue esimehega õieti on? Ta pole veel kellegagi kolhoosis lähemat tutvust teinud, välja arvatud Nubu, kes sellega juba kelgib. Paistab, et Kallast kaluritega sõbralikuma vahekorra loomisel midagi segab.

Aga sellest peaks uus esimees ju aru saama, et rannamehed üleöö kellegagi sõbraks ei hakka. Ja mis temast siis teataksegi — peaaegu mitte midagi! Tema oma-

korda aina pärib igasuguseid asju, huvitub kõigest ja kõigist, tundub vägisi linnamehena, kes küll sai valitud ja oskab ehk pidada ka seda poliitilist joont, aga kelle suhtes pole sugugi kindel, kas ta ka tööasjus mees on. Ta näib neid kõiki uurivat, isegi Nubut, vaatamata, et see uuele esimehele ärepealt õlale ei patsuta — nii omamees tahab teine Kaldaga olla . . .

Raigo mõttelõng katkeb. Ta ohkab ja seab sammud küla poole, et oma brigaadi meestest mõnda leida ja kohale tuua.

Kuid ega Kaldalgi pole tuju hea. Ta saab aru, et oli Raigoga liiga kärsitu. Mehele peab selgeks tegema, et mitte enda jõu ponnistamine ei ole brigadiri ainus väärtus, vaid palju rohkem oskus mehi kaasa tõmmata. Ja siis äkki, nagu oleks keegi ütelnud, meenub talle, et tema isegi lõi ju käed talile külge, otsekui tahtes sellega asja korda teha. Ega talisikutamine pole samuti esimehe kõige parem töö kolhoosi juhtimisel.

Suure paju juures on väike pistandaed. Majaesine on vastu päikest ja seetõttu on siin muld juba sügavalt sulanud, ning nagu Kallas märkab, ka labidaga üles kaevatud. Jalgvärava juurest viib kruusaga sillutatud tee väheldase puumajani.

Kui esimees avab värava, tormab heleda haukumisega tema poole väike puudlikoer. Ta pole palju suurem külalise labajalast, ent haarab ilmse surmapõlgusega kinni selle kummisääriku ninast.

«Liki! Liki, kas sa lased lahti!» hüüab maja nurga tagant välja jooksnud nelja-viieaastane heledapäine tüdruk.

Kuid Liki sikutab edasi.

Siis tuleb tüdruk, haarab Liki kaelarihmast ja otse veab väikese vihast lõriseva majavalvuri külalisest eemale.

«Kuidas sa ometi tohid, niisugune . . . !» tõreleb ta ise, samal ajal võõrale oma sinistest silmadest uudishimulikke pilke heites.

«Kas hammustas või?» küsib nüüd keegi, ja Kallas silmab uksel kummalises riietuses naist.

Rätik on tal kergelt seotud ümber säbruse pruuni

juukse, millest paar kiharat õlale ripub. Ta kannab avarat sõduripluusi, mis on eest lahti, jättes vabaks naise tugevajoonelise, pisut pruunika jumega kaela. Käised on üles kääritud, ette on tal seotud vaharriie, mille alla on haaknõelaga kinnitatud kleidisiil. Põlvini paljad on tõmmud ilusakujulised sääred, mis kaovad lühikestesse lapitud kummikutesse. Naise riietus on kõike muud kui naiselik, ent ometi jätab ta meeldiva mulje. Tema olemuses on midagi tervet, puhast, samal ajal poisilikku.

Naise ootamatu ilmumine ajab külalise hetkeks segadusse. Kallas ei oska endale isegi aru anda, miks. Ta näeb naise kõrget kumerat otsaesist, tugevate kulmude all pisut naeratavaid silmi, pesupesemisest õhetavat nägu, kaela ja käsi, ja leiab end mõttelt: kui ilus ta on! Kui vabalt ta seisab võõra ees, ilma võltsi häbenemiseta oma riietuse pärast. Alles Kalda pilgu peatudes naise avatud kaeluse juures, kust paistab üsna pisut kumerduvast rinnast, tõuseb käsi nööpima pluusikaelust ja ta naeratusse ilmub irooniat, põskedesse enam roosat.

«Otsite vist Juhanit?» küsib ta, saamata veel vastust oma esimesele küsimusele. Ta sõnadest õhkub nüüd ametlikku jahedust.

Kallas ärkab oma rumalast vaikimisest. Juhanit? — Õigus, meenub talle, Juhan on ju motorist Vihvelini eesnimi.

Ta noogutab ainult pead, sest äkki on tal kurgus imelikult kuiv ja teda läbib vaistuline pettumus: naine ütles «Otsite vist Juhanit?» — tähendab, tegemist on Vihvelini naisega.

«Juhan läks priimuse jaoks petrooli tooma. Astuge seniks tuppa!»

Kummaline hääl on sellel naisel — tugev, kuid ometi nagu kallistav! käib mõte läbi Kalda pea. Aga kohe rebib ta enda säärastest arutlustest lahti. Ei tea, mis see mulle peaks korda minema, missugune hääl on motoristi naisel, otsustab ta ja järgneb naisele üle väikese maja uksekünnise.

Elutuba pole suur ja siin pole ka palju esemeid.

Ometi tundub ta mugavana ja puhtana. Kohmetult kergitab Kallas oma kummikuis jalgu nägusal, ilmselt omakootud vaibal, kartes seda määrida.

«Istuge aga, küllap Juhan tuleb kohe. Teie — olete vist uus esimees?»

«Oi, vabandage, minu nimi on Kallas, Arnold Kallas,» ühmab nüüd ka külaline.

«Mina olen Laine... Vihvelin. Teate, mis...,» tahab Laine midagi ütelda, kui uks avanebki ja sisse tuleb Vihvelin.

Motorist peatub, ta küsiv ja isegi, nagu Kaldale näib, pahane vaade riivab Lainet, puudutades seejärel põgusalt külalist.

«Küllap tuleme nüüd sinutagi toime, Laine,» lausub Vihvelin raskelt.

Laine vastab mehe vaatele ja Kaldale näib, nagu võitleksid nende pilgud. Siis lööb naine silmad maha, lausub vaikselt: «Nojah,» ja läheb.

...Nimetas end Laine Vihveliniks. Aga kas ta polnud seda öeldes punastanud? Kas ta... valetas? Kaldale meenub, et Vihvelini ankeedis, millega ta üleeile tutvus, polnud sõnakestki mainitud tema naisest. Ka mehe rohkem kui napp elulookirjeldus rääkis ainult isast, emast, paarist töökohast ja teenistusest sõjapäevil armees. Nüüd aga talitab Vihvelini majas naine, kõnetades teda koduselt Juhanina. Ja siis too heledajuukseline pisitüdruk... Kas Vihvelin elab vabaabielu? Ja miks õhkus tema pilgust ennist, kui ta naist vaatas, selline karmus? Kuulub see mees tõesti nende tooreste tüüpide hulka, kellele naine kooselus muutub ainult teenijaks, otsekui tarbeesemeks? Tähendab, Vihvelin ei soovi endale abielludes võtta perekonnaisa kohustusi. Ja naine, tundes piinlikkust, nimetab ennast tema naiseks ka nimepidi, ilma... et tal selleks oleks seaduslikku õigust. Seejuures on mees ise parteilane...

Need küsimused vilksatavad Kalda mõtteis, kui ta uksest väljuvale Lainele järele vaatab.

Siis on nad Vihveliniga kahekesi ja Kallas mõistab, et too on märganud tema erilist huvi naise vastu. Nüüd on Kalda kord ebaleda. Ta püüab sellest kiiresti üle saada, asuda oma tuleku põhjuste juurde.

Vihvelini mootori alla jäänud pöial on valge lapiga kinni seotud, seepärast hoiab ta piipu esimeste sõrmede vahel. Ta osutab akna kõrval olevale tugitoolile ja istub ise ahju kõrval olevale.

Mõlemad mehed on pikad. Istudes siin ahtakeses kambris, ulatuvad nende põlved peaaegu kokku. Aga välimuselt on nad siiski väga vastandlikud. Kallas on kitsa näoga, kitsa nina ja kõrge otsaesisega. Vihvelinist aga jääb mulje, nagu oleks ta pea tohutult raske ja suruks ennast vägivaldselt õlgade vahele. Ta juus on metsik ja krussis. Mehe suured pisut pungis silmad vaatavad kulmupuhmaste alt protestiva helgiga. Põsesarnad on laiad ja tugevad. Aga veel jõulisem on tema lai laup. Nina on pisut kongis, suu julge ja suur. Sellistena kujutleti muinasjuttudes vägilasi, mõtleb Kallas.

Nüüd uriseb Vihvelin enda ette nagu karu, keda miski ärritab. Kallas näeb, et ta püüab haige käega piipu toppida. Aga vasaku käega piibukahasse juhitud tubakarull ei lähe sinna, kuhu tahetakse, vaid tükib vägisi maha pudenema.

Korraga läbib Kallast mingi soe poolehoiuvoog selle mehemüraka vastu. Luba küsimata võtab ta temalt piibu, teise käega põlvedelt tubaka ja ise piipu toppima hakates lausub:

«Kuidas pöial on, kas sai kõvasti pihta?»

«Mis, ah pöial? Tühi asi, pole midagi!» ühmab teine ja seda saadab uuriv pilk.

Ei — säärasele mehele kiiresti ei ligine, sihukesega kergesti ei sõbrune, otsustab esimees. «Tunni aja pärast on mehed kohal, paneme mootori paika,» ütleb ta.

«Ei tea, kust need mehed tulevad?»

«Noh, kui nad kolhoosi liikmed tahavad olla, siis tulevad!»

«Käskisite?»

«Käskisin.»

«Alati ei lähe meil nii läbi. Aga hea seegi, et käskisite, Raigo ei julgenud ka niipalju.»

Kallas märkab, kuidas talle heidetakse küsiv ja ühtlasi valvas pilk. Mis põhjustab küll motoristi umbusu?

Ometi on täiesti selge, et seda tähendas tema rabe esinemine ennist kalarannaski.

«Kena väike majake see teil. Kas oma?» teeb Kallas edasi juttu.

«Pole. See on endine Nubu maja.»

«Nubu maja?» üllatub Kallas.

«Nojah. Need kolm lobudikku kuulusid kõik Nubule, enne kui ta nad riigile kinkis.»

«Kuidas . . . kinkis?»

«Sedamoodi, et haistis natsionaliseerimist ja käis ise enne pakkumas. Nii igatahes on kuulda.»

Motorist Nubut nähtavasti ei armasta, otsustab Kallas.

«Nii et siis hoopis riigi maja. Endal peaks niisugune olema! Koht on ilus!»

Kuhu see esimees nüüd keerutab?

«Ju ta peaks — aga sain ise alles vaevalt jalad maha. Ja . . . pole niipalju rammu ka, et saaks majaomanikuks hakata. Esimees — tema ehk oskab varsti maja saada!»

See vihje on liiga selge, et seda vööriti mõista.

Ja jutt lõpebki. Vihvelin suitsetab, Kallas vaatab aknast välja. Korraga tunneb ta, et raev hakkab temas käärima, kõigi vastu, kummalise kahtlustava õhkkonna vastu siin Rannaväljal, mis teda igal pool näib ümbritsevat. Raev tõuseb ka Vihvelini vastu, kes teda kui kurja koera altkulmu põrnitseb ja kellelt ta sõnu peab suust välja rebima.

Edasi rääkides on esimehe hääletoon külm ja tema vaates pole enam kübetki sõbralikkust.

«Seltsimees Vihvelin — ma arvasin, et leian just teis endale esimese abimehe! Paistab aga, et kolhoosi asjad teid suurt ei huvita!»

Suits motoristi piipu hoidvate tugevate huulte vahelt puhutakse tugeva joana õhku ja piip võetakse kätte. Vihvelini laubal paisunud jäme soon räägib mehe ärritusest. Aga ta valitseb end, kuigi suure pingutusega.

«Esiteks — abimehe olete endale ju päris kiiresti leidnud. Nubu käib teil ees ja taga ja liputab saba. Eks ole?»

«Nubu ... Te räägite brigadir Nubust?!»

«Jah — ja kuradile, laske siis samas joones koos selle brigadiriga mestis edasi! Aga seda ma ütlen, et iga uksest sisseastuja mulle juba ette ei heida, et mina kolhoosist ei hooli! Seda ... peab mõistma ka ... esimees!»

Neid sõnu põrutab toolitoele vägev rusikas ja need öeldakse juba üsna valjult, nii valjult, et Kallaski aru saab oma eksitusest motoristi süüdistades.

Aga kellele ta siis ühismajandi laokiloleku pärast etteheiteid peab tegema kui mitte kommunist Vihvelinile, ühele kahest kommunistist terves artellis? Pealegi, kui toosama Vihvelin ennast uuest esimehest kramplikult eemale hoiab. Veel rohkem — kes juba ette arvab, et küllap ta oma juhipositsiooni isiklikuks huviks ja sahkerdamiseks hakkab kasutama.

«Aga teie — millest te järeldate, et mina võiksin kolhoosi rahadega endale maja muretseda! Mis annab teile selleks õiguse! Olen parteilane nagu teiegi!»

Vihvelin tõuseb tooli ragisedes püsti.

«Ah mis mulle õiguse annab, — vaat see, et te mehkeldate Nubuga. Ja see, et olete Kauride ja Toodrite sugulane. See annab õiguse! Elate Kauride-Toodrite juures ja Nubu saab kohe teie paremaks käeks. Mina aga ütlen, et kui te mõtlete kolhoosi sildi all ausate kalurite narrimist jätkata, nagu see seni on sündinud, siis ... enne vajutan mõne pead nii kokku, et neid enam lahti ei saa, ja pärast lähen kus kurat!»

Hiiglane istub uuesti. Tema pilk on tülpinud ja ta vaatab aknast välja. Ta plahvatas, ja on nüüd endale selle pärast pisut pahane.

Hoopis masendunud on aga Kallas. Kindlasti pole kuigi ahvatlev olla üks nendest, kelle pea see maruvihane mees kord mõne teise omaga kokku pigistab. Kuid veel enam rõhub teda teadmine, millisesse leeri on Vihvelin ta liigitanud.

Ei, kaksipidi arvamist siin olla ei saa, sest kuigi ta teab neist talle külgekleebitud «sõpradest» vähe — konduktori väljendus bussis, et peatus on «Toodri kõrtsi» juures, milline nimi oli jäänud kõrtsi varemele, ja Vihvelini äsjane informatsioon Nubu majade kohta,

— lubab juba seegi oletada, et tegemist on endiste kapitalistidega. Ja nüüd on tema nendega ühte patta pandud, teda siduvat nendega koguni sugulussidemed!

«Seltsimees Vihvelin — mõnes asjas teete te liiga kiiresti järeldusi. See jutt sugulusest jätke ära, see ei pea paika. Teiseks — ütlesite, et mehkeldan Nubuga, — kuidas te seda mõtlete? Nubu on ju meie kolhoosi brigadir?»

«Nubu on — kaabakas. Ja nüüd tulite teie, uus esimees, ja tegite temast endale esimese nõuandja ja abilise. Mina, teate, pole koolitarkust kuigi palju õppinud, sellepärast ei oska ka keerutada. Ütlen otse, et kaua ma siinset sohki enam ei kannata. Ja klaar!»

«Tasem, tasem! Vähendame pisut tuurisid. Kes on Nubu ja mida te peate sohiks?»

«Aga mis on teie arvates meie kolhoos, ah?» põristab Vihvelin vastuküsimuse.

«Kolhoos — noh, kolhoos on kolhoos, ainult töö paistab siin laokil olevat.»

«Mitte töö pole laokil, vaid inimesed.»

«Inimesed?»

«Jah, inimesed. Ja veel rohkem laokile lähevad, nagu kanakari, igaüks otsib, kust oma kõhtu terakese saab, muu ei huvita!»

«Ma ei saa teist aru.»

«Võib ju olla, aga võib olla ka, et ei taha aru saada.»

Nüüd on Kalda mõõt täis.

«Seltsimees Vihvelin, ma arvasin, et räägin kommunistiga, aga paistab, et hoopis...» lausub Kallas äkki teravalt.

Vihvelini pilk surub ähvardavalt tema vaatesse.

«Noh, ütelge välja! Äkki olen hoopis mina teie arust vaenlane, olen h ä r r a — nagu neid siin mõni ringi liigub?»

Ja jälle ollakse niikaugel, et tüli võiks raginal lahti minna. Korraga paistab Kaldale, nagu istuks tema teine «mina» eemal ja vaataks seda jagelemist pealt. Ta otsustab teisiti katsuda. Tema silmadesse tuleb muie, mis teeb mehe näo nooreks.

«Jah. On kuradi lugu — nagu kaks kukke! No mis me nüüd kakleme? Katsume parem kokku leppida,

vähemalt ühes asjas, ja nimelt, et meie kumbki artellile halba ei soovi. Minu sõna — mehkeldajatega pole mul pistmist! Aga asjad on kolhoosis halvad. Mis teie arvate?»

Vihvelin vaikib, pika viivu vastasistujat uurides. Ta vaatest kaob ähvardus, aga mitte umbusk. Ometi kõneleb ta edasi rahulikumalt:

«Osa meie inimesi ei taha kolhoosi.»

«Ei taha kolhoosi? Aga miks nad siis siia astusid?!» üllatub Kallas.

«Noh — tuli astuda, sest kõik astusid, igal pool! Kolhoosis nad aga olla ei taha, nagu paistab.»

«Miks?»

«Ei tea. Olen siin samuti üsna uus, alles teist kuud. Kuid mulle näib nii. Igatahes — kolhoositööd ei tee nad heameelega. Ja õige mitmed varastavad.»

«Kuidas nad siis elavad, need, kes kolhoositööd ei taha teha?»

«Vargusest elavadki. Ja kui nii edasi läheb, varastavad varsti kõik, kolhoosist aga ei tule kuraditki.»

«Tore lugu! Varastavad. Ja mis teie siis vahite — et lasete seda sündida? Kas või teie Raigoga kahekesi. Teie olete ju kommunistid!»

Seda küsimust Vihvelin ei oodanud. Ta pole mõelnudki sellele, et keegi võiks *teda* kolhoosi allakäigus süüdistada.

Kallas jälgib teise mõtteid, laseb neid käia oma rada. See raske laubaga mees vajab aega. Siis küsib ta veel: «Või koguni ka Raigo . . . varastab?»

«Ei, Raigo on aus mees. Aga vähesed tublid mehed ei saa siin midagi teha, teiste mõju on suurem.»

«Nende, kes varastavad?»

«Jah.»

«Nii et kapituleerimine: vargad võtavad ülevõimu ja meil pole muud kui relvad maha? Hea küll, aga kes varastavad ja kuidas nad seda teevad?»

«Noh, üks on näiteks Nubu. Tema brigaadis kaob kala kõrvale. Ja ka teistel kaob.»

«Kas selle tõttu ongi plaan täitmata?»

«Ei, mitte ainult selle tõttu, sest kala on meres

tänavu vähe. Aga ega vargus artelli plaanitäitmist ei tõsta.»

«Nii, aga kuidas nad ikka ära elavad, kas ainult vargusest?»

«Kala muidugi annab elatiseks lisa, paljudel on peale selle lehmad ja linn ostab piima, kasvatatakse kurke, marju...»

«Nii et meestele on oma majapidamine tähtsam ja kolhoos on kujunenud ainult sildiks, et äri teha!»

«Sedaviisi küll.»

«Kas see on siin alati nii olnud, kolhoosi algusest peale?»

«Kuuldavasti oli algul paremini läinud. Aga kui selgus, et nii saab kavalamini läbi...»

«Ei tea, kas selgus... või selgitati?!»

Jälle uurib Vihvelin esimeest, enne kui lausub:

«Mina igatahes arvan, et selgitati.»

«Nii... nii. Ja mis teie teeksite praeguses olukorras?»

Vihvelini silmis süttib miski ähvardava helgiga.

Talle meenub Rannaväljale tulek veebruari lõpul ja kolhoosi astumine, esimesed töörohked päevad, sest artelli mootoripark on põhiliselt vana. Ta mäletab, kuidas ta esmakordselt avastas, et mõni kalur on ainult näiliselt aus artelli liige. Siis püüti jää alt päris ilusasti kala, kuid vähe jõudis sellest ostupunkti. Kord, kui koorem värskete kaladega jälle linna «kundede» poole teele läks, sai tema asjast teada ja astus viijatele maanteel vastu, kuid ta seisis üksinda mitme raevunud mehe vastas, kes palusid teda oma nina mitte igale poole toppida. Jah, kummaliselt passiivseks jäi isegi tolleaegne esimees Raigo, kui ta maanteelt tema juurde tormas ja raginal nõudis miilitsavoliniku väljakutsumist.

«Milleks see tüli — meeste enda püütud kala...» kogeles Raigo piinlikkusest punase näoga. Siis oli tema, Vihvelin, vihaselt ust paugutades esimehe juurest väljunud. Sellega asi lõppeski. Raev küpses motoristis, aga kõik see jäi kusagile sügavasse südamesse. Vihvelini, kes sisemaalt oli Rannaväljale asunud, hakati pidama sünge iseloomuga eraklikuks inimeseks. Nüüd

aga küsib uus esimees, mis ta siiski praeguses olukorras teeks.

«Ma... ma tooksin nende ninamehed ühte tuppa kokku ja paneksin sinna granaadi, teate, sihukese tanki oma. Rämps kuradile — ja algaksin uute inimestega. Raipekullid — mis niisugustega peale hakata! Kui sõda, siis sõda!»

Vihvelin on näost punaseks tõmbunud, ta lausa karjub. Missugune äkiline vihasööst võib peituda selles näiliselt pikatoimelises ja enesessetõmbunud mehes, imestab Kallas.

«Sangar — ja missugune veel! Ajab inimesed kokku ja põrutab tankigranaadi keskele! Astusite parteisse sõjas?» küsib ta vaikselt, ja tema hääles on üsna pisut irooniat. Esimehe rahulikkus paneb teise ebalema. Ta mõistab, et on öelnud rumalasti ning vastab rusutult ja rohkem enda ette:

«Sõjas.»

«Nojah. Siis oli parteipilet teie taskus kindlasti omal kohal... Aga nüüd...»

«Mis siis... nüüd?»

«Nüüd enam pole! Niisugust sangaritegu partei teilt ei oota!» ütleb Kallas rahulikult, kuid rõhuga.

Vihvelin vaikib, ta piip on ununenud laua äärele, sellest tõuseb spiraalides peenike suitsuniit lae poole. Ta on endale juba tõsiselt pahane, et laskis teisel tungida oma olemusse.

«Jah. Eluvõitluses, sellessamas, mis iga päev meie ümber käib, ei jõua te tankigranaadiga kuhugi,» jätkab Kallas endise tooniga. Ta pole aga Vihvelinile kaugeltki pahane. Ei. Ta mõistab selle hiiglase ausat viha koguni hästi. Mees saab sellesama raevu pärast talle isegi kuidagi lähedaseks, ja ta on valmis unustama oma endise umbusu tema vastu.

Ent Vihvelini ilme muutub taas kinniseks, ainult ta silmades hõõgub endist protesti. Ta kehitab õlgu. Kallas tõuseb ja asutab minekule, kuid teeb seda küllaltki pikaldaselt, et anda Vihvelinile aega mõtete kogumiseks.

Vihvelin saab isegi aru, et ta on liiale läinud. Kuid eriti viimasel aastal, mil ta isiklikus elus, nagu nüüd

uuel tööpõllulgi, kipub mõni asi vägisi viltu vedama, korjub südamesse sappi, sellist, mis vahel ta näilisest rahulikkusest ja raskepärasusest püssirohuna läbi plahvatab. Neil puhkudel on Vihvelin jälle taltsutamatu. Nagu punane udu tõuseb siis silmade ette ja ta oleks valmis kas või tapma. See on jälle vana külasepa Vihvelini Tooma poeg — pealtnäha vagune kui lammas, töömehena tohutu vastupanu- ja tahtejõuga, aga hirmus, kui ta vihaseks saab.

Lõpuks ütleb Vihvelin raskelt:

«Teie arvates peab siis vaguralt edasi passima, kuni need . . . kogu asja nahka panevad?»

«Ei. Võitlema peab, aga mitte granaadiga!»

Vihvelin jääb mõttesse.

«Hästi. Nendest asjadest tuleb meil mõlemal mõtlema hakata. Ju siis paistab, kuidas on parem midagi teha. Kõigepealt aga katsume selle mootorivärgi korda teha,» lõpetab esimees.

Kallas läheb. Ta otsustab minna jõe äärt pidi oma üüritoa juurde Toodri majas. Ent samal hetkel avaneb Vihvelini maja taga oleva pesuköögi uks ja, ämbrid käes, jookseb jõepervele naine, kes end ennist Laineks nimetas. Vihvelini naine.

Ämbrid võetakse kiiresti vett täis ja naine tõttab pesuköögi poole tagasi. Alles nüüd silmab ta majanuka kõrval seisvat Kallast ja peatub.

«Teie!» Ta ütleb seda sosinal, nagu kohkudes.

«Jah. Ma . . . vahest aitan?» kohmab Kallas, et midagi öelda, saab aga kohe isegi aru oma ettepaneku sobimatusest.

«Ei-ei, pole viga, ma olen harjunud,» vastab naine ja ruttab ämbritega pesukööki. Hetke pärast tuleb ta aga taas pesuköögi uksele. Kallas on jäänud seisma.

«Seltsimees esimees!»

«Jah?»

Kallas vaatab küsivalt, ja naine ilmselt otsib sõnu:

«Seltsimees esimees, ma . . . tahtsin juba enne teilt midagi küsida, aga . . . Kas te mind artelli liikmeks saate võtta?»

«Teid artelli? . . .»

«Aga mitte kalasoolajaks ega abitööliseks. Ma tahaksin kaluriks!» lausub ta kiiresti.

Kallas on hetke sõnatu. Naise ilmest ei paista, et ta naljataks.

Eemal õuel kilkab väike tüdruk, kes on arvatavasti Vihvelini ja selle naise tütar. Kallas näeb tüdrukukest ja ka seda, et majauksel seisab Vihvelin, harkisjalu, käed rusikasse surutud, nagu tahaks ta kellelegi kallale tormata.

«Laine, toa juures on sind tarvis!» hüüab Vihvelin nüüd, ja tema häälest kostab otsekui ähvardust.

Laine ilmes on abitust, kui ta heidab Kaldale kiire pilgu ja tõttab minema, ilma et selle vastust ära ootaks.

Kallas vaatab pisut vimmatõmbunud kiirustajale järele ja uuesti tõuseb temas vaen Vihvelini vastu — motorist on oma naisele ilmselt kõike muud kui hea abikaasa.

«Granaadikangelane!» surub ta läbi hammaste. Siis aga pöördub ta, sest saunaesiselt jõeveerelt on kuulda varjatud naeru.

«Näed, kus ikke sääred, nigu kurel!» lausub naerja ja tuleb suurte veesaabaste lohtsatades lähemale. See on lüheldane üleni karva kasvanud näoga vanamees. Tal on tugev nösinina, tiheda kortsuvõrguga kaetud nägu. Helehallide silmadega vaatab ta endast peajagu pikemale Kaldale näkku ja tema vaates on uudishimu. Vanamees leiab vist, et uus esimees on päris lahke näoga ja temaga võib jutule saada. Ta tuleb esimehele lähedale, ajab pea viltu, tõuseb kikivarvule, sosistab sellele nagu mingi saladuse kõrva: «Kena eit sel motoristil, ega kedagist,» ja jätkab nagu muuseas: «Ega suitsu ei juhtu ligi olema, mul jäid omad koju diivani peale?»

Niisugune unustamine on muidugi kahetsusväärne, ja küsijale pakutakse suitsu. Omad jäid koju diivani peale . . . Kõvermäe Jussi osmik asetseb ligi pool kilomeetrit pärisalevikust eemal, jõekaldal, olles pooliti ehitatud kõvera künka sisse nagu hiigelsülemisse. Kallas on viltuse korstnaga osmikut paar päeva tagasi jõgepidi üles sõites ja seal randudes lähemalt silmitsenud. Kogu «maja» põrandapind võib olla umbes

kuus ruutmeetrit, lapitud roogne katus, aken nagu viltuvajunud silm hiiglase näos. Jussi ennast aga tunneb ta juba Kauri emanda kaudu, kes võttis endale kohustuseks teda ümberkaudsete inimeste suhtes «valgustada». Juss on Toodrile, majaomanikule, midagi sulase taolist, saab sellelt süüa, talitab tema loomi ja harib põldu.

Kui Kallas sattus Jussi elamu juurde, oli ta arvanud, et tegu on mõne kalasuitsutamise-osmikuga. Alles huvi pärast aknast sisse piiludes märkas ta tillukest pliiti, pakk-kasti, mis täitis laua aset, ja paarist lauajupist kokkulöödud lavatsit, millel lahtised lamatud õled märkisid, et seda kasutatakse magamiseks. Seda viimast vist «diivaniks» nimetatigi, mõtleb Kallas ja uudistab kentsakat vanameest.

Too asetab käes olnud lapitud koti lepatüvele, pahvib mõnuga suitsu ja küsib avalalt: «Samune, et olete siis Toodri uus üüriline, esimees ja parteilane, nagu küla peal kuulukse?»

«Ju ma olen, kui küla peal nõnda kuulukse. Siin käib jutt õige kiiresti.»

«Kiiresti neh! Seesama Kauri eit ikke, see lendas kohe kui te seie tulite nagu reaktiimuse lennuk teiste eitede juurde. Et meie juures on nüüd suur mees korteris, parteilane teine, ja et nüüd alles vaadatakse, kes külas inimese moodi elada ei taha — siis kohe...! Nii et ikka sorkategi ära?»

«Sorkan ära, mida?»

«Noh, seitungisse. Panete seitungisse kirja ja teete tuule alla, kui mõni Kauri eidega tülli läheb või sedasi?»

«Soo-oh!» naerab Kallas. «Kas teie, seltsimees... hm! muide, kuidas teie nimi on?»

«Ah nimi või — Juhannes Pagu... Nojaa, kutsuvad mind Jussiks.»

«Kas teie, seltsimees Pagu, ajalehti loete?»

«Ei mina loe — ja ega seal olegi midagi huvitavat lugeda,» arvab Juss.

«Kes seda räägib?»

«Kõik, kes loevad, Kaurid, Toodrid...»

«Kes veel?»

«Ei noh, ega teised keegi räägi, nemad ikke.»
«Peaksite ise lugema.»
«Ja-ah, seda'nd küll — aga ega ma vanas eas enam vist õpigi.»
«Ah sealt puhub tuul — ei oska lugeda, mis?»
«Neh.»
Kallas vaatleb nagu süüdlasena tema ees seisvat umbes kuuekümne-aastast meest. Kumerasse vajunud õlad, suured krobelised käed, püksid, mis on niivõrd paigatud, et nende põhiriiet polegi võimalik määratleda, ja tõrva ning loomasõnnikuga määrdunud vanad kummisaapad. Mehe ilme on lihtsameelne ja siiras.
«Mis teie amet ka on, seltsimees Pagu?»
«Ah amet — aga vaat sehuke, et teen kõik, mis tarvis: puutööd, põllutööd, pottsepatööd, kingsepatööd.»
«Ei, ma mõtlesin, millest te olete seni elatunud?»
«Kümneselt hakkasin Rannavälja peremeeste juures karjas käima, siis heinal, põllul, vahel merelgi — sedasi need elupäevad on läinud,» kostab Pagu ja ohkab.
«Nii et tööd on kõvasti tehtud?»
«No eks ole ikke tehtud ka. Viimased kuusteistkümmend aastat teen peamiselt Toodritele, enne poisile, nüüd vanamehele. Aga saab ka teisi aidatud,» seletab Juss asjalikult.
«Tähendab, olete Toodri sulane?» esitab Kallas küsimuse.
«Mes — ah et sulane, jah... ptüi! ei, ei ole sulane! Niisamuti aitan vahest,» hakkab Juss kogelema ja muutub näost punaseks.
«Tooder ei lubanud kellelegi rääkida, et sulane, eks?» pärib Kallas.
Juss läkastab, nagu oleks tal suits kurku läinud, vaatab esimehele vesiste, küsivate silmadega otsa ja vaikib.
«Pärib, pagan, nagu politseinik, mine sa tea, misjaoks. Äkki paneb mind ka seitungisse, ja mis siis vana Tooder ütleb,» arutab ta endamisi. Ta silmi asub hirm.
«Ei, ma niisama rääkisin, ei ma tööta Toodrile ühti, ma...»
«Juss, kuriloom, no kuhu sa kadusid!» kriiskab naisehääl eemalt Toodri maja poolt.

«Ja-ah! Ootan siin naabreperemeest!» hüüab Juss kohe teenistusvalmilt.

«Ära oota seal kedagi, Aleksander läks ise linna. Ütles, et kui tuled, siis võta kartulikuhi lahti, kuulsid!»

«Kuulsin, kuulsin, miks ma ei kuuln'd!» vastab Juss pahase tooniga hääles. Ohkab, sülitab viimseni põlenud paberossijupi suust ja hakkab Kaldale otsa vaatamata majade poole lonkima.

«Seltsimees Pagu!»

Mees peatub, vaatab küsivalt tagasi.

«Ega tohi jah, aega viita, kui peremees käsib tööle hakata. Ja ega ta teile halvasti maksa — näe, oma majagi teil üleval!» salvab Kallas nagu mingi vihaga. Nähes aga samas, et ta sõnad sunnivad vanamehe kössi tõmbuma, kahetseb kohe oma teravust. Pagu seisatab hetke, siis kõmbib vaikides edasi.

On see unenägu? Juba aastaid on kestnud nõukogude võim, aga see siin — ori mis ori! Midagi ängistab Kalda mõtteid. — Kulak on maalt välja tõrjutud, kuid tema tontlik vari kummitab nüüd linnaveertel, peab «individuaalselt» teiste nimel tervet karja lehmi, suuri aiamaid, on «abimajandi kalur», annab suvel hingehinna eest tube üürile, peab sulast lihtsalt ja vaikselt. Kohaneb ümbruskonnaga ja elab edasi nagu parasiit kunagi.

Kallas on püüdnud neid mõista, keda elu on troonilt tõuganud ja kes mineviku elulaadist küünte ja hammastega kinni hoiavad. Varem äratasid sellised inimesed temas isegi kaastunnet kui abitud olevused, kes on elus kaotanud pinna jalge alt. Ta mäletab oma naise isa, vana külakaupmees Kaarel Truuperet, heledate silmade ja raskete kulmupuhmastega jässakat taati. Temas polnud küll Aleksander Toodri räuskavat kulaklikkust ega ka selle venna hiilivat kiskjalikkust, ometi ei pääsenud Kallas kunagi äia südame juurde. Vana Kaarel ei saanud teisiti, kui pidi vihkama kõike seda, millel oli ühist nõukogude võimuga, ja kõiki neid, kes ehitasid nõukogulikku elu. Auku aetud hundi kombel paljastas ta oma veel tugevad kollased hambad ja tema pilgust helkis lõikavat terast, kui ta Arnoldile kohe pärast Eviga abiellumist ütles:

«Tütre said, närakas, ja ole rahul; aga üle minu läve ära oma jalga too!»

Kui Kallas tollal vaikides vanamehe raevu kannatas, et ainult kuidagi taastada perekondlikku sidet isa ja tütre vahel, mille oli purustanud viimase abielu kommunistiga, rahunes äi küll näiliselt, kuid külm teras tema pilgus jäi püsima. Häbiga mõtleb Kallas nüüd: mida kõike ei talu mees naise pärast, keda ta kujutleb armastavat!

Hiljem, kui nad äia maja ees pingil istusid (tuppa Truupere oma väimeest siiski ei kutsunud), seletas too küüniliselt ja kaljukindlalt:

«Ära mulle reagi, et oled ideeline. Ideelisi põlegi. Ja üldse see idee on ainult röövle idee. Pops Räime Mats pandi külanõukogu esimehess. Räime Mats — põle elus suabastki jalga suand — esimehess! Kurat, käis medel karjas, põld pastalt kua jalas. Paljasjalgsess jäigi — nüüd esimees!»

«Kes olid süüdi, et vaene edasi ei saanud?» püüdis Kallas vahele torgata.

«Kes! Isi olid süüdi. Käperdid ja voostrid olid. Kes tööd ei põlgand, läks edasi. Ja selle, mida sia rügamisega said kokku raapida, võtavad siult nüüd need pastlakandjad!»

Siis korraks kihvatas küll Kalda südames ja ta salvas vanamehe jutu peale:

«Kas soola ja petrooliga hangeldamine oli suurem töörügamine kui Räime Matsi ligunemine poris ja vees sinu põldusid kraavitades?»

«Kelle pia paremat ei jaga, kaevaku raavi! Ja pia sia meeles, Kallas, — ei soa mia sest üle, ei soa keegi teine, kellelt on võet. Ja näed, nendesamade kätega kägistan nad, siu koa, kui aga soan!»

Kallas mäletab hästi äia muhklikke karvaseid käsi, nagu hiigelvähja kombitsaid tugevate kasimata küüntega. Nendes kätes kajastus sel hetkel kogu manduva, võimult tõrjutud klassi viha. See viha ei muutu kunagi armastuseks vihatava vastu, see viha püsib, kuni läheb koos nende vähjakombitsaid meenutavate käte omanikuga hauda.

Kui Kallas püüdis vanamehele seletada, et kolhoosikord võidab kord üksiktalu ja inimesed maal hakkavad hoopis paremini elama kui seni, surus vanamees oma tugeva suu valjuks kriipsuks. Ta vaade otse õhkus jäisust, kui ta käega lüües kindlalt lausus:

«Linnukene, ära laala! Küll näeb, kuhu välja jõutasse! Kui küna on tühjass söödud, akkate kukalt sügama! Siis tulete vana Kaarlet veel paluma.»

Tähendab — vaen jäi. Vaen on siingi tema ümber, vaen on Aleksander Toodri räuskamistes, Nuutsiuse ahnes krokodillipilgus. Ja — kas mitte Nubu magusas naeratuseski?

6

Mihkel Tursa laseb laudalaka luugist alla kõrkjapõhku. Ta teeb seda kiirustamata: toob põhu väikese hargiga lakanurgast hunnikust, sätib oma tugevad jalad kindlalt ümmargustele aluspuudele luugi juures, annab siis hargitäiele hoo sisse, ja tsahh! — langeb põhk alla. All laudas on videvik, aga Tursa silmad on sellega juba harjunud. Ajuti kummardub ta luugil sügavamale, siis paistab talle lehma Toitsu latrivahe. Toitsu lamab kuivadel põhkudel ja lakub enda kõveruses olevat vastsündinud vasikat. Vasikas istub nagu kutsikas, peened sõlmilised esijalad ette lükatud. Toitsu iniseb tasa, otsekui kõneleks ta peremehega.

Tursa hakkab vaikselt vilistama. Tal on hea meel, et Toitsu tõi lehmvasika. Temast on loota head piimalehma, sest ka Toitsu annab oma kakskümmend neli liitrit piima päevas. Vasika kasvatab ta kindlasti üles — kui muidu ei saa, paneb linnas elava venna nimele. Ja siis toob piimakene juba ilusa kopika sisse...

«Mihkel, tule alla!»

Laudalävele ilmub perenaine. Ta kiirustab Mihkli kutsumisega ja on millegipärast ärevil.

«Mis sul on...?»

«Tulen'd ometi!» Siis küünitab üle keskea, tugeva kehaga naine end lakaluugi poole, paneb käe nagu suuremat häält summutades huultele ja sosistab:

«Uus esimees ise tuli!»

Lakas vaikib viivuks põhusahin ja Tursa punetav, pikkade vurrudega nägu ilmub luugiavale.

«Kus ta on?»

«Toa juures. Tahab sind näha. Mis nüüd!?»

«Mis nüüd — ei miskit, kõik on korras,» rahustab Tursa ja kobib redelitpidi alla. Ometi teab ta, et asi pole sugugi korras. Ei see esimees heast peast siia jalutanud, küllap ta tulekul on tegu eilse käsust kõrvalehiilimisega. Kallas oli talle sõna saatnud, et tulgu kiiresti randa uut mootorit paigale panema, tema aga ei läinud. Tursa hakkab mõttes sobivat vabandust otsima, komistab ja tonksib toaukse taga liialt kaua jalgu, nuuskab nina, tõreleb koeraga ja alles seejärel siseneb ähkides, nagu oleks ta just äsja tulnud kõige kibedama toimetuse juurest.

Kallas on viidud istuma tahapoole, «puhtasse tuppa». See on jahe ja paistab, et seda kasutatakse ainult külaliste puhul. Pehmed valge riidega kaetud tugitoolid, vanamoodne suur kirjutuslaud, seintel linnutopised. Sisustuses võib märgata teatavat jõukust.

Peremees tahab vaheukse enda järel kinni tõmmata, kuid perenaine segab vahele, öeldes, et jäägu ta pealegi praokile, eestoast tuleb soojemat õhku. Küllap soovib ka tema, kelle seelik ajuti ukse vahelt välgatab, jutust osa saada.

Tursa on jässakas kalur. Ta nägu on tuulest parkunud ja vana vase karva. Näo tõmmusust rõhutavad süsimustad hülgevurrud ja niisama must laubale langev juuksesalk. Mees on üle viiekümne. Kuid neid aastaid ei märgi ükski hall karv ei juustes ega vurrudes.

Tursa meel on rahutu. Ta istub kirjutuslauatoolile ja põrnitseb põrandale. Siis tõstab ta pilgu, millest õhkub jonni. Mis uut kroonukorda see esimees õige tahab siin sisse viia! Ega tal pole lastega tegu — ju on enne Kallast elatud ja elatakse ka pärast teda. Nii kergesti siitkandi mehi ummikusse ei aeta!

Aga külaline ei alga tüliga. Ta räägib ilmast, ikka veel kagust lõõtsuvast tuulest ja küsib lõpuks, mis Tursa tänavustest püügivõimalustest arvab.

«Noh, kui tuult kagust ära ei keera, läheb lausa

kuradiks, kilupüügiga pole siis midagi peale hakata. Aga eks kilu ole meie peamine leib,» seletab Tursa.

«Aga kuidas oli mullu kevadel?»

«Mullu polnud viga. Algul küll hoidis tuul samuti lõunakaartest. Aga kui pärast jüripäeva vajutas põhja, jäi sinna pooleks suveks. Pidas sihukest külma, et ei saanud hulgal ajal peenramaalegi. Või mis peenramaast — alles mai lõpul sai loomad välja lasta.»

«Kilu aga tuli?»

«Kilu — jaa, seda tuli. Teise kvartali plaani panime kolme nädalaga täis — usu või ära usu!»

«Sooh, või nii tublisti tuli kala! Aga kuidas möödunud aasta plaaniga üldse jäi — minu teada läks see nurja?»

«Seda nüüd küll. Kolmas ja neljas kvartal, need tõmbasid vahele. Kogu sügise pidas hommikust tuult, vesi aiva pages lahest. Peaaegu kuiva jalaga võis siit Rannaneemele jalutada. Kala aga tahab suurt vett. Kui pageb vesi, läheb ka tema. Küllap ta tänavugi ujus ühes veega Soome randa.»

«Tähendab, et teie kandis otsustab artelli plaanitäitmise tuul. Kui see pole soodus, on plaan vastu taevast.»

«Aga kuidas siis muidu! Ega's inimene saa loodusjõudude vastu.»

Toas on viivuks vaikne. Tursa esialgne kõhedus hakkab kaduma. Esimees ei näigi nii tormakas olevat, ajab teine päris mehejuttu.

Kallas vaatab veel kord hindavalt toa sisustust, mis kõik räägib rahulikult voolanud kalurikeskmiku elust. Lõpuks ütleb ta:

«Kui see plaan jälle nagu mullugi vastu taevast lendab, eks siis tule inimestel raskusi, teenistus jääb vähemaks . . .»

Tursa pilk on nüüd uuriv: kuhu esimees tüürib? Aga selle silmist ei paista, et ta mingit krutskit kavatseks.

«Sedan'd küll, kui sul muud pidamist pole kui kalapüük. Ja eks meil ole neidki, kui võtta näiteks Tuur ja . . . Raigo . . . ja veel mõned teised. Need mehed rassivad merel ööd ja päevad läbi, kraabivad lesta- ja vimmavõrkudega. Kui sedasi kogu hingega kraabid —

noh, midagi ikka saab ja mõnisada rubla kuus korjab ka kokku.»

«Aga teised?»

«Teised?» Tursa ilme muutub usaldavaks. «Vaadake, esimees, elu tahab elada. Teistel, noh, on oma väike aiamaa või lehmamullikas nagu minulgi. Eks siis aja ka teistmoodi läbi.»

«Tähendab — oma majapidamine aitab?»

«Just, just, esimees! Meri on meri — vahel annab, siis jälle ei anna. Tee mis tahad, kala pole. Ja ega ole ühtegi sedamoodi, et võtad. Kui pole, siis pole. Aga on sul ikka kuivamaa-elamine... Noh, kasvatad näiteks kurke. Kui on hea aasta, saab neid siit kui muda! Ja kurgist saab omakorda raha...» arutab Tursa, sest tal on tekkinud mõte, et esimees otsib hoopis teid, kuidas oma elu sisse seada. Ja ennäe — too jätkabki:

«Linn ostab piima, — muidugi! Linna võib müüa kurke ja marju. Eks sedasi saab kenakest kõrvalteenistust.» Vajutab siis pilgu tugevasti Tursa pruunidesse julgetesse silmadesse ning küsib: «Või targematel meestel on kõigil oma elamine, vaataks! Jah, mina olen teie kandis uus — ei tea äkki, kuidas peale hakata. Kas tuleks õige ka lehmamullikas soetada või...?»

Tursa ei märka Kalda teravat irooniat ja läheb jutu rahulikust toonist libedale. Tähendab, sealt puhubki tuul — tahab looma osta, ja selleks nõu!

«Õige! see pole paha plaan. Ja looma ruumi — eks seda ikka leia. Hädakorral peaks ju Toodrigi laudas ruumi olema. Esimees on noor mees, toote naise siia ja...»

Toote naise siia — ütles Tursa... Tähendab, külauudised on juba kaugele ulatunud! Juba teatakse temast ja naisest mõndagi. Ja et teine sellest nii iseenesestmõistetava rahulikkusega räägib, hakkab Kaldas salamisi kogunenud sapp lausa peale suruma. Viha paneb pihud sügelema, toob tahtmise sellele Tursale midagi teravat öelda, nagu et «ärgu igamees oma nina teise ellu toppigu». Aga ta hoiab end veel vaos.

«Nojah, aga ma ei saa aru, kuidas ikka need teised toime tulevad, kellel looma pole, nagu Toots, Sinka,

Tuur, ja veel mõni?» pärib ta näiliselt hoopis rahulikult edasi.

«Ah et puht kalamehed või?» Tursa pilk muutub taas luuravaks. Palju seda uut esimeest siiski usaldada võib või mis kanti mees ta üldse on? Igatahes ärist kaladega, mis linna spekulantide kaudu Rannavälja meestele mõnegi hea kopika annab, pole vist ikka tark talle kõssata. Kui ta lausa rumal pole, küll ta siis isegi märkab ja leiab, kustkaudu lisarubla võib teenida. Või kes tal keelab püünistega merele minna — Raigo ju käis. Võimalusi on mitmesuguseid.

«Jah, eks nendel olegi vahel kitsas käes. Sellepärast võtke elatanud inimese nõu kuulda — see, mis sai aia- ja loomapidamisest räägitud, on õige ja kasulik plaan.»

Nüüd on Kalda mõõt täis.

«Ei! Karja ma endale siiski veel soetama ei hakka! Mina olen kalamees!»

Mis see siis olgu?! Mida sellega öelda tahetakse?

Esimees tõuseb püsti ja ta silmis välgub pisut kurja helki.

«Mina olen kalamees ja meil on kalapüügi-artell! Meie peame kala püüdma, nii palju püüdma, et lahedasti ära elame, et plaaniga toime tuleme. Selleks aga nõuan ma, et kui on püügiaeg, peavad kõik mehed platsis olema ja mingisugused toimetused ei tohi ei püüki ennast ega püügiks ettevalmistamist segada,» jätkab Kallas, ja need näiliselt külmalt ning rahulikult öeldud sõnad on kui kapatäis jäist vett Tursa mõnusa jutu peale.

Tursa ilme selgub — alles nüüd taipab ta, milles asi seisab. Aga teda ei kohutata nii kergesti, ta võib ükskõik kellega rinna kokku panna, kui on tarvis jõudu katsuda. Ta näkku, mis värvub ruugeks, tuleb trots.

«Homme lähevad kolm brigaadi räime- ja vimmavõrkudega saare taha! Ja ükski mees ei puudu! Kas lepime nii kokku?» küsib esimees.

«Saare taha — sinna on oma kakskümmend kilo-

meetrit!» üllatub Tursa. «Ei tea, mis õnne sealt otsida tahetakse?»

«Mitte õnne, vaid kala! Kui kala pole rannas, tuleb seda otsida merest, ja niisugused sõnad, nagu «ei saa», jätame kõrvale. Need meestele, pealegi vanadele kalameestele, ei kõlba.»

Nüüd on ka Tursa püsti. Ta tugev lõug on ette surutud ja ta silmavalgetes võib märgata paisunud veresooni.

«Võime ju minna sinna saare taha, kui esimees käsutab! Aga räime sealt ei saa!» põrutab ta.

«Ei saa sealt, toome kaugemalt!» lõpetab Kallas napisõnaliselt.

Kui ta käratseks või tõstaks häältki, aga selliselt külmalt käskida — see lõikab otsekui noaga Tursa mõtteisse.

«Vaata, kus tuli torm,» uriseb ta, kui külaline on läinud, ja sülitab. «Aga oota sa, poiss — nõndamoodi sa meie rannas kaugele ei jõua!»

«Issa ristike, või nüüd hakatakse juba piitsaga merele ajama, vaat sulle oma võim!» julgeb nüüd, kui külaline on läinud, ka tuppa tulnud perenaine oma arvamust avaldada. Ka temale paistab Kalda ülekohus ilmne olevat. Ju neid suu täis võtnud noori asjamehi on ennegi nähtud.

Kallas käib tol õhtupoolikul veel mitme kaluri juures, otsides üles just sellised, kes viimasel ajal on kalapüügi kuidagi unarusse jätnud. Ta on otsustanud siitranna igandlikud harjumused lihtsalt ja karmilt puruks raiuda. Ta kohtab mitmesuguseid meeleolusid, kuid ilmne on, et tema plaanidega ei olda päri.

Päevad näitavadki, et ainus, mida ta saavutab, on «kurja» esimehe kuulsus. Aga seda, mida ta ootab — et kalapüügist eemalehoidujad uuesti brigaadidesse koguneksid, et püük hoogustuks — ta ei saavuta. Tullakse, kuid vastumeelselt, käiakse mõned korrad püügil, siis kaotakse jälle.

«Käsk oli!» käib nüüd jutt ringi, kui räägitakse mereleminekust, ja mõnigi kalur põrnitseb uut esimeest altkulmu.

Midagi pole õige. Kaldas süveneb ebakindlus. Midagi on valesti tehtud. Kes ütleks ainult — mis?

See küsimus vaevab Kallast tihti, vaevab ka täna õhtul, kui ta kalarannast koju jalutab.

Ta pöördub parajasti Vanaküla tee otsast alla, kui poest, mis asub nurkmises majas ja kus on kolm kohapealset ettevõtet — pood, õllebaar ja juuksuri-töötuba, väljub, pakid käes, Paula Nubu.

«Ah! Seltsimees Kallas!»

Millist koketeerivat pilku võib emand Nubu näidata! Ja korraga tekib Kaldas arvamine, et ju selle naise noorus võis olla üpris elamusterohke. Muidugi pole Paula Nubu praegugi vana. Raske on küll värvikorra alt naise aastaid lugeda, kuid vist mitte palju üle neljakümne. Nubust on ta ilmselt kümmekond aastat noorem.

«Ikka veel üksinda Rannaväljal? Kas abikaasa ka muret ei tunne teid siia üksi jättes? Kevad ja...»

Pilk emanda silmist lõpetab lause. Pole tarvis kahtepidi mõelda — see pilk on võikalt himur, millega too rasvane naine teda noolib.

Milleks ta nii küsib — Kallas ütles ju nende esimesel kohtumisel, et ei kavatse oma naist siia tuua?

Muidugi, Paula ei mõtlegi seda tõsiselt. Jutt abikaasast oli ainult kombe pärast, et leida põhjust uut esimeest kõnetada. Nüüd ootab «proua» temaltki mõnda, kas või kahemõttelisust, sest ta silmad õgivad ikka veel meest. Kui kirjeldamatult vastik võib olla mõni inimene! läbib Kallast mõte.

Siis aga avatakse Nubu aia värav ja sealt väljub — Laine Vihvelin.

Raev tuleb emand Paula silmisse, raev ja kiivus, haiglane erutatus. Ei, praegu pole tal Kalda juures trumpe, ja kiiresti viib Paula oma lodeva lihaga kere hooviväravast sisse, enne Lainele varjamatust vaenust kõnelevat pilku heites.

Laine jääb viivuks üllatunult seisma. Ta kõrvalestad hakkavad lõkendama, ja pilku alla suunates kostab ta Kalda tervitusele vaikse «terega».

Veel üks kiire pilk, ja naine ruttab edasi.

Aga miks oli seesama pilguvälgatus nii sõbralik ja

samal ajal tõrjuv? Naise huuled olid pisut avali. Need olid värske puuvilja sarnased, leiab Kallas, oskamata isegi seda võrdlust põhjendada.

Laine Vihvelin läheb kiiresti, otse jookseb poodi.

Ja äkki märkab Kallas, et ta süda vasardab. Mis see tähendab! — raevutseb ta järgmisel momendil enese kallal. Kas sinu suhtumises Vihvelini naisesse ei peitu viimaks ühiseid jooni Nubu emanda himuga sinu enda järele?!

See on sama tunne, mis algul nii tugevana, suurena ja ülesaamatuna sind Eviga näis liitvat, aga ei liitnud. Ja see ongi sinus tühine ja väike, kuigi sa seda tunnistada ei taha! Sa polnud ju nukk, kelle too kaunis kaupmehe-Evi oma kandekotti mänguasjana kaasa võttis. Ei — sa Evis ju muud ei otsinudki! Said kätte — ja tüütas.

Ei, ei! protesteerib miski temas, aga see protest jääb jõuetuks. Samal ajal tulvab kuskilt mõttesügavusest esile vajadus teistlaadi helluse, parema, armsa ja siira järele. Nii tugev on soov seda head, armast ja siirast leida, et isegi ainult sellest soovist piisab, et mehe meeleolu ülevaks muuta.

Ja märkamatult selgineb ta mõttes unistus naisest, keda võiks hellitada nagu udusulis linnupoega. Ei, see võrdlus ei sobi! leiab ta kohe. Mitte mingisugust udusulis linnupoega ei igatse ta, vaid tervet, toredat naist, kellega koos võiks astuda ükspuha millistele raskustele vastu, kellele võiksid, kui vaja, toetuda, keda võiksid usaldada . . . Ta peaks olema niisugune keskmist kasvu, töökas, puhas ja puhta silmavaatega, nagu . . . nagu näiteks Laine Vihvelin.

Sedaviisi — siis sinna jõudsid sa jälle välja! ironiseerib Kallas ja lööb paukudes kinni rõdu-ukse, justkui saaks ta sellega ka sobimatud mõtted ukse taha jätta.

7

Võrgu-uia Anni käes on raske jälgida, nii kiiresti välgub see läbi õhu. Käsi peatub ainult murdosa sekundist, kui sõlm kinni tõmmatakse, ja kiirustab kohe

edasi. Anni ise noogutab uia lennutaktile kaasa ja ümiseb tasakesi lauluviisi.

Kolmeaastane Maie seisab keset ruumikat elutuba, töntsakad lapsejalad harali. Ta sööb võileiba ja uudistab, peakene viltu, akna kõrval istuva ema tööd. Maie nägu ja käed on tublisti võiga koos ja läigivad, aga see ei lähe Maiele korda. Teda huvitab hoopis memme töö. Maie tahaks isegi olla juba sama suur kui ema, käsitada nagu temagi osavasti uia, kusjuures vasaku käe sõrmed vabastavad nagu imeväel üha uusi ja uusi silmi, kuni katkine koht võrgul asendub valgest niidist paigaga. Maiele näib, nagu tuleksid võrgusilmad ema sõrmeotstest välja.

Üle läve tuleb isa. Tal on õlal ankruliinid ja käes avatud taskunuga.

Nuga ja selle otstarvet Maie tunneb, ja ta tähelepanu kandub kohe emalt isale.

«Isa, tee Maiele pajupill! Maie tahab kangesti pajupilli!» hüüab tüdruk, unustades isegi võileiva.

«Ah sa trull — või pajupilli! No tule isa põlvele!»

Andres Toots asetab noa ja liinid lauaotsale ja kükitab last enda juurde kutsudes. Ta risa-räsa habemeohakas ja tuulest parkunud nägu on nüüd pehme ilmega ja mehe väikestes heledates silmades kilab lõbus hellus.

Maie tuleb vudinal nagu hiir üle toa ja istub isa põlvele.

«Aga eile isa alles tegi sulle pajupilli?» pärib kalur nüüd tütrekeselt imestunult.

«Jaan võttis ära ja puhus lõhki!» kaebab Maie.

«Vaata poissi — või võttis ära! Noh, küllap isa peab siis uue tegema. Aga nüüd, tead, mis nüüd! Isa kuulis varese-onult ühe uue muinasjutu.»

Muinasjuttude peale on Maie maias, ka seda, mida varese-onu rääkis, kuulatakse varsti huviga, ise võileiba mugides.

Maie on emasse, samasugune tõmmu, pisikene ja käbe. Isa kipub tüdrukut rohkem hellitama kui see käredaloomulisele Annile meeldib. Rikub sedasi lapse ära, arvab Anni. Või temal enesel aega last niipalju suksutada. Ega kõlbagi — las harjub maast-madalast

ka oma käe peal olema. Ei teda, Annit, keegi hellitanud, ja näe — sai inimeseks.

Väle nagu Anni käsi võrku parandades on kogu ta olemuski. Teda jätkub kõikjale ja peabki jätkuma, sest kes neid lapsi karjatab — kaksikud Jaan ja Jürka on küll juba kuuesed, aga või neil aru peas on! Ja seesama plika-värten on lausa elavhõbe — mis ta kõik valmis ei meisterda, kui aga silma alt pääseb!

Andresest Annil kodus palju abi pole — see mujale ei jõua, kui kohmitseb oma paatide ja püünistega. Kuhu ta kogu oma aja seal rannas paneb, seda Anni ei mõista. Aga mehe oma ütlemise järgi olevat tal kogu päev käed tööd täis. Andres on juba kord sellise pikalise olemisega, küllap seepärast tal päevast puudu tulebki, arvab naine.

Küll on Anni vahel meest hurjutanud, et liiguta, inimeseloom, ennast juba kiiremini, sul läheb kempsus käimisekski terve söögivahe ära. Aga naise hurjutamise peale Toots aina muheleb oma heasüdamlikku naeru, mis üle kogu silmnäo ulatudes viiekümne-lähedase mehe nooreks teeb. Andresel on kurgitaoline hõreda juuksekattega pea, mis eriti nüüd, kui Toots juukselõikamismasina ostis ja naisel sellega ennast pügada laseb, veel rohkem kurgina välja näeb. Tal on väikesed, teineteisest kaugel asuvad kolmnurksed lõbusad silmad, tubli lai suu paraja lapserusika suuruse nina all.

«Ei jumal pole kiiret loonud, jumal lõi rotid ja hiired ja kurjad eided!» ütleb Toots ikka aeglaselt, kui Anni tema pikalisuse pärast pahandab.

«Et sind ka kord mu hurjutamine ära ei tüüta!» imestab Anni, kui ta noomitus jälle mehelt kui vesi hane turjalt maha variseb.

«Ei see tüüta ühti. Anna aga tulla, kui lustib... Ju sul ka siis kergem!»

Ja kui ta nii ütleb, lööb Anni lootusetult käega ning jookseb mõne uue toimetuse juurde. Tingimata jookseb, sest ta peab Andrese jumalavallatu ajaraiskamise kuidagi tasa tegema, muidu tulevat nappus majja.

Anni ja Andrese laia, jämedajalgse ja õlivärviga tumepruuniks võõbatud abieluvoodi kohal on lilleli-

ses kirjas väljaõmmeldud vaibake lausega: «Vara tööle, hilja voodi — nõnda rikkus tuppa toodi!»

Aga kuigi Tootsi peres tihti tõustakse enne kui kukk toa otsas laudas kireda on jõudnud, ei või Andrese küll ruumikas aga üsnagi tagasihoidliku mööbliga elutoas selle rikkuse jälgi kuskil märgata. See mööblinatuke, mis siin seisab, on veel vana Tootsi, Andrese isa kätetöö, kes olnud päris osav puusepp. Kuigi mitte just tisler — ta ehitas rohkem linna-ääre kaupmeestele kahekorruselisi üürimaju — aga kapi, kummuti, söögilaua ja toolid tegi mees jõudeajal ise valmis. Enne surma nokitses kaksikutele veel erimõõdus laia voodigi, mis oli nõndamoodi konstrueeritud, et seda sai poiste kasvamist mööda pikendada.

Andres polnud isasse — ei puusepp ega noorpõlves ka kalamees. Oli hoopis meremees. Või siis ükski noorem Rannavälja mees tahtis siinse kehva lahe ääres kalapüügiga jännata. Ega tasunudki, sest lahest kalapüük andis ainult hooajati perele peatoidust. Vaheaegadel tuli ikkagi otsida linnast leiba ja leivakõrvast, kas ehitustööga, sadamas laevu laadides, raudteejaamas vaguneid tühjendades või kuidagi teistviisi.

Nõnda kujuneski, et vähe jäi pesitsema Kalaküla seinte vahele seal võrsunud noori. Meelitasid küll mered, küll ka kerged linnaametid, sest kalurileib polnud endisel ajal kiita — raske ja jõudunõudev oli kaluri töö. Siis polnud Rannavälja meestel veel mootoreid. Kes neid jõudis osta! Mõni laenuga ju katsus, aga laen oli niisugune ablas elajas, et harva pidas mees sellele vastu, enamasti kurnas see laenaja elujõu. Või oli vähe neid peresid, keda laen õnnetuks tegi! See oli nagu kuradile käeandmine — kiskus, sõge, varsti kogu keha kaasa ja pistis laenaja naha ja karvadega pintslisse.

Nii jäidki Kalakülla pidama vanemad, nii või teisiti meistermehed, kellele lähedane linn püügist jõudeajal elamist andis.

Andresega oli natuke teistmoodi. Tuulutas mees mõned head aastad mööda maailmameresid ringi. Korraga parajasti Islandis olles hakkas tal aga niisugune valus koduigatsus, et pane otsemaid kas või jala kodu poole tulema, kui vaid merd ees poleks. Mõtleski mees

tulla kodupaika kaema. Sai aga vaevalt jalad Tallinna sadamas maale, kui politsei võttis krapsti turjast kinni! «Kuule, mees,» öeldi, «kas siis sina isamaad teenida ei tahagi?!» Lugu oli sedaviisi, et kaugesõidus viibides läks Andresel sõjaväe sundaja tähtpäev mitu head aastat üle.

See oli kolmekümnendal aastal, kui meremees vägisi sõjameheks pandi. Et vanal Tootsil tervis juba vilets oli, Andresel meremehepaunas peale tühja-tähja asjade mingit mammonat ega nassvärki polnud, pidi mees leppima soldatipalgaga, millest, kuri võtku, suitsurahagi ei jätkunud.

Siis tuligi vaese sõdurpoisi ellu Anni, väike kräbe pesukojaneiu linna äärest. Anni nobedad käed olid kanged enesele ülalpidamist teenima ja, — kui ta pisut valjud aga ilusad sõstrasilmad kord peol kohmetut sõdurpoissi nägid ja selle avalas silmavaates tublit meest tähele panid, teenisid ta käed varsti ka sõdurpoisile suitsuraha.

Ega Andres algul tahtnud seda kuidagi vastu võtta, aga kui järjega juba «sina» peal oldi, tuli Anni kord põikpeale käredalt sõnadega kallale.

«Ju siis . . . sinu lustiks, võin ju võtta!» kohmas poiss kroonist raha tasku toppides. Seesama rahakillukene tegi aga Anni Andresele nii omaseks, et varsti ei osanudki sõdurpoisi vähest vaba aega Annita kujutleda. Raha neiult vastu võttes oli poiss nagu mingist häbelikkuse-tõkkest üle saanud. «Selle krooniga sa mu naha ostsid!» naljatas mees veel aastaid hiljemgi.

Aga Anni käed ja mõistus polnud üksi agarad tööle, needsamad oskasid poissi ka kinni pidada, kui vast sõjaväest vabanenud Andres mererannal väikese pesupiigaga jalutades hajameelselt-igatsevalt merele vaatas.

Nii tuligi, et koliti Rannaväljale, ja kui Anni oma teenitud rahaga kuldsõrmused ostis ja mehe, kes peale ristimist polnud kirikusse saanud, õpetaja juurde viis, lasi Andres «orjarõnga» sõrme suruda samade sõnadega, mida tal hiljemgi vahel tuli kasutada:

«Ju siis . . . olgu peale . . . sinu lustiks! Teeme siis pealegi kiriklikult ära!»

Seda randa, mida alles noorusrahutusi põues kandnud Andres armastada ei osanud, hakkas tasahilju kalliks pidama meresid-maid näinud ja sõdurielu elanud noor abielumees. Ja kui tulid enne kaksikud ja nüüd, pärast sõda, Maie, ei tekkinud Andrese pähe mõtetki, et õnn võiks elada kusagil mujal, kui vana puusepa Tootsi poolt ehitatud majalobudikus, mis oma vooderdamata seinte ja rootsi värviga punaseks võõbatud aknaraamidega juba üle kolmekümne aasta julgelt meretuultega rammu katsub.

Suuremast sõjavaevast päästis juhus mehe. See oli neljakümne esimesel. Ega polnud kellelgi kerge rindele minna, polnud ka Andresel, aga aeg käskis ja kohustus. Teel Leningradi tegi saksa lennukipomm transpordilaeva, kus ka Andres viibis, puha puruks. Laev hukkus, hukkus seal kümneid eesti mehigi. Ainult suur visadus ja meremehepõlves karastatud keha olid need, mis planguotsal triivival mehel elu sees hoidsid. Nii sattus Andres kodurannale tagasi ja jäi sõjasõidust kõrvale. Harjus pikka ka kalurieluga.

Aga vahel hakkas Andres unistama. Siis avardusid mehe silmad ja ta pilk nägi ainult oma mõtetesse. See juhtus tavaliselt neil puhkudel, kui Andres tüdruku pehmeid ronkmusti juukseid hellalt läbi krobeliste sõrmede laskis või poisimarakrattidega hullas.

Jah — Andresel oli salajane mõte jõuda kord niikaugele, et saaks veel elumaja mansardkorruse välja ehitada. Sinna teeks toa ja köögi. Sest kui alumised ruumid korralikult vaheseintega ära jaotada, võiks siia saada kaks ilusat korterit. Üleval . . . seal võiksid siis nemad eidega . . . . Sest tüdruk kasvab suureks ja lendab minema. Aga kui poisid kasvavad, tuleb ruumist nappus.

Ja-ah! Aga selleks läheb — oi kui palju raha tarvis!

Nii jääb ta tänagi hetkeks unistama, kui muinasjutt Maiele räägitud on. Lõpuks märkab ta, et naine on võrguparanduse ära pannud.

«Said . . . valmis või?»

«No mis neist venitada. Muidugi valmis!»

«Saab nii . . . tõesti täna mõne jada sisse viia. Ehk . . .

toob jäävimma,» arutab Andres plikat põrandale pannes.

«Muidugi, juba ammu oleks pidanud viima. Ei tea, mis need mehed aina kuulavad ja kuulavad!» pahandab Anni maast niidiotsi pühkides.

«Ega just tormata pole ka päris õige. Jää veel liigub. Justkui see... vimmaraas elu tähendab. Viib võrgud minema... Ja polnud teised ju korraski,» arutab Andres edasi.

«Polnud korras ja polnud korras! Nüüd hõõrutakse seda minule nina alla. Kas mina tean, missugused kaltserdused teil seal võrgumajas hallitavad — hakanud end varem liigutama ja püüniseid järele vaatama!»

«Pead sa... ka jälle porisema,» õiendab Andres, aga õiendab rohkem oma nina alla. Ju ta teab, et Anni peab porisema, see on tema mood. Kui Anni oma kõneviisi muudaks — vaata, äkki oleks nagu võõras vaim majas.

«Isa, isa — tule vaata! Meri hakkab aurama. Nagu suitsu on kogu laht täis!» hüüab üks uksele tulnud kaksikutest. Küllap ta Jürka on. Aga võõras võib teda ka Jaaniks pidada, sest jõmmid on päris ühte nägu ja ühtemoodi riideski. Või neid riideid saab eraldi teha. Korraga saab ostetud, korraga õmmeldud — ja kui ühtemoodi õmmelda, läheb rutem, sest poiste kojarätsepal — kes on jällegi seesama kräbe Anni — pole kunagi aega riietega pikalt jännata.

Andres läheb akna juurde, surub näo vastu klaasi.

«Ja-jaa, vaat sulle pirukas! Vii nüüd veel võrgujada merde! Jää tuleb tagasi!» ütleb mees karedat habet sügades.

Juba hommikul, kui tuul lahesuu poolt õõtsuma hakkas, mõtles Andres endamisi, et kui nüüb teeb tembu ja kraamib kogu Soome lahe jää Rannavälja lahesoppi kokku, sest ega jää sellega veel taevasse kadunud, kui tuul ta siitrannast liikuma pani. Ja nüüd see käes oligi.

«Aga pidite ikka minema,» pettub Anni, sest kevadist värsket polegi veel pannile saanud.

«Nojah. Minema ju pidime. Uus esimees oli meestele säru teinud. Aga nüüd? — Küll sinna randa vaatama

peab ikka vist kobima!» arutab ta lõpuks ja võtabki varnast lambanahkse jopi.

«Või tegi säru? Kulub teile ära! On teine siis ikka käre mees koguni?»

«Tea seda käredust või, — natuke linnavurhvi mees paistab teine küll olema. Aga ju pärast näeb... mis tast on!»

8

Kui Arnold Kallas kalaranda jõuab, pole ilusast püügiilmast enam jälgegi. Paistab, nagu oleks merepind eemal põlema läinud, levitades tihedat valget suitsu, mis märkamatu tuule ajel maa poole tõttab, üle urbades kaldapajude tõuseb ja sinisest taevavõlvist vaataja pea kohale ainult ähmase sõõri jätab.

Sedamoodi oli ilm seekordki, kui ta Puistusmaal kümmekond päeva tagasi merekaldal istudes sealse eluga lõpuarvet pidas. Ainult et siis oli merelt tulev udu soojem ja niiske, nüüd aga hingab meri jäist ja peaaegu kuiva udusuitsu välja ja laseb seda külmal õhuvoolul kiiresti üle Rannavälja majade ja männiku kanda. Nüüd hakkab paistma ka kurja ilma põhjustaja, — õela ja oma ülevõimus kindla vaenlasena läheneb rannale uduserva alt paistev valge viir. Kui see lähemale tuleb, eristab silm enne suuremaid, pärast nende vahel tuhandeid vähemaid jäätükke ja tükikesi. Jää läheneb kummaliselt hääletult (sest udu on tuule ära peitnud), aga kindlalt, lõhestades ja valgega üle võõbates hõbehalli läikivat vabavee laiku. Jää jõuab karideni, ja nüüd ilmnebki tema rünnaku õudutekitav jõud ja järjekindlus. Suured jäälahmakad ajavad ennast pikkamööda rinnutsi karikividele, karil hakkab kõik kärisema, ragisema, seal praegu otsekui murtakse kellegi hiigelluid. Esimesed jääpangad varisevad ja murduvad, kõlinal langevad pikad jääkristallid kivide vahele. Kuid uusi jäälahmakaid surub tagant peale, kari mattub, muutub valgeks kuhilaks, kari ei ole enam, sest jää liigub temast üle, ragisedes ja peatamatult. Jõuab rannamadalasse, kuhjub, ja äkki otsekui väsib, tardub paigale. See aga paistab olema märguandeks, et udu võib lah-

tuda, ja päike hakkabki silmale valusalt peegelduma lahte peaaegu tervenisti täitvalt jääväljalt.

«Kihva keeras püügi!»

Sülitades lirtsatades hammaste vahelt, heidab pikk Lepiku Kustas vimmavõrgupuntra põhjarõngaste kõlisedes õlale ja astub raskel sammul minema.

Selle lühikese lausega oli kõik öeldud. Rändav jää — mis sa sellega peale hakkad! Inimest ta kannab ainult kohati, kus on suuremad jääpamakad, aga paati ära katsugi temast läbi ajada, kui ka selles valges, tardununa näivas väljas vahel mõni sinendava vee viirg sind paadiga sinna meelitakski. Kurjasti võid kätte jääda, kui see rahulikuna näiv jääpragu hiigelkoletise suuna hakkab ennast sulgema, vähehaaval, aga võika järjekindlusega ikka kitsamaks ja kitsamaks tõmbuma. Vaene on see kalamees, kes oma kas või päris tugevalt kaaretatud paadiga sellise kaduva lahvandiku jäiste lõualuude pitsitusse jääb. Nagu paberist laevukese mudib jää paadi närudeks ja peidab enda alla saaki ootava mere kõhtu. On hea, kui lähedane suurem jääpank siis su õnnetut elu natuke pikendab, kindlasti mitte kauaks, sest kevadine jää pole midagi püsivat, see on urbne, juba purunev ja koost langev põrand.

«Kihva keeras püügi jah!» lausub keegi Kustase kajana.

Ega seal palju paremat nõu pidada polegi. Püünistekuuri esistel pakkudel istunud, suitsu pahvinud ja vaikides jäärünnakut vaadelnud meestel on tuju morn. Ja kui nüüd Kustas esimesena kodu poole keerab, paistab enamikule, et tuleb sedasama teha.

«Nagu kiusab, raibe! Just täna, kui plaanisime suuremalt välja minna, tinutas lahe kinni. See oli samuti seitsmeteistkümnendal aastal. Läksime kadunud vennaga räimevõrkudele. Küll oli siis soe kevade — mai algus, aga kased olid jo täies lehes. Aga vaata, mis korraga tegi — hakkas õhtustpäeva puhuma ja tõi samuti jäe lahesulgu,» pajatab pika lumivalge juuksega kaluritaat.

Olgu see juhtum missugune tahes, aga vanal Sinkal leidub oma seitsmekümne kahe aastases elus sellele

kohe võrdlus, mille ta vanainimeseliku aldiga piibupahvide vahele oma mälestuste põhjatuna näivast paunast lagedale arutab.

«Ja-ah, aga jäe all on kala!» arvab laiade põsesarnadega Tuur.

«Ju seal... on. Sealt saaks... paras jagu, ja rohkemgi,» soostub Tootsi Andres.

«Saaks paras jagu, neh! Vaata, neljateistkümnendal aastal, kui me Lõuge Tõnisega, kes tunamullu vähki suri, ühes paadis püüdsime...» alustab vana Sinka jällegi.

Seda ei kärsi kuulata aga Lepiku Albert, kes tänavu kevadel kaheksateist täis sai ja kellele nüüd avalikult suitsutegemist ja meeste jutule kaasalöömist enam pahaks ei pandud.

Albert on vastandina vanale Lepikule rahutu poiss, ta tedretähniline kitsas ja pisut pika ninaga nägu otsib aina võimalust meheväärsena esineda.

«Kurat, kui läheks suuskadega, tõmbaks lõhandikkudesse võrgud sisse!» leiutabki ta äkki.

«Lähe sa suksedega kuskile — poisikese jutt!» pahandab vana Sinka, sest Albert oli tema jutuotsale julgenud oma lause juurde sõlmida, ja see vanamehele ei meeldi. Olgu kes veel, aga va Kustase poiss tuleb oma rumalustega tema kuulajaid segama, kes kindlasti tahtsid lõpuni teada saada, kuidas tal Lõuge Tõnisega suure sõja algusaastal jää-alt püügiga läks.

Meeste juttu on Kallas seni enda ette mornitsedes pealt kuulanud. Nüüd aga ärritab teda just see Sinka taadi rahulik targutamine. Ärritab sellepärast, et ta tahaks vanamehes näha samasugust sapisust nurjuma kippuva püügipäeva pärast, nagu see temas eneses kobrutab.

«Õiged kalamehed saavad ka ajujää alt kala kätte!» lausub ta tumedalt, nagu endamisi.

Aga ju seda tähele pannakse, mis uus esimees ütleb, ju seda kikkis kõrvul kuulatakse. Ja see, mida ta ütles, paneb meeste huuled ägedamalt piipu pahvima ja hambad surutakse vihaselt piibuvarde.

Või õiged kalamehed! Vaata aga vaata asjameest! Pole teise tegusid peale teravate sõnade loopimise veel

kuskil näha, ja nüüd räägib seesama nooreohtu uus esimees mingisugustest õigetest kalameestest! Nii mõeldakse — aga ei öelda välja, ainult merd vaatama harjunud kissis silmapaarid piidlevad esimeest tähendamisi pilguga. See pilk on raskem kui ütlemine, sest esimehegi sisemist õelust märgib kohe ta silmade pilutamine ja närviliselt liikuv lõuamuskel. Liiga rahulikult võtavad kalurid vastu tänase äparduse, tundub esimehele.

«Vaat sedapidi on, et mina lähen merele ja viin võrgujadad sisse,» otsustab esimees kindlalt.

«Suksedega või?» ütleb vana Sinka, ütleb ükskõikselt, ja öeldule kumab nüüd kaasa seitsme mehe silmasügavustesse, tuulest voolitud kortsude ja vagude vahele peidetud naer.

«Ei. Paadiga lähen. Paadile aga kelk kaasa! Kes tuleb ligi?»

Vaikus.

«Teed tagumiku märjaks!» ütleb lõpuks brigadir Tuur. Tema on brigadir, temal ei sobi esimehele vastu vaielda. Aga kergevõitu see esimehe nõu talle küll tundub.

«Ega kalamees alati kuivaga läbi ei tule!» sähvab esimees omakorda ja tõuseb robinal palgiotsalt.

«Kui ligitulijaid pole, lähen üksi väikese mutipaadiga!» Kallas tõmbab kummisäärikud üles ja lükkab ägeda liigutusega lahti võrgukuuri ukse. Seal võrgulina kuhjadel on meeste soojariided, mis varem, kui merele-minekuks valmistati, randa olid toodud.

«Esimees — ma tulen kaasa!»

Esimees peatub uksel. Hüüdja on Kustase Albert. Väike pettumusehelk läbib Kalda silmi. Ta lootis siiski, et ehk mõni vanem mees või koguni kõik tulevad kaasa julge ettepanekuga.

«Hea küll. Mine too Tootsi sauna juurest saan, see on hästi pika jalasega. Eile ma nägin seal niisugust!» korraldab Kallas, ja ta vimmas selg kaob võrgukuuri uksest sisse.

Albert tahab minna saani tooma, aga keegi peatab teda varrukast.

«Oota . . . nüüd ikka saaniga . . . ei sõida te kuskile.

Ega see pole sügisene jää. Võtame hoopis minu mutipaadi, see on kerge ja sel on sile raud all. Libiseb samutigi!»

Seda juttu räägib Toots.

Lauset kuuleb võrgukuuris kasukajoppi selga toppiv Kallas, ja ta käsi jääb varrukas hetkeks peatuma. Siis läheb käsi paigale ja Kallas ilmub uksele.

«Teie, Toots, tulete kaasa või?»

«Ju . . . ma siis tulen!»

Toots on ligemale kahekümne aasta jooksul Rannavälja merega mõndki jõuproovi pidanud. Ja kuigi ta ütlemises on aeglane, pole mehe mõte seda kaugeltki. Tootsi mõte tema kurgitaolises peas kaalub ja mõõdab üsna nobedasti. Poistelegi ütleb ta vahel mõnda küsimust mõistatada andes: «Noh, jõmmid! Pange oma ajumargapuu tööle! Aga võtke korraga paras jagu kaalule.»

Tootsi «paraja jaoga» harjunud ajukaal mõõtis ta ajuriiuleile seekord selgesti, et pole kellegi temp esimeest ja Kustase jõmmi kahekesi hädaohtlikule merele lasta. Mine sa tea, kas need kunagi jäähädas on olnud — teevad mõne rumaluse, ja läinud ongi. Teisest küljest aga meelitas ka võimalik saak, sest kui jõuab paadi jää ääreni välja vedada ja sinna, kohe jää ligidale, võrgud sisse lasta, võib rängalt kala saada. Vimmaparved just jää all liikuda armastavadki, ja ega selles esimehe jutus õigesti «kaalutud» tõetera ei puudunud.

Tunni või veidi enama aja pärast sikutavad kolm meest kiiluraual libisevat paati üle jääpankade. Küll on see minek vaevaline! Mõne suurema jäätüki peal saab küll päris nobedasti viis-kuuskümmend sammu edasi. Aga äkki, ilma et mingit pragu märkaksidki, kaob pind jalgade alt ja jääd paadi servale kui kass plangu külge rippuma. Siis pead nobe olema, kui ei taha tõesti tagumikku märjaks kasta, nagu Tuur oli hoiatanud.

Kummisaapad libisevad märgadel jääpankadel ja koorem tundub ränkraske. Meestel lähevad nahad higiseks. Toots sikutab koormat paadivööri kinnitatud köit pidi. Ta läheb teistest kümmekond sammu ees ja otsib jääl kindlamat pinda. Küllap see mees on varemgi aju-

jääl kõndinud, ta libiseb sujuvalt lõhandikest ja hoidub jääsupist. Teised tõukavad koormat kahelt poolt külgedelt. Nad usaldavad Tootsi silma tee valikul, kuid see ei tähenda, et neil tihti läbi mõne märkamatu jääaugu libisedes ei tule paadilt abi otsida külmast vannist pääsemiseks.

Tee mere poole läheb vahel üsna kõverdi, sest otsitakse suuremaid jääpanku. Seda hädalist edasikobamist jääl saadab kaldalt üsna mitu silmapaari. Neid jälgijaid mereleminejaile aga ei paista, sest kaldalejäänud hoiduvad kas hoonete juurde või uudistavad aknast. Neil on natuke halb enesetunne, liiatigi ei sobi kalameestel uudishimu näidata.

Kõrgemal merel muutub edasiminek kergemaks, sest siin on jääpangad suuremad, mõned koguni sajakonna meetri laiused jääväljakud. Siin aga teeb eriti Alberti südamealuse kõhedaks teadmine, et nüüd jääpraost läbi vajudes enam jalad põhja ei ulata, nüüd tuleb läbi minnes kiiresti kusagilt kinni haarata, sest raske kummisaapa ja kinnise riidega kaua ennast peal ei hoia. Kallas läheb vaikides ja pingutab. Ta ponnistab jõudu isegi üle, nagu võiks tema panus teisigi kiirustada ja retk nõnda rutemini jää ääre saavutaks. Seda märgib siit umbes kilomeetri kaugusel tintmustana paistev avamere triip.

Toots sikutab köit ja ümiseb laulu. Ega temalgi kerge pole, aga tema on kui tugev tööhobune, ta väike, aga muskliline keha toetub jändrike lühikeste jalgadega kindlalt jääle. Tal on komme füüsilise pingutuse juures sellele mitte mõelda — nii veab ta, kui vaja, suure merenooda köit, tirib tormi eel paate kõrgele rannale ja veab ka praegu võrkude ja ankrutega laetud paati avamere poole.

Puhkus. Jälle edasi. Viiskümmend meetrit — jälle hingetõmme. Toots vaatab tagasi, pilk ta väikestest silmadest küll ainult lendab üle esimehe, aga vaataja märkab mõndagi. Märkab, et esimees on end üle pingutanud, aga et ta jonnaka tahtejõuga väsimust alla surub, märkab veel sedagi, et esimees on vasema jalaga liiga sügavalt «põhja mõõtnud» ja tema saabas on ilmselt vett täis.

«Kisu... saabas maha ja... pane kuivad sokid jalga!» ütleb ta nagu muuseas, tehes peatuse.

«Ah, mis see tühi niiskus teeb!» lööb esimees käega. Tal pole ju teisi sokke kaasaski.

«Pane aga pane — minu seljakotis on. Ära vingu vastu, — hakka sind pärast... veel taga vedama!»

Seda lausutakse rahulikult, ja Kallas ei märkagi, et talle öeldi «sina». Ja kui väikese mehe kämmal ta nina alla topib kokkukeeratud villase sokipaari, asubki esimees sokke vahetama.

«Noh... kuidas sinul on... vedru käis maha või!» pärib Andres edasi Kustase poisilt, kes väsimusest näost kahvatuna paadile toetub.

«Eh — lapsemäng!» sunnib too ennast kergelt ütlema ja lööb käega. Aga see käelöök pole kuigi erk.

«Lapsemäng», mille juures kolm meest raskesti hingeldavad, jätkub.

Tuleb teha veel mitu peatust, enne kui Toots köieotsa paati heidab. Edasi niimoodi enam ei saa, nüüd on veel meetrit viiskümmend jääsuppi, ja siis — vaba vesi.

«Kas paneme jada siitsamast minema?» küsib Kallas, sest äkki on ta nõutu. Siinset merd ta ju ei tunne.

«Siin on... oma viis meetrit vett. Sõidame neeme poole — kala on madalas!» arvab Toots.

Paat libiseb kergelt mööda siledat veepinda. Tuul on vaibunud, õhk on nii selge, et palja silmaga võib jälgida möödalibisevat sõmerakivilist merepõhja.

«Paneme boiga või?» küsib esimees.

«Ei. Paneme kaldamärgiga. Kurat seda ilma teab. Paistab, nagu sätiks midagi. Ja kui jää liikvele viib, oleme võrkudest lahti.»

Toots juba teab, mis ta räägib. Liikuv jää ei tee nalja, kõik, millest veepinnal kinni saab, viib kaasa. On aga võrgud ilma pinnamärgita põhjas, jäävad need jääst triivimata.

«Vaat siit... hakkame laskma. Pidage meeles — neeme vai on liinis männiku nurgaga!»

Esimene ankur sulpsab sisse. Nüüd sõuab Kallas, Toots ja Kustase Albert lasevad võrku. Vett on umbkaudu kolm meetrit, sellepärast paistab tasa libisevalt

paadilt ilusasti ära, kuidas võrk ennast põhja jõudes sirgeks veab.

«Kas paneme kõik?» küsib Albert.

«Kuhu siis neid teisi — tahad tagasi viia või! Teisest kohast pole mahti katsuda. Päike... seab õhtusse!» ütleb Toots.

Üks... Kaks... Kolm... Neli jada võrkusid on merepõhjas, igas jadas kuus seitsmekümne-arssinast võrku.

Loodele kaldunud päike ei paista enam nii heledasti ja keegi on nagu tahmase luuaga taevalaele halle triipusid vedanud.

«Kurat, poisid... vist läheb kiireks!» arvab Toots.

Paat veetakse uuesti jääle. Algab raske reis tagasi ranna poole. Ja just siis käib nõrk tuuleiil üle meeste nägude. Tuul küll kaob, kuid juhtub narrim lugu — madalale vajunud päike laseb õhu jahtuda, ja märkamatult hakkab jääuuretest esile tikkuma udu.

Udu tiheneb, randa võib nüüd ainult aimata. Aga udu pole siiski nii paks, et lämmataks taevast, see on rohkem nagu suitsuvine, mis randa peidab. Tähed hakkavad meeste pea kohal kilama.

Paat tundub poole raskemana kui ennist ja jääb tihti jääle põrkudes peatuma.

«Üks... kaks ja korraga!» kamandab eespool Toots.

Tootsi meel on rahutu, aga teistele ta oma rahutusest veel märku ei anna. Jääga on midagi lahti, jää pole enam tardunud, ei, ta nagu elaks meeste jalgade all. Ja kohe hakkabki töövaevas meeste kõrvu kostma enne nõrk, siis tugevnev sahin.

Äkki avaneb just Alberti jalgade ees kiiresti laienev jääpragu ja sealt vahelt vuliseb vett.

«Liigub! Jää liigub!» hüüab Albert heledalt. Sel hetkel kaob teisel pool paati sikutava Kalda jalgade alt pind ja mees jõuab end ainult suure vaevaga rinnuli paadi poordile tõmmata.

Mehed kallutavad end paati, hingeldavad, nüüd on Alberti mõlemad jalad kuni puusadeni märjad, siis vaatab Kallas korraga ehmunult Albertile otsa ja karjub:

«Kus on Toots?!»

Mõlemad mehed on robinal püsti.

Eespool, seal kus Toots köie otsapidi paati sikutas, keerab ennast parajasti üks süllalaiune jäätükk servaga ülespidi, murdub, ja murdekohal silmab Kallas ainult hetkeks Tootsi mütsi.

«Tõmba köiest!» karjub esimees.

Albert ongi köiega ametis. See tuleb liiga kergesti järele, et selle otsas mees võiks olla, ja vilksab varsti oma sabalõpu üle poordi.

Aga tähelepanu! Nüüd vehkleb udus ja õhtuhämus paadist sammu viiskümmend eemal suurema jäätüki äärel mustendav kogu. See on Toots. Ta ei saa aga jääle, mis on libe. Tal pole märjal jääpangal kuskile käsi toetada.

Jää aga liigub nüüd juba lausa, ja nagu mingist paharetist tõugatuna ujub paat jäälahmaka ääres rabelevast Tootsist kaugemale.

Kallas on hetk nõutu. Seal upub mees. Tema keelitas selle mehe merele — kui ta upub, on Kallas tema uputaja.

Esimees rabab kiiresti köie linguks kokku ja hüüdega «Hei, püüa!» heidab uppuja poole. Aga köis on raske ja märg. See ei jõua vees rabelejani, langeb enne nüüd juba kurjalt ringitavatele jääpankadele.

Toots ei karju appi, see oleks rumalus. Ega ta esimest korda ei suple. Tootsil on rahulik mõistus. Peamine — ära verest välja mine, püüa säilitada külma verd. Kui saaks ainult kasukajopi seljast!

Ta surub tugevad küüned jääpinda. Hea, et see on urbne. Teise vaba käega püüab ta joppi seljast ära kiskuda. See on vettinud ja raske. Kui saaks selle seljast, siis pööraks, annaks jalgadega vees tugeva löögi — ehk saaks selitsi jääle.

Kaaslastelt Toots abi ei oota. Tema on ju kogenum.

Rabeleja pilk satub hetkeks selja taha. Sellest piisab. See on üksainus hetk, aga kui palju selle hetke vältel Tootsi ajust läbi sähvatab: Anni ja väikesed! Oo — väikesed! Ta ei taha neid jätta. Ta hakkab kiirustades kätt varrukast rebima. Kuigi ta on jääkülmas vees, on tal higipiisad laubal, sest — ta selja taga varitseb surm, kindel ja kohutav surm. Jääpragu, milles uppuja sip-

leb, kitseneb äkki kiiresti. Suur jääpank, mille raskus on ehk kümmekond tonni, surub nurgaga selle panga vastu, mille ääres sipleb Toots. Kui see nurk nüüd murdub, surub üks jääpank hiigellõua poolena vastu teist. Ei mees pole tõkkeks seda survet pidurdama, millele tohutu jääväli on tõukavaks õlaks. Mees pressitakse puruks enne, kui ta veest raskes riietuses jõuab jääle kobida.

Albert on püsti paadis. Albert näeb seda, mis seal juhtuda ähvardab.

«Jää surub ta puruks!» hüüab poiss. Ta silmad pööritavad õudusest, aga kohe tuleb neisse otsustavus. Albert on rannapoiss, ja meri käsib tihtigi unustada kartuse surma ees.

«Ma jooksen!» ütleb ta, kisub jopi seljast ja haarab köie.

Ent Kallaski on saanud aru ainsast, aga riskantsest võimalusest. Kui Albert tahab minna, kukub ta esimehe tõukest üle paadipingi vööri. Ja kui ta tõuseb, näeb poiss esimeest juba jooksvat üle keerlevate ja vajuvate jääpankade selle suurema poole, mille ääres sipleb Toots. Siuna võnkleb jooksja järel nöör.

Ainult hetk on Albert üllatunud. Kohe haarab ta köie teise otsa ja kinnitab paadi istmelaua külge. Ta teeb seda kobamisi, pilk naelutatud jäätükkidel jooksjasse.

Kallas kukub. Ta on puusadeni vees. Aga kohe on ta jälle jääpangal. See on sama jääpank, mille teisel äärel siplev Toots teda väikeste, alati pisut nagu hajameelsete silmadega jälgib.

Nöör tõmbub pingule. Esimehe ettesirutatud kätesse haarduvad Tootsi käetangid. Veel jõuponnistus, ja esimehe kõrval jääpangal on rinnuli veest nõretav Toots.

Selja tagant aga kostab tuttavat raginat, kohe selle järel nõksatab jääpank, millel mehed lamavad, kui teine külm hiiglane oma külje vihaselt vastu tema külge surub.

Toots hingab sügavalt.

«Välja . . . vedasid!» ütleb ta ainult.

Algab teekond paadi juurde. Ja kui nad kolmekesi paadis on, märkavad mehed, et on saabunud öö, jahe,

udune, aga hele aprilliöö. Selles öös liiguvad nad kuskile, vahel paadi vöör, vahel ahter, teinekord koguni külg ees.

Toots on enda paljaks kiskunud ja Albert aitab tal riideid välja väänata. Mehe väike jässakas keha on hämaruses tumepunane. Kallas seisab paadi vööris piikhaagiga pealesuruvaid jäätükke tõrjudes.

«Liigub... neemenina poole!» ütleb varsti niisketesse riietesse pugenud Toots, nagu räägiks ta kõige tavalisemast asjast. Nüüd on ka tema ja Albert aeru võtnud ja püüavad jääd tõrjuda.

Mida lähemale neemeninale, seda aeglasemalt liigub jää, aga seda raskem on paati jääst säästa.

«Hea... et on ainult vool. Vaata, kui teeks tuult ka!» arvab Toots.

Aeg on juba hiline, vana kuu hakkab tõusma. Aga ta ei valgusta merd ega jäävälja, paneb ainult siin-seal heljuvad udulaigud tontlikult särama ja tekitab pettepiltlikke varje.

Hetkeks on tõusev kuu kiskunud endale meeste tähelepanu. Selle hetke vältel juhtubki õnnetus. Paat vappub, ragiseb, ja nagu viirastus surub ennast tema vöörilaudade vahelt sisse kolmnurkne jääteravik. Kuuldub solinat, ja korraga on kõigi kolme mehe jalad vees.

«Paremale — seal on suur pank!» hüüab Toots. Nagu hüüdest ergutatuna hakkab paat vajuma...

9

Oleks vale arvata, et Madis Tuuri süda rahulik on, kui ta lõuna ajal kalarannast sammud kodu poole seab. Tuur on tõsine — ja juba see on tema juures erilise mure tunnus. Koguni kadunud on mehe tavaline huumor ja jutukus. Käed sügaval jopitaskus, läheb ta vaikides edasi, nagu polekski ta kõrval väikesekasvulist Raigot, kellel tuleb päris pingutada, et Tuuriga sammu pidada.

Raigo kibeleb midagi eneseõigustuseks öelda. Aga võta või näpust, ühtki parajat lauset ei tule keelele. Külatänava otsa kohal pöörab Tuur veel kord pilgu

mere poole, enesel näol kinnine ilme. Merelt paistab selgesti paadiga üle jää rühkiv meestekolmik. Ka Raigo vaatab minejaid, ise kiirest tulemisest hingeldades.

«Poisikese temp — milleks nõnda riskeerida!» surub ta viimaks üle huulte.

«Hm — jah. Aga kangust täis see mees.»

«Kui nüüd hommikul on kala?... Siis oleme meie poisikeste mestis. Oleksime ikka pidanud minema. Ja seltsis on julgem kui... juhtub et jää hakkab liikuma.»

Raigo seda väljendabki, mida Tuur eneses varjab ja mille üle ta salaja muretseb. Kui hakkab liikuma... siis on nemad argpüksid, ja need teised seal merel on ehk koguni otsas.

Varsti viib kahe brigadiri tee lahku.

Tuur tuleb koju vaiksemana kui tavaliselt. Adeele, neljakümne ringis, tugev ja rinnakas, näost lõkendav kalurinaine on meest harva sellisena näinud. Või olgu siis, et Madisel on tulnud mõni üsna ränk äpardus üle elada, nagu tunamullu, kus torm mehe püünistest lausa lagedaks tegi. Ka seekord oli Madis sõnakehv, nohises ainult ja viskas säärikuid jalast võtmata asemetekile siruli. Aga muidu leidus Tuuril oma eide jaoks ikka naljatera varuks või oli isegi mõni poisikesetemp karmanis. Nagu alles eile: märgates, et naine kohmitseb aidas, hiilis Madis tasa sisse ja puges magamistuppa sirmi taha. Hakkas seal äkki lapse häälega «ema!» hüüdma. Päris ära kohutas naise. Mis sa niisugusega peale hakkad — nelikümmend juba kuhjaga turjal, aga mehe tõsist olemist pole kuskil!

Ju ta vahel Madist nende tempude pärast noomis. Aga või noomimine asja parandas — mitte sugugi. See ei pruukinud hoopiski tähendada, et Tuur seal, kus mehel mehe eest väljas tuli olla, jänni jäi. Ei. Ega seda tüsedakerelist kalurit muidu brigadiriks ei pandud. Kalapüüki mees tundis ja brigaadi paatkondadele oli oma hiiglasekerega nagu isaks, kuigi Tuuri brigaadis mõnigi temast eakam mees leidus.

Täna aga mees nohiseb, kisub oma neljakümne seitsme numbrised tõrvasaapad jalast, heidab need kolksatades esikusse laua äärde ja läheb eidele sõna-

kestki ütlemata tagatuppa. Sinna ta jääb üsna hulgaks ajaks. Ei pane raadiot üürgama ega süüta piipu. Kui Adeele köögitoimetuste vahel pilgu üle ukse tagatuppa heidab, seisab mees, käed püksitaskus, sokkide väel akna ees ja, madala aknapiida pärast kummardudes, vaatab uurivalt mere poole, nagu võiks siia pajudest varjatud künkatagusesse merelt midagi paista.

«No tule võta süüa!» kutsub varsti Adeele.

Aga tuleb veel teine kordki kutsuda, enne kui Madis uksele ilmub, endal niisugune ilme näos, nagu oleks naine teda milleski ülitähtsas toimingus seganud.

Sööb isutult mõne pala, joob kruusist hapupiima peale, tõuseb uuesti püsti, ning uuesti akna juurde.

«Madis — sul on vist jälle põletised või?» küsib Adeele muretsedes. Vahel, kui mees on liialt napsi võtnud, on ta kurtnud rinna all põletisi. Napsi polnud Tuur Adeele teades küll juba mõnda aega teinud, aga mine sa neid põletisi tea...

«Põletab jah!» mühatab Tuur oma nina alla, ilma et vaevaks võtaks ümber pöörata.

«Ma... teen sulle soodat või?»

Nüüd pöördub Madis tülitaja poole, aga mismoodi ta vaatab — lausa õel on mees näost!

«Pane see sooda endale, kusagile!» põristab ta.

Adeele lööb käed puusa, et selle peale ka omalt poolt paras vastus öelda, aga loobub; vangutab ainult pead ja läheb oma toimetuste juurde tagasi.

Ei lähegi Tuur sel õhtupoolikul enam välja. Istub ja mossitab kodus. Püüab raamatut lugeda, aga viskab selle varsti kummutile. Vara teeb juttu voodisseheitmisest. Kui Adeelegi vastu tava poole kümne paiku mehe selja taha laia abieluvoodisse kobib, on Madise silmad veel avali lae poole. Ju talle ikka mõni tõbi ligi tikub, arutab naine endamisi.

Kell on kümme pauku ära löönud, kui keegi kobistab esiku-ukse kallal. Nagu nõelast torgatult on Madis püsti ja läheb eestuppa.

Ukse taga on Raigo.

«Roni pükstesse!» ütleb too tõsiselt, nii tõsiselt, et Madis pikka aru ei päri, vaid asubki kiirustades pükse

jalga ajama. Alles siis, kui Madis halli, eide kootud vammuse kaelusest pea läbi pistab, jätkab brigadir:

«Jää liigub!»

Madis kuulatab. Ei, tuult suurt ei paista olevat.

Teine mõistab.

«Lahes on kiire vool, tuul on vist suures meres.»

«Ja esimees?»

«Pole tagasi.»

Selleks olid mõlemad mehed küllalt pikki aastaid merd ja ilma näinud, et korrapealt teineteisest aru saada ja mõista, mis see tähendab, et jääpüügimehi rannal pole.

Hämardub. Merelt kostab pidev sahin. Siinpool neemekari ja ka jõesuudme ümber paistab juba vaba vesi. Jääd peaaegu polegi näha, selle varjab vaate eest nõrk vee kohal hõljuv udu.

«Kui läheks Kustase juurde sisse!» arvab Raigo, kui nad kalaranna poole pöörduvad.

«Ma arvan, et Kustas on väljas,» kostab Tuur.

Kustas ongi väljas. Seisab, krae üleval, aurava mere ääres, vimmatõmbunud ja vaikne. Oleks nüüd poiss siin, küll vana Kustas seda nolki õpetaks. Võtaks ta läbi, et aitaks! Õige mul asjamees, alles sai poisikese-seisusest välja, juba tahab teistest targem olla. Aga poissi pole siin, on kusagil selle udu taga, ja sellepärast vana Kustas vaikib ja pingutab oma alati punaseäärelisi silmi mere poole vaadates. Vaikib isegi siis, ega pöördu, kui ta kõrvale tulevad Tuur ja Raigo.

«Jäid vist pigistusse,» arvab Raigo.

«Neh!» ütleb Kustas ja koogutab ennast jalgadel kõrgemale. Talle paistis, nagu oleks läbi udu kusagilt neeme poolt tuld helkinud.

Merehädalistest jääl oleks kaldalolijail ehk paljugi arutada. Aga rannal pole see hädasilmapilgul kombeks. Kui siia on juba tuldud — tähendab, peab midagi ette võtma.

«Peaks suurema paadiga minema!» arvab Raigo.

Õhtuhämust ligineb veel kolm kogu. Kõige ees sammub suurekasvuline Vihvelin.

«Mis te siin kuivate, — tulge aidake paat vette! Kahekümne esimesel aastal juhtuski kord sedasi, et

jäime hiljaks, kui...» algab vana Sinka üsna käredalt.
«Kas püünistekuuris kütet on?» katkestab vanamehe jutu Vihvelin.
«Pool vaati jäi,» vastab Tuur.
«Tulge, võtke nõud!»
«Lähme uuega või?»
«Jah!»
Kiiresti tehakse lahti püünistekuuri uks. Käsklusi pole enam tarvis. Taevale tänu, et Vihvelin suure paadi mootori oli eile korda saanud! Paadi juures vilguvad juba laternatuled.
Töötatakse pingutatult, sest paat on kõrgele kaldale tõmmatud. Nagu käskluse peale on kogu Kalaküla lagedal. Tugevad õlad suruvad vasttõrvatud paadi käila alla, sitked kalurinaiste sõrmed haaravad pardaliistust, turjad toetatakse täävi taha.
«Üks — kaks, ja korraga!»
Mootorpaadi must kere nõksatab, hakkab siis rullikutel libisema ja vajub mõne hetke pärast pahinal ahtriga vette.
«Köied, piikhaagid, soojad riided, viin! On kõik kaasas?» kostavad hüüded.
«Andke nüüd hoogu takka!» käsutab Vihvelin.
Veel viimane tõuge, ja paat ujub suudmeveel.
Mahajääjad on kaldal kobaras. Nad ei malda sealt ära minna. Nad ei trööst ka neid kõrvalseisjaid, kellel on mure. Vaikivad. «Kustas, kas sa palitu võtsid?» hüüab Kustase Leena minejatele järele, nagu peataksid mehed veel paadi ja tuleksid tagasi poisi talvepalitu järele. Aga Tootsi Anni seisab vaikides, paadilükkamisest tõrvaga määrdunud sõrmed risti pigistatud. Eemal teistest seisab naine suurrätikus. See on uustulnuk, kes tuli koos Vihveliniga. Teda eided veel palju ei tunne. Aga neil pole mahti ega tahtmist teda praegu uudistada.

«Noh, anna vänta!» ütleb Vihvelin Tuurile. See sasib mootorivända pihku ja lööb paar ringi. «Poh... poh-poh-poh!» hakkab vägev mootor tööle.
Paat suundub uttu. Vööris seisab vana Sinka ja puhub

udupasunat. Ei tea, kustkohalt taat selle pasuna välja on toonud, aga tarbeks kulub ese praegu ära.

«Proovime otse!» ütleb Tuur.

«Ma arvan, katsume neeme poolt läbi pääseda — jää liigub sinnapoole!» arvab Sinka.

Ei pääse kummaltki poolt. Mootorpaat jookseb üsna varsti pahinal jäätükkide vahele kinni.

«Proovime altpoolt ringi!»

Suure pugimise peale saadakse vöör jääpitsitusest uuesti vabaks ja paat suundub liikuva ajujää äärt pidi vasakule.

10

Jääpank on umbes kolmkümmend meetrit laiuti ja viiskümmend pikuti. Selle keskele on veetud võrgupaat. Paadis kössitavad mehed. Vööri juures, kus jää on kaks poordilauda sisse surunud, askeldavad kibekiiresti Kallas ja Toots. Toots käristab oma aluspükse närudeks, toppides neid põhjalaua tüki vahele, mis teise, paadi poordist diagonaalis alla asetatud lauatükiga on augu vastu kiilutud. Tootsil on külm, sest tal on jalas ainult märjad vatipüksid. Külma peletamiseks puhub ta siniste huulte vahelt vilet, saavutab aga ainult koomilise vihina.

Ka esimehel on külm, ta hoiab vägisi tagasi hammaste lõksumist. Ta on poolest kehast saadik samuti märg.

Jäätükk triivib ajuti võppudes, sedamööda kuidas ta vähematele või suurematele jääpankadele põrkub. Vool paistab siinkohal olevat pideva suunata, tekitades suure jäälahmakate karusselli. Pank, millel on merehädalised, pöördub nüüd oma teljel, kaotab aga kohe ligi kolmandiku enesest, see murdub ära, peatub ja näib hakkavat vajuma. Aga ei — ta vajub ainult pisut, vesi tuleb mõnes lohukohas peale. Ta kannab ikkagi veel oma koormat — vigastatud paati ja kolme meest. Aga ta saab külgede pealt päris kurje hoope.

«Jõuaks enne kinni toppida, kui jääpank puruneb!» sosistab Kallas, isegi teadmata, miks ta sosistab.

Toots piidleb esimeest: kas sellel on hirm? — Ei näita küll välja, kui ka on.

«Paat... meid nagunii ei päästa — jää surub selle uuesti sisse!» ütleb ta.

«Kurat me teda siis lapime!» tahab esimees küsida, aga ei küsi, sest midagi peab ju tegema, isegi kui see lootust ei anna.

Kustase poiss närvitseb paadi ahtri juures. Tema noorele temperamendile on selline ootamine piinav. Ei, surma ta ei karda, sellele ta nagu ei oska mõeldagi. Selle asemel haub ta pea igasuguseid fantastilisi pääsmisvõimalusi. Hirmu tunneks ta alles siis, kui surm oleks käega katsuda. Ta otsib kobamisi rinnataskust paberosse, kuid leiab ainult tikutopsi. See toob ta aga kohe mingile mõttele: ahtripingi all pisikeses kastikeses oli vanamehel ju alati tagavaraks võrgupullusid, need olid enamasti kasetohust! Ja targu kaasa võetud ämber seisab praegu tegevuseta, sest vesi on läbi augu paadist ise välja jooksnud!

Vööris askeldavaid mehi üllatab varsti tulelõke ämbripõhjal.

Missugune mõju on tulel niisuguses olukorras! Nagu elu toob see väike suitsev ja praksuv leegike meeste külmast sinistesse nägudesse. Nüüd on auk paadivööris kuidagi suletud ja mehed kössitavad kolmekesi ümber lõkke. Varsti murtakse ka need paadi sisemised põhjalauad pilbasteks, mida paikamisel ei kasutatud, ja söödetakse nende pisut vettinud kildudega leeki, mis ajuti ohtlikult säriseb, vindub, peaaegu kustub, siis aga mõne kasetohutükikese najal jälle toibub. Ümberringi on öö ja pidev vastik sahin. Aga vaevu märgatavalt lööb juba ida poolt ahetama.

Jää liigub ikkagi, kuid meestele näib, et mitte enam nii tormakalt.

«Kuulake — mootor!» hüüab äkki Albert.

Pingsalt kuulatavad kõik. Aga ainult märkamatult tekkinud nõrk tuul puhub üle paadipoordi, saates jää tugevale sosinale sarnast sahinat. Aeg venib ja venib. Tuul viib udu hõredamaks. Ida poolt tuleb vähehaaval taevale lõheroosa vööt.

Kas tõesti peab vastu ega purune?! See oleks päris

ime, sest urbne, veest ja päikesest söödud on nende jääsaarekene, tont ise teab, kuidas ta koos püsib! Oleks tarvis vaid ühtainsat tugevat tõuget, kui see laguneks kaheks, kolmeks või isegi neljaks, ja neil tuleks jälle viletsa paadiga jääsurvet vastu võtta. Aga seda saatuslikku tõuget ei tule, kuigi kolm meest pingul närvidega ootavad.

Tuli kustub. Enam pole sellele toitu anda, sest aerusid ega piikhaaki põletada pole tark. Plekist ämbripõhjalt tõuseb hommikust ahetava taeva taustale viimane peen suitsuniit, mille tuulepagi kuskile puhub. Ja kohe seejärel tundub paadis kössitajatele, et on tardumapanevalt jahe.

Albert tõuseb püsti. Põlved surid ära poordi varjus tuulekaitsel kükitades. Tõuseb püsti, jääb siis uudistades ettepoole vaatama. See vahepeal laiemaks vajunud lõheroosa triip idataevas on kummaline, kahekordne. Ainult too alamal asuv vööt on imelikult elav. Muidugi see ju liigub, see on palju lähemal kui ülemine — see on ju peegeldus veel!

«Mehed — vaba vesi!»

Muidugi. Ja ainult sadakond meetrit eemal. Sinnani aga on väikesi jääpanku ja jäätükikesi.

Tähendab — tänu sellele, et vool nad vaba vee piirile vedas, kus polnud enam jää survet, jäigi nende ujuv saarekene terveks.

Paistab, et algaval päeval on aeg valguse eest lõplikult kõik kardinad kaotada. Loojangupuna nagu kergitab merelt udu, see tõuseb üles ja hakkab siis kiiresti lääne poole vajuma.

Sealt, läänest, aga paistab kaririba ja saareke üksiku raagus puuga.

«Kurat — oleme lahest välja triivinud!» ütleb Toots ja haarab kiiresti piikhaagi.

Polegi tarvis rohkem kui veerand tunnikest tööd aerude ja piikhaagiga, vahetevahel tule aluseks olnud ämbriga paadist vett visates, sest paik lekib tugevasti, ja ollaksegi vabas vees.

Sõudes on palju soojem kui paadi põhjas kössitades. Sõudes on otse mõnus, tuleb tahtmine isegi laulda.

Nagu poleks olnudki seda ööd, jääd ja külma vanni, nagu polekski paadisviibijaid üle sellesama poordi piilunud surma ahne lõust.

11

Suur neljataktiline tuksub ühtlaselt, laksutades klappe, imedes kütet ja pannes paadikere hooratta tuuride rütmis võppuma. Vihvelin vaatab üksisilmi hooratta jooksu. Rattatiirud nagu kordaksid monotoonselt: «Väsind! Väsind! Väsind!»

On see siis väsimus, mis hetkeks silmad kinni vajutas? Küllap on. Aga ei tohi! Juhan Vihvelin raputab ennast unest lahti — selles on süüdi mootorist õhkuv palavus ja see ühtlane suigutav rütm.

Mootorikajuti luugist paistab üleni rõõsk taevas. Hommik. Vihvelinile tundub, nagu poleks paadis ainustki elusolevust peale tema.

Siis korraga hakkab avatud luugist alla kostma kahe mehe jutt — Vihvelin tunneb neid häältest, kuigi mootor tugevasti popsub ja kuigi mehed, et teineteist kuulda, peaaegu karjuvad.

«Laht on tühi — mis me edasi läheme!?»

«Eks nad ole jääs!»

«Kas katsume siis teisel pool Neemesaart?!»

Viimast lauset kuuldes lendab motoristi pilk tühjale bensiininõule kajutinurgas: viimane küte on paagis! Sõidetud on neli tundi või enamgi. Pärast ei saa tagasi?

Aga kui need kolm on siiski teisel pool Neemesaart, on siiski kusagil triivival jääl? Kevadine jää — pole tarviski ei tea kui elavat kujutlusvõimet, et mõista seda suurt ohtu, milles triivijad viibivad.

Kurat, et nad pidid ka minema! See oli Kalda jonn! . . . Aga kas oli jonn? küsib kohe miski motoristis, kui mõte on uue esimehe jõudnud ära kiruda.

Keegi pidi Kalaküla talveunest äratama. Muidugi — oli see nüüd kõige õigem, et selleks ajujäässe tormati? Aga — kaua oleks tulnud siis veel kaldal oodata? On ju ennegi ajujäässe mindud! On. Aga kas on mindud üksi, — vist mitte. On mindud hulgakesi. Kuid nüüd

läks see rabeda ütlemisega esimees ühe mutipaadiga ja vedas kaasa ka Tootsi ja Kustase poisi.

Tootsist on Vihvelinil kahju. Toots meeldib motoristile. Toots on pisut tema enese moodi, pole jutukas, armastab rohkem enesega vestelda. Eneselt mõttes küsida ja enesele kosta. Aga uus esimees? Ei saa veel aru sellest mehest, tema ümber on liiga palju segast, nagu sõprus Nubuga ja see sugulus vana Toodriga. Kuigi naise poolt, aga see on ju tema naine. Ja lõpuks — miks ta, saatananahk, nõnda Lainet hiilis, nagu ära neelata oleks tahtnud!

Mõttejätku siia jõudes tuleb raev jälle motoristi südamesse. Aga selle pidurdab lausekatke ülalt:

«. . . Pahasti jah, kui ära vajusid.»

See lausekatke toob Vihvelinile olukorrast õige arusaamise tagasi: kui neid, keda nad otsivad, pole tõesti enam! . . .

Kustas seisab mootorpaadi vööris nagu ta õhtust-ööd merekaldalgi seisis, — krae üleval, käed püksitaskus, pikk keha vimmas. Nii seisab ta seal juba mitu tundi, tuulest ja vaatamisest vesitama kippuvate silmadega merd uurides. Ometi piisab praegu juba ainsast pilgust, et näha — meri on lage, pole jääd, pole jälgegi paadist ega kolmest mehest selles.

Ja nagu ta seal seisab, on Tuuril vanamehest nii kahju, et lööb temalgi silma märjaks, sest ka Tuuril oli kord poeg, ent see jäi sõjas kaduma. Tuuril on siiski hell süda. Aasib ja norib, käratseb ja naerab, on kambamees, et ükskõik millist vempu teistele mängida. Aga ta mõistab ka inimeste hädasid. Selles mõttes on nad Adeelega ühtemoodi — kui tarvis, annavad viimase hinge tagant ära, et mõnda õnnetut aidata. Raigo lööks sel puhul käega, ütleks kainelt, et ega tervet ilma jõua soojaks kütta.

Aga aita sa nüüd siin seda pikka kühmus taati, kes oma pilku kui viimast päästjat merelt ei raatsi lahti kiskuda. Aita sa nüüd teda — kuidagimoodi ei saa. Jah, ega tal kerge pole!

Raigo aga on teistmoodi. Surm pole temale midagi iseäralikku — oli ta sõjas sellega küllaltki vastamisi tõtt vaadanud. Pealegi on tema põhiolemuselt rahulik

optimist, temas ei tekigi mõtet, et kolm meest võiksid uppunud olla. Üldse — milleks hädasid kujutleda. Need tulevad isegi, ilma kujutlemata. Ja kui nad käes on, siis muudkui võta vastu!

Aga Sinka taat pahvib suitsu ja kirub. Kirub tasakesi omaette. Tuurile ja Raigole on tema kirumisest üsna vähe kuulda, sest vanamehe väsinud hääl kostab ainult katkendlikult üle mootorimürina. Aru nad niipalju aga saavad, et ta arutab endamisi, mida need kolm kadunud meest oleksid pidanud kõik ette võtma jääpigistusest pääsemiseks. Et teised tema näiliselt asjalikule jutule kaasa ei räägi, see Sinkat ei ärrita, ta on sellega harjunud, et teda lastakse rääkida. Ju ta õigust räägib.

Lõpuks liigutab ennast paadi vööris seisev Kustas. Väledalt ronib ta paadi ninalauale ja tõstab käe silmade kaitseks, sest vaatab praegu otse idanevasse koitu. Seisab nii mõni hetk pinguli kehaga, kobib siis alla, nagu poleks midagi olnud. Ta on jahedusest näost lilla, ta alati nohune nina vesitab truult ja ka silmad on veeähmus . . . Ta pilk on viril, nagu tavaliselt, kui ta rannas oma virisemisi viriseb. Kustas on ju Kalaküla suurim viriseja.

«Leena, saatanahing, ei pannud tubakat kaasa! Käskisin küll, et pane. Aga need naiste pead on kui takku täis. Ega sul pole rohkem?» pöördub ta Tuuri poole. Ja siis meenub Tuurile, et Kustas, muidu piibumees, pole kordagi öö jooksul piipu läitnud.

Tuur ulatab tubakakoti.

«Mis seal paistis?» küsib kannatamatu Raigo.

«Poisid oo' Neemesaare taga!» ütleb vanamees oma nina alla ja kobib mootorikajutisse sõrmi soojendama.

Enne kui Kustase Albert pudelist viinalonksu võtab, hiilib ta vanamehe poole, sest viinavõtmist vana Kustas ei salli. Aga Kustas ei vaata poisi poolegi.

«Pane aga pane tubli lonks — ajab vere jooksma!» ütleb Tuur. Tuur on jälle rõõmus, nüüd käib ta rõkkav naer üle mootori mürina. Toots, võtnud saapad jalast,

hoiab märgi sokkides jalgu vastu mootorikeret. Aga Kallas tunneb end hästi. Tugev söõm napsu on külmahäda unustama pannud ja muud sellest ööst nagu ei mäletagi enam.

Vihvelin võtab otsesuuna Rannaväljale, tal on mure, et mootori kütus lõpeb, liiatigi, kui järel on teine paat, mis sõiduhoogu vähendab.

«Aga võrgud!» hüüab äkki esimees.

Ja kui ta seda hüüab, vaatavad mehed mootorpaadis üksteisele otsa. Vana Sinka kissitab silma ja irvitab midagi tähendavalt Tuurile vastu. See omakorda noogutab mõistvalt Raigole. Esimees võib-olla ei saa kunagi teada, et seesama lühike hüüd «Aga võrgud!» oligi talle parooliks nende kolme vana kalamehe südame juurde, parooliks palju rohkem kui tema käsklused ja korraldused esimestel päevadel või jonnakas merele tormamine eile õhtul. Kui mees püüniseid ei unusta ükskõik ka millises olukorras, tuksub tema rinnas kalamehesüda.

«Pagana päralt — püünised võtame välja!» on kohe kindel ka vahepeal võetud viinalonksust eluvaimu saanud Albert, kes, kuigi teistest vähem ligunenud, nüüd näis enam külmununa.

Ega Toots pole kunagi teistmoodi arvanudki, pole mõelnudki, et nad nüüd kahe tühja paadiga kaldale lähevad ja võrgujadad merre jätavad. Võrkudeni tulnuks veel ainult paarsada sammu sõita. Et Kallas nüüd aga esimesena võrke mainis, siis Toots leiab, et ju selle mehega võib teine kordki ajujäässe minna.

Ainuke, kes teistmoodi mõtleb, on Vihvelin. Ta mõtleb, et Kaldas peale väiklase norija ja kogenud seelikuküti peitub ka suur eputis või kavaldaja. Ise vaevalt surmasuust pääsenud, kui juba tahab teine end meeste silmis üles mängida, jätta mulje, nagu oleks kõik see, mis oli, tühine, aga vaat võrgud!

Võrgud võetakse siiski välja. Need leitakse maamärkide järgi hõlpsasti. Neid võtavad välja kolm meest, needsamad, kes nad eile lõuna paiku püüdmagi panid,

ja sellesama paadiga, mille vöörilauad öösel Tootsi aluspükstega said tihedaks tehtud.

Toots istub aerupingil.

Õigem muidugi olnuks, kui võrku oleks nõudnud tema, Toots. Ju ta neid elus on tuhandeid paati ammutanud, ja äkki on kala, siis esimees ehk rebestab võrgulina. Aga noh — esimees ise asus ahtrisse platsi. Üle tema õla koogutab vaadata Albert, tõmmates käega kalakasti lähemale.

Esimene võrk on millegipärast adrut täis ja Albert saab juba pettunult hüüda: «Kuraditki,» kui hakkab tulema kala.

Ja millist kala!

Hõbedased vimmad, kõik suured, poolekilosed kalad, on otsekui üksteises kinni. Ei, sealt ei tule enam võrk, sealt tuleb siplev kalade kett üle poordi.

Tootsi silmad naeravad. «Küllap nad ... seal mootorikajutil nüüd ennast sügavad ... et eile välja ei tulnud!» lausub ta mõnusa madala häälega. Samas piilub mehe pilk valvsalt esimehe võrgunõudmist. Ei ole viga — see poiss kalapüügist teab — ükski vimm pole senini veel ennast lahti rabelnud ega vette tagasi sulpsanud. Taevas tänatud — vähemalt kalamees ta on, ju siis muus asjas ka kuidagi hakkama saab, arutab ta.

12

Jää lahelt kadus ja viis külma. Pajuurvad puhkesid, heljusid tuules ja päikeses kollaste käpakestena ja varastel mesilastel oli põhjust seal askeldada.

Tanel Alas käis nüüd mitu korda päevas üle pehme peenramaa ploomipuude juurde, kus asetses neli mesilastaru. Seal, varjatuna kuusehekist, oli mesilindudel hea oma raske kandamiga taru lävelauakesele maanduda ja lennust hinge tagasi tõmmata. Tihti istus vana Alas päikesepaistel mesipuude juures kolmejalgsel järil, vaadates mesilindude töökat askeldamist ja ruttu.

Alas oli teistmoodi mees kui Sinka. Ega Sinkagi polnud teab mis kergats, oli ta elus küllaltki vaevapäevi

näinud. Sinka oli Rannavälja tujukat merd koguni kümmekond aastat varem kündma hakanud kui Alas, ometi ei öelnud keegi kalarannas «vana Sinka», öeldi lihtsalt Sinka Sass, vaatamata mehe seitsmekümne kahele eluaastale. Sinka Sass oli jutu- ja naljamees, sellepärast! Alasel oli turjal ainult kuuskümmend neli aastat, aga teda ei hüütud kunagi teistmoodi kui «vana Alas».

See väikesekasvuline, suure pea ja suurte töömehekätega kaluritaat on Kalaküla liivasele nõmmele ja kehvale lahele kulutanud kogu oma ihurammu. Rannavälja kalmistule mändide alla on ta matnud ka oma kolm poissi. Jaan jäi kolmekümne viiendal purjepaadiga tormi. Poom lõi paadi ümber minnes sõitjale pähe, ja otsas oligi tugev kahekümne viie aastane mees. Meri andis peagi laiba välja. Poega muru alla pannes ja ka hiljemgi ei kuulnud keegi vanalt Alaselt leinasõna. Tollal oli ta veel raudne meheront, kasvult väike, aga seda kangem teolt. Raskem oli Tanelil, kui tuli mulda paigutada ka mõlemad järelejäänud poisid — Ants ja Julius. See oli Taneli lõiv vabaduse eest. Igal aastal teataval sügisesel päeval läheb Alas jalgsi linna, et jalutada linnaveersesse sarapuutukka, kus pojad vabastamislahingus teineteisest käeulatuses langesid. Nüüd on nad kolmekesi kalmistul, männiku sõmera all. Eit viib sinna lilli. Aga Tanel on jäänud sellest ajast vaikseks. Tal on nagu alati enesega mingi raske nõu pidada.

Tanel mõtleb ilma ja inimeste üle. Ise vaikib. Ja nõnda on see vaikimine Liisalegi külge hakanud. Liisa loeb piiblit või lauluraamatut. Tanel ei loe. Tema jumal suri koos poegadega. Tema mõte käib tavalisi inimesi ja nende tegusid pidi. Ja ta näeb vahel kaugemalegi mõne inimese südames, kui see teisele meeldib. Tanelil on niisugused silmad, mis oskavad südamesse näha. Nad on nii tumedad, et nende värvi on raske määrata, aga nad otsekui põleksid vanamehe mühklike kulmusarnade all tulukestena.

Rannavälja inimesed mäletavad, et kui Raigo kohe peale artelli loomist esimehe kandidaadiks esitati, siis Taneli käsi ei tõusnud poolt hääletama. Üllatudes sai sellest teada ka Raigo ise, piidles, pilgus umbusk, peale

seda veel tihtigi vana Taneli uurivaid silmi. Kord napsiklaasi juures päriski seekordne esimees, et miks?

«Kas sa ise arvad, et oled kohane mees?» küsis Tanel vastu. Ja pikemale jutule sellel teemal ei lasknudki ta naabrimehel ennast ahvatleda.

Raigole jäi see meelde. Meenus eriti siis, kui ta töö juures tajus, et artelli juhtimisega toime ei tule, et juhiohjad tuleb ikka rohkem ja rohkem Nubu kätte usaldada. Aegapidi saigi Raigo aru, et vana Tanel nägi temas sinna, kuhu ta ise vaatama ei küündinud.

Ka uut esimeest vaagis Taneli raske pilk tükk aega, enne kui ta talle «tereks» kämbla ulatas. Ulatas kämbla ja pigistas tugevalt. Ja selle käesurve kaudu tundis Kallas, et vana kalur on millegipärast tema vastu sõbralik. See hakkas edaspidigi silma paistma.

Kui Kallas mõni päev peale kohaleasumist oli meestega raginal kokku läinud, ütelnud isegi seda, et tema seisab hea mõne mehe artellist väljaviskamise eest, kuna ei tahetud merele minna, oleks tüli vana Taneli vahele segamata ei tea kui kaugele läinud. Tanel tuli meeste juurde ja sõnas oma alati rahuliku häälega:

«Ei maksa siin rammu raisata — kulub õhtul mujalegi. Neemeranna mehed vajaksid hädasti teie jõudu — pole abilisi, kes aitaks kalakaste punkti tassida!»

Kuidas vana Tanel ütles? — Tähendab, Neemeranna mehed said kala?

«Laidudel on paksult vimma!» lausus Tanel napilt meeste küsimusele. Rohkem ta sellest ei rääkinud, kuigi päriti.

Tüli maetigi sinnapaika. Sel õhtul jäi vana Tanel aga voodisse — jooksva ajas jalad hullusti paiste, ja mees ise ei saanudki merele. Aga need mõned, kes läksid, said tõesti laidudelt ilusat vimma. See oli paar päeva enne seda, kui tuul jää lahte tagasi tõi ja kui kaks Rannavälja meest koos esimehega ajujääs elu pidid jätma.

Küll pakitses Tanelgi sel ööl päästjatega kaasa minema. Aga kuhu sa mehike lähed, kui jalad nagu puupakud all. Selle eest polnud Liisal tervel ööl uneasu. Üha pidi ta jooksma rannale vaatama, kas pole päästjatest või kolmest kalurist teadet.

Kui seiklusrikas retk ajujäässe oli õnnelikult lõppenud ja elu Rannaväljal tasapisi jätkus, tuli Kallas ühel õhtupoolikul vanameest vaatama. Vesteldes selgus esimehele mõndagi taadi üsna omapärasest iseloomust.

Tanel oli seekord mesipuude juures. Oli karkudega sinna komberdanud ja istus järil päikese käes, jälgides mesilindude tööd.

Eks esimeeski astus julgelt tarule päris ligi. Küllap väikesed meetöölised tundsid võõra ära, ja rahutult sumisedes lendasid nad ümber tema pea. Üks aga ei pidanudki pikka aru ja tsuskas esimehele kaela peale. Kallas ütles vandesõna ja hakkas kurjalt kätega vehklema.

«Pea nüüd — ära vehi! Ole täitsa paigal, ja viga pole midagi!»

Tanel ütles seda päris kurja tooniga, ja Kaldale näis, nagu oleks vanamees koguni pahane, et ta selle mesilase, kellelt nõelata sai, puruks muljus.

Ja vaata — kohe kui Kallas rahulikult paigale jäi, rahunesid ka mesilased ega tükkinud talle ligi.

«Oleksid edasi rabelnud, poleks ennast homme peeglist ära tundnud!» ütles Alas.

Kui nad seal ühest-teisest edasi kõnelesid, tuli taat tema kärsituse juurde tagasi.

«Sa, noormees, oled üleüldse liiga pakiline — nagu oleks sul ühtepuhku mesilased kallal. Just nagu seekord, kui sa seal püünistekuuri juures jagelesid ja pidid meestega kas või kokku minema. Sedaviisi ei saa. Inimestega tuleb teistviisi . . . Nägid, mehed läksid kohe merele, et ragin taga, kui ma ainult Neemeranna meeste kalasaagist rääkisin.»

Kaldale meenub see ja meenub veel midagi.

«Aga . . . kust sa selle kalasaagi jutu võtsid? Neemeranna mehed polnudki ju merel.»

«Kustkohalt, pole tähtiski, peaasi, et aitas kahtepidi — lahutas sinu tüli ja andis kala kah.»

Selle vastu polnud Kaldal vaielda.

Lõpuks, kui Tanel esimeest, viivu vaikides oli piielnud, viis ta jutu teisale.

«Kas sa . . . o m a elamist ei taha ka saada?»

«Oma elamist?»

«Nojah. Kaua sa Kauri eide tiiva all mõtled olla? Või meeldib sulle seal.»

«Ei meeldi. Aga pole seda oma elamist nii kerge saada!»

Mis see vanamees mõtleb? arutab Kallas endamisi. Ega ta ometi enda juurde kutsu? Tal ju eluruum niigi tillukene?

«Näed, siit kuuskede vahelt paistab üks plekk-katusega maja — lauad on akende ees. Näed — seal silla pool!»

«See suvemaja?»

«Just seesamane!»

«Mis sellega on?»

«Osta majavalitsuselt ära. On küll ehituselt pooleli, aga kohenda üles. Ma mäletan, kui seda ehitati — just sulle see passib.»

«On see siis müüa?»

«On.»

«Jah. Aga . . . ei tule välja!»

«Miks?»

«Pole praegu jõudu, et osta.»

Taat vaatas esimehele tükk aega otse silma. Pagana pihta küll — kangesti Jaani moodi hoiab teine. Samasugune kärsik ja rabeleja, kui oli poiss. Nagu seekordki, kui merele läks — lausa tormipagi alla teiste keelust hoolimata . . . Ja . . .

«Ma . . . võin sulle laenuks anda,» ütles vana viivu vaikimise järel.

«Laenamise komme mulle ei meeldi!»

Seda öeldi nii, et asjatu oleks sellel teemal edasi kõneldagi.

Taneli jalad paranesid, ja kohe oli tal linna asja. Käis linnas, läks sinna veel teiselgi päeval. Tagasi tulles aga otsis esimehe selle kodus üles.

«Sa . . . siis seaksid oma elamise sisse, kui oleks koht?»

Üllatunult vaatab esimees Tanelile näkku.

«Noh, aga pole kohta — mis sest siin arutada.»

«Koht on. Aga remondi pead ise tegema!»

«Kus siis?»

«Annan sulle oma maja üürile, kui ise remondi teed.»
On's vanamees segane või?
«Kuhu sa ise mõtled minna?»
«Annan sulle oma uue maja seal silla otsas. Ostsin eile majavalitsuselt. Näed — kirjad on taskus, — notaariuse juures tehtud!»
Nüüd on Kaldal omakorda aeg vanamehe silmi uurida. Aga ei paista talle sealt küll midagi, peale peaaegu märkamatu sõbraliku muige.
«Sa... oled kuradima kange vanamees! Muudkui mida soovid, seda pead saama!» ütleb ta vaid.
«Ja sina jälle nagu härjavärss, aad sõrad vastu, kui tahetakse heinamaale viia.»
«Ei. Ei ma ei aja. Aga igatahes — aitäh! Ju ma raha ka hakkan saama, kui artell edasi läheb. Ja siis ma hakkan sinuga majaostu kaupa tegema. Kas siis müüd?»
«Võib-olla. Eks ma, kui asi nõnda kaugel, vaatan järele, kuidas üüriline ka hoolas on olnud.»
Mõnusat juttu ehk oleks jätkunud, kui keskusest poleks tulnud raamatupidaja Pihelga, kes tõi Kaldale teate, et tal tuleb homme minna partei maakonnakomiteesse sekretär Kiruski juurde.

13

Partei maakonnakomitee sekretär Kirusk paneb telefonitoru hargile. Mõtleb siis viivu, vaadates aknast välja. Suurte piiskadena langeb aknaklaasile kevadist vihma, see lausa voolab mööda akent alla.
Kiruskil on seljataga pingeline tööpäev, sest kell näitab kolmveerand neli. Ometi on päeva tähtsam osa, rajoonikomitee büroo istung, alles ees. Ja vahepeal tuleb kommunist Kallas. Hiljem tuleks veel kord läbi vaadata aruanne massilisest poliitilisest tööst nahakombinaadis, täna on see küsimus bürool.
Ja...
Kirusk astub hetkeks aknale lähemale. Sel ajal väheneb sadu, ja veeniredest moondatult võib näha tänavapilti. Akna juures seisva lüheldase mehe ninasõõrmed

tõmblevad, kui ta lükkab lahti õhuakna. Aknast paiskub meeldivat niisket kargust. Õhk on jahe ja puhas, temas on sõnulseletamatuid lõhnu, mis on omased ainult kevadele. Need vihmast puhastatud õhu lõhnad tekitavad kujutluse urbi täis pajudest, kevadise suurvee all olevast heinamaast, pakatavast põllukamarast...

Akna juures seisva mehe mõtteis reastuvad mälestuspildid...

Kirusk on pärit maalt, Sauelt. Ta mäletab kevadisi jahiretki koos vanaisaga koidu eel, enne päikesetõusu, siis, kui tedrekukk häälitsema hakkab. Ka nendel kevadhommikutel oli õhk selline läbipaistev ja puhas, tulvil kevade kergeid lõhnu, mis koos hommikujahedusega nõrgalt sõõrmeisse puutus.

Sõjast on möödunud mitu kevadet. Igal kevadel on Kirusk unistanud järgmisest vabast pühapäevast, mil ta rebib enda lahti toimetustest ja sõidab jahile, kuskile kodukanti. Püsski on tal ostetud ja ripub kodus seinal.

Igal kevadel on pühapäevad möödunud. Ikka on Kiruskil midagi ees olnud. Aga tänavu — tänavu ta läheb! Puhkustki kuluks viivuks, sest peavalud sõjast pärineva haavaarmi kohal annavad end tunda.

Tänavu — jah! Tedremängu ajal...

Kirjutuslaual heliseb telefon.

«Ah lektorite küsimus — kuulge, tulge siia, jah, parteikomiteesse, ütleme täna pool kuus. Meil jääb bürooni pool tundi aega. Vaatame läbi...!»

«Kell pool viis Kallas — pool tundi... Siis aruanne läbi vaadata... Siis Laugus kultuurimajast... Büroo,» arutleb Kirusk omaette, pannud ära telefonitoru. Kahe sõrmega hõõrub ta haavaarmi meelekohal. Äkki meenub talle veel miski, ja ta vajutab kellanupule laual.

«Tooge mulle Karklini asi!» lausub ta sisenenud ametnikule.

Saanud ettekande, süveneb Kirusk paberitesse.

Kui Kallas sisse astub, vaatab Kirusk talle näkku kui inimene, kes oleks nagu tulle vaadanud. Ta laud

pilutavad, silmadel on haiglane helk. Selle tekitab vähene uni ja rohke lugemine.

Kallas tunneb Kiruskit sõjapäevilt. Kirusk oli tollal rooduülema asetäitja poliitalal. Tema sõjajärgset elu teab Kallas vähe. Ta teab vaid, et Kirusk oli parteitööl Saaremaal ja et ta nüüd hiljuti edutati siia maakonnakomitee sekretäriks. Kallas on rahutu, olles sisenenud ja surunud pakutud kätt, sest ta ei tea, kuidas suhtub temasse Kirusk praegu, ei tea ka, mispärast teda on kutsutud.

Kirusk piidleb enda ees istuvat veel üsna noort meest. Ta ei saa tõrjuda muiet Kalda närveldava rahutuse pärast. Mehes on teatavat pinguldatud valvelolekut, nagu esineks ta kõrgemale sõjaväelisele ülemusele.

Jah, paljude esimeestega on Kiruskil tulnud tegemist teha. Nende hulgas on olnud mitmesuguseid inimesi. Nendes on ta parteitöötajana kohanud ebalemist või teeseldud siirust, kui on tegemist inimesega, kes ebaausa tagamõttega on osanud kolhoosiesimeheks pugeda. Nende hulgas on olnud ka hädalisi, selliseid, kes alguses võtsid kohapeal küll tööjärje ette, kuid kellel juhi- ja organisaatorivõimeid ei piisanud. Aeg oli tõstnud nad juhitoolile, aga pealehakkamisest ja ka poliitilisest teadlikkusest tuli nappus. Aga kindel on, mõtleb Kirusk, et kõige vähem on tulnud pettuda siiski endistes sõjameestes! Sõda ja sõjaraskused andsid inimestele erilise karastuse ja kooli. Mis ime see siis oligi, et enamik esimehi valiti sõja läbi teinud meeste hulgast.

Kuid — kas läheb neilgi kõik libedasti ja õigesti? — Ei lähe. Nii paljudelgi kordadel ei lähe. Sest kuigi elatakse rahuolukorras, jätkub klassivõitlus! Ja oi — kuivõrd hästi relvastatud tuleb olla, et selles võitluses õiget teed käia!

Kord varem oli Kirusk endamisi arutanud, et kas ei mindud liiga nõrga ettevalmistusega ühismajapidamiste teele? Kas poleks õigem olnud raisata mõni aasta kaadri ettevalmistusele?

«Ei, vanapoiss — on sõda, on võitlus, ja meil pole

aega,» oli siis tema pärimisele kostnud vanem seltsimees parteist.

Nüüd aga istub tema ees too Kallas. Vastne esimees. Tuleb ta toime? Rannavälja kalurikolhoos on kõva pähkel. Kirusk on kuulnud Rannaväljast nii mõndagi. Siin võib esimehel tulla tuhat ja üks kiusatust kalduda hoopis väärale teele, muutuda kolhoosi enese südames kolhoosile vaenlaseks. Pole muidugi põhjust arvata, et Kallas neile kiusatustele järele annaks, pealegi on tal alles esimesed tööpäevad esimehena. Aga kuuleme, mis ta pajatab...

Kalda rahutus kaob kohe, kui sekretär avab suu. Tal on kummaline hääl, madal, kõmisev, aga kuidagi väga rahulik:

«Noh, istu!»

Sinatas, tundis ära, nendib Kallas heameelega.

Kirusk toetub tooli seljatoele, ikka endiselt vastasistujat uurides. Küsib lõpuks:

«Eks pajata, kolhoosiesimees, kuidas sul Rannaväljal läheb!»

Ongi käes — mõtleb Kallas. — Mis ma talle nüüd pajatan? Et püüame tühja tuult ja plaaniga toime ei tule.

Ta ohkab ja asub kohe seletama üht kui teist kolhoosist. Ta toon on vabandav, pilk maas. Räägib ebaõnnestunud püügiaastast, pidevatest ebasoodsatest tuultest, räägib ka sellest, et tema arvates oleks pidanud Rannavälja kolhoosi noorust ja organiseerimisajajärku plaani määramisel arvesse võtma — plaan olevat «üle soolatud». Kallas räägib, märkamata, et ta on omaks võtnud nende argumendid, keda ta ise artellis halvustab.

Tema jutt on ametlik, nagu annaks ta aru kuskil koosolekul. Selles on vabandustpaluv ja isegi mingi väsimusenoot, mis ei meeldi Kiruskile. Viimasel on haruldane mälu, ta mäletab iga elus kohatud inimest mitte selle näo, vaid iseloomu omapära järgi. Kallast mäletab ta sirgjoonelise mehena, kahtlemata ausana, lahtise taibuga, kuid pisut tormakana, nii et vahel kaotab enesekriitika.

Kirusk kuulab Kallast segamata. Ajuti ta noogutab,

kuuldes selle põhjendusi plaani mittetäitmise kohta. Ja Kaldal läheb kõneldes kuidagi kergemaks, nagu veereks osa vastutusest kolhoosi asjade pärast vastasistuva mehe õlgadele. Aga lõpuks polegi esimehel enam midagi öelda.

«Nõndapidi. Sa . . . räägid täitsa sedamoodi, nagu oleksid juba aasta otsa esimees olnud. No ütle õige, kust koolist sa selle virisemise kätte õppisid?»

Ja kui Kirusk niiviisi küsib, on Kaldal äkki nii räbal tunne, et vaju või maa alla.

«Kui ma sind sõjapäevilt ei mäletaks, siis — kas või löö käega — et ei sellest asja saa. Aga et oleme ühe väeosa mehed — ja pealegi oled alles natuke üle nädala esimees . . . Ma mõtlesin, et hakkad mulle rääkima, kuidas sa elu Rannaväljal õigesse rööpasse kavatsed viia, aga sina . . . ?»

Kirusk raputab pead ja Kaldal läheb enesetunne üha viletsamaks. Otsas. — Ei oskagi enam midagi öelda. Suu lukus. Muudkui suru müts üle silmade pähe ja tee minekut.

Küllap too räsajas püstjuukseline ja hallisilmne kommunist aru saab, kui vilets on praegu Kalda enesetunne. Ta jätab senise jutu ja ulatab üle laua paberossi.

«Pane piipu — ära kohku! Ega väike sakutamine tohi meest veel vesitama panna, veel vähem miinipildurite rühma vanemat Kallast. Nojah — ju ma pidin su nutulaulu kuidagimoodi peatama. Aga vaata, mis sul nüüd ees on — lahinguülesanne. Saad aru — lahinguülesanne! Rannaväljal peab kolhoos võitma! Peab võitma — ja teist teed ei ole. Sedaviisi. Sina oled sealse rindelõigu juht — aga siin on staap. Mõistad?»

«Mõistan.»

«No vaat. Sellepärast — lase tulla! Mis on su kavatsuste arsenalis?»

Ei, see pole sugugi norimine. Kiruski toon on võidukindel. Kallas jääb ainult hetkeks nõutuks. Aga kohe räägib ta oma kavatsustest, nagu suuremate mootorpaatide hankimisest, hiljem seisevnootade katsetamisest siinsetes vetes ja veel muustki. Aga ta räägib ikka veel kuidagi kõhklemisi, kindluseta. «Hangiksime suu-

remaid mootorpaate», «oli kavatsus leida võimalusi mõne seisevnooda tegemiseks,» sellised on ta kaalutlused.

Kirusk kuulab seda arutlust, ja Kallas märkab jälle rahulolematust väheldase mehe murevagudes näos.

«Nii!» Kirusk katkestab ta jutu. «Aga nüüd asja juurde. Vaata — see, mis sa suurematest paatidest rääkisid, see on õige, see on üks tee. Aga võta asi kohe käsile, ära ainult kavatse. Samuti suurpüünised. Kas oled lugenud, mida Pärnu mehed seisevnootadega teevad? Muidugi oled. Vaata, see ongi õige tee — suurpüük! Kui pole raha — noh, laenu saab kolhoos alati! Kaugepüük annab tulu, seda võib juba kindlasti ütelda. Kuid see pole veel kõik!»

Ta kutsub Kalda käeviipega kirjutuslauale lähemale ja, ulatades talle masinal trükitud lehe, ütleb:

«Vaata seda!»

Kallas loeb lehelt kolme kaluriartelli nime, nende hulgas ka Rannavälja oma, nimede tagant aga artellide plaanitäitmise tulemusi kvartalite viisi möödunud aastal ja tänavu.

Sekretäri tugev sõrm näitab paberile:

«Siin on linna loodeserval asuv artell «Võit». Möödunud, neljakümne üheksandal aastal täitsid nad plaanist üheksakümmend protsenti, tänavu esimeses kvartalis viiskümmend protsenti, teine kvartal läheb samuti halvasti. Siis sinu Rannavälja: mullu kaheksakümmed kuus protsenti, tänavu läheb veel halvemini. Aga siin, vaata, artell «Majak» — mullu täitsid sada üksteist protsenti ja tänavu jälle ületavad...»

Kallas ümahtab. See on õige, ka tema on kuulnud, et «Majaka» mehed on plaani ületamas. Ta kehitab vaid õlgu.

««Majakal» on samad võimalused kui teil, ja tema püügivetel puhuvad samuti kagutuuled, eks?»

Kallas noogutab.

«No vaat, nüüd uurime edasi, mis on katki sinu artellis. Räägi, kuidas sul inimesed on!»

«Tont seda teab, aga esimene mulje Rannavälja inimestest ei tee rõõmu. Põrnitsevad mind altkulmu kui

vaenlast. Merel käivad vastumeelt. Aja või piitsaga!» ütleb esimees raskelt.

«Piitsaga!» kergitab Kirusk kulme, ja ta vaade on terav.

«Kui sa piitsaga peale hakkad, mees, siis lähed küll rappa. Sul seal kuskilt vist logiseb see artelli värk?» pärib Kirusk.

«Mitte kuskilt, vaid kõik logiseb, kogu artelli elu. Näiteks on meil muidu tubli kalur Tursa. Nüüd kuulsin, et ta kavatseb kellegi sugulase nimel endale veel ühe lehma juurde soetada, et piimaga spekuleerida. Mere vastu on mehe huvi viimasel ajal väga väike, ja kui siia lisada veel tänavune vilets kala-aasta . . . Tursa teed käivad aga paljud teisedki. Kurgid, maasikad, piim . . . Ja isegi kalaga spekuleerivad. Sellised inimesed on mul!» vihastab Kallas.

«Inimesed. Jah, inimesed on peaasi. See, et sa peamise vea oled kagutuulelt halbade kalurite peale toonud, see näib osaliselt õige olevat. Kuid kas on süüdi ainult inimesed? Võib-olla pole me inimestele vajalikke tingimusi loonud. Süüdi oleme äkki ise, mis?»

Kirusk vaatab Kallast uurivalt. Kallas ei taipa veel, mida teine nende tingimuste loomise all mõtleb, ometi hakkab ta Kiruski sõnade põhjal enda võimalikke vigu otsima. See, et Kirusk ei ütle: süüdi oled s i n a, vaid m e i e, teeb Kalda kõhklustele lõpu. Suitsetanud lõpuni Kiruskilt saadud suitsu, tunneb Kallas, et too väheldane sekretär saab üha omasemaks, nagu oleks jälle raske sõjaaeg, nagu polekski siin kabinet, vaid hoopis muldonn . . .

«Aga nüüd — kuidas asja parandada?» katkestab Kirusk ta mõtte.

Kallas jutustab nüüd muiates, et temal on selline ägedaloomuline motorist nimega Vihvelin, endine sõjamees. See soovitanud kõik kõhklejad, endamisi nokitsejad artellist ning kohalikud spekulandid kokku koguda ja nende hulka tankigranaat visata.

«. . . See on muidugi nali,» jätkab ta. «Aga usu, — kuradima raske on inimesi milleski veenda, kui neid kavalasti iga päev vana harjumuse poole tagasi kistakse. Kolhoosikorra vastu käib lausa avalik agitatsi-

oon, rääkimata sosistamisest. Kas niisuguste õieti ütelda kulakute vastu siis kurjaga ei saa astuda? Pesitsevad nagu ussid linna ääremaadel, äritsevad ja segavad ka ausate kalurite meeli. Kaua meie pealt vaatame ja lubame nõukogude korda välja naerda?» arvab Kallas.

«Niimoodi. Tähendab, sina arvad, et tuleks haarang teha ja rida inimesi kinni panna?» uurib Kirusk kulmu tõstes.

«Kas või sedasi. Muidu ma tõesti ei tea, kuhu me jõuame.»

«To-to-too! Täiesti paras selle granaadimehega, selle Vihveliniga paari panna. Muudkui relvad ja vangirauad! Ei, Kallas, see taktika on täiesti vale. Teiseks arvan ma, et näed olukorda liiga mustalt. Usun kindlasti, et häid inimesi on sul rohkem, palju rohkem kui lurjuseid. Mis sa arvad? Ja ega Vanakülaski pole ainult lurjused. Tuleb agiteerida, selgitada, eeskuju näidata!»

«Ma ei leia otsekohe lahendust. Aga usu, nende valge laeva ootajate keskel elades tuleb vahel tõesti maruviha peale,» arvab Kallas.

«Siis otsime lahendust! Ei maksa siduda artelli allakäiku ainult spekulatsiooni ja spekulantidega. Mina arvan, et kaluritele tuleb kindlustada olukord, mis võimaldab neil teenida kalapüügist nii palju, et nad võivad uhkesti elada. Uhkesti, — mõistad! Uhkemini kui kunagi varem — vaat mis! Kui see on tehtud, siis oleme võitnud! Aga mis selleks on tarvis? — Püüniseid! Uut tehnikat! Laevu! Sõida Pärnu — vaata. Sedamoodi.»

«Aga kui tuuled on kagust...»

«Siis püüdke sealt, kuhu kagutuul kala ajab. «Majaka» mehed püüavad Virtsust, püüavad Riia lahest. Soeta suurpüünised ja laevad, vii mehed ahju tagant välja! Näita neile õiget, mehhaniseeritud kalapüüki. Saada mõned nooremad Pärnu, las vaatavad, kuidas eesrindlikes kalurikolhoosides püük käib. See, mis sa rääkisid laevade soetamisest, on õige! Partei toetab, saate laenu, kui vaja; tehke seisevnoodad, traalnoodad. Minge kaladele järele, kui nad siit rannast

põgenevadki. See ongi õige granaat olukorra lahendamiseks. Tee kalurid kalapüügiga rikkaks, ära neid näljuta! Sina oled kolhoosi esimees!»

Kiruski jutt oli kui maruline rünnak, ja mis peaasi — lahendus on õige! Kallas ei saa vastu vaielda.

«Kui sa ennist uksest sisse astusid, märkasin kohe, et su võitlusvaim on kadunud. Mulle näib, et sa läksid otsekui puust mõõgaga tuule vastu. Tuul oli aga kalameeste harjumus, nende kangekaelsus. Selle tuule vastu võidelda ei maksa, kalurite kangekaelsust peab kasutama. Juhi tuul purjedesse, muuda suurpüük meestele harjumuseks. Ja sa näed, et uus harjumus võidab nigelama harjumuse: nokitsemise oma majandi kallal.

Aga neile «valge laeva» ootajatele ära liialt tähelepanu ja energiat raiska. Nad pole nii tähtsad, nemad on juba kaotaja pool, ja hammaste kiristamisega pole veel kunagi päikesetõusu takistatud.»

Kallas kuulab Kiruskit, ta pea on mõtteist tulvil. Kas mitte kraamida esile oma kavatsused, millistega ta Rannaväljale tuli, kuid mis igapäevaste hädadega maadeldes nagu ununesid? Miks mitte!

Varsti tuleb Kaldal lahkuda.

«Ja kui uute laevadega esimesele püügile lähete, katsun puhkuse võtta, tulen kaasa!» ütleb Kirusk tema kätt surudes.

Kui Kallas uksel on, peatab Kirusk teda veel hetkeks.

«Kuidas sul seal Rannaväljal elamisvõimalused on, oled vist minu teada abielus?»

«Mul on tuba. Aga nüüd sain üürida ühe remontivajava majakese. Nii et läheb ka,» püüab esimees kogu küsimusele vastamisest kõrvale põigelda.

«Ja naine?»

«Naist... ei olegi. Jäi Puistusmaale. Läksime lahku.»

«Ah nii, nii... Tähendab, polnud õige, mis?» Pika viivu uurib küsitleja Kallast, nagu soovides pilguga tungida tema viimaste aastate ellu.

Kallas ei hoidu vana sõjakaaslase vaatest. Tema ilmes on trotsi, ja ta kitsas lõug nõksatab pisut ette. Ometi annab see pilkudevahetus nagu vastuse Kiruski

küsimusele, ja kui Kallas lühidalt lausub: «Polnud õige...» noogutab ta ainult pead. Vaikib viivu ja ütleb nagu muuseas:

«Jaa. Aga üksi on ka paha. Hea küll, hüvasti!»

Kiruski viimased sõnad jäävad Kaldas hetkeks käärima. Ja nagu kutsutult kerkib mehe silme ette ühe naise pilt. Kallas hammustab huulde — see on ju teise mehe naine!

Siis haaravad aga uued püügiplaanid mehe oma võimusesse.

14

Sellel õhtupoolikul, kui esimees linna sõitis, on Viidrik Nubu meel õige rahutu. Esimees läks ju parteikomiteesse. Teadagi, mis küsimusi seal arutatakse. Pole see Kallas ka teist värvi sulgedega lind, kui need, kes seal komitees istuvad, sellest hakkab Nubu juba selgesti aru saama. Jah, nende paari nädalaga, mis uus esimees Rannaväljal kanda kinnitab, on Viidrik Nubu temast juba mõndagi tähele pannud, mis hoopiski südant ei rõõmusta.

Külmalt tõrjub esimees, eriti viimastel päevadel, tema teeneid. Nubul polegi enam artelli juhtimisel nagu kohta. Muidugi, küllap ta varsti karidele lendab, see uus peremees. Ei, sedapidi asju ei aeta! Las tuleb tal tegemist varustusküsimusega, vaatame siis, kuhu mees välja jõuab! Kui on tarvis uut võrgulina, tõrva, köit ja niiti — vaatame, kas selle saamine kõik nii libedasti läheb. Ei lähe! Seal on vaja sidemeid ja sõpru. Jah, sidemeid ja sõpru! Nubul leidub neid linna peal küll ja küll, aga Kaldal vist vaevalt...

Kui Nubu mõttejärg jõuab ringiga tagasi Kalda linnaminekuni, hakkab rahutus meest uuesti vaevama. Mis nad seal parteis võiksid arutada? Selge on see, et artellist, — aga mida?

Lehtedes kirjutatakse viimasel ajal kodanlikest natsionalistidest. — Kui hoopis — ja õige, mis muud! Hakkavad äkki heast peast sorima artelli inimesi, vaa-

tama, mis elukad need Rannavälja kolhoosnikud on, missugune on nende poliitiline nägu ja missugused nende käed!?

Ei, see küsimus on päris ebamugav, ja toas akna all nihelev Nubu muutub närviliseks. Tema kallal ju norida leiab, kui tahetakse. Aiandusäri, majad — seda muidugi, et kes neid linnas kõiki mäletab. — Aga ära looda — küll mäletatakse! surmab kahtlus kohe ta optimismi. — Nii. Oli, mis oli, aga inimene kasvas ümber — püüab Nubu ennast trööstida. Aga see troost on vist nõrkadel jalgadel, see ei veena teda ennast ja vaevalt see kedagi teistki veenaks, ja mees kibeleb edasi. Kui ta seal akna juures endaga sedamoodi aru peab, tabab ta pilk väljas kolme Rannavälja eite — Kördi Madlit, Tursa Miinat ja Lille naist, kes, pühapäevariided seljas, usinasti silla poole astuvad.

Nojah — tema jättis sellel laupäeval lugemise vahele, nüüd lähevad eided linna agulisse lugemisele. Viimasel ajal on ta artelli sündmustega oma mõtetes hädas olnud, selletõttu nagu unuski see palvetundide asi. Alati sai ju sõna saata, kui tund oli ja kui eided õhtuks võisid tema poole kokku tulla. Ajas selleks puhuks Paulagi tumedad riided selga ja pühkis näolt värvi vähemaks. Paula oma mõistmatusega teeb vahel hinge täis. Nagu võtaks see mõni tund eitedega istumist ja jumalasõna laulujoru ajamist temal tüki küljest! Naine peaks ometi mõistma, et see on vajalik. On isegi väga vajalik, et Rannavälja Nubude pool säilib nagu saareke tormisel merel väikene ring inimesi, kellele tema, Viidrik Nubu, jumalaarmu ja paremaid päevi tõotab. Sest mine sa tea, mis võib juhtuda! Kui tema ühte kanti pidi jändas artelli organiseerimisega ja seal nüüd vägev brigadir on, võiks see kõik tekitada rumalaid jutte. Sellepärast peab teist kanti tasakaalu säilitama: rühm ustavaid inimesi olgu valmis kinnitama, et tema oli siis ainult aja märter, kui ta oma majad riigile andis, et ta ainult veesegamiseks esimesena artelli kogunemisest juttu tegi! Kas okupatsiooni ajal vähe juhtus, et mõni, kes polnudki punane, oli hoopis

õige inimene, pandi ikka istuma, sest oli neljakümnendal aastal liiga aktiivne olnud!

Tänane lugemine on juba teine, mis ära jääb, ja see on pahasti. Imelik, et Paulagi lugemistunni vastu teist nädalat tõrges on. Paula on viimasel ajal üldse kummaline. Naine on nagu õitsema löönud — huuled eretavad rohkem kui varem, välja minnes tupsutatakse puudrit ninale ja visatakse teinekord uus kevadmantelgi õlgadele, kuigi on minek ainult siiasamasse nurgapoodi. Säärane ärkvelisus sai alguse neist paarist päevast, kui uus esimees mõni nädal tagasi Nubude juures peatus. Kas vanaeit viimaks esimehe poole ei piilu? tuleb kiivas küsimus Viidriku rahutusele lisa tooma.

Aga varajasem mure ei lase kiivust kaua valitseda. Mõte jookseb jälle eitede juurde tagasi.

Ei —, palvelugemisi tuleb siiski jätkata, otsustab Nubu, sest pagan teab, kuidas selle artelliga veel läheb, kui nad seal linnas tõesti hakkavad siinseid inimesi luubi alla võtma?

Kolm Kristuse pruuti on vahepeal jõudnud üle silla ja peatuvad surnuaia värava juures.

«Kui läheks õite otse, läbi surnuaia — linnakarjamaa on juba tahe!» arvab Tursa Miina. Tursa perenaine on neist kolmest kõige hakkajam ning sõnakam, ja kui tema nõnda arvab, ega siis teisedki teisiti mõtle.

«Lähme jah. Polegi tükk aega surnuaiale saanud. Näeb, kas tütre puhkepaigale pole tuul mulluseid lehti kandnud,» nõustub Kördi Madli, lesknaine Vanakülast. Madli ühel silmal on kae, ja selle tõttu hoiab ta pead alati viltu, et terve silmaga paremini näha. Kördi Madli on elupõline «võrgueit», nagu kutsutakse neid Vanaküla naisi, kes kaluritele võrke koovad ja parandavad. Lille naine on neist kõige noorem, aga võib-olla ka kõige vagam — tema elu jookseb ainult jumala tahtmist ja tema käskusid pidi. Ta riietub alati musta, kannab pearätti ja õhkab. Ta kõneleb vähe, pealegi on tal lapsest saadik kõneviga, ta ei saa «r»-i ega «k»-d hääldada. Oma puudust teades hakkab ta rääkides isegi kogelema.

Kolm eite astuvadki surnuaeda, suurt kägisevat väravat enda taga korralikult sulgedes. Surnuaed on vana, osa riste on kõdunenud hoolitsejate puudumisel. Siin tõuseb taeva poole põliseid vahtraid ja niinepuid, ja kui puud on lehes, valitseb haudade vahel pidev hämarus. Praegu on aedade, aiakeste ja ristide rägastikus aga veel valge, sest rammusas mullas kosuvad puud on alles lehte puhkemata. Tihedamate tompudena mustavad siin-seal ainult igiroheliste elupuude tukad mõne jõukama kalmu ümber.

Kalmistu pole eriti suur, ja seda teed pidi, kust naised lähevad, tuleb käia ainult sadakond sammu, kui ollaksegi aia teises, linnapoolses ääres. Siit algab kadakane linnakarjamaa, mis ulatub kuni agulimajadeni. Karjamaa on ka Kalaküla loomapidajate karjatamiskoht. Vanaküla rahvas hoiab oma lehmi teisel pool jõge männikuäärsetel karjamaadel. Nii on see olnud juba vanast ajast, sest männikuäärsed maad kuulusid Vanaküla Toodritele, sinna Kalaküla popsid oma loomi ei tohtinud lasta.

Võib olla, et Kördi Madli oma tütre haual veel kauemgi oleks kohmitsenud, kui Tursa Miina poleks teda teele kiirustanud. Päike vajub juba madalasse ja kell seitse pidi vend Johannes lugemisega algama. Siit oli aga aguli vahele, Pardi tänavale tublisti oma kolm kilomeetrit. Sellepärast vudivad eided varsti rutakalt üle kadakase karjamaa linna poole.

15

Seitsekümmend kaks eluaastat on Sinka Sassi põlved küll konksu vajutanud ja ta hõreda juukse lumivalgeks võõbanud — ometi pole need aastad Sassi elulusti suutnud roostetada. Sass võtab nooremataga seltsis viina, laseb lõbusat laulu, ja kui on paras lust peal, ei karda ka tantsupõrandale kobida, et noortele näidata, kuidas õige polka kepsub.

Ega Sass pole mõni harimata mees — noorena olevat teine koguni kreiskoolis käinud ja pisut ka kunstmaalimist õppinud, teatakse pajatada. Siis aga äkki

löönud linnaelule käega ja aastat kahekümne viiene mees kolis Kalakülla, hakkas kaluriks, ja sinna jäigi. Vanemad inimesed teavad veel kõnelda, et Sassil olnud mingi õnnetu armulugu ühe saksiku neitsiga, et ta nimelt sellepärast vanapoisiks jäänud ja kaluriküllа erakuelu peale tulnudki. Võib-olla on see jutt õige, võib-olla ei ole — kes seda täpselt teab, sellest on ju nii palju aega tagasi. Vanapoiss Sinka Sass küll on, aga et ta seda põlve kellelegi kurtnud ega kiitnud ei ole, pole keegi temalt ka selle põhjust pärinud.

Sass saab kõigiga hästi läbi, ja et ta juttu oskab puhuda, kuulatakse tema pajatusi mõnuga. Aga peamiselt siis, kui seda just korda paarkümmend varem pole kuuldud. Sest kuigi Sass oma lugusid oskab varieerida ja mitmet moodi heietada, aga eks mõned hakka siiski vahel korduma.

Sassil on tervis muidu hea, ainult kui rohkem käimist, hakkavad ristluud viimastel aastatel valutama. «Vanaduse vaim hakkab närima,» pajatab Sass ise sel puhul. «Ja et ta reo mujalt ei julge kallale tulla, siis hakkab tagumikust peale. — Aga küll ma ta kiuhtiga välja ajan!» kiidab mees veendunult.

«Kiuhti» teeb Sass niiviisi, et paneb sõnajalajuurtele piiritust peale, laseb seda seista, kuni jook kange tee värvi võtab, ja «kiuht» ongi valmis. Kas see nüüd just arstidoos on, millisel hulgal Sass endale «kiuhti» sisse ammutab, pole päris kindel, aga «vanaduse vaimu» ajab ta küll mehe ristluudest kus seda ja teist. Joogil on veel teinegi rõõmustav omadus — teeb pea soojaks. Nõnda võib Kalaküla kohe kuulda, kui Sass jälle ristluid tohterdab, sest sel ajal kostab ta onni poolt ikka lõbusat laulujoru. Laulujoru kostab sealt tänagi, laupäeva õhtul.

«Sa pead õite laulupidu või?» küsib Sassi onni juurest mööduv Tuur, kui vanamees päikeseloojangul oma maja ees midagi kohmitseb ja nii vägevat laulu laseb, et varesed kõrgel kaaretavad ja kisavad, julgemata onni esistele sangleppadele magama tulla.

«Surnut maetakse ikka lauluga,» kostab Sass.

«Keda sa siis matad?»

«Eks ikke «vanaduse vaimu»! Ommiku ronis rist-

luisse, andsin teisele kogu päev «kiuhtiga» valu, ja näed — juba hakkab välja kõngema. Matangi teist sedaviisi lauluga, et «muld sul kee-erge oo-lgu!»

Tuur läheb naeru turtsudes edasi. Sinka Sass aga leiab onni seinalt konksust kitseoheliku üles ja hakkab taarudes silla poole astuma, sest kits tuleb karjamaalt ära tuua, ilm läheb juba videvikuks. Loomakene sai harilikult varem koju, aga täna läks Sassi aeg teab kuhu ära, ja nüüd on peaaegu pime seljas.

Sass joriseb enda ette veel minneski, aga surnuaeda jõudes — mees käib karjamaale ikka otse läbi kalmistu, — lõpeb tal laul otsa. Mitte et Sass oleks õhtuvidevikus kalmistult läbi minnes ebalenud, ei, Sass oli tontidega «heal jalal», nagu ta tavaliselt kiitles, kui jutt tondilugusid pajatades julguse peale läks. Laul lihtsalt lõppes otsa. Ilm on jahedavõitu, ja kuna tal «kiuhti»-pudel kaasas on, ammutab mees sealt veel igaks juhuks tubli sõõmu, et paha «vaim» tagasi ei tuleks.

Sinka Sassi hallilaiguline kits ei erine millegagi teistest piimakitsedest. Kui peremees tema arukusega vahel ongi kelkinud, siis küllap oma ainsa loomakese esiletõstmiseks. Aga ka kõige tavalisemal kitsel on kannatus. Ja Sinka kitse kannatus lõppes täna õhtul peremeest oodates otsa. Kõik teised loomad olid karjamaalt juba ammu koju viidud, temale ei tuldud ikka veel järele. Sassi kitsel läks igavaks, ja ta hakkas luusima. Jalutas piki surnuaia äärt, kuni leidis jõekalda veerel põõsaste vahel asuva allika kohal magusat noort rohtu, — päev läbi tuli tal kuluheina ja pajukasvudega läbi ajada —, ja loomakene hakkas seda rahulikult nosima.

Kui Sinka astub kalmistult karjamaale, on kits peremehe sootuks unustanud. Jõe poole pole Sassil asja otsida, sest kits jalutab harilikult linna pool, kadakate ja pajude vahel. Sellepärast pöördubki Sass teda kutsudes piki surnuaia äärt paremale, tähendab hoopis vastassuunas sellele, kuspool loomakene asub.

Võib olla, et kits Sassi kutsumist kuulebki, aga või inimene kitse hinge sisse teab — ehk on loom pere-

mehele pika ootamise pärast pahane? Igatahes tõstab ta küll korra oma habemes pead, kuid laseb selle kohe langeda ja nosib edasi magusat rohtu.

Sass käib ja kutsub hulga aega. Sass muutub juba kurjakski — tont selle kitse sisse on läinud! Alati on loom rahulikult söögikohta hoidnud, pole talle vaja olnud köit ega karjast. Aga täna — kadunud kui tina tuhka. Vahepeal laskub juba hämarus. Sass on jalutanud piki surnuaia äärt maantee äärde, aga looma pole kuskil. Nüüd näeb mees maanteel punast tuld vilkumas. Ju seal keegi on — kui läheks küsiks, ehk on mu looma nähtud? — mõtleb ta ja astub maantee poole.

Maanteele jõudes aga selgub, et seal pole kedagi. Ainult punane latern põleb kolme ristipandud teiba otsas, märkides ära kevadveest maantee pinda uhutud auku.

Sass istub tule juurde ja muretseb. Kitsega pole lugu õige! Äkki sõi loom midagi sisse ja lamab nüüd kusagil põõsa all suures hädas? Kui Sass seda kujutleb, läheb meel nii härdaks, et pisar kipub silma. Ei, tuleb uuesti otsima minna! Aga kuhu sa pimedas lähed? Kui ongi loom kusagil röötsakile — või ta videvikus kätte paistab!

Nüüd jääb Sassi pilk laternale peatuma.

Peab see siin siis rippuma? Kes nüüd vastu ööd enam maanteed sõidab? Muidugi mitte keegi. Temal on aga laternat praegu hädasti tarvis.

Sass võtab punaseks värvitud laterna ja hakkab piki surnuaia kivimüüri karjamaa poole tagasi sammuma. Tee tundub pikk, lausa väsitab. Saab mees viimaks tagumise värava juurde, kui otsekui ime seisab värava juures kadunud kits ja mökitab tuttavlikult!

«Näe — Liisi! No kus sa, kuripatt, olid — peigmehe juures või!?» naerab mees rõõmsalt, et looma kätte leidis.

Peremees seob oma kariloomale oheliku kaelarihma külge, avab surnuaia värava, ja alles seejärel meenub talle punane latern. Pergeli pärast — selle peaks ju tagasi viima! Aga kes seda maanteed ikka nii hilja sõi-

dab, mine nüüd, kits oheliku otsas, kõmpima, sinna oma pool versta. Ja just praegu hakkas ristluu jälle nii kurjasti lõhkuma, et jää või siiapaika.

Nii juhtubki, et Sass võtab veel tubli lonksu «kiuhti» ja asub läbi surnuaia kodu poole teele. «Kiuht» ei mõju seekord üldse enam õigetpidi — puus valutab endiselt, aga hoopis jalad, põrgulised, äkki nagu vedrud all — pehmed ja nõtkuvad. Ega see ime ole — tükk aega mööda karjamaad laapinud, arutab mees. Niisugune magus istumise isu korraga peal, et jää või siia keset teed külili.

«Oieeh!» ohkab taat. «Peaks õige jalgu puhkama, ehk annab kuriloom puusas ka järele!»

Sass otsib paika. Puust ja rauast aiad ja aiakesed, mõned värsked, aga enamasti vanad hauakünkad. Kuid stopp! Seal, ilusasti elupuudest hekiga palistatud, on ju Toodri matusepaik. Seal puhkab kaks põlve kõrtsmikke, arssinat poolteist liiva kõhu peal. Miks mitte sinna viivuks istumiskoht maha toetada — elupuud varjavad tuule, on vaikne ja soe, ja latern annab valgustki!

Ka kits näib olevat sellega kohe nõus, sest vana Toodri haua ääres on potid tärkavate begooniatega, samasse on isegi kimp elavaid lilli toodud — mis suupärasemat üks lihtne kits oodata oskakski.

Sass toetab istmiku enne pingile, mis asub vana Toodri viimase aseme ääres. Kuid pink on kõva, tahutud kividest, ja ristluus võtab «vanaduse vaim» nüüd jälle kui põrguline närida.

Toodri kalmukünkale on aga pehme mätas peale asetatud — ju seda on hiljuti üles tehtud. Vaevalt et vanal Joosep Toodril selle vastu teab mis võiks olla, kui tema kaasaegne Sinka Sass sellelsamal murumättal pisut oma puusa valutab — muidugi mitte. Sass seob oheliku otsa ümber raudaia, riputab laterna raudristi kõveriku külge ja heidab ilusasti küliti hauakünkale. Kohe hoopis mõnusam olla! Kits vaatab peremehe toimingut elutargalt ja noogutab nagu heaks kiites pead. Asub siis lillepottides leiduvat suupoolist proovima.

Nagu öeldud, on Sass jutumees. Kui leidub kuula-

jaid, on hästi. Ei leidu, räägib ta endamisi, — ju kits ikka kuulaja on, ja paremgi ehk kui mõni teine, ei sega vähemalt vahele.

«Jaa-ah! Nii on see inimese elu,» arutab Sass haual pikutades ja filosofeerides. «Oli kange kõrtsmik, ajas raha kokku — aga nüüd on ninapidi mullas. Mis ta lihtinimesest targemat sai. Aga vana Sass — näed, on kangem, — vana Sass on veel mulla peal. Ja-jaa.»

Küljeli on mõnus olla. Vanamees toetab põse käele ja pöördub kitse poole. See helgib laternapunas, nagu polekski ta värv hall, vaid hoopis punane!

«Noh — Liisikene! Kuidas sulle potis kasvatatud roos kõlbab? — Küll ta läheb, eks! — Jah, Liisikene — sul on ikka ka oma aru — ju sa neid ilma asju ka omamoodi mõistad — eks? Aga ootan'd, ma võtan veel lonksukese «kiuhti», ja siis aame juttu edasi.»

Liisikene noogutab jälle pead, nagu mõistakski, mis peremees pajatab.

16

«Jaah, lunastuse tund on ligidal!» ohkab Tursa Miina teiste taga surnuaia väravat sulgedes.

«On ligidal, on ligidal. Ngaua ei lähe enam, e-et listuse veli le-leiab lu-lu-lunastamist!» saab öeldud ka Lille naine.

«Jaah!» ohkab Kördi Madli ainult ja kõõritab oma ainsat nägijat silma pilve vahelt üksikuna särava tähe poole.

Ilm on pilverünkais ja selletõttu, kuigi kell pole palju üle kümne, päris pime.

Jutt jookseks veel edasigi, kui pöördudes värava juurest surnuaeda keskelt läbivale teele ei üllataks naisi eemalt Toodrite elupuuhekiga piiratud haua juurest teele langev punane valgus.

«Issa ristike!» sosistab Tursa Miina.

«Me-me-mes sa ütlid?» ajab Lille naine kõrva ette ja märkab samas valgust. Madli aga ei märka midagi, valgus kumab sealtpoolt, kus on kaega silm.

Aga Miina on lõppeks kange kalurinaine. Jumalat ta nüüd küll teatava määrani usub, kuid... Tuli surnuaial — no mis see ikka võib olla!

«Tulge!» käratab ta teistele. «Küllap mõni ulakas või...» ütleb Miina. Ja naistekolmik — Miina tugeval sammul ees, Madli ja Lille naine tema kleidisabas järel, astuvad sammu paar edasi. Siit paistab Toodri hauale. Aga seda pilti, mis sealt paistab, ei kesta ka Miina karastatud kalurinaise-närvid. Ta tunneb, et lõug vajub rippu ja hakkab kohe lõdisema, ihu aga läheb korraga tuima valu täis. Ja paigast liikuda ei saa sammugi, nagu halvatus on võtnud ihust kogu jõuraasu.

Selge, mis seal on — haual lamab maa seest välja roninud vana Tooder, haua kõrval aga kükitab punane kurat, ja kogu ümbrus on punast tuld täis!

«Selge — see oli kurat mis kurat!» kinnitati juhtunut jutustades hiljemgi: «Sarved peas, sarvede taga otsekui looma kõrvad, roheliselt välkuvad silmad! Ja habe — täitsa vana Peltsebul ise!»

Seda räägiti hiljem. Aga sel hetkel, kui nad seal soolasammastena seisavad, kuulevad nad selgesti, kuidas surnu irvitades kuradile lausub:

«Aga selle uue esimehega — vaat temaga teeme veel tembud läbi! Püüame mere lagedaks! Pane tähele, habemik!»

Rohkem eided ei kuule, sest üdinilõikav karjatus kolmest suust lämmatab kõik võimalikud ja võimatud hääled. See karjatus, mis nende maheda palvelauluga harjunud kurkudest valla pääseb, annab neile ka liikumisvõime tagasi. Järgneb niisugune jooksumüdin, mis tuletab meelde päeva, kui kari kevadel esimest korda nurmele lastakse.

Sassi mõnus jutt lõigatakse nagu noaga katki. «Mis see siis oli?» küsib ta. Kits Liisi, kes ammu oli lõpetanud eine begooniate ja veel mõnda teist sorti lõikelilledega, arvab, et peremees mainib midagi kojuminemisest ja nokutab oma sarvilist pead.

Jooksumüdin kaob surnuaia värava suunas, ja järele jääb vaikus. Selles vaikuses tunneb Sass äkki, et õhtu

on jahedaks muutunud, ja et ka «kiuht» pudelist otsas on, ajab mees ennast haual istuli.

«Nojah — lähme siis pealegi, kui inimesele surnuaialgi rahu ei anta,» pomiseb ta kitsele ja hakkab ohelikku aia küljest lahti harutama.

Latern riputatakse kitsele kaelarihma külge, sest milleks peab peremees seda kandma, kui sulane olemas on, ja nõnda nad lähevadki kodu poole. Sassi samm on nüüd üsna raske — paistab, et «kiuht» on vajunud mehe jalgadesse.

Kui Kallas esmaspäeval linna kiirustab püüniste materjali hankima, piidlevad nii mõnegi vanamuti silmad teda õelalt. Omavahel aga arutatakse: «See mees on kuradiga mestis!» — Oli ju Lille naine käinud mitmes peres oma öisest jubedast elamusest pajatamas. Veel hiljemgi jutustatakse ahnetele kuulajatele nägemusetaolist imelugu, mis olevat jumalatõsi, niisama tõsi, kui et selle loo jutustaja praegu nende ees seisab, sest seda kõike, mis juhtus, nagu ka seda, mis vana mulla alt väljaroninud Tooder kuradile rääkis artellist ja esimehest, on kolm jumalakartlikku inimest ise oma ihusilmaga näinud ja kõrvaga kuulnud.

17

Kalaküla... Vaene kaluripopside Kalaküla! Kümmekond näotut maja, igaüks isesugune, iga üksik isesuunas nagu siia pajude vahele liivaseljandikule jooksja põllest pillatud. Milline oled sa ütleme viie aasta pärast! — Neeme juures, kus kükitab praegu Tootsi pikk tare laudaga toa otsas, on siis kindlasti mansardkorrusega nägus elamu, kollaste voodrilaudadega vooderdatud ja kaugele helkiva tsingitud plekist katusega. Vana Alase nukumajana näiv elamu kaob oma ahtakuses teiste vahele ega paista hoopiski enam nii silma, nagu praegu. Siinpool on muidugi Raigo uhke kahekorruseline maja. Raigo rääkis oma majaehitamise kavast juba seekord, kui Kallas seal ööbis.

Ja Lepikutelgi on praegune näotu ja vana majalobudik siis kindlasti lammutatud...

...Küla vahelt tuleb maanteele kruusatatud tee. Siin-seal kalurimajade kõrval paistavad autogaraažid, majade ees on nägusad iluaiakesed...

Ja sadam? Oo — sadam on teistsugune! Praegu polegi ju sadamat — paadid on veetud kõrgele kaldale või ujuvad suudmevees. Aga sadama ehitame varsti, üsna varsti! Sinna, kus jõgi teeb kääru, just tema majast sadakond sammu, tulebki sadam, valgete postidega kai otstel... Aga linna poole jõekaldale peaks tulema kalavastuvõtupunkt.

...Oma maja ette istutab ta tiheda rinnakõrguse kuuseheki. Ja kui ta õhtul koju tuleb, veereb sealt heki vahelt väikesest aiaväravast talle mudilane vastu... Ei, neid on kaks — üks põlvepikkune, teine tillukesem. Ta tuleb, võtab väiksema sülle, suurem kõnnib käeotsas. Tuul mängib nende juustes...

Unistus on mehe niivõrd haaranud, et ta alles viimasel minutil märkab saabuvale bussile tõtata, mis peale hetkelist peatust suundub linna poole.

Linnas aga hakatakse kolhoosiesimehe uhkelt unistuselinnult sulgi katkuma.

«Hm! Teie kavatsuste vastu pole meil midagi. See kõik on õige ja ilus, et tahate oma artelli kõigiti laiendama hakata, kuid...»

Sügavas nahktugitoolis istuv kõrge asjamees hakkab nimetissõrmega oma pisikesse valgesse pihku argumente laduma. Seejuures on ta näoilme üsna pisut tülpinud ja irooniline. Noor, ilmselt kogenematu inimene teisel pool laia kirjutuslauda häirib teda. Ja niisuguseid kohtab nüüd tihti. Tuleb, astub uksest sisse, omal silmad süütud ja usaldavad nagu präänikust jõuluinglil, et olge aga kenad onud ja andke temale, mida tema süda igatseb. Küll köit, tõrva ja niiti, küll valmispüüniseid, noodalina, — ja lõpuks koguni, tere hommikut — veel tonni osa kakuamilina!

Miks on loodud sellised lihtsameelsed, pandud kolhoosidesse esimeesteks ja saadetud teda oma rumalustega tüütama! Tema, Max Kureniit, pole ju selleks Kalurikolhooside Liidus kõrge ameti peal, et noorte

kaluriartellide esimeestele õpetada elementaarseid teadmisi varustuse saamise õigustest ja korrast. Nagu tal muid muresid veel vähe oleks!

«Varustust anname esiteks neile, kes on kala kokkuostu riikliku plaani ületanud — preemiakorras; ja teiseks neile, kes on selle plaaniga toime tulnud, anname materjali jätkudes ostuluba. Aga teie artell, palun väga, pole ju veel millegagi näidanud, et ta oskab ja tahab kala püüda. Enne töö, siis palk! Enne püüdke kala, siis alles tulge varustust norima!» ütleb nüüd juba päris pahaselt Kalurikolhooside Liidu kõrge ametimees Max Kureniit.

Vastasistuja silmad pilutavad ja ta kõrvalestades on õhetus. Oi, kuidas see väikesekasvuline ja ümarik asjamees seal pehmes tugitoolis meenutab kodanluseaegset vorstivabrikanti. Kuidas ta ütles: ärge tulge varustust n o r i m a! Kurat!

«Minu arusaamise järgi annab nõukogude võim töötajatele enne tehnika kätte, abistab neid — ja seejärel lähevad nad edasi, annavad riigile selle uue tehnika abil uue töö, uued saavutused. — Teie majas aga nähtavasti valitakse, keda varustada!» salvab Kallas.

Nüüd tõmbub kõrge asjamehe rõõsk nägu tulipunaseks, ta heidab uuriva pilgu oma hoolikalt maniküüritud küüntele ja lausub siis tähtsalt:

«Mul on tegemist, seepärast pole mul praegu aega kuulata teie loengut nõukogude võimust, mis liiatigi ei paku midagi uut. Vastavate eeskirjade põhjal ma teile praegu materjali anda ei saa, see peaks teile selge olema. Võib-olla juuni alguses, kui on selgunud materjali üldtarbimine, ja kui ladudes on ülejääke . . .»

«Nii!»

«Jah, nii, noormees. Aga muidugi — meie asutus pole ju peremees — peremees on ministeerium. Neil on laod, neil on materjal. Meie teeme jaotamisel ainult ettepaneku!»

Ja Kalurikolhooside Liidu nimekas asjamees tõuseb püsti märgiks, et tema jutuajamine Rannavälja ninaka esimehega on lõppenud.

Kallas väljub. Äkki on ta nõutu. Üleeile, peale Kiruski juurest lahkumist oli talle kõik lihtsana ja

kergena tundunud. Riik muudkui annab, võtke ainult vastu ja tehke tööd. Nüüd aga korraga «stop!» Nagu ei oskakski kuskile edasi minna. Hakka või koguni pika ninaga kolhoosi tagasi sõitma! Ja seal öeldakse, et vaadake — uus esimees jooksis linnas sarved maha! Nubu piilub teda silmanurgast kavalalt ja lausub: «Ma ju ütlesin, et varustusega võib raskusi tulla, kui pole tutvusi!»

Ei! See ümarik asjamees seal liidus on kas või väliseltki liiga väikene kalju, et tema vastu sarvi maha joosta! — otsustab Kallas.

Järgmine tegelane on ministeeriumi osakonnajuhataja. See on aga hoopis iselaadi mees, ta kiheleb ja niheleb, nagu oleksid tal putukad kallal. Kohe on selge, et see mees ei otsusta ise vist inimese kõige vajalikumaid igapäevaseid toiminguidki, küsib ikka kelleltki nõu. Nii küsitakse nõu sedapuhkugi mingi teise asjamehe käest, ja esmakordselt kuuleb Kallas oma uue ameti asjaajamistel Paul Aadelpritsi nime. Selle juures jääb Kaldale mulje, et seda nime on ta kusagil juba varemgi kuulnud, aga võta sa praegu kinni, kus just.

Igatahes näib selle nime kandja olevat ministeeriumis üks raskekaalulisemaid asjamehi, kelle sõna paljudegi otsuste langetamisel määrav on. Kallas saab vastuse oma soovidele muidugi osakonnajuhataja suu läbi. Ja vastus on selline, et osakonnal on väga kahju, kuid nõudmine materjali järele on tõesti hilinenud, selle täitmist pole plaanitud. Muidugi on ju olemas teatavad reservid, kuid neid reserve tuleb rakendada eesrindlike artellide vajaduste rahuldamiseks. Iseasi, kui Rannavälja artelli perspektiivid oleksid väga selged, artell ja tema juhtkond väga tuntud, sel juhul võiks ju otsida erandi tegemise võimalust. Praegu peab osakond Rannavälja esimehe soovile tervikuna küll «ei» ütlema. Muidugi, kui Rannavälja rahulduks rääbisevõrgu linaga. Seda on ladudes möödunud aastast järele jäänud, seda võiks mõningates kogustes anda . . .

«Rääbist püütakse ju Peipsilt!» hämmastub Kallas.

Selle peale kehitatakse õlgu. Ega osakonnajuhataja pole lõpuks süüdi, et Peipsi rääbis ei ole Rannavälja lahes kodunenud.

«Pearaamatupidaja seltsimees Aadelprits lubas siiski leida mahti tulla teie artelliga tutvuma. Igatahes — püüdke teda mõjutada — temast oleneb väga palju!» annab osakonnajuhataja lahkuvale esimehele sosinal nõu. Aga seda nõuannet saatev hiiliv pilk ei meeldi siingi õelaks aetud esimehele, ja osakonnajuhataja kabineti uks tõmmatakse seekord natuke äkilisemalt kinni kui tavaliselt.

Nõnda esimeheke, oledki jännis! Tee nüüd kaugepüüki, kui tahad — aluspükstega. Palun — rääbisevõrku võime anda!

Suurte asjameeste ooteruumides oodates ja suuri ametiasutusi võõras linnas üles otsides on päev kaldunud õhtusse. Näljatunne toob vett suhu ja jalad tunduvad väsinutena.

Kui Kallas sööklas einet võtab, hakkab ta mõte jälle rahulikumalt käima. Mis see siis lõpuks on — kas ummik? — Ei, ei saa olla niisugust ummikut! Meie elukord seda ei loo ega tohigi luua! Süüdi on inimesed, säärased, nagu too paksukene Max Kureniit, — nemad ongi paisuks ees, et meie elu korralikult voolata ei saa!

Sööklast tulles seab Kallas sammud juba tuttava partei maakonnakomitee hoone poole. Sammub trepist üles. Uksest sekretäri kabinetti aga astub täna täielik sõjamees. See pole üleeilse külaskäigu valvelseisakut võttev sõdur, see on pigem vaenlase mürsuplahvatusest üleni porine ja vaenlase vihkamisest õel reavõitleja lahinguväljalt.

«Aita mind, et saaksin pidada õigeks sinu sõnu artelli eesmärgist — või muidu sa oled valetaja!» öeldakse sekretärile. Ja seesugune esinemine meeldib Kiruskile hoopis rohkem kui Rannavälja artelli esimehe tunase külaskäigu algus.

«Või nad ei taha sulle materjali anda! Nojah — teistel on muidugi eesõigus!»

Põnevalt jälgib Kallas, kuidas Kirusk võtab telefonitoru ja helistab — jällegi samale Aadelpritsile, kellest näib asi olenevat.

Sealt aga seletatakse rahulikult ja väga viisakalt, et pole alust anda. Kes garanteerib, et varustus läheb õige-

tesse kätesse. Artell ei ole end veel millegagi näidanud. Praegu pole sugugi materjali ülikülllust, selle tõttu mõistetagu ministeeriumi ettevaatust.

«Hea küll — selle garantii annan mina. Aga püüdke vastu tulla, nii palju kui võimalik!» ütleb Kirusk.

Tähendab, sekretär vastutab Kalda ja tema inimeste eest! — Kaldas jookseb soonipidi ajusse nagu põletav vein, aga see ei uimasta, enam täidab teda uue energiaga.

Sekretäri kabinetist ta otse jookseb tagasi ministeeriumi varustusosakonda.

«Võit! Võit! Ja meie käes on võit!» laulab mehe samm, kui ta uuesti ministeeriumist tulles autobussijaama poole ruttab, et koju sõita. Võrku, köisi, tõrva ja niiti võib saada kas või hommepäev. Kakuamilinaga ainult läheb ehk nädalapäevad aega. Õieti oli Kallas kakuamilina tellides pisut oma volitusi ületanud. Suurpüüniste tegemine pole nimelt veel üldkoosoleku heakskiitu leidnud, kuigi juhatuse liikmete Tuuri, Raigo ja Alasega on seda arutatud.

Aga tähtsam kõigest on, et asi liigub!

Buss näib ainult Kallast oodanud olevatki, sest ta saab vaevalt sisse astuda, kui suletakse uksed ja auto nõksatab kohalt. Kas kell on tõesti juba nii kaugel?

«Äärepealt oleksite maha jäänud!» ütleb keegi, kui mees kiirest tulemisest higist laupa taskurätikusse pühib. Oota-oota — see hääl! Kalda käsi peatub. Kus?

«Tere õhtust!» peab Laine Vihvelin enne ütlema, kui Kallas toibub.

«Tere — jah! Vabandage — ei osanud kohe ära tunda!»

Ja äkki on seesama võidumeeleolus mees abitu ja segane. Ta pilk otsib istekohta. Mujal aga nagu kiuste on kõik kohad võetud, ja justkui oleks temale hoitud seda ainukest vaba istekohta Laine Vihvelini kõrval.

«Siin on ainuke vaba koht!» ütleb Lainegi ja punastab, nagu võiks Kallas taibata, et ta seda mingi lapsefantaasiaga juba ligi pool tundi püüdis vabana säilitada inimesele, kes võiks tulla, sest et ta oli teda linnas täna hommikupoolikul eemalt näinud.

Ja nüüd, kui too tõesti tuligi, on Laine küll õnnelik, ent kohmetu.

Aknast tulev loojanguvalgus muudab bussi sisemuse värvirohkeks. Kallas istub kuidagi kangena, nägu otse, Laine pea on nagu mõtiskluses pisut ette kummardatud.

Mees piidleb naist enda kõrval silmanurgast. Ta näeb tema näo siluetti: kumerat laupa, keskelt väikese kühmuga üsna pisut nipsis ninakest, kokkupigistatud huuli, pehmet kumerat lõuga.

Laine kohendab mantlisiilu, tal on väike, aga tugev käsi. Buss põrub maanteelohus. Laine põlvedelt libiseb maha vihmavari. Kaks kätt tõttavad seda haarama ja puutuvad kokku. Puudutus on põgus, kuid paneb Kalda siiski ohkama.

Kiire uuriv pilk naiselt. Miks mees praegu ohkas? küsib ta endalt. Ja siis veel: Miks sina praegu õnnelik oled? Mitte midagi soovides, mitte midagi kahetsedes või lootes — lihtsalt õnnelik.

... Sest sa oled rumal! — vastab ta kohe endale ja otsustab selle rumaluse lõpetada.

«Kas... linnas läks hästi?» küsib ta.

Kannatus mehe pilgust kaob, ärkab mingi uus tunne, rahulik, hea.

«Jah — tõesti läks korda. Saame kõiki materjale, mida on tarvis!» asub ta hoogsalt seletama ja on äkki naisele tänulik, et see alustas juttu teemal, millest rääkida on hea ja mis ei sega seda määratlematut õnnetunnet, mis teda praegu valdab.

18

Kalda toa akna taga sõstrapõõsaste vahel tärkab noor rohi. Ka põõsad ja jõekaldal kasvavad lepad on puhkevate lehtedega kohevad ning rõõmsad. Harukordselt soe kevad on pannud maipäeviks loodusele kevadekuue selga.

Toodri kahekorruseline elamugi ei torka säärase roheluse taustal silma nii luitununa ning näotuna kui veel mõni nädal tagasi. Kallas võib oma elukohta Vana-

külas isegi maaliliseks pidada. Kui poleks seda kummalist õhkkonda, mille loovad naabrid, siis ta peaaegu lepikski sellega. Nubu pealetükkivusest ja sõprusepakkumisest on Kallas oma jahedusega võitu saanud — enam too end omainimeseks ei tee, piilub esimeest ainult silmanurgast. Päris suure pettumuse valmistab Kallas ka Kauridele, vastates nende lahkustele ja «kaardipartiidele» kutsumistele jaheda ning kindla «ei-ga». Ühest küljest teeb ta seda põhimõtteliselt, pealegi ei tunne Kallas juba lapsest peale huvi ei kaardi- ega malemängu vastu. Kauri emand aga loeb sellest keeldumisest välja nende seltskonna halvustamise. Tehtud heasüdamlikkus ta teravatest silmadest on kadunud, tema häälest kostab nüüd liialdatud viisakust, ja Kallast kõnetades katsetatakse isegi rõhutatult «seltsimeest» tarvitada.

Kui hakkab kuulduma, et esimees taotleb omaette elamist väljaspool Kauri emanda kaitsvat tiiva-alust, on emanda mõõt täis. «Anna inimesele eluase, võta ta kui kodutu koer oma hoole alla, aga «aitäh» asemel otsib too ainult, kuidas sinu juurest minema saada!» kurdab ta Toodri Kristiinele. (Vahepeal on Toodri pere Kauridega toaüürimise tüli juba unustada suutnud, või kui ka mitte päriselt unustada, siis igatahes on see praegu kõrvale jäetud. Läbikäimine sugulaste vahel jätkub, kuigi seljataga ei unustata üksteist sarjata.)

Ei — emand Kauri ei taha ju sugugi takistada noori inimesi oma pesa loomisel. Teda häirib ainult salapärasus, millega kauge sugulane oma asju ajab. See on lausa skandaalne! Kujutle vaid, millise näoga pidi ta Nubu Paula käest vastu võtma uudise, et esimees on endale saanud Kalakülas mahajäetud suvila!

Vaevu kogeldes suutis ta Nubu naise magushapu naeratusega serveeritud küsimusele kosta, et jah, sugulane otsis ikka ammu juba ja et ta poolenisti olnud asjast teadlik.

Otsekui jäätüki tõi rindu see teade.

Varsti aga selgub Rosalie Kaurile üks teine ja veelgi häirivam asjaolu. Juba mitu puhku oli ta viinud jutu Kaldaga sellele, et kas ka Evi varsti Rannaväljale kolib ja kuidas noorpaaril sealse maja müügiga asi edeneb.

Kallas oskas säärastest küsimustest alati kõrvale põigata.

Eile aga — palun väga — sähvas teine korraga, et ei mõtlegi naist siia tuua! Tähendab, ka selles oli Nubu eidel õigus ja sedagi teadis ta enne teda — Arnoldi ja Evi abieluga on midagi korrast ära!

Vaene õetütar! . . . Ei, see ei lähe, — Evit peab aitama!

Raske on Rosalie südamesse näha, kas tal tõesti on soov heategeva inglina purunema kippuvat abielu liita või on see ainult abinõu taotleda suguluse säilimisest Kaldaga mingit isiklikku kasu. Ent igatahes veel samal päeval, kui Evi abistamise mõte Rosalies tekib, läheb üks üsna pikk kiri Rannaväljalt Puistusmaale teele.

Kallas aga peab järgmisel hommikul üllatunult kulme tõstma. Vahepeal Kauri emanda silmadesse pugenud külm õelus on üleöö asendunud sõbraliku, otse südamliku pilguga, ja viimaste päevade ükskõiksus hoolitsusega üksiku, Rannaväljale tuulte ja tormide sakutada jäetud mehe eest.

Nende sündmuste vältel vallutab kevad lõplikult Rannavälja, puistab puud üle rohelusega ja paneb lepiku all tuhandeid ülasetähti vilkuma. Ööd on soojad ja valged, hommikud tulvil lindude hääli.

Õhtupoolikuti võib jõe ääres sageli näha õngesportlasi linnast ja mööda võsa-aluseid luusib poisse ning tüdrukuid varsakapju ja kannikesi korjates.

Kuigi oodatud kevadtormid jäävad tulemata, on kaldavetesse ilmunud hõbesoomuseline vimb. Mai lõpul hakkab see kala jõgepidi minema kudemispaikadele üleval kärestikkudel, enne seda kogunedes parvedesse suudmemadalikkude ümber meres. Kalaküla mehed ruttavad nüüd vimmapüügile. Õhtuti sõidavad paadid järjekindlalt merele, ja hommikul võrke nõudmast tulles helgib kalakastides tubli saak.

Vimma tulek toob mõnevõrra elu Rannavälja kaluriartelli. Merele minekuks on nüüd kõik brigaadid täisarvuliselt väljas. Ometi mõistab Kallas, et selline püügihoog on ajutine, liiatigi on saak siiski võrdlemisi kasin. Igatahes väga aegapidi lisandub kokkuostupunkti

seinal asuvasse plaanitäitmise graafikusse uusi numbreid Rannavälja artelli arvel. Võrkudega on siin vimba püütud juba esiisade ajal. See pole säärane püük, millest Kallas on unistanud. Meeste keskel viibides selgitab ta püügi laiendamise ja moderniseerimise vajadust. Artellile tuleks kiiresti muretseda mõned kümne kuni neljateistkümne tonnised «suure» mere mootorpaadid, abipaate ja paar seisevnoota. Siis võiks juba kaugepüügist rääkida! mõlgutab esimees mõtteid.

Kõige raskem on sihukeste põikpeadega nagu Lepiku Kustas ja Tursa. Need muudkui sõdivad vastu, et pole suurpüünis siitranna jaoks. Kui hakkad veel kaugesõidust rääkima, muututakse koguni jutukehvaks.

Kui Kallas ühel päeval teatab, et ta on siiski kahe kakuami jaoks lina ära tellinud, laseb keegi jutu lahti, nagu tahaks uus esimees artelli võlgadesse mässida ja pankrotti ajada.

Säärane jutt kipub tublisidki mehi eksitama. Nii tuleb ühel õhtul Kalda juurde, kes Alasilt rendiks saadud maja kallal nokitseb, Toots ja pärib:

«Aga kui säherdune seisevnoot, põrguline, tormi kätte jääb — siis viib artellil ju korraga põhja alt?»

«Ei vii. Esiteks — iga pisike torm seisevnoodale juba liiga ei tee. Pealegi on nüüd leiutatud niisugune seisevnoot, mis ei karda ka suurt tormi,» seletab Kallas.

«Ei tea, kas ikka ei karda?»

«Ei karda! Kui laine hakkab käima, vajuvad pullud vee alla. Kui rahuneb, kerkib noot jälle peale.»

«Kae põrgulist! Aga vaata, kui tuleb suur merehoovus, lööb nooda sõnnikut täis ja viib kus kurat!»

«Noh, eks me kindlusta püünised riiklikus kindlustuses. Kui õnnetus tababki — saab uued . . .»

Siis tuleb rannavette siig ja lest. See paneb ka rohkem mõtlema suurematest püünistest, aga ikkagi ainult siinsete vete piirides.

Just neil päevil saabub Rannaväljale Kuremaa Peeter, Kalaküla eide Kuremaa Lulli poeg. Peetri isast ei teata midagi, aga Lull ise on oma suuvärgi pärast rannas tuntud. See on väikesekasvulisel ja vasakut jalga lonkaval Lullil eriti nobe ning terav. Kuna aga Lulli käed pole sugugi vähem kärmed kui on tema suu,

käib eit perest perre küll kudumas, küll pesupesemisel abiks. Ja kui arstiabiga polnud kohapeal veel kõik korras, ei põlanud kräbe eit ämmaemanda-ametitki.

Kui Lull muidu tihti pahandust tekitavat tühja juttu edasi kandis, siis seekord tuli just temast kaugepüügi mõtte juurutamisel tulu. Lulli «poiss» Peeter, kes elas linnas ja pidas «Majaka» artellis kaluriametit, saabus ühel päeval ema vaatama. Tuli otse Virtsust, kus nende mehed käinud püügil, ja tal olid kenakesed «tuurid» peal. Vaevalt üle läve astunud, tõmbas teine taskust välja peotäie kahekümneviielisi ja käskis ema minna poest head-paremat tooma.

«Võeh — sul raha kui puru!» lõi Lull üllatudes käsi kokku.

«Seda on meil, Virtsu meestel, kui kajakasitta karil!» suurustas Peeter.

Lull tõttas poodi, tee peal kolmest perest läbi käies, seal rahapakiga veheldes ja suurustades, et tema poiss ajavat kaugepüügil nii ränka raha kokku, et hiljemalt sügiseks ostvat auto ja võib-olla oma mootorpaadi ka.

Jutt jutuks, aga peotäis raha oli argument, mida tuli arvestada. Jutt Virtsus teenitavast raskest rahast levis ja meelitas.

Püügibaasi suurendamiseks peetaksegi varsti artelli üldkoosolek. Kuigi seal on veel kõhklejaid, aitab veenmisel kaasa praegune püügihoog ja ka kuuldus suurest teenistusest Virtsus. Häälteenamusega võetakse vastu otsus laenu hankimiseks püüniste jaoks, otsustatakse ka, et Kallas sõidab Leningradi ja toob esimese kaugepüügi varustuseks ära suure mootorpaadi ja paar abipaati.

19

Nende sündmuste aeg on ka Rannavälja Vanaküla suuremate suvilate omanikele mõnevõrra erutavam kui aasta teised perioodid. Aprilli lõpul, mai algul tavaliselt üüritakse suvetoad välja.

«Oleme sellest toast saanud ikka kaheksasada rubla suve kohta. Naanusted palusid veel talvelgi kord, et

tuba neile hoitaks. Tuntud inimesed — ma mõtlen, et sa, Aleksander, ära ikka teistele luba...» veeretab Kristiine Tooder targu, kui üks abielupaar jälle Toodri käest suveks tuba tahab üürida.

«Kaheksasada rubla selle väikese rõdutoa eest!» üllatub korteriotsija.

Kristiine mustad kulmud tõusevad ja ta silmad võtavad ilme, millest võib lugeda, et kogu see jutt toasoovijatega on otsatu ajaraiskamine. Ta hääles on selgesti tunda, et ärge tulge tülitama, kui teil raha pole. S-tähte saksapäraselt z-na rõhutades lausub naine:

«Ma arvan, Aleksander, sa ruttad liialt. Naanusted saavad pahandama, kui... Ma arvan, et see tuba teile ikka ei sobi,» lõpetab ta toaotsijate poole pöördudes.

Suvepuhkusele tulijad, nähes, et see lähikonnas ainus vaba suvetuba kipub käest kaduma nagu teisedki, nõustuvad vastuvaidlemata kaheksasajaga suve eest. Nõustuvad sellest isegi nelisada rubla Aleksander Toodrile kohe peo peale laduma ja ülejäänu tasuma enne, kui sisse kolitakse. Nad nõustuvad ka tingimusega, et üürisumma jääb «omavahele» ja et kviitungile kirjutatakse suvetoa üüriks kakskümmend rubla kuus.

Täna on Toodril käinud juba neli suvetoa tahtjat. Kõik olid «soovitatud» inimesed, ja vana Toodri nägu hiilgab, kui ta õhtupoolikul oma «individuaalelamu» aias jalutab.

Muidugi, kunagi oli kõik teisiti, siis polnud tarvis neid tube üürida, tollal tuli restoranistki rahakest. Suvel saabus linnast jõe ja mere äärde suvitama linna-«saksu» ja jõepoolses majatiivas suvitas vanem poeg. Oli elu! Siis sõideti varahommikuti autodega Toodri õuele; kord, kui Tooder-noorem oma sünnipäeva pidas, mürtsus siin isegi orkester kuni esmaspäeva keskhommikuni.

«Ja-ah!» ohkab Aleksander Tooder, vaatab nukralt kõntsast jõeäärt, kus parajasti suur hall vares millegi kallal energiliselt nokib. Vares köidab mehe tähelepanu.

«Näe, raibe, ei kardagi!» ütleb peremees poolkuuldavalt. «Kõtt!»

Vares teeb vaaks!, hüppab õhku, kuid laskub kohe tagasi.

«Mine tea, mis saatanale nokka sattunud, äkki mõni kuldese või sõrmus,» arutab Tooder, teades, et varesed ehteasju varastavad, ja tatsab kiiresti lähemale. Vares sõuab oma rääpunud tiivakahludega kiiresti lepa otsa ja avaldab teravat protesti.

Tooder kummardub, et paremini näha, sest prillid on tuppa jäänud. Nohiseb, sülitab ja kaotab asja vastu huvi. See on vaid tavaline siinsete vareste eine — jõeveega allakandunud poolkõdunenud kala.

Lõunane päike lõõskab nagu küdev ahi. Tooder pilutab silmi ja vaatab pinnale mulle keerutavat ja edasitõttavat jõevett. Taamal, kus jõeperve ääres on veepinnast väljaulatuv kõrkjane seljandik, laksatab midagi ja tihe laine jookseb ringidena laiali.

«Haug mängib!» hüüab keegi, ja pöördudes näeb Aleksander vend Nuutsiust suurte kalosside loksudes lähemale tulevat.

«Sul ka silmad nagu kalakullil!» uriseb Aleksander vennale vastu.

«Ma juba kogu õhtupoolik passin, et kas hakkab mängima. Soe õhtu, millal ta siis veel.»

«Ja-jah, millal ta siis veel.»

«Said kõik toad välja anda?» küsib kaldale vantsinud rangjalgne, lühikese härjakaela ja punase näoga mees viivu vaikimise järel. Kui nad kõrvuti seisavad, võib meestes kergesti vendi tunda. Mõlemad on pika ja raske kerega, ümmarguse lauba ja nagu sügavale katuse alla peidetud rohekaspruunide silmadega. Silmad on vendadel väga sarnased. Nuutsiusel asetsevad nad ainult rohkem lähestikku. Ka ninad on mõlemal ühtemoodi suured, lihavad, otsaga üsna pisut ülespidi.

Aleksander kissitab endiselt silmi ja matsutab oma pakse ebamäärase äärejoonega huuli, otsekui maitstes kevadpäikest, millest jõeäärne õhk virvendab. Näib, et ta on venna küsimuse tubade üürimise kohta juba unustanud ja mõtleb hoopis millestki muust. Viimaks siiski vastab, ise küünarnukki sügades:

«Rõdu ja saunapealne . . . on veel vabad!»

«Sauna peal sajab sul ju läbi ja trepp on katki?»
«Saja seal kedagi, lappisin katuse ära. Trepi asemele panin redeli!»
«Kes, kurat, sul sinna peaks tahtma?»
«Eh-hee, nüüd ronivad kas või aganikku, kui oleks aga ruumi anda. Suvitajad!»
«Nojaa, linn kasvab — suvilaid vähe.»
Sel hetkel lööb suur kala kaldaäärse vee lainetama.
«Näed!» sähvab Nuutsius.
«Ega ma pime ole,» urahtab vend vastu.
«Kas sul ministeeriumiga paprid klaarid?» küsib Aleksander omakorda.
«Eile sain tõendi. Kalakaitse, kuriloom, segab vahele, muidu oleks ammu juba merel käinud. Nüüd ei taha enam üksikkalurile luba anda. Aga Kauri poiss, see kongnina Aadelprits seadis nii, et olen ministeeriumi abimajandi püügibrigaadi ülem, ja korras — kalakaitsel suu kinni.»
«Ah Aadelprits! Kas tuleb suveks jälle sinu poole?»
«Kus siis mujale. Õgib teine küll kui loom ja ajab viina sisse, aga mis sa ikka teed, kui elada ja kala püüda tahad!» ohkab Nuutsius.
«Aga brigaad, kust sa selle võtad?»
«Eks näe, seni olen ise brigaad!»
«Mind ei saa mesti sokutada?»
«Sa ei viitsi ju merel käia.»
«Tänavu käiksin. Teised lehmad lähevad ära, ühest ja majaüüri-natukesest ei saa ju elada.»
«Narr, kuhu need kaks lehma sul lähevad? Pane kellegi nimele. Ja sa võiksid ju ka tööl käima hakata, ega sest põllust kauaks, tuleb kolhoosi minna.»
«Kolhoosi ma ei lähe! Võtku maa, annan ära. Ja tööle kah ei lähe — kannatan välja! Aga lehmad müün maha — löövad maksu selga. Sul kah ainult üks!»
«Küll ma rohkem peaksin, kui oleks naisehinge majas.»
«Sul ju mullu oli üks eit, mis sa ära lasid.»
«Kalliks läks — parem juba üks lehm pidada,» uriseb Nuutsius ja sülitab.
«Nojaa, kui teaks, et see kaua ei kesta, ostaks veel paar lehma juurdegi. Lehmad praegu odavad. Säeks

kellegi teise nimele, kui ajad muutuvad, oleks elu algamiseks võtta. Aga... kui riskid ilmaaegu — kui, kurat, ei muutugi, ah?»

Ja Aleksandri nägu vajub murepilve.

«Muutuvad ja muutuvad. Ise muidugi ei muutu — tuleb muuta, siis muutuvad!» uriseb Nuutsius.

«Ei tea, millega sa muudad — lähed sõnnikuhargiga miilitsale kallale või... et aega muuta?»

«Sinu aruga lähekski! Aga küllap sa ise ka muudmoodi mõtlesid, kui saksa automaadi aganikku pistsid...»

«Tss!»

«Ära susista — pole siin kedagi. Passi aga peale, et roostesse ei lähe, varsti ehk tuleb tarvis!»

«Ah sa... kuulsid midagi või?... Kas sõda?!»

Vend vaatab Aleksandrile üleolevalt näkku.

«Kui ka kuulsin, ega sulle või rääkida — sul eit kui krammavon majas, lõugab küla peale laiali, ja oota siis veel uut aega.»

«Sa, kurat, ära...!» vihastab Aleksander, seistes nohisedes tükk aega venna kõrval. Lõpuks rahuneb ja algab teist juttu:

«Kuule, sa ostsid talvel uue abara, kui läheks katsuks õige pisut värsket pannile!»

«Tean'd — mul uus võrk ja voolus veel kõva, ehk kisub kändudesse!»

«Kuhu ta kisub, kuhugi. Näe, Mihkli poiss oli eile ahinguga löönud ühe neljakilose ja teise kahese. Abaraga võiks, vaata, oma puuda osa ära püüda!»

«Nojaa, aga ma pidin hiljem nagunii minema, Kõvermäe Jussiga!» viriseb vennas.

«Jussiga, selle tolaga!»

«Tola küll, aga teeb sinu põllutöö ära!»

«Sellepärast ongi tola,» irvitab Aleksander vastu.

«Aga vaat, kui torkad temale enesele nõnda!»

«Siis oleksin mina tola.»

«Jah, Jussiga oli lubatud minna,» teeb Nuutsius teist juttu. «Ja Juss leppis, et kolmandik saagist, et minu püünis...» õiendab abara omanik edasi.

«Ah sealt kõrvetabki sind, armas vennas. Aga kui

mullu minu noodaga kalal käisime, polnud sugugi juttu, et mulle püünise jagu rohkem,» vaidleb teine.
«Mullu oli mullu. Tänavu, näed, enam ei saa, peavad kaluripaberid olema, — ja ega ma neid muidu ka ei saanud.»
«Hea küll, läheme, tulen kolmandiku peale,» sähvab lõpuks Aleksander.
«Ma lähen panen kummikud otsa,» nõustub vend.
Varsti solistavad mõlemad väikese paadiga jõgepidi ülespoole. Seal on rohkem vana kõrkjaräsuga kaldaid, kus haug armastab end päikeses soojendada.

20

«Mis sa, risu, püherdad — oota'nd! Kurat!»
Suur orikas ajab kärssa ees ega tee väikesest kurjustavast vanamehest väljagi. Nühib ennast lauda seina pidi edasi ja laseb oma kere mugavalt just selle sõnnikuhunniku peale küliti, mille sealauda puhastaja nurka on kokku tõstnud.
Juss annab orikale säärikuga tubli müksu, kuid lööb nagu vastu soolakotti. Löödu ainult röhib mõnutundest, ajades tagumisi jäsemeid mugavalt sirakile.
«Ah nii!» kähvatab vanamees ja on äkki täis tulist kurjust. Ta sirutab juba sõnnikuharki, et sorgata natuke sellele peletisele, kui kuuleb väljast perenaise häält:
«Juss! Juss — ae!»
Orikas pääseb ja Juss kobib madala sealauda uksele. Üle hoovi tuleb lauda poole Kristiine Tooder. Naine pole pikk. Laiadest väljavajunud puusadest tingituna näib ta kitsaõlgne keha vahuviina pudeli kujuline, mis ülalt lõpeb kõrgele seatud lokkidega. Kahel pool suurt kongnina välguvad tal tumepruunid kalgid silmad.
«Noh — said lauda puhtaks?»
«Ega siin enam palju ole. Aga küll ikke, raibe, teeb sõnnikut, alles paari nädala eest puhastasin, ja nüüd — vaevalt pääsesin uksest sisse. Orikas ise ka nagu sitakäi, kuluks jõkke viia!»

«Fuich, Juss — kuidas sa jälle räägid! Aga tule nüüd sööma, ma tahan kodunt ära minna.»

«Kas Aleksander veel tagasi polegi?»

«Ei — nad läksid kaugemale.»

Varsti pugib Juss Toodrite köögis süüa. Sööb jahukastet ja kartuleid, nagu ikka. Algul vaatab ta küll vilksti praeahju poole, kust temani ulatub praetud liha isuäratavat lõhna. Kuid lauale toodi savikauss seakartulite hulgast valitud suuremate kartulitega ja jahusoust.

«Teadagi — arvab vist, et minu kere ei pea paremat kinni,» uriseb Juss kartulit koorides oma nina alla.

Proua Kristiine õiendab midagi toas, tuleb varsti köögiuksele ja küsib nagu muuseas:

«Sa, Juss, kuulsid siis ikka päris kindlasti, et Kauri eit lubas Nubude ühe lehma oma nimele võtta liitri piima eest päevas.»

«Mis — ah et lehma või? Sedasi, jah, nad seal laudas sosistasid. Ma ajasin Nubule heinu alla, kui kere hakkas äkki siit niuete kohalt kohe nii valutama, et hoia või keela. Nojaa, jäin ivakeseks üles parte peale kõverasse, et ehk läheb üle. Siis tuli Nubu eit lüpsma ja kohe varsti vajus ka Kauri eit sisse. Seal nad siis seda rehnungit tegid.»

«Nii, nii, kas sa kuuled, kus kavalpead! — Ah jaa, kas oled juba söönud?»

«Mäh — ma ju alles algasin.»

«Hästi, ma ei jõua oodata. Lükka siis köögiuks kinni, kui valmis saad.»

«Küll ma lükkan,» uriseb Juss ja mugib edasi.

Sel hetkel siseneb väike linalakk tüdruk.

«Tere päevast!»

Pikajalgne tüdruk teeb viisakasti niksu. Näinud aga, et perenaise pilk riivab tema poriseid sääri, tahab neid kuidagi lühikese kleidi alla poetada.

«Tere-tere, lapsukene — tulid piima järele, vaata kui kena!» kudrutab proua Kristiine. Leiab aga ka vajaliku olevat tüdrukut pisut noomida, jätkates õpetliku tooniga:

«Aga kuule, Lilli, kus sa nii . . . — sa oled vist Nurga

poistega poriaugus hullanud. No kuule, mis ema nüüd ütleb!»

«Ma ei hullanud poriaugus, kaevasin hoopis emale porgandipeenraid. Ema pole kodus, läks vabrikusse, tal oli hommikune vahetus. Mina aga lähen kooli õhtupoolikul,» seletab naabrimaja tütarlaps tähtsalt.

«Ah et ema polegi kodus? Või sedaviisi! Sa siis tahad täna poolteist liitrit?» küsib perenaine, vaadates tüdruku käes poolteiseliitrilist nõu.

«Ema ütles, et jah, et teeb õhtul piimasuppi klimpidega.» Proua Kristiine mõõdab kiiresti piima, jälgides piinlikult, et mõõt oleks täpne. Ta on aus inimene, ärgu arvatagu.

Piimanõud tüdrukule ulatades lausub ta:

«Noh, siin on, vaata, et sa maha ei loksuta. Aga õhtul ütle emale, et homsest alates on piim neli rubla liiter. Õieti oleks juba tänasest, aga olgu pealegi täna veel kolmega. Ütle, et suvituse aeg algas ja et sellepärast. Noh, kas seisab meeles?»

«Seisab küll, Toodri tädi,» ja salguke kollaseid juukseid välgub juba trepil.

Nüüd lukustab proua Kristiine köögist tuppa viiva ukse, vaatab toitu mugivat Jussi õela pilguga, nagu öelda tahtes, et küll võib inimeseloom endale sisse ajada. Ja võtnud ümber suurrätiku, tatsab ta trepist alla.

Juss sööb kuidagi isutult. Ta tavaliselt rõõmsad kissis silmad on tuhmid, nagu vaataks ta mööda enda ees olevast savikausist ja leivaviilust, kuskile hoopis kaugemale sellest roosalillelisest ja rasvapritsmetega täpitud köögitapeedist.

Jutt kolhoosi esimehega jõe ääres on Jussi hinges käärimise äratanud. Viimastel aastatel on niisugune jutt juba paar korda mehe rahutuks teinud.

Esimene kord oli siis, kui mõned aastad tagasi anti soovijaile maad. Tollal läbis Jussi nagu elustav säde: oma maa! Kuid kiiresti oli Aleksander Tooder selle kihu osanud Jussist peletada.

«Ah või maad! — Ega sul vist aru küll ei ole,» sisistas ta mehele kõrva. «Mäletad, Salmre Jaagup võttis

ka neljakümne esimesel maad ja neljakümne teisel pandi ilusasti mättasse. Pauk — ja valmis oligi!»

«Nojaa — aga ega sakslast enam tule!» arutas Juss omalt poolt.

«Aga kui tuleb keegi teine — kas sa arvad, et maavõtjatega teisiti tehakse? Nupp maha ja valmis! Usu ...»

«Ei tea ...» kogeleb Juss.

«Sina ei tea, aga targemad teavad. Raadio! — Mõistad.»

Muidugi, miks Juss ei mõista — see raadio on ikka kange värk küll. Pasundab maast ja ilmast tuhande versta tagant, aga nii selgesti, nagu pajataks mõni sulle siinsamas lausa kõrva.

Nõnda jäigi.

Hiljem tuli jutt kolhooside loomisest, ja Jussi hinges hakkas jälle midagi otse nagu kihelema, et mis oleks, kui läheks!

«Ah kolhoosnikuks tahad hakata? Mine aga mine, ega ma keela!» salvas jällegi Tooder. «Kampas seal kergem nälgida! Aga ära sa siis enam minu käest leivasuutäit otsima tule! Näe, Ukraina oli rikas maa. Nüüd on kolhoosid, ja tead, mis nad söövad, need kolhoosnikud?» päris Tooder targu.

«Ei ... ei tea.»

«Puukoort! Jämedat männipuu koort. Niinekoorest aga — sellest teevad jalatseid ja riiet — pole, mis selga ega suhu panna.»

«Kas ikka tõsi või?»

«Ega ma sulle valetama hakka!»

Seekord, nagu ka edaspidigi, olid kogu jutu kinnituseks sõnad, et kui tuleb sõda (ja ta tuleb, kuhu ta jääb!), ega siis need kolhoosnikud pääse. Küll need võetakse ette ja aetakse ära kui lambakari, kas või Inglise söekaevandusse orjadeks.

Juss armastas seda maad, mille pinnal ta eluaja kulakut orjates vaid hädapärast süüa on saanud. Inglise söekaevandusse orjaks minna ta aga ei tahtnud. Nii ta leppiski sellega, et orjas Toodreid ja Nubusid edasi.

Täna aga kihvatas miski mehe südames. Ta unistas, et saab Nuutsiusega koos kalal olles ehk mõne kilo

haugi soola panna. Suvel hea võtta. Aga kus seda! Selle asemel puhasta hoopis sealauta, ja tuleb Toodri Aleksander tagasi, saad veel sõimata ka. Kuradile! Kui võtaks kord kätte ja paneks minema! Läheks linna, et ehk leidub midagi ka temasuguse vanamehe jaoks. Jätaks need raiped kõige oma sealautade, kapsamaade, heinateo ja sõjaga kus kurat!

21

Proua Kristiinel tuleb enne paar korda tugevasti koputada, kui Kauride köögiuks avaneb.

«Ennäe, perenaine ise — astuge aga sisse, astuge aga sisse!»

«Vabandust, teate, proua Kauri. Ma tulin ehk halval ajal?»

«Aga ei, ei. Palun, astuge aga tahapoole! Olengi päris üksi kodus. Näete, sorin pisut neid vanu žurnaale,» ja proua viitab laual olevaile okupatsiooniaegseile «Signalidele».

«Teil need veel alles, jumalukene! Aga kas te ei karda, et keegi annab üles, et loete niisugust kirjandust?»

«Mis need siis ära ei ole. Ega ma neid ei levita, need kuuluvad lihtsalt mu mehe raamatukogusse.»

Jutt vurab edasi. Räägitakse sellest, mis on kuulda välisraadios ja kuidas seal, ameeriklaste juures, kus on ühe poeg ja teise tütar, nüüd elatakse.

Edasi kõneldakse sellest, kuidas Truman olevat selgesti ütelnud, et kommunismile tuleb piir panna ja et nemad ei kohku tagasi ka aatomi tarvitamisest, kui vaja.

«Mõistate — ei kohku!»

«Jaah!»

«Tss — uks käis!»

Keegi tuleb trepist alla.

«Ah — see on ju Juss!» meenub perenaisele.

Ometi on sammud koridoris sõjajutu järsku ära

peletanud, ja Kristiine leiab, et võiks vist minema hakata, kuna Aleksander tuleb varsti kalastamast.

Juba tõustes näitab ta, nagu oleks talle alles nüüd nagu kõrvalseigana miski meenunud. Selle «miski» pärast õieti ta alla kobiski.

«Ah jaa, vaat, mis ma tahtsin küsida! Kuulge, — kas tegite ka targasti, kui Nubu lehma oma nimele võtsite? Kui tuleb äkki välja!»

Nagu pomm oleks plahvatanud Kauri toas. Proua Rosalie tõuseb krapsti püsti, näoilme terav kui kirves.

«Kust te selle võtate! Kes niisugust laimu minu ja minu mehe peale kallab?»

«Ega mina ei tea, aga külas räägitakse.»

«Külas räägitakse! Ma kaeban kohtusse! Mina ostan oma korjatud kopikatega lehma, aga nemad julgevad kõnelda, nagu oleks tegu varjamisega. Küll ma vaatan!»

«Ärge, kallis proua Kauri, nüüd asjata ärrituge! Ma kuulsin ehk valesti, ja...»

«Kristiine! Kristii—ne!» kostab äkki trepilt Aleksander Toodri ärritatud hääl.

«Tulen, tulen juba, — mis sul põleb?» hüüab Kristiine ust lahti lükates ja Aleksandri tulekut endamisi tänades: saab niiviisi selle tulehargi käest minema!

Aleksander ilmub trepikoja uksele, silmad hirmust jõllis, laup higine, pikad säärikud soomustega kaetud.

«Tohoh, mis nüüd? Sul nägu, nagu oleksid vaimu näinud.»

«Kristiine — Nuutsius — äh — uppus!» saab mees viimaks üle huulte.

«Oh sa taeva ristike!» kostab Kristiine õla tagant köögist, ja nagu nirk on ka proua Rosalie kohal.

See juhtunud juba rohkem kui tund aega tagasi, jutustab Aleksander, ikka seal käärus või nagu rahvasuu hüüab — «Upuaugus».

Nad mõelnud abaraga käärus seda kohta haarata, kus ahvenad armastasid sügaval tukkuda. Pannud võrgu sisse ja kargutanud siis sumbunuiadega. Hakanud võrku välja võtma, kuid võta näpust: abar on põhjas kinni. Ja nii kinni, et jäta või sinnapaika. Nojah, Nuutsius sikutanud siis ja sikutanud, pool võrku paa-

dis ja pool jõepõhjas. Aleksander olnud aerude peal. Nuutsius kummardanud ikka sügavamalt ja sügavamalt, nagu jõuaks oma pika käega põhjani ulatada, kus nähtavasti oli mõni uppunud känd. No kus sa ikka ulatad — vett oma paar sülda! Nii oli ta seni upitanud, kui korraga sulpsti! ja kadunud oligi. Ainult väljarebitud võrk kui pikk händ vilksatanud veel üle paadi poordi mehele järele.

22

Brigadir Madis Tuuril on harjumus endamisi naerda. Istub mees rannas oma päevaseid mõtteid mõlgutades, ja korraga hakkab naerma — esiteks vaikselt, pärast lausa läkastades ja läbi naeru kirudes: «Sa kurat! Sa kuradi kurat küll!» Selliseks lõbususeks polegi iga kord tarvis erilist põhjust. Tuur on rõõmsaloomuline mees. Lagipea on neljakümne viiesel tugeval mehel täiesti paljas ja punetab nagu ta hästisöönud nägugi. Tuur mõistab sealgi naljakat näha, kus teised seda ei näe. Alalise hea tuju pärast ollakse Tuuri seltsis hea meelega. Ta oskab aga nalja varjus kõik vajaliku ja asjaliku ära öelda ega pole tööpõlgur. Sellepärast peavad Tuurist eriti lugu tema oma brigaadi mehed. Tuuri brigaad töötab hoolega, ja kui brigadir lõbusalt räägib, et järgmisel aastal läheme suure laevaga kaugepüügile «vaalasid» otsima, on mehed valmis kas või kohe kaasa minema.

Raigoga Tuur norib, heasüdamlikult, ise naeru turtsatades, peites tõetera nalja varju. Ta norib sellepärast, et Raigo on lasknud oma brigaadi mehed endal üle pea kasvada. Raigo rühib tööd, kuid rühib üksi. Mehed tihti looderdavad, brigadir kellelegi paha sõna ei ütle. Ainult heaga minna lastes aga kipub vanker vahel kraavi.

On just õhtupoolik, mil Vanaküla mehed piikhaakidega varustatult otsivad saarenurga «Upuaugust» Nuutsius Toodrit, kui Tuur oma meestega saabub kaugemalt kilumerest Kalaküla randa. Tuur seisab mootorpaadi käilas, ta punetav nägu hiilgab heameelest.

Rannal vaidleb Raigo oma brigaadikaaslase Lepiku Kustasega. Kustas on pikk, kondine ja viril vanamees. Kala püüab ta koos pojaga ja püüda ta oskab. Ometi pole ta kunagi rahul. Ka siis mitte, kui saak on hea. Kustas viriseb alati, ja rannas on kujunenud kõnekäänd, et alatisest virisemisest on isegi tema pikk rõugearmiline nina näos viltu läinud. Kas nüüd sellest või millestki muust, aga Kustase nina on tõesti pisut kiivas. Täna vingub mees Raigole vastu, kes agiteerib paatkonda kilupüügile minema.

«Põle enne nõnda vara sealt kedagi saand ega saa nüüdki!» haliseb ta. Kustase poeg Albert on täna isa virina suhtes ükskõikne, ta on sellega niivõrd harjunud, et see teda ei häiri. Albert on praegu üldse kõigi vastu ükskõikne, aga seda, mida Kustas käsib, on ta harjunud tegema. Albert käib juba linnaagulis piduõhtutel ja on viimasel peol esmakordselt armuda ja isegi pettuda jõudnud. Sellepärast on ta nüüd kõige vastu eriti apaatne.

«Pole küll varem sel ajal saanud, aga tänavu lõi ilma soojaks ja saare taga pidas kaua ajujääd — äkki on seal kilu?» arvab Raigo.

«Mine nüüd sinna maailma kaugele proovima, on muudki teha!» viriseb Kustas edasi.

«Poisid, võtke põlled ligi — võime teile värsket müüa!» hõikab Tuur randa tulnud paadist. Hõige katkestab kaldalolijate vaidluse.

Juba Tuuri lustiline olemus häirib Kustast ja ta põrnitseb brigadiri vaenulikult.

«Said siis mõne silgu või, et keksid?» uriseb Kustas. Raigo aga, põledes uudishimust, tõstab kummikute sääred üles ja sumab hooga kalda poole libisevale paadile madalamasse rannavette vastu.

Kilumerest randa jõudnuile tuleb vastu ka Kallas.

Tuuril on paadipõhjas kastides paar tsentnerit ilusat kevadist kilu.

Raigo pilk ütleb juurdetulnud Kustasele: «Näed sa!»

Kustas, astunud vööriga kruusale jooksnud paadi juurde, silmitseb kalu, nohistab oma viltust nina ja arvab, et eks see saak olnud kindlasti rumal juhus.

«Juhus on see, kui sina oleksid kala saanud!» sähvab Tuur ja müristab jälle naeru.

Jonnikurrud Kustase suu juures süvenevad, ta ei vasta teise norimisele. Kustas ei salli aasimist, ja praegu on ta Tuurile eriti pahane, sest ta peab end artelli kogenenumaks kaluriks. Selleks peavad teda paljud teisedki, ja selline aasimine solvab vanameest alati. Solvununa on Kustas veelgi jonnakam kui muidu, siis on ta valmis valget mustaks ja musta valgeks vaidlema.

«Kiluaeg on ees, ütlen mina! Vahel saab pime kass ka hiire, ega see veel tähenda, et saaremeres on paigakilu!» õiendab Kustas edasi.

«Me paigakilu ei tahagi, too on vedela lihaga. Me püüame ikke seda jooksvat kilu!» räägib Tuur meeste naeru saatel ja hakkab kalurite abil kilukaste kaldale tõstma.

Kallas vaatab üle meeste peade mere poole, õhk on sombune. Merepind on sile, ainult siinsamas veereb nagu veepinnast välja ja jookseb rannale rahulik vana laine. Eemalt sinendab taeva ja vee piiril ähmaste kontuuridega saar.

«Ja-ah. Kui meil oleks nüüd paar-kolm kakuami, viiks need saaremerre sisse!» ütleb Kallas nagu endamisi.

«Tea, palju sa nende kakuamidega mõtled püüda! Ei see jaapanlaste püünis ole meie mere püügiriist!» targutab Kustas edasi.

«Aga Pärnu mehed võtsid juba mullu kevadel ühe kakuamiga viis tonni kala korraga!»

«Sina nägid või?» küsib Kustas kangekaelselt.

«Ajaleheski oli . . .» ütleb Kallas.

«Ajalehes oli — papri peale võib igasugust plära panna kui tahetakse!» lausub Kustas iseteadvalt. Niisugune rumal iseteadvus häirib Kallast südamepõhjani. Ta ärritub pisut, sest näib, et Kustase jutt leiab ka mõnes mehes poolehoidu.

«Pärnu mehed pole seda seltsi könnid kui neid mõnes paigas põhjarannikul kasvab. Pärnu mehed toovad tonnide viisi kala merest välja ja elavad jõukalt. Nende

peale pole tarvis ajalehes valejuttu ajada,» surub Kallas üle valjuks tõmbunud huulte.

«Aga mina ütlen, et tühi jama!» vaidleb Kustas. Ta võidurõõmutseb, sest paistab, et isegi muigenäoline Tuur, kes vaidlust pealt kuulab, aga vastu oma harjumust sõna kaasa ei ütle, vaikib ega asu Kalda poolele nagu tavaliselt. Lükates nokkmütsi kuklasse, sügab Tuur kõrvatagust, endal nägu sihuke kahtlev, et mine sa tõesti neid ajalehti tea...

«Aga mis siis, kui on õigus, kui ajaleht tõesti ei valeta?» küsib Kallas, ja ta näost paistab, et tal on tekkinud mingi mõte.

«Ah et saavat korraga viis tonni kilu?» muigab Kustas virilalt.

«Just nõnda — kui saavad viis tonni korraga. Mis siis; tuleb välja, et Kustas...»

«Et Kustas on tola — tahtis esimees ütelda. Et Kustas ei tea kalapüügist midagi. Kui saavad, pane mind artellis kilurookijaks või uue kakuami peale püüdma!»

Lause lõpp oli Kustase meelest nii halvustav, kui veel võib olla. Tema oli koosolekul olnud uute seisevnootade muretsemise vastu, ja otsus uusi püüniseid osta läks läbi ainult üle noatera.

Kallas aga näib nüüd mingile otsusele jõudvat, isegi kerge muie ilmub tema hallidesse silmadesse. Mees pilutab tavaliselt silmi, kui tal on midagi pingelist mõelda või otsustada, jättes sel hetkel mulje, nagu oleks ta pisut lühinägelik.

«Nõnda — ma võtan sind sõnast, ja kõik, kes kuulsid, on tunnistajad! Kui Pärnu mehed tõesti saavad kakuamiga viis tonni räime korraga, on Kustas uute kakuamide brigaadis. Räime soolama ma sind siiski ei pane,» ütleb ta rõhutatult.

«Tee enne asi tõeks, ära kelgi!» turtsub Kustas vastu.

«Teengi. Meil on ette nähtud summad kaadri väljaõppeks. Komandeerime mõned mehed Pärnu püüki õppima. Ju seal selgub. Varsti algab juhatuse koosolek ja mina teen ettepaneku, et sõidaksid Lepiku Kustas, Raigo ja... ehk veel keegi,» ütles Kallas kindlalt.

Sellele järgneb Tuuri mürisev naer:

«Õige! Las Kustas läheb! Las vaatab järele ja pärast jutustab äh-äh-ää! Tore mõte, kuradima tore mõte! Ja miks mitte, mehed, mis?»

Mehed ei oska, aga võib-olla ka ei taha kohe oma arvamist avaldada, sest rannas ei otsustata midagi ülepeakaela, rannas käivad mõtted raskepäraselt.

23

Kui ühtepidi võtta, siis rääkis uus esimees päris mehejuttu: kui saavad teised sedamoodi elatud, miks ei saa Rannavälja mehed? Ja vaata Lulli poissi — sel on raha kui puru! Teised muidugi kõnelevad, et see kaugepüük olevat üks ilmatu ohtumine ja muud midagi. Sõida siit mitmeks nädalaks kaugele, võõrasse merre, kus sa seal oled või elad?

Aga kuradile — elu ju selleks on, et vaeva näha! Ilma vaevata tulid eluga toime ainult saksalapsed. Tootsi Andres on pidanud varajasest noorusest peale tööd rügama. Tema saab hakkama ka siis, kui on tarvis mõned nädalad Virtsus vettida.

Ainult Lepiku vanamees vingus koosolekul vastu, et pole ükski veel võõras rannas õnne leidnud. Vingus ja vingus, kuni Tootsil kippus närv mustaks minema. Ja kui veel Nubu ka ääri-veeri seletas, et kas on aga õige minna võõrasse merre kala otsima, võib-olla oleks targem kodurannas rohkemate püünistega proovida, oligi Toots see, kes sõna võttis ja ütles, et just on õige minna. Kas Toots ise nüüd kaugepüügi eelistes veendunud oligi, see pole sugugi kindel. Kaugepüük oli temale samavõrra uudne kui teistelegi. Aga Tootsi pahandas see vastuvaidlemine, ilma et oleks esitada mõnda kaalukat argumenti peale võimalike püügiraskuste. Ja, pagan võtku, kui esimees kogu hingest asjasse usub, — ning kalamees ta on, peale ühist jäänreisi ja hädaööd on Toots selles kindel, — miks ei peaks proovima! Pealegi, kui uus esimees oskas linnast püünistematerjali ja paadiostu-raha välja rääkida.

Nõndamoodi arutades läks koosolekult koju Andres

Toots. Koosolek otsustas kaugepüügi asja, otsustas ka peale selle saata Pärnusse sealse suurpüügiga tutvuma Lepiku Kustase, Raigo ja esimees Kalda.

Ainus, mis Kaldas Tootsile ei meeldinud, oli mehe toon ja esinemine. Uus esimees rääkis oma kavatsustest niimoodi, nagu tahaks ta neid kavatsusi teistele peale sundida, nagu oleksid kõik teised artelli juhatuse toas tema vaenlased või vähemalt rumalad, keda tuleb piitsaga paradiisi peksta.

Kui esimees alustas oma kõnet lausega, et terve rida seltsimehi ei taha aru saada ega saa aru nendest suurtest ülesannetest, mis on nüüd kalameestel täita, siis oli kõigil koosolekul olijatel tunne, et esimees tahab igale neist midagi ette heita. Rannas on juba kord nii, et ütle kellelegi midagi kas või ümber nurga, kohe aetakse sõrad vastu ja sarved ette, kui mitte muu pärast, siis jonni pärast. Lõpuks võtsid sõna vana Alas ja ka Tuur. Et mõlemad mehed siiski esimehe kavatsuste poolt rääkisid, otsustati asjad ära.

Kallas lahkub juhatuse majast viimasena. Ta peas kumiseb mitu ristipidi mõtet. Õieti oleks ta pidanud rahul olema selle teatava võiduga, mille ta koosolekul saavutas uute püüniste ja kaugepüügi küsimuses. Ometi segab miski mehe rahulolu, miski sosistab kõrva, et see võit pole õige võit. Kas või seesama tühiasi, et esimees jäi üksi tulema. Tähendab — leer, kelle vastu ta võitles, — just, kelle vastu ta võitles, — lahkus lööduna, aga ühte hoides. Kas mitte lööduna sellepärast, et esimehe pool paistis olevat vägi ja võimus, kui ta kaugepüügist ja artelli mehhaniseerimisest suurpüüniste ja mootorpaatidega rääkis. Jäi neile tõesti mulje, et nad alluvad mingile kõrgemale korraldusele või käsule, ning et selle kõrgema vahe- või volimeheks on pandud tema, Arnold Kallas?

See rahutus ei häiri esimeest aga kaua. Ei häiri sellepärast, et ta ei oska selle rahutuse põhjusi veel näha. Saavutatud näiline võit haarab tema ja kannab ta pilvedele. Arnold Kallas hakkab esmakordselt tundma end Rannaväljal peremehena. See on ülev ja uhke tunne. See viib une. Temas otse raevutseb energia. Ta tunneb ennast praegu võimelisena kõike korda

saatma. Praegu võiks ta ka Kauri emandaga raginal kokku minna, talle otse ära ütelda, kuivõrd vastik on talle naise saagiahne teravaninaline lõust, ütelda talle, et ta koos oma vanamehe, Toodrite ja Nubudega kuulub ajaloo pühkmekasti ja et maakera kunagi enam ei pöördu tagasi härradele ja prouadele soovitud suunas.

Kallas ületab maantee. Nubu on vahepeal koju jõudnud. Nüüd paistab ta millegipärast peaaegu jooksujalu kiirustavat üleaedse Nuutsius Toodri maja poole. Sealt kostab tugevahäälelist kõnet, aga hüütud lauseid Kallas ei eralda, ta ei huvitugi neist. Kallas on valmis just pöörduma sisse oma elamut piirava plankaia väravast, kui kuuleb Kauri eide ja Toodri Kristiine hädaldamist:

«Sa taevane issand küll! No kes seda võis arvata! Kes võis seda arvata!»

Ei. Naiste pihku Kallas siiski praegu ei taha sattuda, las need harakad kädistavad omavahel. Ta parem läheb jalutab veel pisut jõekaldal. Mõtted on liiga erksad, et magama minna.

Männiku all algab kevadine öö, soe ja pehme hämarus.

Jah — aga miks puudus koosolekult Vihvelin?

See oli ju kalurite aktiivi, mitte üksi artelli juhatuse koosolek! Kas Vihvelin hoidus sihilikult eemale? Aga miks? Kas lõppeks on siin miskikujuliselt põhjuseks Laine? Kui esimehe mõte on siiamaale välja jõudnud, elustubki ta silme ees korraga Laine kuju, kui see nõtkelt bussist maha astus; ta meenutab uuesti seda meeldivat tunnet, mis valdas teda selle pooletunnise sõidu vältel, mil nad Lainega kitsukest bussiistet jagasid.

Mees, mees! Mis on see sinus, mis paneb sind seda naist igatsema? — See on ju mõttetu, rumal ja väär! — trotsib Kallas ennast. «Vaata, see ongi sinus see väike, see on su nõrkus!» sosistab ta enesele, ja sosistab nii, et oma sosinat kuuleb. — Narr! ütleb mõte. Mees on iseenda peale lausa vihane. Jah, kui ta Evis pettus, kujutles ta, et kui veel kunagi ta ellu astub naine, siis hellus selle naise vastu peab olema teist-

laadi, peab olema puhas, püha, peab välja kasvama austusest selle naise kui tema tulevaste laste ema vastu. Ja nüüd — kuhu oled sa välja jõudnud, sõber! Sa igatsed teise naist! Tahad teda, nagu tahtsid kord Evit, ja ka said.

Aga võib olla, et see ongi too õige, looduse poolt antud suhtumine naisesse? trööstib Kallast teine mõte. Ei. Ei! — nii see ei saa olla, ei tohi olla! . . .

24

Päike oli veel kõrgel, kui Toodri Aleksander appi karjudes külla jooksis, tuues teate venna uppumisest. Vihvelin einetas parajasti, ta oli einele hiljaks jäänud.

Kuuldes õnnetusest, jättis motorist söömise pooleli ja tõttas piikhaaki kaasa võttes jõekaldale. Kell oli siis pisut üle kuue. Aga nüüd. — Laine vaatab toavidevikus, mis päikeseloojakust punetab, kella kummutil — see näitab juba ligikaudu kümme. Kuhu Juhan ometi nii kauaks jääb?

Laine vaatab üle ukse, kas väike tüdrukuke on uinunud, võtab siis räti õlgade ümber ja tõttab välja. Ta läheb otse üle Toodri kartulimaa, põikab kõrvale kraavist, mis on veel kevadiselt veerohke ja, ületanud männiku nurga juures lattidest truubi, sammub mändide alla.

Siit on jõekäänuni, kus asub «Upuauk», ainult paarsada meetrit. Rannikupoolne jõekallas on kõrge, aga sellele vaatamata on suurveed aastate vältel siin isegi põlismände jõkke kallutanud. Nüüd kannab jõgi astangulise kalda sügavuses kevadvett, mis ülaltpoolt vaadates päikeseloojangust helgib. Laine küünitab kaldal kasvavast lepikust välja vaatama. Jõgi voolab kiiresti, praegugi endas veel kevadrahutust kandes, ei ulatu aga enam suurvete kõrgusele, mida märgib kõntsa- ja rookord kalda varinguliival.

«Upuaugu» juures pole enam kedagi. Tähendab, nad said Nuutsiuse jõepõhjast kätte. Aga kuhu jäi Juhan? Samal ajal meenub Lainele, et Juhan pidi kell seitse kolhoosi keskuses koosolekul olema. Küllap ta läks

otse sinna ega tulnudki koju. Pisut on Laine sellepärast pahane, sest Juhanil on seljas mustad tööriided. Oleks võinud vähemalt õlise särgi ära vahetada!

Laine ronib järsust kaldast üles. Siit paistab Vanaküla nagu peo peal, ja videvikule vaatamata on pilt rõõmsalt kevadine: juba rohetav heinamaa ja jõekallak, hõbedaselt kaharduvad õitsvad pajud tumedamate lepikulaikudega nende vahel. Vasakult põikab mere taha vajuv päike momendiks Toodri maja ülemise korruse akendele ja need helgivad nagu tulekahjukumas. Kohe selle järel haarab jõe ja metsa kerge hämarus. Natuke maad Aleksandri elamust edasi on Nuutsiuse maja, mille ümber sagivaid inimesi võib siiagi märgata. Seal vist askeldatakse nüüd uppunuga. Vaevalt talle elu sisse saadi, sest seni kuni Tooder külla jõudis ja kuni päästjad tagasi läksid, oli raisatud oma tubli tund aega. Kevadine vesi on aga külm, arutab Laine.

Ning äkki, nagu mingist hirmuajest puudutatud, vaatab Laine tagasi «Upuaugu» poole. Seal kustus täna inimelu! Läbi lehepuhmaste paistev veepind on sile, edasiruttav, kuid mitte võigas. Jõgi oma männikuhõlma kaduva kaldaga, veele kummarduvate õitsvate pajudega on maaliline, aga tema elutus kutsub vaatajas esile nukruse. Männik on vaikne nagu kalmistu, ja imelik, nüüd vaikivad viivuks ka linnud.

See rahu ja vaikus haaravad enesesse naise, ja teadmine tänasest surmajuhtumist ängistab teda. Lainel tekib äkki kummaline tunne, nagu lamaks tema ise seal kuskil all, ja kiire, igavesti rahutu vool tõttab üle ta rinna, üle ta silmade. Ei! — Ei! — ta otse raputab enese sellest mõttest lahti. Elada tahab ta. Elada! Ta võiks praegu seda sõna otse hingest tulevana hüüda. Ometi saab naisest jälle võitu mingi nukrus.

Laine sirutab end põlise männi tüve vastu. Selle krobeline koor on veel päevast soe ja tundub põsega puudutades elavana, õhkudes kergelt vaigust. Naine liibub tugevamalt puule, nukrus ta meeltes süveneb, isegi mõistmata miks. Samal ajal tekib kahjutunne enese vastu, nagu palju kordi varemgi. See areneb

välja protestist: miks on kõik nii? Miks peab kõik olema tema elus vööriti?!

Kas tohib elu temast sedamoodi otsekui mööda lennata? — Ju ta võib. Kool ja kooliaeg. Tema väikesed mured ja rõõmud. Kokku oli see kõik ainult mänglemine. Elu vaatas küll ka siiski mõnikord tõsiseilmeliselt aknast tuppa. Kas või seekord, kui Juhan jäi jõulu eel ilma teenistuseta ja Laine pidi loobuma kooli jõulupuust, sest osavõtumaksuks puudus raha. Seda polnud küll palju — tarvis oli ainult viiskümmend senti, kuid nõndapaljuks vennal taskupõhja oli pühadeks jäänudki. Aga elu tuppa-heidetud pilk tõi ainult mõne trotsiva lapsepisara. Ei tekitanud isegi küsimust, miks pidid kaks omapead jäetud noort sellel ajal puudust kannatama. Hoopis natuke õel oli ta seekord venna vastu, ikka selle saamata jäänud viiekümne sendi pärast. Aga siis leidis vend jälle tööd.

Hiljem, just sõja eel, kui räägiti leerist, nõksatas venna lõug jonnakalt ettepoole ja ta küsis trotsivalt: «Mis see papp sulle andnud on, et sa kirikusse kipud?» Nüüd näis Lainele, et elu venna põikpäisuse tõttu lausa karmilt ta küünarnukist kinni võttis ja õelalt näpistas. Kooliõed läksid leeri, said uusi kleite... Kui ilusad nägid nad välja, valged nagu ülased...

Jah, aga need tillukesed kurbused läksid üle, nende kaudu ei kriipinud elu karm käsi südant ega jätnud ka arme. Alles siis, kui vend seisis uksel sõduririietuses, silmades mure, värahtas midagi noore neiu südames. Hirm selle ees, mis edasi pidi tulema, ängistas.

Kaheksateistkümne aastane... Ja äkki, kui ta leidis, et on täiesti üksi maailmas, kui kahurimüra kaugele suure Venemaa avaruste poole taandus, hakkas veri nagu esmakordselt ajju kandma teadmist karmist elutõest.

... Tänavailt kostis saksakeelne raiuvalt rütmikas laul. Iga teine inimene linnas kandis nüüd saksa rohekashalli mundrit. Laine piilus neid areldi aknast, ei julgenud esimesel päeval tänavalegi minna. Aga kohe sundis puudus teda tööd otsima. Tuli töötada, sest muidu ei saanud leivakaarti.

...«Mu armas Ee-rika! Ee-rika!» raksus ikka tänavail mundrimeeste laul. Kooliõed kutsusid just kahekümneseks saanud Laine tantsupeole, salajasele, sest siis tantsiti juba salaja. Hitler oli ütelnud, et seni kuni pole tasutud Stalingradi kaotus, sakslane ei tantsi. See lein aga ei kestvat kaua, sest peagi...

Sakslane ei tantsinud sõja lõpuni. Aga need, kes mähkisid ennast võiduekstaasi petlikku hurma, kellele oleles metsik-lõbusana vaid tänapäev —, verest ja viinast joobnud ss-lased tantsisid salaja, «perekondlikel» koosviibimistel. Ühele niisugusele olengule sattus Lainegi.

Oo — kaua tundus olevat sellest möödas, kui sõduripamp seljas lahkus vend Juhan! Kahurimüra oli kadunud ja ununenudki. Sõda lõpeb, ja küllap tuleb tagasi vendki. Ega teda ei karistata, ta ju mobiliseeriti. Führer on suuremeelne kõigi vastu...

«Aga neiu — ainult üks väikene klaasikene! Oleme ju eesti poisid. See saksa välihall on ajutine. Varsti on meil seljas teine munder, ja kogu lahe kahel kaldal kõlab uus hümn, — lehvib võitjate lipp!»

Mida ta räägib, see lokkispäine grenader? Vorm sobib talle. Ta sinised silmad välguvad uhkelt ja julgelt tõmmus näos.

Kui ainult see liköör nii põletavalt kange poleks!

«Ei — ma ei taha enam. Palun, tõesti ei taha!» tõrjub Laine.

Pimendatud linn, ainult kuu ei lase end sundida, heidab puiesteele valgeid linikuid, muudab öö otsekui päevaks. Vahetevahel hüppavad taevale arglik-kiirelt helgiheitjad, vehklevad välkjate mõõkadena üle laotuse. Siis on jälle ainult suvine öö, kuu ja nemad...

Miks käib ta selles vormis mehe, ei, alles veel peaaegu poisikese kõrval? Bennol on pisut lihavad pruntis huuled. Ta mossitab neid praegu, sest ülehomme juba peab ta ära sõitma. Rinne on jõudnud Narva jõe joonele, rinne joob verd, sööb noori elusid. Rinne vajab täiendust.

Võib olla, et Benno polegi nii paha. Võib-olla ta ei kavatse Laine suhtes midagi halba, ta ehk säilitaks teda koguni? Kuid kui ta mõtleb, et ta homme läheb

rindele... Ja nüüd see neiu ei taha sellest aru saada! See neiu arvab, et tema ohver, kui ta talle kuuluks, oleks suurem.

Suurim on siiski anda elu! seletab ta. Narrus karta. Ainult see üks öö. Ei, Bennol on sellest vähe, et Laine talle mõtleb — Benno vajab tõendit armastusest, Benno vajab teda ennast! Laine ei taha? Tähendab — Laine pole teda, Bennot, kunagi armastanud!...

Oh ei, mitte seda. — Benno ei tohi nii mõelda. Benno on tõesti osanud Laine meeli köita. Laine kahvatab hoopis teisel põhjusel, ta kurku nöörib teine kujutelm, teadmine, et ta peaks saatuselt Bennole Narva jõe kaldal kaevikus kaitset paluma, kui... kui teisel pool on võib-olla Juhan, kelle elu otsib sellesama Benno relvast tulistatud kuul.

Luksudes tõuseb nutt neiule kurku.

Kuid Benno pole kogenematu. Elu, alles nii noor, aga juba meeletu, vere- ja vallutusterohke elu on Bennole mõndagi õpetanud. Põlevad vene külad, peaaegu lapseohtu tüdrukud — neid lihtsalt võeti — ja kõik.

Ja nüüd see rumal hanekene. Ta ei oska mõista, mis selles maises, räbalas elus oleks teistsugune õnn? Õnn on ju hetk. Ja Benno teab, mis ta tahab.

«Laine... kolme päeva pärast mind ehk ei ole...» — see kujuneb relvaks, sest tüdruk on sentimentaalne, nagu selles eas ollakse.

Mehe silmis on nii palju nukrust. Oo, kui palju on õnnes üldse kurbust! Pisarad voolavad üle Laine näo. Benno ei mõista, et hoopis valust on Laine pisaratest soolane suudlus kuum, kaugeltki mitte kirest.

«Sa... siis tõesti nõuad»... sosistab ta, sest äkki käib kõik ringi, ta tahab vaid magada, magada. Liköör oli liiga kange...

«Mu armas Erika! Erika!» kõlas tänavail rohekashallis mundris sõdurite laul. Aga selles polnud varajasemat uljust. Lauljad nagu teadsid, et sealt ei tulda enam tagasi, et Narva kaldad kujunevad neile hauaks. See teadmine ahastas, tekitas küsimuse: Surra? Miks, mille eest, kelle eest?!

Aknakardina vahelt välja vaadates nuuksus Laine. Pisarad voolasid, voolasid. Tema oleks tahtnud praegu surnud olla, just tema. — Sest kui see kõik oli eile juhtunud, leidis ta Benno sügava rahuldusega naeratamas ja juust kammimas. «Rumalake ikka veel oled!» — See oli ainus hellitus, mida see kogenud poiss leidis tüdrukule, kes teda siiski armastas. Ja siis oli Benno kuidagi tülpinud olemisega kiirustanud jumalaga jätma. Suurte, enam mitte lapsesilmadega oli ta meest vaadelnud. Ja äkki tekkis ta ajju teadmine: see polnud armastus! Kui Benno teda kuidagi ükskõikselt üritas ära minnes suudelda, karjatas ta vaid «Ei!» ja otse tõukas imestunud näoga mehe ukse taha.

«Oo Juhan... Juhan... Juhan!» sosistas ta siis, surudes lauba vastu akent.

Aga Juhan oli tollal kaugel, kus, kes seda võis teada! Laine tundis seekord, nagu oleks ta keha narmasteks kistud, purustatud ja ta jäetud siia toanurka surema. Ja iga ese siin kõneles möödunud aastate kehvadest, aga nii kallitest päevadest. Samas nööris häbi ta kurku — ta häbenes iga lihtsat eset siin toas: venna nurka ära pandud tööriideid ja nende all pakis seisvaid lihtsaid tanksaapaid, rasket vanaaegset kummutit nurgas sellel asuva käsitöökastikesega emalt. Ja kasti kõrval raamis oleva fotoga vennast, ajast, kui isa ja memm veel elasid.

Kõik need esemed vaatasid tema peale, nende eest oleks ta tahtnud põgeneda, sest siinsamas...

Ta on nutnud. Ta ei nuta enam. Sellest on nüüd nii palju aega mööda läinud. Palju on juhtunud, palju on kaotatud, mida kunagi enam tagasi ei saa.

Männid kohisevad tasa ja kusagil laulab jälle ööbik, laulab ja laulab. See laul piinab teda praegu. Laine pöördub, naaldub seljaga puule, ja nii, seistes tüve najal, pea kuklas, käed jõuetult rippumas, tunneb ta uuesti tarvet nutta. Ta on tõesti praegu kohutavalt üksi.

Rätt libisenud õlalt, juuksesalk langenud silmile,

kaelus kergelt avatud, nutabki ta tasa nuuksudes, silmad suletud nagu suurest väsimusest. On niisuguseid hetki, mil inimene ei näe mujale kui oma sisimasse. Otsides seal otsekui armistunud haavades, taastuvad mõttes kõik ammu olnud valud, liitudes üheks suureks ahastuseks.

Nii leiab nutva naise jõekaldal uidanud mees. Kallas on kaotanud tähelepanu ümbruse vastu ja vajunud mõttesse, hulkudes kevadises männikus. Metsa all on kohati paksu vaibana rohetav sammal, millesse vajub saabas. Nii muutub samm kummaliselt pehmeks, pisut vajuvaks ja hääletuks. Ja korraga seisabki mees vaikselt nutva naise kõrval.

On see kujutelm?

Ei, see on tõelisus. Suletud silmadega, pead männile toetades nukrutseb enese rahutust verest, elust ja kevadest häiritud naine. Ta on ilus selliselt, aga nii abitu ja abiotsiv. Ta on naine, samal hetkel aga ka väike tütarlaps, kes on eksinud suures elulaanes, kus pole sihimärkisid.

«. . .Laine . . . Laine Vihvelin!» ärkab Kallas mõtetest. Ta on üllatunud, sest just äsja oli ta rahutu mõte ekselnud naise juurde, ning otsekui imeväel seisabki too hämardunud metsas ta ees. On see sosin, mis käsib naist silmi avada, või on see mingi ürgajast pärinev igatsetud inimese läheduse vaistuline tajumine?

Kõik, mis viimastel päevadel Laine mõtetes seoses Kaldaga kääris, on otsekui valmistanud teda ette selleks kohtumiseks. Unelm ja tõelisus kaotavad piirid, «kaine» mõistus on kevadööst uinutatud, ainuvalitsejaks jääb terve, jõuline loodus, mis momendil käsutab.

«Teie,» sosistab naine ja ta huuled jäävadki pisut avali, silmad aga kallistavad, samal ajal otsivad kaitset. Siis teeb Kallas kuriteo, teeb tahtlikult, sest tahe seda teha on hetkel tugevam kõigest muust. Tal pole selleks palju tarvis, astuda vaid lähemale, asetada kaitsvalt oma käsi naise, ei, selle väikese tüdrukukese õlale. Ja naine ei saa momendil teisiti, kui naaldub mehele, kes pakub kaitset. Hetkel, mil nad oma käte kaudu tunnevad teineteise sooja ihu puudutust, kaob abitu tüdrukuke, ärkab terve, igatsev naine; kaob seda

tüdrukukest kaitsta sooviv mees, ärkab terve, naist igatsev mees.

Nende huuled saavad vaevu puutuda suudluseks, kui Laine summutatult karjatab, Kaldast eemale astub, ja Kallas, ärevusepuna näos, huulde hammustab, nii et vere maitse keelele tekib.

Laine pilk on süüdistav, ta pöördub ja jookseb eemale mändide vahele. Kallas jääb seisma, nagu oleks teda näkku löödud. Mis oli ta teinud — kuidas ta vaatab nüüd otsa Vihvelinile, kui see oma pilgu ta näkku puurib?

Laine jookseb ja hingeldab, aga mitte jooksust. Ta on õnnelik. Aga kohe kaob see õnnelikkus ja asendub sügava solvumistundega. Esiteks arvab Kallas teda ju Juhani naiseks! Ja teiseks — Kalda oma naine. . .!

25

Lepiku Kustasele ei meeldi tänane sõit juba sellepärast, et talle näib, nagu tahetaks teda selle õppereisiga Pärnu miskitmoodi rumalaks teha. Koosolekul, kus sõidu kui ka uute püüniste soetamise asju arutati, torkas ta juba korra, et sõitku Pärnusse kes kurat tahab, aga tema sinna ennast lollitama ei lähe.

Siis aga seesama Tuur — keda Kustas ei või silmaotsaski kannatada tema alatise lustilisuse pärast, — hakkas suure häälega seletama, et muidugi, kui Kustas ei taha minna, et eks parem mingu pealegi mõni teine, kellele kalapüük rohkem südame järgi on, nagu Sinka Sass või . . . Tähendab Sinka Sassi, seda lobisejat vanamehenässi julges Tuur kõrvutada temaga või koguni pidada rohkemaks kaluriks kui teda! Juba sellesama Sinka Sassi nime nimetamisest kandidaadina oli küll, et seekord muidu jonnakas Lepiku peremees oma eelmise hoopleva lause ära salgas ja — sõitis.

Nüüd, kui kitsaröömeline teda Pärnu poole loksutab, kui ollakse juba selle kuulsa kalalinna piirile saamas, surub aga Kustas jonnakalt alla kogu uudishimukihu Pärnu vastu, kuigi ta eluajal pole siia oma

jalga saanud. Kustas kössitab pahura näoga vaguninurgas ja suitsetab salamisi pihust, sest see, kus sõidetakse, on mittesuitsetajate vagun ja vagunisaatja on Kustasele juba märkuse teinud.

Raigot sõit huvitab. Ka tema on Pärnu piiril esmakordselt, kuigi sõjamehena sai pool Euroopat maha kõnnitud. Raigo on üldiselt mugav ja reisimine on temalegi pisut vastumeelt, ometi kibeleb mees Pärnusse jõuda. Liiga palju on ajalehtedest kuuldud Pärnu meeste kalapüügist. «Kui sellest ka viiendik tõsi on, võib seal mõndagi näha,» tähendas ta ennist.

Raigo pikalt ette ei unista, ta on praktik ja realist, mis puutub kalapüüki. Ometi tunneb ta, et Kalda aetud joon püüdmisviiside uuendamisel on õige, ja seepärast on ta kindel, et Pärnus vähemalt viiendiku ajalehest loetust tõepärasena kogeb ja näeb. Ja Raigo tunneb ka, et võib-olla tema polegi kõige õigem mees seda reisi kaasa tegema, kuigi ta on brigadir. Tema ei oska oma muljeid teistele küllalt elavalt edasi anda, jutustamiseks on ta kidakeelne — ilusatest sõnadest tuleb tal alati puudus, nagu ta ise arvab. Aga olgu pealegi, kui nii otsustati, et tema pidi sõitma.

Kallas on imelikult tõsine ja mõttes. Ta oli seda eile juba, nagu oleks koosolekul saavutatu hoopis midagi tema soovide vastast. Tuli hommikul kalaranda näoga, nagu poleks ta maganud, varjud silmade all. Ju seda esimehe muutunud olekut tähele pandi.

Jah, Kallas sel ööl tõesti ei maganud. Ta jäi peale Laine äratõttamist, õigemini põgenemist, jõekaldale istuma. Istus seal, pea käte vahel, kuni jahe tuuleõhk teatas hommiku lähenemist. Tal oli iseenesega pikk tüli maha pidada. Ta pidas selle maha, raevukalt, ennast säästmata. Ta oli selles tülis iseenesega nii kaotaja kui ka võitja.

Omas mõttes kaotas ta selle heitluse jooksul täesti Laine. Ta tegi enesele selgeks selle kaotuse ainuõigsuse. Selgitas enesele oma tunde madaluse naise vastu, kui ta teda sel hetkel oli suudelnud. Ja — tõesti, kuidas küll võis naine teda põlata, tundes ta himurat suudlust oma huultel!

Kallas ei mäleta ühtegi kaotust elus, mis talle nii

valusana oleks tundunud, kui seekordne. Isegi vanaisa surm, kes orvu poisikese oli seitsme-aastaseks kasvatanud, ei jätnud niisugust valupalangut, kui teadmine, et ta oli oma käega porri paisanud siira, hella sõpruse, mille see kindlasti kannatanud ja kannatav naine tahtis tema kätte usaldada, kui ta väikese, kurva lapsena tema vastu naaldus. Ja tema...!

Aga selle kaotuse taustal kasvas temas võit. Võit enese üle. Nagu nägijaks saanu silmadega vaatas ta eneses avanevasse tundemaailma, aga hoopis teistsugusesse tundemaailma, kui senine oli olnud, kus igatsetaval naisel on püha koht, nagu ta kujutles seda kuuluvat oma emale, keda ta ainult üsna ähmaselt mäletas. See, mis oli olnud Eviga, kõik, kogu see kooselu, muutus talle uue tõe valgusel otsekui võikaks prostitutsiooniks.

Sel unetul ööl vabanes ta lõplikult Evist. Sest kuigi ta tundis oma tihtilugu kõhklevat iseloomu, oma nõrkust, mis teda vahel tormaka ihana piinas, tundis ta ka, et püsivaks õnneks on sellest armetult vähe. Ei, sellega ta enam ei lepi, armastuse jaoks on tarvis rohkemat. Siiski ta tundis ka oma tahte jonnakat kindlust, tundis et ta jõuab ületada elus tehtud suurte otsuste teel kõik karid, mis võiksid tulla tema oma nõrkustest!

Kallas paistis meestele sel hommikul teistsugusena. Kärsitu ja tihti oma tahet pealesundiv esimees oli praegu taandunud. Asemele oli astunud mõtisklev, kõiki tähelepanev ja kõike vaagiv inimene. Tema toon meestega kõneldes polnud enam nii iseteadev ega iroonilinc, nagu tihti varem. Ja kuigi uue esimehega ei oska veel kõnelda nagu teise omasuguse kaluriga, kas või näiteks sellesama poriseva Kustasega vaguninurgas, sest uus esimees jääb siiski kuidagi kaugeks, enesesse sulgunuks, meeldib selline Kallas Raigole palju rohkem.

«Oh-oo — päris suur jõgi!» üllatub äkki Raigo, kes mõtiskledes aknast välja vaadates märkab möödaruttaval maastikul hõbedast jõelinti.

«Pärnu jõgi!» vastab Kallas.

«Polegi teab kui lai!» tähendab Lepiku Kustas ükskõikselt.

«Alamal, mere pool on päris lai — meie Rannavälja jõgesid mahuks viis tükki kõrvuti,» seletab Kallas.

Viimased peatused, ja varsti vurab rong suurt kõverust tehes Pärnu jaamaesisele. Reisijad kiirustavad vaguneist lahkumisega. Ainult kolmel Rannavälja mehel näib olevat aega, nad on pisut nõutud.

«Ei tea, kas otsime peatuskohta ka või läheme otse kalaranda?» arutab Raigo.

«Mis sest peatusest! Süüa sai vaguniski, ja eks igaühel ole midagi kaasas, kui nälg hakkab. Pealegi kui me õhtul tagasi sõidame . . .» arvab Kustas.

«Aga kui ei jõua õhtul? Peaks ikka kõik need suurpüügi asjad ära klaarima,» arvab Raigo.

«Õhtul sõidame küll. Kuid nüüd läheme kohe kalurite juurde,» otsustab Kallas.

Varsti laiub Rannavälja meeste pilgu ees Pärnu jõe suudmeala, mis on tõesti tublisti laiem rongiaknast nähtust. Vasemal aga, kahe pika muuli taga, sinendab kevadine meri.

«Läheme esiotsa «Lahe» artelli kontorisse, see on siinpool jõge. Seal vaatame, kuidas mereleminekuga on — aeg on juba üsna hiline. Merel aga tahaks ära käia!» teeb jälle Kallas ettepaneku.

«Just, just merel, siis näeb Kustas oma ihusilmaga, palju sel jutul Pärnu meeste hiigelsaagist tõepõhja all on,» nõustub kohe ka Raigo.

Kustas ainult nohiseb, ta ei lausu midagi.

Meestel veab kõigiti. Selgub, et «Lahe» esimees on Kalda sõjakaaslane, veel päris noor mees, jutukas ja väga energiline.

«Tore! Tore, et põhjaranniku mehi ka näha saab! Tulite oma silmaga kaema, kuidas meie pool kala püütakse. Ega siis muud ühti, kui läki merele! Varsti lähebki Kalle Madise paat teistkordselt nõudma. Juhan, helista vastuvõtupunkti, püüa Kalle kinni! Las tuleb merele minnes kontori sillast läbi!» hüüab esimees kiiresti tahatuppa. Ise hakkab ta nurgast võetud kummisaapaid jalas olevate kingade vastu vahetama.

«. . . Ma tulen ise kaasa!» ütleb ta, kiirest tegevusest näost punetades.

«See on tõesti tore, et sa, Arnold, nüüd hakkad ka tõsisemalt püügi peale mõtlema! Mis on praegusel ajal enam muttidega püük — see on minevik, ajalugu. Aga «kaku» on hoopis teistmoodi riist! Noh, küll sa ise näed!» kõneleb ta hoogsalt askeldades.

«Kuidas sul mehed nii hilja nõudma lähevad, praegu on juba keskhommik!» pärib Kallas.

«Teist korda! Täna tuli tublisti suurt jääräime. Esimese vooriga saime vaevalt pooled ära tuua!»

«Ohhoo!» hüüatab Raigo ja müksab Kustast. «Teil on seal püünises küll vist mitu tonni kala, kui ühest nõudmisest tarbeks ei saanud?» küsib ta esimehelt uudishimulikult.

Kustas ainult nohiseb.

«Lahe» esimees, saanud saapad jalga, tõstab pilgu, pahvatab aga kohe naerma.

«Mitu tonni — jah! Ma arvan, et selles «kakus», mida kaema läheme, oli täna oma kaheksateist tonni ümber.»

Kustase nohin jääb vait, ta pilk, mis on pööratud esimehele, on külm ja uuriv, nagu tahaks öelda: poisike, tee nalja, kellega tahad, aga mitte vanade põhjaranniku kalameestega.

Ka Kalda silmist lendab üle üllatusehelk, aga see kaob kohe, andes maad endisele mõtlikule ilmele.

Nüüd aga hõigatakse ukselt, et aeg on sadamasse minna, sest Kalle Madist võib iga hetk kai äärde oodata.

Kai on artelli kontorist ainult mõnikümmend meetrit eemal — plankudega kaetud tugevad rammitud postid. Artelli oma sild!

Mere poolt tuleb jahe tuuleõhk, muuli vahelt suundub välja paar töntsakat traallaeva. Need on esimesed taolised Eestis!

Sadamale läheneb harvade jõuliste mootorilöökidega suur tõrvatud paat, mille ahtrikajutil istub neli meest. Paadil on slepis teine, pisut väiksem mootorpaat.

«Kalle — täna läheme passasseeridega pardal

nõudma!» hüüab «Lahe» esimees juba eemalt paatkonna vanemale, tüsedale kipparimütsis kalurile.

Kalle lükkab mütsi pikkamisi laubale ja nohiseb: «No . . . jah!»

Neid «passasseere» tuleb viimasel ajal tihti merele vedada, käivad ju ajakirjanikud ja igasugused teisedki ametimehed pärnakate tublit tööd ja veel tublimaid saake imetlemas. Reisijate kaasasolek Kallet eriti ei vaimusta — parem, kui igasuguseid kõrvalisi tegelasi pardal pole. Sest on sedagi juhtunud, et need ei kannata lainet ja hakkavad rumalasti paati reostama.

Kalle piilub «passasseere» mütsinoka alt. «Seitungimehed» ega linna untsantsakad ei paista tänased reisijad olevat. Kaks vanemat on koguni kalamehe moodi. Ja Kalle rahuneb natuke. Ju need ehk on ka merd näinud ega hakka «kalu söötma», otsustab ta.

Kui paat pikkade kivimuulide vahel suuna merele võtab, kutsub esimees Kalle lastiruumi poolele, kus külalised on vööris puldanipuntral istet võtnud.

«Nojah, saage siis tuttavaks — see on meie artelli üks tublimaid mehi. Ja need on Rannavälja artelli esimees Kallas ja tema kangemad kalamehed. Tulid kaema, kuidas meie pool «kakudega» tööd tehakse — alles soetavad neid endile,» tutvustab «Lahe» esimees paadijuhile Rannavälja mehi.

«Ma . . . vaat'sin ka, et pealtnäha justkui kalamehed!» läheb Kalle nägu naerule. Tugevad meeste kämblad nagu karukäpad lüüakse kokku, öeldakse üksteisele tubli meremehe-«tere».

Jää sulab. Jutt hakkab jooksma.

Oi, imelugusid pajatab nüüd Kalle, ja «Lahe» esimees laseb teda jutustada, ise vahel öeldu kinnituseks noogutades.

Kalle jutustab ka suurpüünistega püügi alguse raskustest ja äpardustest. Aga kui ta enesestmõistetavusega hakkab rääkima mitte enam paari-kolme, vaid kümnetonnistest räime- ja kilusaakidest, hakkab Lepiku Kustasel ebamugav, ta väldib teiste pilku, vaatab merele, kus karjana loovib valgeid kajakaid.

Tahkuranna kiriku noolterav torn tuleb üha lähe-

male, ja varsti hakkab silm seletama esimeste kakuamide märgutonnide rivisid.

«Jääräim liigub kaldavees, sellepärast on meil püünised nii ligidal. Aga kuduräimele läheme vahel järele Riia lahte. Siis kulub püüniste juurde sõiduks oma kolm tundi,» seletab Kalle edasi.

Jõutakse püünisteni. Kiiresti jagunevad mehed nüüd kahte paati. Juba sellepärast pole aega raisata, et eelmise nõudmise ajal sai kala kakuami kalakastis paatide vahel vigastada. Vees surnud kala aga läheb välja võttes ruttu halvaks ja mõni kilo sääraseid võib palava päeva käes teistegi roiskumisele kaasa aidata. Meeste käed on nobedad ja varsti hakkab tõusma tühjendatava püünise tihe kalakastivõrk ehk kalurite keeles lina. Lina peal kihutab siia-sinna tohutu räimeparv.

See on väikeste kalakeste meeletu surmajooks üha kitseneval veel. Algul seletab silm vaid sinkjashalli massi, milles üha tihedamalt nagu hõbeleegid välguvad üksikud paanikas lapiti löövad kalad, siis paiskub parve esiosa raskele tõrvatud võrgule, selle ees läigatab nüüd otsekui hõbedane tohutu händ. Meeletuks muutunud kalakesed sööstavad järsku otse üles, kisuvad piiskadeks veepinna, küündimata aga kuigi kõrgele, vajuvad raske vihmana veele tagasi. Jälle hõbeda välkumine, edasi metsik jooks, kuni ruumi kitsenedes kalade tõtt muutub kaoseks. Nüüd keeb vesi kui tohutu katla pind, paisates vahuseid, soomusest helkivaid veepiisku üles. Kalakiht pakseneb, metsik jooks väsib, suures hõbedases massis viskleb veel vaid üksikuid. Hiljuti veel meeleheitlikult saginud saja tuhande pealine kalaparv on muutunud saagiks.

Kustas seisab harkis jalu suure mootorpaadi ääres kohe nõudjate selja taga. Ta vaatab nagu hüpnotiseeritult tohutut kalaparve. Kustunud piip ühes, tikutoos teises käes seisab ta nagu lummutise ees.

Vana kalur on eluajal näinud mitmeidki suuri räimesaake, eriti sel ajal, kui põhjarannikul hakati kasutama räimemõrdu. See aga, mis praegu ta silmade ees avaneb, on midagi enneolematut, midagi suurejoonelist.

«Oh sa kirevane küll! Oh sa kirevane küll!» imetleb

saaki ka üllatusest elevil Raigo. Kallas vaikib, aga ta silmades põleb unistus. Ta kujutleb seda, kuidas kord ka Rannavälja mehed oma kakuamidega sedaviisi merest kala ammutavad.

Mehed leemendavad higist, sest mida lähemale tulevad paadid, seda rohkem kala kahe paadi vahele soppi kuhjub, seda raskemaks läheb tiheda tõrvatud lina tõstmine.

«Kahvad, võtke kahvad!» hüüab Kalle.

Ja nagu oleks käsk antud temale, käib Kustase piip kiiresti taskusse ja mees haarab tugeva varrega kümnepangelise kahva, millega kalu võrgust paati tõstetakse. Sellega üks mees toime ei tulegi, sest kahvatäis kaalub teinekord oma kuus-seitsekümmend kilo. Abiks asuvad ka teised. Ei hoolita sellest, et hõbedasi kalu variseb alla piki meeste reisiülikondi, jättes neile hiilgavaid soomuseid.

Alles kui Kalle teisest paadist üles vaatab ja meeste askeldust näeb, toob ta hüüd nad otsekui teadvusele:

«Pange ometi põlled ette — nii olete varsti üleni soomuseid täis!» hüüab ta naerdes.

Kajutist tuuakse põlled ja töö jätkub.

Tunni aja pärast popsutavad kaks raskes lastis paati Pärnu poole. Nüüd käib vahepeal tõusnud laine oma helkiva keelega vahel koguni üle paadivööri, uhtudes laadungi katteks peale asetatud puldanilt kalasoomuseid merre.

Mehed on väsinud, kuid nende silmades lõõskab rahulolu-tuluke.

«Aga seda ma ütlen, kui paadid toote, ärge võtke suuri, viieteisttonniseid, nagu see. Väiksemad, kümnetonnised on paremad. Kole raske on sihande, ja lasti nõudmisel venita enne kere ära, kui räime üle poordi saad. Parem kaks väiksemat, kui üks suur!» õpetab Kallast Madis Kalle.

Kustas vestleb motoristiga:

«Samune . . . et palju teil ses lastis nii üleüldse võiks olla?» küsib ta tasa piibupahvimise vahele.

«Noh, oma üheksakümmend tsentnerit ikka,» arvab too.

«See teeb välja üheksa tonni!» ütleb Raigo omalt poolt. Kustas vajub mõttesse, käed sügavasti taskutesse surutud, ainult äge piibusuits reedab mehe mõtete ärevust.

Raigol on juba huultel küsimus, et kuidas Kustasel nüüd selle räimesoolamisele minekuga jääb, aga ta saab sõna sabast kinni, ei ütle välja.

Õhtul kannab rong Rannavälja kalurid tagasi koduranna poole. Vagunis aga arutatakse nüüd suurpüünistega püüki ja Kustas pole selle jutu juures enam passiivne ega pahatahtlik nohiseja. Ta räägib, nagu oleks tema esimene, kes Rannaväljal tahtis ja on alati tahtnud suurpüünistega püüki sisse seada. Kaldal on hea seda kuulata, sest meeste jutt reedab, et need kaks on praegu tema poolt, ja kindlalt.

26

Buss peatub, laseb maha kolm meest ja kiirustab kohe edasi. Peatselt ongi ta kaldamänniku taha kadunud.

Rannavälja kalurid on taas kodus.

Kallas kõhkleb hetke, sest nüüd peaks lahku minema: Kustas ja Raigo elavad Kalakülas, tema tuba on aga veel Toodri majas. On hilisõhtu. Kuigi Pärnust jõuti tagasi juba hommikust päeva peale öist sõitu, oli kõigil linnas askeldamist, eriti Kaldal, kuna tuli korraldada ka laenu saamise küsimust uute püüniste ja paatide väljaostuks. Nii jõudsid mehed koju alles viimase bussiga, mis väljub Rannaväljale kell pool kümme õhtul.

Raigo näeb Kalda kõhklemist ja teeb kohe ettepaneku:

«Sa, esimees, tule õige minu poole, ja Kustas ka!» lisab ta teisele hüüdes, kes endamisi mõttes on juba ranna poole pöördunud.

«Sa nagunii praegu poissmehest inimene, ükskõik, kus sa selle öö mööda saadad. Ma lasen eidel pannil liha säristada ja ega ei teeks paha sellise reisi peale ka üks väike kärakas!» jätkab ta.

Ettepanek on tulnud heast südamest, kuid millegipärast pole kummalgi küllakutsutuist praegu tahtmist napsi võtta. Pead on mõtetest rasked ja on tarvidus olla endamisi.

Nii nad lahkele pakkumisele vastavadki.

«Olgu pealegi — kuidas arvate! Head magamist siis! Mina lähen küll veel kalaranda, kuuleb, kas mehed ka kilu järele läksid,» otsustab nüüd Raigo.

Rannast läbi tuleb Kallaski. Nõnda minnakse osa maad ikkagi koos.

Kui nad vaikides ranna poole astuvad, tuleb võrgukuuride poolt keegi neile pikal sammul vastu. See on Vihvelin, kes on äsja merelt saabunud. Peale artelli mootorite korrastamist käib mees brigaadiga ka püüdmas.

Tulija on raskes mõttes, nii et märkab kolme kalurit alles peaaegu nende kohale jõudes.

«Ah näe... Pärnu mehed!» urahtab ta. Sealjuures puurib ta kotkapilk Kallast kuidagi raskelt ja vaagivalt. Kaldal tõuseb puna palgesse ja ta tänab juhust, et on videvik: nii ehk jääb see märkamata. Selle pilgu ees on tal praegu väga halb olla.

Kaldal tekib selle lühikese hetke vältel niisugune kummaline tunne, et Vihvelin teab. Kas ta silmas ei välkunud isegi tumma ähvardust?

«Kuidas... siis läks?» tuleb Vihvelini huultelt küsimus.

«Ei-noh,» vastab Kustas. «Meie oleme ikka pärnulaste kõrval könnid!»

Et Kustas seda ütleb, üllatab see Vihvelinigi.

«Tõesti?!» küsib ta.

«Kindlasti!» muutub nüüd ka Kallas asjalikuks ja püüab end lahti kiskuda äsjastest mõtetest. Kuidagi läheb tal see korda.

«Kuidas meie pool, — mehed kilumeres käisid?» pärib ta edasi.

«Käisid eile ja viisime sisse ka täna. Kilu on, pole viga. Aga randa pole teil enam mõtet minna. Mina tulin sealt viimasena tulema — mehed läksid juba koju, sest saime varem tagasi!»

«Noh, siis pole küll mõtet, jah!» nõustub Raigogi. «Et head õhtut siis!»

Raigo ja Kustas lähevad. Kallas jääb Vihveliniga kahekesi ja hiiglane vaatab esimehele küsivalt, nagu oodates, mida see nüüd ette võtab.

«Ma käin rannas ära ja lähen ka maja juurest läbi!» kohmab Kallas. Samas on ta enesele vihane pagemise pärast, arguse pärast Vihveliniga koos minna.

Vihvelin pöördub, teeb vaid sõrmega tervitusmärgi oma autojuhimütsi noka juures ja kaob vaikides. Kallas astub edasi ranna poole. Mõtted on ikka veel risa-räsa ja sellest segadusest koorub teadmine, et kuskil on naine, kes vajab abi, otsib sõpra ja inimest, kellele tema selle asemel pakkus närust meest.

Rand on tühi. Meri on nii vaikne, et pole kuulda väiksematki lainete kohinat. Jõekaldad kaovad hämarusse ja sild helgib loojangupunast, astudes Vanaküla ähmasest taustast esile. Nüüd aga üllatub Kallas, sest esimeses majas siinpool silda, mis viimased kümme aastat seisis purunenud aknaraamidega ja usteta, mahajäetuna, paistab aknast valgusekuma. Eriti üllatunud on mees sellepärast, et see on tema uus kodu. Kallas hakkab kiirel sammul maja poole astuma, kust kostab nüüd haamrilööke.

Möödunud päevade kestel polnud Kallas suutnud uues majas kuigi palju korda teha. Sinna kulusid pooled ta öödest, sest ajanappus ei lubanud päevi isiklikuks otstarbeks raisata. Kõigepealt tuli paigata ajast tublisti kannatanud pilpakatus. Sellega toime tulnud, vahetas mees linnas tööl käiva ja Vanakülas elava tisleri Taadri Juhani abil ära mõned pehkinud põrandalauad. Nüüd jäid veel teha uued aknaraamid ja küttekolded ning korrastada veevärk. Too väike, kahe alumise ja ühe mansardtoaga elamu oli kunagi õieti suvilaks mõeldud, hiljem aga elamuks ümber korrastatud, isegi veepump maja alla kaevatud puurkaevuga oli olemas. Paraku oli see aga korrast ära, sest majja polnud peale selle ümberehitamist talveelamuks keegi sisse kolinud. Sõda tuli peale ja kaotas kuhugi ka selle kunagise omaniku.

Seni oli Kallas tagasi lükanud artelli meeste abi

elamu korrastamisel, et ei tekiks jutte, nagu kasutaks esimees oma positsiooni halvas mõttes. Seepärast üllatubki ta nüüd, astudes üle maja läve ja leides vana Alase põrandakarniise kohale naelutamas.

Põrandal askeldades ei pane Alas tähelegi Kalda tulekut. Teab kust tuppa siginenud vanal lihtsal laual põleb rõõmsasti surisedes petrooleumilamp.

«Jõudu!»

«Mäh, ptüih — ehmatasid! Jõudu jah!» ajab Alas end põrandalt üles.

Kalda ilme on ikka pahur ja vana kalur otsib sõnu:

«Samune ... ma mõtlesin ... me eidega mõtlesime, et mul jääb õhtuti aega üle, et kui aitan sind!» pahvatab lõpuks välja.

Kallas toetub lauanurgale.

«Nojah — tööd on siin laialt. Aga ma ... Tead, vana, mul on praegu rahadega sedaviisi ... et — noh, ma ei saa sulle kohe tasuda.»

Alas võtab prillid eest, näol pahane ilme.

«Kes see ... tasu pärast. Kurat võtku — majaomanik olen ju mina.»

Kallas saab aru, et on vanameest solvanud. Aga mingi jonnakus väreleb tas edasi.

«Ei, ilma tasuta ma kellegi abi ei kasuta. Ja meie kaup oli sedaviisi, et ma remondin ise. Nõnda see ei lähe! Kui oled sellega nõus, et ütleme tuleva kuu lõpu poole maksan, siis, aga ... teistmoodi ei kõlba ...» jonnib ta.

Vana Alas vaatab uurivalt uut esimeest, selle viimasel ajal napist magamisest kahvatuks ja kõhnaks läinud nägu ja punakaid silmaääri. Silmis aga hõõgub tal selline trots, et hoia alt. Tuleb siis esimehele lähemale, müksab teda oma suure rusikaga ja ütleb läbi naeru:

«Mis sa oma kopikatega kelgid! Või arvad, et minu abi jõuad ära osta. Ei jõua! Aga mul on hoopis teine plaan.»

«Mis plaan?»

«Mul oli tahtmine sügisepoole endale uus saun üles laduda, selle asemele, mis kevadel maha põles. Eks

sauna ehitamisel ole hea, kui on kuskilt jõuvõlga saada!»

Kallas vaatab vanamehe kaval-uurivat ilmet, mis kohe asendub nagu andekspaluva sõbralikkusega, ega saa teisiti — tehtud uhkus ja jonn kaovad. Kaldal pole kedagi, kes teda hellitaks, ühtegi omast, ühtegi sõpra. Ja siiski, ka mees vajab vahel kedagi. Kallas vajab aga praegu eriti mõnd sooja südant enese lähedal. Mingi kuum laine paiskub silmisse, on hea, et siin, uues kohas, on selline taat. Ta haarab ühe käega vanamehe kühmus turja kaenlasse, puurib teise käe rusika hellalt vallatledes vanamehe kaenla alla. Ta tahab ütelda midagi südamlikku, kuid leiab äkki, et ei oska.

«Me saame vist päris sõpradeks!» tuleb viimaks esimehel üle huulte.

Vana Alas muheleb naerda.

Kallas peab kõige esmalt Pärnu reisist jutustama. Seejärel pajatab taat kalaranna uudiseid ja ühtteist küla poolt kuuldut, nagu sedagi, et tuleval pühapäeval, seega ülehomme, on vana Nuutsius Toodri matus, mis peab kuuldust mööda toimuma üsna uhkelt.

Lõpuks, kui vana näeb, et reisilt tulnud esimees vägisi oma väsinud silmi lahti hoiab, käsutab ta Kalda magama, ise rutates samuti oma onni poole, et eidelt liiga hilise kojutuleku pärast tõrelust vastu võtta.

Und Kaldal aga ei tule. On palju mõtelda kõigest ja kõigist, ning juba homme õhtul peab ta jälle reisile asuma, seekord Leningradi, uusi paate vastu võtma. Leningradi tuleb tal jääda vist nädalapäevadeks.

27

Nuutsius Toodri surm saab Rannaväljal terve rea tülide põhjuseks. Need tekivad enne, kui Nuutsius jõutakse maha matta. Juba kodanlikul ajal oli kalapüügimonopol jõesuudme juures nii või teisiti kuulunud Nuutsius Toodrile. Kui vend Aleksander kõrtsi ja suure talukohaga varanduse kokku kraapis, pojale linnas kivimaja ja äri soetas, siis oli Rannavälja jõesuudme

kala see, mis maaga hangeldamise kõrval Nuutsius Toodrile «jalad alla pani».

Nõukogude korra saabumine paiskas küll mõnevõrra segi Nuutsiuse elu ja plaanid, kuid mees oskas õigel ajal ja õigel kohal «õigele nupule vajutada», nagu ta ise armastas ütelda. Seekordseks õigeks nupuks osutus Nuutsiusele ministeeriumis päris kõrgel kohal olev Kauride kasupoeg Paul Aadelprits. Käsi peseb kätt põhimõte rakendati kohe selle tutvuse aluseks. Aadelprits veetis suved Nuutsiuse suvetoas prii kosti ja ka kostikõrvase peal. Nuutsius oli aga edasi Rannavälja «kalakuningas», nagu ta ise ennast nimetas. Algul tegutses ta üksikkalurina, aga kui tulid artellid, siis ühe asutuse kala-abimajandi kalurina. Lõpuks tänavu oli ta koguni ministeeriumi enda abimajandi kalur. Viimane koht oli vajalik selleks, et Rannavälja kaluriartelli meestel suud sulgeda. Artelli inimesed protesteerisid varem, et Nuutsiusele anti kõige parem kalapüügirajoon, otse jõesuudme lähedal. Aga ministeeriumi abimajandi kohta ei olnud midagi ütelda.

Nüüd on Nuutsius surnud.

«Sõda» tekibki Nuutsiuse «pärandi» — kalapüügiõiguse ümber jõesuudme rajoonis. Ministeeriumile saabub kolm avaldust. Esimene tuleb Rannavälja «põliselt kalurikeskmikult» Viidrik Nubult, kes palub end võtta oma püünistega ministeeriumi abimajandi kaluriksbrigadiriks. Nubu leidlik vaim, kaalunud olukorda artellis uue esimehe saabumise järel, leidis, et tark oleks ka mujal rauad tulle panna, sest tema on mooramehena artelli organiseerimisel oma töö teinud, võib ka mooramehena minna, kui närima hakatakse. Ja ise minna on alati puhtam.

Teine umbes samalaadne avaldus jõuab käsiposti teel asja peamise otsustaja Paul Aadelpritsi kätte allkirjaga: «Aleksander Tooder, Rannavälja kalur» («keskmik» oli targu ära jäetud). Avaldusega on kaasas isiklik kiri «seltsimees Aadelpritsile», milles teda palutakse Rannaväljale tulles astuda kadunud Nuutsius Toodri venna Aleksander Toodri poole suvetoa küsimuses. Ja just see kaaskiri annab Toodri avaldusele Aadelpritsi silmis tublisti kaalu juurde.

Kolmas avaldus on Rannavälja kaluriartellilt. Selles palutakse Nuutsius Toodrile kuulunud kalapüügipiirkond liita artelli omaga. Selle avalduse paneb Aadelprits kõrvale. Teise kahega aga tuleb asja tublisti kaaluda. Ja selleks «kaalumiseks» peab Aadelprits neil päevil Rannaväljale saabuma. Asjaga on kõigiti kiire, sest kevad on käes, ilmad on ilusad. Rannaväljal tärkab juba suvituselu, on avatud rannakohvikki. Aadelpritsi suvitamaminek ripub aga Nuutsiuse surma tõttu veel õhus, sest Kauride juures on tuba ära antud ja teiseks, ega Aadelprits heameelega kasuema valvsa pilgu ja hoolduse alla tahagi tulla. Aadelprits armastab vabalt elada, sellepärast on omaette tuba alati tervitatavam.

Ajal, kui Aadelprits asub oma suvitusküsimuse lahendamisele, käib Rannaväljal Nuutsius Toodri majas kibe tegevus. Aleksander saab teada, et surnud venna kinnisvara võib otsese alaneva pärija puudumisel riigistamisele minna. Seda on nähtavasti kuulnud ka kadunu õde Paula Nubu. Paula ongi juba üsna mitmetele Nuutsiuse parematele asjadele «varju» leidnud. Nüüd asub kibedasti tegutsema ka surnu vend. Ta palub kohe Rosalie Kauri «tunnistajana» kohale ja kiirustab omakorda vennast järelejäänud varandust «revideerima». Nii juhtubki, et Aleksander Kõvermäe Jussi abiga tirib suurt Nuutsiusele kuulunud riidekappi oma korterisse. Kapp, neetud, aga ei mahu kuidagi käärulisest trepist teisele korrusele. Siis tuleb Toodril varanduse «päästmiseks» idee: kapp tuleb tõsta seniks, kui «asjaolud selguvad», Kauride elutuppa.

Põhimõttel, et mis oma toas, see peaaegu oma, nõustub sellega kohe Rosalie Kauri. Nii leiabki koolist koju tulev muusikateooria õpetaja Kauri oma naise rahuldustundega silmitsemas toanurgas asetsevat pallikujuliste nuppudega ja ingli kujutusega kaunistatud kappi ning arutlemas Aleksander Toodriga, et kapp sobivat sellesse tuppa kohe nagu tellitud! Nüüd on ka Nuutsiuse suures elutoas ruumi, et peiepidu korraldada. Matmine peab olema juba homme, sellepärast oli viimane aeg seal ruumi teha.

Koos kojusaabunud Johannes Kauriga astub bussi-

peatusest Toodrite residentsi poole ka pikk, kootjas, kongnina ja suure liikuva kõrisõlmega isand. Tal on kaenlas mahukas portfell ja peas moodne laiaääreline kaabu. Alles siis, kui Toodrite juurest pärast asjatut uksele kloppimist keegi hakkab treppi mööda alla minema, meenub Johannesele kasupoeg.

«Ah jaa, härra Tooder, koos minuga tuli teile külaline, meie kasupoeg. Ta läks kohe üles — just praegu tuleb trepist alla!»

«Külaline!» Kiiresti on kehakas Tooder istmelt püsti. Sõnadega: «Nõnda et — ma lähen ja vaatan,» avab ta kiirustades ukse. Sel momendil jõuab trepist alla ka külaline.

Aleksander Toodri näkku tuleb lahke naeruilme; väljasirutatud kätega ja kärarikkalt tervitab ta külalist:

«Armas härra Aadelprits!»

Aadelprits tervitab kasuema, ikka viisakalt, kõmiseva rinnatooniga selle tervise järele pärides. Siis lahkuvad mõlemad, Tooder ja Aadelprits, abielupaar Kauride vaateväljalt.

«Kas meil sest kolust puudu, nüüd see kapp ka veel,» nuriseb muidu tasane Johannes Kauri naisega kahekesi jäädes.

«Lase aga olla,» rahustab teda Rosalie, «see on ju läbi punasest puust,» ja kiirustab kapi sahtlist sinna peidetud kuue hõbelusika ärapanemisega enne Toodri tagasitulekut.

«Niikuinii kannavad laiali,» seletab ta imestusest silmi pungitavale Johannesele. «Ja kas sel Aleksandril mammonat veel vähe on!»

«Muidugi, Toodril on vara küllalt,» arvab ka Johannes Kauri. Pole midagi ütelda, Rosaliel on ikka tõesti nuppu: vaata, miks ta nii nobedalt Toodrile appi tõttas!

Rosalie jõuab parajasti hõbelusikad puhtaks pühkida ja oma kummutisse peita, kui uksele koputatakse.

Nagu kiuste, nagu luusiksid need ahned sugulased aiva vana Nuutsiuse pärandi ümber — astuvad sisse Paula ja Viidrik Nubud.

Lausunud «Tere päevast», jääb Paula pilk naelutatult vasttoodud kapile. Ta tahab veel midagi lausuda.

neelatab ega ütle midagi. Selle eest seletab Rosalie kiiresti:

«Tooder palus, et võtaksime selle oma juurde hoiule, ma siis mõneks päevaks lubasin. Ei ole ju muidu kuskile matuselisi paigutada.»

Nubu sügab kõrva, ise lausudes: «Nojah-noh,» mis peab tähendama, et olgu pealegi, kui juba on siin, mis sa ikka enam teed! Sisimas aga vihastab mees: oli ta ju Paulale kohe öelnud, et punasest puust kapp tuleks enne ära viia, kui Aleksander käed külge paneb. Siin ta nüüd ongi! Põhjus, miks ta täna Kauride poole tuli, ei puuduta aga pärandust. See põhjus ei luba Kauridega tüli norida, seepärast surub Viidrik pealetungiva sapilisuse maha, moonutab näole grimassi, mis peab tähendama naeratust, ja lausub:

«Eks ta ole jah hea, kui varandus ikka omade kätte saab.»

Nubudele lükatakse toolid istumiseks. Vaatamata sellele, et olude sunnil tuli neil Kauridega «ärilisse» vahekorda astuda, et saada mitme lehma pidamise võimalust, ei salli Nubud Kaure ega tunne ka Kaurid Nubude vastu erilist armastust. Kaurid on alati rõhutanud enda kuulumist haritlaste hulka, Nubusid ja Toodreid mõnikord avalikult põlastanud nende «harimatuse» pärast.

Nubu teab, et tema külaskäik Kauride juurde pole sugugi igapäevane nähtus. Kaurisid külastab küll Paula, et rahuldada oma vatramishimu, Nubu aga harukordadel. Seepärast loevad külalised abielupaari silmist küsimust.

Aga niipea Kauride uudishimu ei rahuldata, see ei kuulu juba Nubu taktika juurde.

«Küll on aga ilus kevad tänavu, alles aprilli lõpp, aga kuum nagu heinaajal. See soe ajab veel surnu lehkama,» alustab Nubu juttu, viidates Nuutsiuse matusega venitamisele.

«Tegime kõik aknad lahti — ei ta surnule midagi tee. Aga ilm on küll tõesti ilus. See on nõnda, nagu oli just enne sõda, neljakümne esimesel. Siis oli ka suvi nii ilus, et kohe ...» vatrab Rosalie, sest tema oli üks, kes leidis, et pühapäeval matta on ikkagi pidulikum.

«Jah, siis oli suvi tõesti haruldane,» õiendab Johannes Kaurigi.

«Tea, ennustab ehk äkki sõda!» naljatab külaline.

«Midagi ei või teada, mis tuleb. Ja ... ei või ju ka lõpuks kujutleda, et nõnda jääbki!» arvab Rosalie viivu vaikuse järel.

«Näed, eile õhtul olid virmalised — aprilli lõpus!» pajatab Johannes Kauri.

«Mis sina oma virmalistega — aga vaata, mis raadio ütles: Truman lubas igasugust abi Prantsusmaale ja Itaaliale,» käratab Rosalie.

«Pst!» teeb järsku Paula kohkunud näo ja näitab peaga tähendamisi seinale, kus taga asub Kalda tuba. «Äkki keegi kuuleb?»

«Ei kuule. See on ju Leningradis!» rahustab Rosalie.

«Õige jah. Aga ega ettevaatus pole praegu üleliigne!» arvab Viidrik Nubu.

«Jah. Ikka ettevaatlikult, teisiti ei saa ega tohigi. Ja üldse — parem hoia praegusel ajal kohe pool suud kinni. Näe, mulle karati täna ilusasti ninasse, et oli aga olla,» jutustab pika ja liigpriskusest moondunud ninaga Paula Nubu, istub nagisedes toolile ja ristab enda ette lauale kaks roosatavat käevart. Ühel neist on kullast käevõru, mis kaob käe pehmusse nagu taignasse.

«Kas piipu tohib teha ...?» küsib istet võtnud Nubu.

«Palun-palun, ja suur tänu!» lausub Johannes Kauri pakutud paberossi võttes.

«Ah et täna karati teile ninasse? Vaata aga vaata! Kuidas siis?» ruttab emand Kauri uudishimutsema.

«Mis seal ikka — kas ma vähe olen rääkinud, et ei tohi elada väljaspool aega ja ruumi. Aga kus naisi — eks nüüd kõrvetatigi!» lisab Viidrik Nubu Kauride uudishimukihule veel juurde.

«No muidugi, mis teil siin viga — majas kõik inimesed teada, kellega mida rääkida võid,» hakkab Paula Nubu seletama. «Aga meil! Elamutevalitsus pani hoovimajja üürilised sisse, ja mine sa hing tea, kellega tegemist. Täna, mõtelge, see masinist Vihvelin, see, kes mõni aeg tagasi meile hoovi peale kolis, tuleb meilt

piima viima. Naine oli täna teisel haiglane. Mina annan ilusasti piima kätte, panen solksu veel üle mõõdugi ja teen siis juttu, et kuhu proua ise jäi, et härra piima järele tuli? Kus tema, nagu harimata inimene ikka, lükkab mütsi kuklasse, vaatab mulle otsa nagu mõnele sajajalgsele imeloomale ja vilistab äkki, et proua läks phüüt!»

«Ma küsin, et kuidas «phüüt?!» — Ja mõtelge nüüd ometi, mis see kohutav inimene mulle vastas. Ta vastas sõna-sõnalt: «Proua lendas koos teiste prouade ja härradega Inglise tsooni! Proua kannab seal nüüd puukingi, imeb coca-colat ja näeb und seapekist!» Kas te panite tähele! Ja mis te nüüd ütlete?»

«Punane!» sosistab proua Rosalie.

«Muidugi punane, ja kui veel pole, küllap varsti saab selleks. Nüüd neid ju igal sammul — nemad ju nüüd diktaatorid. Proletariaat! Ja seda peame meie, armsad ligimesed, arvestama. Kui meie sellest ei taha aru saada, tuleb ebameeldivusi,» seletab Viidrik Nubu rahulikult.

«Ei taha aru saada! — Miks ma's aru ei saa — aga, kus ma võisin teada, et pealtnäha nii korralik inimene . . .»

«Kas teadsid või ei teadnud, aga «prouad» ja «härrad» on ikka parem igaks juhuks padja alla panna. Ja ega hädavalet pane issandki pahaks,» lisab Nubu, tuues häälde lepliku kannataja noodi ja pilgutades silmi taeva poole.

Viide usklikkusele ei jää Kauri emandast märkamata. See kutsub ta sisimas esile raevu. Nagu iga silmakirjatseja, on ka emand Kauri teise omasuguse vastu õel. Eriti häirib teda Nubu alatine viitamine enda usklikkusele. Ta ei arva hetkekski, et Nubu on ristiinimene, ennast peab ta aga õigeks kristlaseks. Et Nubu mingi kokkuleppe põhjal koguduse karjasega vahetevahel oma korteris palvetunde korraldab, seda peab Kauri emand suurimaks variserlikkuseks. «Jumala nimi Nubu suus on jumala laimamine!» kordab ta tihti Johannesele. Aga kuigi ta silmad Nubut praegu õelalt seiravad, ei näita proua oma edasises jutus märkavatki Nubu viidet issandale, ja jätkab kaasatundvalt:

«Aga muidugi, proua Nubu — ettevaatus on peamine. Mina olen oma vanamehele ikka öelnud, et omade vahel rääkigu pealegi «proua» ja «härra». Aga muidu ikka «seltsimees»! Seltsimees see ja seltsimees see!»

«Ikka seltsimees, jah, ikka seltsimees — ega see tükki küljest võta!» õiendab ka Johannes Kauri.

«Ja kui võtabki, kui ka käib nagu piitsalöök vastu kõrvu, on ikka targem öelda «seltsimees»!» lausub Viidrik Nubu rõhutatult.

«Ja-ah! Käärib küll ja käärib, otse kogu maailm — aga ikka veel ei tule lahendust,» ohkab Kauri emand.

«Eks ta käärib veel, eks ta käärib. Aga ma mõtlen, et niipea see õige sõda lahti ei lähe, sest ameeriklane pole veel valmis,» arvab Nubu mõtlikult.

«Issand hoidku, no nad peaksid ju seal ometi mõistma, et inimesed ootavad päästjaid!» hädaldab Rosalie.

«Ootavad — aga paljuks meid, ootajaid, on? Kõik ümberringi karjuvad, et maha sõda!» arvab Johannes ja saab selle eest naiselt karistava pilgu.

«Ei tule see sõda jah nõnda ruttu. Aga elu tahab elada, kui issand ta sulle kord kinkinud on,» ohkab Nubu tasakesi. Issanda nime teistkordne nimetamine paneb Rosalie ettevaatlikult naabri poole kõõritama. Kui Nubu juba korduvalt jumala nime tarvitab, on selge, et asi pole õige — mehel on mingi riugas plaanis. Rosalie silmad nõeluvad nüüd naabrist palvevenda ettevaatliku uudishimuga.

Nubu, põrnitsenud enese ette, nagu mõlgutaks ta kurbi mõtteid, ohkab igaks juhuks veel kord, enne kui jätkab, sest «hingelist» inimest mõistetakse alati rohkem, ja teiseks — kas polnud naabri vanamoori pilgus pisut irooniat? Ega need kaarnad usu, et teisel inimesel ka raskeid hetki võib olla. Mis neil viga — vanamees korraliku palga peal, prii korter, ja tema — pagan võtku — joodab neid veel oma lehma piimaga!

«Ja-jah, elu läheb raskeks. Ka kolhoosis tõmbavad ohjad pingule. See Kallas tuli ja laulis ees, — ja nüüd laulab terve kari juba kooris järele: kala tuleb aga kõik riigile anda! Võtad mõne kilokese enda või tuttava jaoks — kohe kisa lahti, et varastad! Issand ise

näeb — oma käega püütud, ja varastad,» seletab Nubu hääle värisedes.

Et Nubu Kallast süüdistab, tundub see nagu süüdistusena tema, Kauri Rosalie vastu, ja emanda silmis helgib kohe sõjakat õelust. Aga uudishimu ei anna õelusele mahti.

«Või kohe kõik kalad tahavad riigile?»

«Sedaviisi jah. Iga kilo, mis püüad, muudkui riigile. Ei sest artellide asjast tule niiviisi midagi välja, proua Kauri, pange tähele — ei tule midagi välja!» seletab Nubu raskelt edasi.

Rosalie noogutab mõistvalt ja nõustuvalt, sest midagi toredamat poleks, kui nad oma kolhoosidega ja artellidega karile sõidaksid.

«Nojah, sellepärast minagi — ja terve rida teisi kogenud kalureid — lööme asjale käega. Ajavad vankri kraavi — ajagu! Mina kaasa ei lükka. Mina igatahes lahkun artellist üsna pea!»

Nubu lahkub artellist! Oo — see on Kauri emandale alles uudis!

«Või mõtlete lahkuda?!» imestab ta. Ei tea, kas Nubu kukkus kaladega spekuleerimisel sisse või hakati talle näppudele vaatama? Kust need kalad tulevad, mida Nubu vankris aedvilja alla peidetuna koormate viisi linna veetakse, teadagi, et varastatud, mõtleb Rosalie ja ta tuju paraneb. Niisugune mõnus tunne tuleb teadmisest, et teisel halvasti läheb.

«Jah, sedaviisi küll, et katsun artellist lahti rabelda, kui ainult tegevust leiab, millega hinge sees hoida. Ja, ja, raskeks läheb . . . Ega teilegi vist tulevik kulda tõota? Viimasel ajal soritakse igasugu ametmehi, et kust, kes ja kuidas . . . Kes teab, kuidas teie kasupojagagi linnas on, äkki ehk ka pind kõigub?» uurib Nubu edasi, olles jutu kavalalt oma eesmärgi poole tüürinud.

«Ei. Aadelpritsi positsioon on kindel. Ülikooliharidusega inimene — ega neil niisuguseid asjatundjaid varnast võtta ole!»

«Ei tea, kuidas tema ikka nii ruttu tõusis? Kui sakslaste ajal siia kolisite, polnud kasupojast ühti kuulda! Vana Tooder küll rääkis, et minial olevat vend ka, aga

näinud polnd teda keegi,» kõneleb Nubu maheda tooniga, nagu räägiks niisama tühjast-tähjast.

Hoopis kummaliselt mõjub selline jutt Kauridesse. Johannes Kauri, kes seni oli vaikne pealtkuulaja, hakkab imelikult nohisema, Rosalie aga puurib nõelterava vaate Nubusse, püüdes selle silmist lugeda, mida külaline oma keerutustega taotleb.

«Ah sakslaste aeg — nojaa — ega siis võinudki sellest rääkida, mis te ometi mõtlete! Kasupoeg oli kommunist... ja vanglas. See oleks ju noori, tütart ja väimeest, kompromiteerind ja... ja.»

«Või siis vanglas istus teine Saksa aeg kohe! Ja maha ei notitudki? Aga näete, kus halvast võib head tulla: siis oli kinni, nüüd aga võeti see arvesse, ja korraga tehtud mees.»

«Kuidas muidu, kuidas muidu — eks seda ikka arvestatakse, kui idee pärast oled kannatanud,» seletab Johannes üpris tõsise häälega, märkamata, et sellise jutuga ta libastub ja muutub kahekeelseks.

«Aga... kui nüüd tulevad ameeriklased?...» ei saa Nubu küsimust jätta.

«Ah... soo, et kui tulevad. Noja-noh — eks Aadelprits pea siis muidugi kaduma,» lausub Rosalie kuidagi üpris rahulikult ja kehitab õlgu.

«Nõnda, nõnda. Aga praegu on ta ikka päris suur mees?»

«Kuidas muidu, kuidas muidu!» ruttab Johannes vastama.

«Ei tea, ehk võiks temalt pisut nõu küsida — meie ju pooliti nagu omad inimesed... ja... Kui võib ainult tülitada?»

Rosalie silmis helgib kavalus, kuigi Nubu sõnad, et Aadelprits võiks kunagi Nubudega «oma inimene» olla, teda muigele kisuvad.

«Ei-noh — miks nõu ei või küsida! Aga ei tea, mis asjas, ehk saame või teame meiegi aidata?» uudishimutseb Rosalie.

«Vaadake, asi on sedasi,» seletab Nubu üle laua enda poole kummarduvatele Kauridele sosinal. «Nuutsiuse kalapüügiõigus seal abimajandis jääb nüüd ripakile, ja ma mõtlesin, et kuna ma kolhoosiga enam jännata

ei taha — võtaksin asja enda kätte. Mis ma aga märkasin — Toodri Aleksander on kiirem! Ei malda venna matustki ära oodata. Ma vaatasin ennistki, kuidas Aadelprits läks teisega trepist üles. Küllap ta teie kasupoega samas asjas masseerib. Aga mis kasu sest teile tuleb! Mitte midagi. Mina aga teeksin ettepaneku, et me võiksime koos Toodriga ministeeriumile püüda.»

«Ah et koos või?» küsib Rosalie aeglaselt ja mõtleb, kust kandist see koospüük siis Kauridele võiks tulus olla.

«Muidugi koos!» targutab Johannes ja saab Nubult pilguga kiita.

«Aga ega Tooder, see ahnepäits, sellega vist lepi!» kurdab nüüd Nubu.

«Mis te räägite — või ei lepi?!» osatab Johannes. Rosalie aga otsustab ära kuulata, enne kui ütleb sellise ühenduse kohta oma arvamuse.

«Sellepärast, vaadake, kallid inimesed, ma arvasingi, et kuna Aadelpritsist palju ära oleneb ja ta teile ikka nagu oma poeg on, et kui teie vahest kaasa räägiksite, soovitades mind omalt poolt,» tulebki Nubu lagedale.

«Ah sedasi mõtlesite — hm — jaa, aga ei tea,» kajab nüüd lõpuks Rosalielt.

«Kui asja nii õigeks saaks, ega teiegi pütid kalast tühjaks jääks. Peaasi ainult, et kalapüügiga korda saab. Niipalju kui süüa jõuate, on värske teil alati kodus. Minu sõna selle peale — meri annab palju!» jutustab Nubu kätt südamele pannes. Seda aga Rosalie just ootaski, s e e oli ju tähtsaim.

«Kui sedaviisi, siis võiks ju Aadelpritsiga rääkida,» arvab ta.

«Aga muidugi peaks rääkima,» leiab ka Johannes.

«Kuule, Aadelprits tuleb ju pühapäeval kindlasti matusele, seal oleks härra Nubul hea asja korraldada. Meie aga võiksime temaga enne sellest pisut kõnelda?» arutab Rosalie.

«Aga miks mitte, võiks kindlasti kõnelda,» arvab ka Johannes.

«Just, just. Teie tehke temaga asi nelja silma all klaariks, et kui Aleksander pärast sõrad vastu ajab, oleks kõik juba hilja. Mis ta, ahnepäits, üksi — nagunii

ei tuleks toime. Ja tema ahnus on ju tuntud — ega siis teistel sealt enam midagi saada poleks. Kui teil räägitud, küll mina võtan Aadelpritsi juba hiljem kindlate abinõudega käsile!» lõpetab Nubu silmi pilgutades.

Rosalie mõistab, millele Nubu viitab. Ei-noh — Nubu pea jagab!

«Lauas, kui kõik on hästi jutuhoos, — eks mina annan enne mõista, et korras. Ja teie viige ka jutt sellele,» annab Rosalie nõu. «Las kujuneb nagu perekondlik ettevõte!» tuleb ta õnnelikule lõpplahendusele.

«Õigus. Täitsa õigus. Teie juba mõistate!» särab Nubu, vaimustudes Rosalie arukusest.

28

Õieti ootab tädi teda homme. Kuid juba varahommikust alates hoidis see reis Evi meeli sedavõrd pingul, et ta ei pidanud närveldust välja, ja peale lõunat, pakkinud paar kleiti ning mõned pisiasjad elegantsesse kollasest nahast kohvrisse, tõttas linna poole sõitvale bussile.

Rannavälja poe juures uudistavad inimesed üksikut bussilt tulnud noort naist. Vaadaku! Evi pole siiski neid naisi, kes teiste hulka ära kaovad! Evi paistab silma. Evi on linnas koolis käinud ja peale koolitarkuse linnas veel muudki õppinud. Ei, tema juba sellisena inimeste keskele ei läheks, nagu too naine, kes tema ees külatänavat pidi alla tõttab: jalas kummisäärikud, seljas mingi treeningülikond, nagu neid armastavad poisid kanda.

Aga see eesmineja ei tunnegi huvi tema vastu, kuigi poest väljudes nägi teda tulevat. See häirib Evit pisut. Evi kiirustab ja jõuab eelkäijale järele, just kui see tahab ühest väravast siseneda. Ja Evi kõnetab teda. Mitte et Evi ei teaks, kus tädi elab — linnas koolis käies külastas ta teda tihtigi. Aga Evi tahab näha ka selle hilpharaka imetlevat pilku. Lõppeks pani ta ju täna kõik mängu, et tõesti paista daamina: moodne kübar, tugevasti värvitud ripsmed, hea lõhnaõli...

«Hm — vabandage! Vahest võite mulle öelda, kas proua Kauri elab ikka siin kusagil?»

Kiirustaja peatub ja pöördub. Tal on kaenlas kaks kandilist leiba ja veel mingi väike pakk. Ta naeratab. Meeldiv naeratus on sel külatüdrukul — kui ta rumaluke oskaks seda ainult õigesti meeste juures kasutada, mõtleb vilksti Evi.

«Minge palun edasi, see kolmas suurem maja aia sees. All esimene uks,» ütleb naine lahkesti.

«Hm — tänan!» Veel kord heidab Evi naisele läbipaistvalt arvustava pilgu ja püüab selle naeratust samaga vastata. See ei tule aga hästi välja, sest millegipärast pole Evi enese üleolekus enam kindel. Liiga rahulik on see naine, tema näos pole üllatust, isegi mitte kadedust. Ja kui naine on väravast sisse läinud, võtab Evi kiiresti käekotikesest peegli, et vaadata, kas ta ripsmetuši, puudri või huulevärviga pole midagi korrast ära.

Ei — kõik on ometi korras! Ja ta saab enesekindluse tagasi.

Laine Vihvelin, kes oligi bussilt tulija tänamatu eelkõndija, jääb toa poole tõtates millegipärast tõsiselt mõtlema. Kuidagi raskelt mõjus selle kahtlemata ilusa naise üleolev naeratus. Kes ta võis olla? Ja see raskus ei kao Laine südamest niipea, kuigi selleks pole mingit näilist põhjust.

Evi jõuab sel ajal oma sõidu sihile.

«Kallis tädi!»

«Evikene! Juba saabusid!»

Naised sülelevad ja nende süleluses on siiski seda siirust, mida võib märgata ühte sobivate inimeste juures. Teraval vaatlemisel leiab Rosalie ja Evi ilmes koguni midagi sarnast. Ega tea, ehk praegune teravaninaline eit võis noorena iluski olla.

Jaa — linna lähedus ikka mõjub! mõtleb Evi. Tädi elutoas leidub linnaliku elegantsi jälgi, kuigi see tundub mööbliga, mis kahtlemata on väärtuslik, pisut ülekoormatuna.

«Hm — ja kus on siis mu mehekese kamber?» küsitakse varsti iroonilise tooniga, mis ei jää tädist märkamata.

Külaline juhitakse Kalda tuppa. Seal leiduv kõledus ja koitanud mööbel panevad Evi vihastama, lõppeks on Arnold praegu ikka veel miskikujuline sugulane; aga ta ei näita tädile seda välja. Tähendab — üürilise tuba on see kolikamber, isegi kui üüriline on õetütre mees!

«Ah, kui ilus vaade! — Ja kui seal ülejõel poleks männikut, võiks paista isegi linna tornid, eks?» püüab Evi viia mõtteid teisale.

«Jah, siit otse pole linna ju kuigi palju maad!»

«Linn! Linn! Oo, tädi, kuidas ma tahaksin kord ometi jälle linnas elada!»

«Jah, eks linn ole ikka midagi muud! Aga kallis tütrekene, tule nüüd istu ja räägi, kas see on tõesti tõsi, et tahate lahku minna? — No mina teda siis enam siin ei pea!»

Pühapäeva varahommikul tuleb Juss hobusega, kuuseoksad vankripõhjas, ja sõidab jõekallakul asetseva Nuutsius Toodri maja juurde. Majas kamandab juba Nubu emand, et korraldada vennale viimast ärasaatmist. Vaevalt on proua Paula Nubu hommikul saanud Nuutsiuse maja uksest sisse, kui sinna tõttab ka kohe vennanaine Kristiine Tooder, mustale leinakleidile põll ette seotud.

«Vend pole veel maetud, aga juba harakas lendas saagile,» pomiseb Paula enda ette ja heidab vennanaisele kombekalt nutuse pilgu, milles vaevu on suudetud õelust leina taha peita.

«Ah, kui armas, et tulite!» lausub ta tulijale.

«Eks me pea ühiselt kadunukese viimast päeva korraldama, polnud tal ju kedagi peale meie!» sosistab Kristiine piduliku tooniga ja vantsib suure toa poole, kus mustas kuues ja valged lilled käes lebab Nuutsius Tooder, pikk lõug ette tõugatud, suunurgad põlglikult allapoole.

«Jah, eks nii ole see ajalik elu — ei tea meist keegi, millal issand võtab meid ära kutsuda,» ohkab surnu jalge ees seisatunud Kristiine. Seejärel laseb ta pilgu käia üle toolide ja nurgas asetseva kummuti ning sosistab peaaegu kuuldavalt: «Läinud!» — Kummutil tavaliselt seisnud kaks massiivset hõbekari-

kat on kadunud, ainult tumedad viirud kummuti heegeldatud linal märgivad kohta, kus need olid asetsenud.

Nii see Aleksander on, kohmitseb nagu härg, nüüd on Nubud juba mõnelegi kenale asjakesele küüned külge löönud! Raisakullid niisugused, mõtleb Kristiine, aga lausub ligidale tulnud sugulasele mesimagusa häälega: «Kallis sugulane, millega ma võiksin teid aidata?»

«Ega siin enam suurt olegi. Toidud tegime eile valmis, uued küünlad võiks lühtrisse panna, et oleks ornungis, kui õpetaja tuleb. Need on kummuti ülemises sahtlis. Ma ise lähen aitan Jussil leinaoksad maha panna.»

Kella ühe ajal tuleb õpetaja ja hakkab saabuma ka peielisi.

Kell pool kaks hakkab Nuutsiuse elutoa avatud aknast kostma laulujoru, ja varsti kantakse puusärk välja.

Leinarong venib nagu pikk must sajajalgne kabeli poole.

Kella nelja paiku jõutakse kalmistult tagasi. Kõik on tõsiste nägudega, naised kombepäraselt nutetud silmadega.

Kõvermäe Juss on vahepeal ahju kütnud ja Nuutsiuse toas võtab peielisi vastu päris soe ja õhutatud ruum. Vanamees on käsukohaselt suurde tuppa juba kaks laudagi kohale toonud ja avatud köögiuksest tuleb peielistele meeldivat praelõhna ninna. Juba eelmisel päeval valmistatud toidud olid pliidil ja praeahjus soojas. Nüüd kargest kevadõhust tulles oli inimestel kindlasti hea.isu. Jussile, kes ilmselt ootab, et ka teda peielauda kutsutakse, öeldakse, et teda täna enam tarvis pole ja ta võib minna. Matuselised asuvad lauda.

Laua otsa juures istub aukohal õpetaja Fridolin Targa, siledakskammitud juuksega, otse naiselikult peente näojoontega noorevõitu mees. Õieti on õpetaja aastaid välise vaatlusega raske kindlaks määrata. Seda segab näo üldine pehmus, mis algab lõua all olevast lotikesest, kandub nina juures nagu kergitatud taignast põskedeni ja ulatub põsesarnasid siludes mehe

süsimustast juuksest piiratud meelekohta. Seal lõpeb rasvakord väikeste mälumisel liikuvate paunakestega. Mõtete mõlgutamisel enne lauakõnet liiguvad õpetajal need rasvavoldikesed kahel pool meelekohas ägedalt, tuletades millegipärast meelde konna, kes palava ilmaga varju otsides oimukohti punnitab.

Nüüd on peiede kava õpetajal ilmselt selge ja Fridolin Targa köhatab. Sumin laua ümber vaibub.

«Lahkunu mälestuseks, kelle ärasaatmisele meie siia oleme kokku tulnud, laulame laulu «Tähtede taga kord koidab sul taevas.» Täh-te-de taa-ga!» algab ta kohe, nagu kartes aega raisata.

«. . . taa-ga kord ko-o-idab sul ta-evaas!» tulevad naised ulgudes järele.

«. . . tae-vas!» jõuavad lause lõpul kuidagi sõnadeni ka seni midagi oma nina alla ümisenud mehed.

Edasi läheb juba julgemalt: õpetaja ees vedades ja kiirustades, peielised nagu mahalibisenud koormaköis järele lohisedes.

Laulu lõpetanud, hõõrub Targa käsi, nagu oleks ta sooritanud mõne õnneliku tehingu, ja laseb rahuloleva pilgu veel kord käia üle peielaua.

Sõnadega «Istugem siis ja kinnitagem keha!» istub õpetaja, istuvad ka teised peielised. Aleksander Tooder kadunu vennana on õpetaja vasakul käel, paremal on leinava õe Paula Nubu koht. Edasi tulevad abielupaar Kaurid, siis pikk lõvilaka ja kõmiseva häälega Aadelprits, kelle poole Rosalie Kauri saadab üha imetlevaid pilke. Tema kõrval istub sobivas tumedas siidkleidis Evi. Edasi on kaks tooli tühjad, — sugulaste jaoks maalt, kes lubasid matusele tulla, aga olid tulemata jäänud. Siis istub tikksirgelt pikk kõhn naine tedretähnide ja lakkamatult pilutavate silmadega, keda hüütakse tädi Ärnaks. Tädi Ärna üritab midagi sosistada vastas istuva Aadelpritsiga, kuid see ei märka seda. Tema paremal käel on hoopis meeldivam kaaslane, kellele kogu tähelepanu pühendada.

Jah, Aadelprits on kavaler. Komplimente tehakse tõsise häälega, rahulikult, ja seepärast on need eriti mõjuvad.

Söögi eel käib lauas viisipärane jutt kadunust, kelle

issand on oma karja hulgast siit patusest ja kurjast maailmast ära kutsunud.

«Ei saanudki ta, vaesekene, teisi aegu näha,» ohkab Kauri Rosalie. «Ega temalgi seda muret vähe olnud, üksik inimene — talita loomad ja käi merel. Oleks veel, et nagu vanasti — oma mootorpaadiga . . . oi-jah.»

«Ega ajad, jah, ole kerged,» uriseb Aleksander suuga, mis juustust tugevasti punnis. Sel momendil saab ta kõrvale asunud Kristiinelt tubli müksu, vaatab üllatunult üles, mõistmata, millega ta sellise «tähelepanu» on ära teeninud.

«Sa ka nagu ablas loom, kohe õgima! Oota ikka seni, kuni õpetajahärra klaasi tõstab!» sosistab emand Aleksandrile.

«Näh, härra õpetaja, võtke aga rohkem ette! Tubli kõhutäis on südame kinnitaja ja ajab kurvad mõtted eemale,» vuristab Tooder kiiresti, juustusuutäit alla neelates, et õpetaja tähelepanu seigast emandaga kõrvale juhtida.

Õpetaja, kellel praegu vaevalt kurbi mõtteid heietada ongi, tõstab oma taldrikule paraja portsjoni praadi, vaatab vilksti laudkonda ja nendib, et temalt oodatakse algust. Ta köhatab, laudkond vaikib, ja sõnadega «Kui lubate mind paariks sõnaks . . .» tõuseb püsti.

«Issand saadab meile katsumisi selleks, et meie paremaks saaksime ja end tulevasele elule rohkem ette valmistaksime. Ka see suur kaotus, mis teid, mu kallid leinajad, koguduse liikme Nuutsius Toodri ootamatu surmaga on tabanud, on üks neistsinastest issanda katsumistest. Aga ärgu olgu see mitte niisugune katsumine, mis meid mure ja vaevaga tahab ära lämmatada. Sest eks ole kogu tänapäevane elu täis suuri katsumisi kristlastele. Paljud meie armsate vendade ja õdede hulgast on võõrsil, olles kistud kui tormist murtud oksad eemale oma tüvest, omaste ringist . . .»

Fridolin Targa peatub ja vaatab oma kõne mõju Rosalie Kauri ja Kristiine Toodri pisaraist älevil silmades.

«Küll ikka räägib, otsekui vaataks su südame põhja,»

sosistab Aleksander Tooder oma kõrval nuttu nuutsatavale Paula Nubule.

«. . . Nüüd, armsad inimesed, tõstkem klaasi, et mälestada kadunud koguduseliiget Nuutsius Toodrit,» lõpetab Targa.

Kulinal voolab valge viin püstitõusnute kõridest alla. Istutakse, ja mõni hetk pole kuulda muud, kui suude matsumist.

Klaasid valatakse uuesti täis ja teine klaasitäis läheb eelmisele järele ilma tseremooniata. Nagu tuulehoost tõugatud kulutuli vallutab jutt nüüd peielaua. Juttu juhib vilunult õpetaja Targa, kelle piimjas-valge näonahk on löönud roosatama.

Kolmas klaas päästab laudkonnas juba keelepaelad päriselt valla, ja sellele järgneb kohe ka neljas.

Nubu püüab Toodrile üle laua seletada, kuidas tema oleks toiminud, kui Nuutsius vette kukkus, ja et tema oleks uppuja kindlasti kraedpidi välja vedanud.

Selline jutt mõjub vanale Toodrile nagu pullile punane rätik. Ta õhetav laup läheb higiseks, veri valgub mehele nii pähe, et ta nägu lausa lõkendab.

«Ah et mina uputasin venna või!» räuskab ta äkki ennast unustades.

«Aleksander!» kiljatab Kristiine, kes lõpuks tüli märkab. Ta oli koos proua Rosaliega vaimustatult kuulanud Targa jutustatud uut anekdooti, kui äkki tõusis Aleksandri kisa.

Olukorra päästab diplomaatiliselt Targa, kes kohe kogu laudkonna tähelepanu enesele tõmbab, seletades, et igas olukorras on hea meeleolu ja naer terviseks. Ta lubab lauasistujaile jutustada ühe uue pikantse anekdoodi . . .

Aleksander surutakse naiste poolt jälle istuma. Nagu vihane härg põrnitseb ta Nubut üle laua, kuid temast ei tehta enam väljagi, kuna asutakse kuulama anekdooti juudi rabist. Anekdoodile järgneb kohe kärarikas naerulagin.

Pikkamööda toibub Toodergi raevust. Viin mõjub: varsti juuakse Nubuga koguni lepitusnapsi, millele Targa nõudmisel järgneb matsuv lepitussuudlus. See ajab Nubu südame küll iiveldama, kuid targu ei lase

ta seda märgata. Vihakiusust üle saanud, on teda koguni härdus vallanud.

Nubu märguande peale on emand Rosalie nüüd viinud jutu kõrvaloleva Aadelpritsiga Nuutsiuse järglaste küsimusele kalapüügil. Meeleldi Aadelprits praegu sellega ei tegeleks — sest see Evi Puistusmaalt on pagana võluv. Pealegi tunneb ta ettepaneku tõttu pisut ebamugavust: paar päeva tagasi oli ta Toodrile kalapüügiõiguse kohta juba mõningaid lubadusi andnud.

Ta pungis kalasilmad vaagivad nüüd Nubut hindavalt: palju see mees ka väärt on? Imelik on Aadelpritsi pilk: see on ilmetu, tühi, ja kohutavalt rahulik. Aadelpritsi ei ärrita midagi, teda pole kunagi midagi ärritanud. Esineda ta vajaduse korral oskab, tema jutt on kaalutud ja kaalukas. Ta ei naera peaaegu kunagi, nii jääb temast väga tõsise ja asjaliku inimese mulje, keda ei saa millegagi häirida ega üllatada.

Aadelpritsi hinnatakse ministeeriumis tema haruldase mälu ja taibu pärast — ja kadestatakse. Kadestavad paljud, sest Aadelpritsi käes liigub ohtrasti raha, palju ohtramalt, kui eeldaks tema palk. Aadelprits armastab prassida, kannatab päris uskumatult palju viina, on aga selle juures ikkagi külm, tasakaalukas ega kaota mõistust.

Kui ministeeriumis on mõnikord raskusi või on mõnda allasutusse riigikontrolli oodata, saadetakse sinna enne Aadelprits kohale. Kontrolli saabudes on siis alati kõik korras. Peale selle on aga loota joomingut.

Aadelpritsi ankeet räägib, et ta Saksa okupatsiooni ajal olnud poliitvang. Oli see nii või teisiti, sellel teemal Aadelprits kõnelda ei armasta, välja arvatud juhul, kui sedasama vangistust tuleb kasutada atestatsiooniks.

Kord levis küll kuulujutt, et Aadelpritsi vangistusega polevat kõik korras, et mees olnud kinni hoopis millegi muu kui poliitika pärast, kuid see jutt vaikis varsti. Seda polnud tark levitada, sest Aadelprits oli küllalt mõjukas isik, ja — ta polnud rahaga kitsi.

Nüüd kalkuleerib Aadelprits külmalt ja kiiresti, et kahelt Rannavälja mehelt saab kindlasti rohkem raha

välja pumbata kui ühelt. Ta jutu toon on üpris asjalik:

«Muidugi — meie abimajandil on ette nähtud ainult üks lepinguline püüdja. Aga kui asja korraldada, ehk on otstarbekas soetada juurde ka teine koht. Ma... igatahes vaatan seda järele. Muidugi — meil tuleks härra Nubuga sellel teemal lähemalt vestelda.»

«Lähema vestluse» vältel lipsab ka nagu kogemata pakk rahatähti Nubu peost Aadelpritsi taskusse. Argument on mõjuv, nii mõjuv, et Aadelprits võtab oma hoolde isegi Toodri veenmise koospüügi otstarbekusest. Aadelprits juba oskab asja nii korraldada, et Tooder arugi ei saa, enne kui ta sellega päri on. Varsti järgneb liigujoomine uuele ministeeriumi abimajandile — «Ühistule Aleksander Tooder ja Viidrik Nubu.» Muidugi ei lähe need asjad üle päeva ja praegu peab Tooder ikka veel üksi püüdma, kuni teine koht juurde soetatakse.

Pealegi on ju Nubu alles artellis brigadir!

Artellist tuleb tal siis, kui Aadelprits majandi teise püüdja koha on klaariks teinud, ilusasti ja tasa ära tulla. See ei tohi sedamoodi välja paista, nagu soetaks ministeerium kolhoosi inimeste arvel enesele püüdjaid.

Kui kõik need õpetused on Toodrile ja Nubule antud, ei taha Aadelprits nendega enam tegelda, sest tal on huvitavamatki teha. Lõppeks on tal kõrval nägus naine, kes juba otse näitab, et tal on igav...

29

Jussil ei tule und. Mees viskleb asemel, tõuseb, kergitab küljealuseid õlgi, heidab uuesti pikali. Vähkreb veel natuke aega, ronib lõpuks magamislaudsilt maha, tõmbab püksid jalga, surub jalad saapatohludesse ja läheb toast välja.

Väljas on soe kevadõhtu, ligemale öö. Merelt kostab aulide kisa, peakohal sõuab hääletult kari hakke.

Juss jalutab jõe äärde. Ta vaatleb mulluses kõrkjas solistavaid särgi, heidab siis pilgu üle õla oma onnile, mis näib otsekui kössivajununa. Mehes hakkab närima visa kurbus.

Üksi, täiesti üksi on ta. On selline üldse inimene? Igaühel on keegi, kes tast midagi hoolib, kas või mõni sugulane või teisiti ligidane inimene, temal aga pole kedagi. Ja elu jõuab lõpu poole...

Aga ümberringi on pühapäevane õhtu. Rahvamaja juurest kostab pillimängu, seal tantsivad kolhoosinoored. Eemalt jõekaldalt välgub kellegi valge rätik ja kaob kaldalepikusse, kust kostab mehe ja naise naeru. Vanamehest jookseb mööda Toodri suur emane hundikoer, sellele vantsib järele Nubude kõverjalgne taksi, mõlemad täis mingit kevadlusti.

«Isegi neil, koertel, on elu rohkem väärt, kui...» arutleb Juss. «Tühi, tühi on kõik sedasi...»

Märkamatult on Juss astunud piki kallast juba peaaegu silla juurde, kus ta tähelepanu köidab jões allavoolu kanduv palgijupp. «Kui saaks teise kätte, oleks tükk kütet!» hakkab praktiline mõte hetkeks tööle, ja ta astub solistades vette. Jalg jääb aga pehmesse kaldamudasse kinni, mees kaotab tasakaalu ja sulpsatab madalasse vette neljakäpuli. Nüüd haarab endine masendus Jussi taas oma võimusesse. See äpardus nagu avab uuesti hinges pakitseva haava.

«Kurat,» kirub ta peaaegu läbi nutu.

«Hee, Juss! Lä'ed ujuma või?» kostab mudas puristava vanameheni madal bassihääl. Juss kobib kaldale ja tõstab pilgu Toodri sauna varjust välja astuvale ja piipu süütavale kaluribrigadirile Tuurile, kelle silmad välguvad alalises heas tujus.

«Jalg... jäi mudasse... kukkusin,» pomiseb kaldale roninud Juss pahaselt, tal pole praegu põrmugi isu naljaheitmiseks. Tuuri vanamees juba tunneb, brigadir on teda varemaltki aasinud, peamiselt tema sulasetöö pärast. Täna aga Tuur ei näi kavatsevatki vanameest rahule jätta:

«Ma arvasin juba, et sul on pea soe ja otsid vees lahutust,» lausub ta piibupahvide vahele noriva naeratuse saatel.

«Ei tea, mis asjast see peaks soe olema, kui kolm rubla raha taskus...,» toriseb Juss ja kallab jalast võetud saapast vett.

«Ohooh, või raha! Ega alati rahaga, kes siis oma

tasku peal ühtelugu viina ostab. Aga kas Nuutsiusega jumalagajätmisel pead soojaks ei saanudki?» küsib kalur, ja nüüd on tema toonis salvavat teravust.

«Seal... saksad koos, mis mina seal...,» õiendab Juss ja tunneb, kuidas märgadest varrukatest tingitud kehalisele ebamugavustundele hakkab hinges lisanduma mingi protest kaasinimeste vastu, isegi raev.

«Nojah, ega seal ole kesakünd või kartulimuldamine, kus sind vaja. Toiduhävitamise ja viinaneelamisega saavad ise hakkama,» jätkab teine rahuliku irooniaga.

Juss väänab veest tilkuvat varrukat, ta enesetunne on halb vettekukkumise pärast, aga veel rohkem selle pärast, et teine puudutab seda, mis tal eneselgi terve õhtupooliku mõttes vaeva ja viha teeb: tema, Juss, kõlbab neile vaid tööloomaks, on alati kõlvanud ainult selleks. Talt oli alati ja päris enesestmõistetavalt nõutud tugevat tööd, aga vastu antud ainult seda toitu, mis peremeestele enestele polnud kõlvanud, kantud riideid, neid teab kui kallitena talle arvesse pannes, vähesel määral ka raha, aga üsna harva... Aga miks peab Tuur sellest kõigest praegu rääkima? Kas ta siis aru ei saa, et Jussil on hinges sant tunne, nii sant, et hakka või haledusest nutma. Eriti halb on sellepärast, et Juss ei tea, mis sedamoodi elades-olles edasi saab. Ta on teistest endistest kehvikkaluritest eemale jäänud, sest kõik koondusid artelli. Nooremad teevad tema arvel alati nalja, nimetades teda Rannavälja «viimaseks sulaseks». Ja ometi — ta pole julgenud ennast peremeestest lahti kiskuda. Mispärast? Tühipalja kartuse pärast, et kui tuleb ameeriklane, nagu räägivad Tooder ja Nubu, et siis need kõik, kes rajavad elu uutmoodi, kolhoosides, et need kõik kui mitte otse maha ei lööda, siis...

Aga mis on tema praegune elu?...

«Miks sa neid ei saada kus kurat?» küsib nüüd Tuur pika vaikimise järel, osutades lõuaga peiemaja poole, kust kostub tugevdatud hääli jõekaldalegi.

«Jah — miks?» lõikub küsimus Jussi mõtteisse. Aga kohe hakkab mõte mingi vana harjumuse mõjul otsima õigustust sellele, miks ta seni ikka veel Toodreid ja

Nubusid orjab. Mõte eksleb ringi, aga täna ei leiagi ta muud põhjendust kui see, et kuhu ta, vanamees, ikka mujale enam kõlbab. Seda ta Tuurile ütlebki.

«Palju sul õieti aastaid on?» küsib see vastu.

«Kuuskümmend üks.»

«Vaat kus mul rauk. Vanal Sinkal on seitsekümmend kaks, ja mõtleb veel aastat kümme noodaköit vedada.»

«No-ja-noh. Aga mis ma pean siis peale hakkama!?» ütleb Juss lõpuks hädise häälega ja laiutab käsi.

Tuur vaatab kumeraturjalist meest oma raskete kulmude alt, nagu järele katsudes, kui kõvasti vana harjumus koos Toodri hirmutamise ja mõjutamisega Jussi veel oma köidikuis hoiab. Õieti on ta Jussi juba ammu vaadelnud ja mehest mõtisklenud, kuid alati tundus talle, et see «viimane sulane» nagu kaesse kasvanud silmadega oskab ainult seda teed minna, kuhu Toodrid ja Nubud teda talutavad. Oli vanamehest kord isegi Kaldaga juttu. Esimeeski arvas, et Jussi tuleb aidata, kuid vahele tulid pakilisemad asjad ja Kalda kavatsus vanameest mõjutada jäi esialgu ainult jutuks. Täna näib Tuurile aga esmakordselt, et Jussi seni otsekui tardunud aju on midagi mõtlema hakanud. Nii jõuab Tuurgi mingile otsusele ja ütleb:

«Ah et mis sa peale hakkad. Tule meile kolhoosi!»

Näib, nagu oleks Jussi löödud. Ta toetab pea lähedase toominga oksale. Kõik on ju nüüd kolhoosis, ainult tema üksi... Mehe silmad lähevad niiskeks, ta nuuskab tugevasti nina ja küsib lõpuks kähisevalt:

«Ja kas teie, kõik teised... võtaksite mind... kolhoosi?»

«Ma arvan, et võtame, kui sa... ausalt tahad tööd teha.»

Jussi vimmas turi pöördub hetkeks Tuuri poole. Seejärel vaatab ta imeliku, nagu ärkava inimese pilguga jõesuudme suunas, sinna, kus vaikne meri jõe vooluga kokku puutudes murrab väikest, mitte kunagi päris suikuvat lainet. Mehes võitleb vana uuega. Võitleb, nagu palju kordi varemgi, ja varem pidi uus alati alla vanduma. Täna aga on uue kõrval tekkinud Jussis viha vana vastu, õieti nende vastu, kes talle selle senise elu peale on sundinud, Toodrite ja Nubude vastu.

Täna tunneb ta jälle teravalt oma nahal, milleks neil teda tarvis on. Seesama raev aitab täna Jussil otsustada.

«Noh, kas pani mõtlema? Või sa koguni ei taha ehk...?» kõnetab Tuur kauaks vaikseks jäänud Jussi.

«Ei, ei — tahan, just kangesti tahan!» lausub Juss nüüd kiiresti, nagu mingist uimast ärgates. Ja ta kibedas väljenduses on kuulda kartust, et ehk teine võtab varem öeldu tagasi.

«Nõnda, see on juba mehejutt. Sa tule homme hommikul randa, sinna võrgukuuride juurde. Katsume seal seda kolhoosi astumise lugu veidi klaarida, sest meil oli sinu üle ka esimehega juttu.»

«Tulen jah, kell kuus olen võrgukuuride juures!» vastab Juss nüüd elavalt, surudes kahe käega Tuuri karukätt.

«Selle jutu peale poleks palju pott õlutki ära juua, aga mul pole praegu aega, pean vana Alase üles otsima. Jäägu see teiseks korraks,» läheb Tuur asjalikult teise teema peale üle. Seejärel vaatab ta uurivalt vanameest. Lõpuks patsutab ta Jussile tugevasti õlale, koputab piibu vastu puutüve tühjaks ja astub raskel kalamehesammul minekule.

Juss kobib Nuutsiuse ja Aleksandri aeda lahutava plangu äärt pidi toa poole. Ei, koju minna ta siiski praegu ei taha. Seal, kus sirelipõõsas hiirekõrvus lehtedega üle aia kallutab, on pink. Sellele istubki vanamees ja vajub mõttesse.

30

Kui jätta Paul Aadelpritsi juures kõrvale mõned pisiasjad, nagu üsna veidi pungitavad silmad ja pikk, suure kõrisõlmega kael, võiks teda isegi ilusaks meheks nimetada. Vähemalt ta ise peab ennast selleks. Aadelpritsil on väga tugev kriitikameel ja loogiline mõtlemisvõime. Ainult ühes kohas osutub see nõrgaks, nimelt, kui on tegemist tema enese välimusega. Ennast Aadelprits jumaldab, ta on enesele mehelikkuse ideaalkuju, kus tarkus on liitunud iluga. Talle meeldib ta

väike, ja nagu ta ise arvab, mehelik suu, ta tubli kongnina on kindlasti klassikaline, selliseid võisid omada näiteks mõne iidse kultuurrahva, nagu maiade paremad pojad. Ta hele tihe juus on lokkis, ja kuidas ta nii suurepäraselt tema kõrget laupa ümbritseb, seda teab muidugi kõige paremini üks linna paremaid juuksureid. Mis enese välimusse puutub, siis on Aadelprits koguni edev, kuigi ta seda teiste eest varjab — raseeritud kulmud, maniküür, parim lõhnaõli. Need vahendid ja suur rafineeritus annavad tema esinemisele omalaadse võlu, mis rohkem kui üks kord kutsub Evis esile varjatud imetluse: s e e on alles mees!

Ja kuidas ta ennast valitseb! Ta on kindlasti joonud sama palju kui teised, aga miski ei märgi seda tema juures, samal ajal kui vana Tooder vesiste silmadega lällab ja kui isegi õpetaja Targa, kes äsja seltskonnast lahkus, et bussile tõtata, uksepiidast pidi tuge võtma, et jumalasulase väärikas samm välja tuleks.

Aadelpritsi kõne pole muutunud lärmakaks, vaid hoopis vastupidi, vaiksehäälseks. Ta muidu heledad silmad tunduvad praegu mustadena ja neis hõõgub — oo — missugune vastupandamatu tuli!

«Kaunis proua Evi!» (selliselt hakkas kavaler Aadelprits juba üsna varsti oma nägusat lauanaabrit kutsuma).

«Palun!» — Evi on võtnud nüüd päris tublisti napsi, aga eesmärgiga jätta enesest soliidne mulje, on krampikult hoidunud purju jäämast. Ometi suriseb hea tuju temagi meelekohtades. Ja on nii mõnus-mõnus. Täna võiks isegi millegi pöörasega toime tulla!

«Palun — härra Aadelprits!»

«Aga — ainult Paul — me leppisime ju, eks!?»

«Olgu . . . siis pealegi — härra Paul!»

«Te näete, kaunis Evi, et meie patriitsid on suurte roomlaste eeskujul mõnusas tujus ja et uljas pidu-hoog ei luba neid lauast lahkuda. Kuid et nende ehtroomlaslik temperament on selle ruumi soliidset muljet pisut rikkunud, siis tundub mulle valusana näha teie ilu sellises raamis. Väljas aga heliseb kevadeöö ööbikute laulust. Jaah — kahju, et ma pole see, kellele mõtlete — siis julgeksin ma paluda teid enesega

kevadesse, öösse, võib-olla veel koguni ehk kuskile kaugemale, sinimägedesse...!»

«Kui luuleline te olete! — Ja miks te arvate... Aga lähme, jah — põgeneme!» ärkab Evis vallatus.

Nad põgenevad enne aeda, jalutavad jõekaldal, kuni väsivad ja istuvad sirelite vahel asuvale pingile. «Patriitsid» jätkavad pidu. Pole kindel, kas see pidu teeb au vanadele roomlastele või mitte, aga kui mulla alla viidud Nuutsiusel oleks veel võimalus sellest osa võtta, vaevalt oleks tal muud nurisemist, kui et see kulukaks läheb.

Ainult hetkeks meenub Evile Arnold. See on nüüd Leningradis. Ja lõppeks — mine sa tea — ega sest kooselu paikamisest enam head välja ei tule. Kolm aastat — imelik. Enda arvates ta meest siis vist ikka armastas? — Ja lõpuks — ah — ta on veel nii noor! Ja — oota, mehekene — sa ei teagi, kellega ma siin jalutan! Mis oled sina... ainult üks väikene kolhoosi esimees. Kuid temale allute te kõik! Kui lihtsalt, aga suure iseteadvusega oli Aadelprits rääkinud oma sõbrast ministrist. Kuidas ta oli möödaminnes tüütavatena maininud ka neid artellide ja ühismajandite esimehi, kes tihti tema heatahtlikkust norimas käivad, sest temast oleneb vahelgi kolhooside elu või surm. Jah, esimehed — putukad!

«Armastus, sa magus salauim! — Kuulete, kuidas ööbik-peigmees oma kallile laulab! See on juba tunne, see on tõsine tunne,» sosistab Paul Aadelprits. Aga kuidas ta seda ütleb, nii nukralt ja ometi nii mehelikult, kuidas ta hääl kõmiseb sügavast ja suurest paatosest!

«Proua Evi! — tohutu õnneseen on see keegi, kellele te mõtlete. Kadestan... ja... olen kurb.»

«Miks te arvate, et ma just kellelegi mõtlen? Võib-olla on vahel ka nii hea, kui ei olegi tarvis kellelegi mõelda...»

«Evi...!»

Mehe käsi haarab naise käe ja ei lasegi seda enam lahti.

«Nojah. — Võib-olla midagi kunagi oli, võib-olla kunagi keegi oli...»

«Tähendab ... see on tõsi, mis tädi mainis?»
«Tõsi — andsin lahutuse sisse.»
Üsna pisut kerkib Aadelpritsi kulm. Ei, mäluga teda ei peta — Aadelpritsi aju on kui masin, mis registreerib kõik, mis ta kuuleb ja näeb. Ja raudse loogikaga vaeb ta seda kõike. Tädi aga rääkis kindlasti, et Kallas ise olevat andnud lahutuse rahvakohtusse. Just enne Leningradi sõitu oli postiljon toonud kutse, kus oli märgitud, et protsess leiab aset kümne päeva pärast ja Kaldal tulevat esineda hagejana.

Aga olgu peale. See pole tähtis. Tähtis on, et praegu hoiab ta käest ilusat naist, ja sellist naist maksab ihaldada.

Öelnud, et ta tahab lahutuda, mõtleb Evi hetkeks, kas teeselda nüüd õnnetut mahajäetut, kes vajab troosti, või meeldib mehele hoopis optimistlik, elust üleolev tüüp?

Aga Aadelprits lahendab ise selle küsimuse.

«Vaene linnuke — andke andeks — aga ma mõtlen, ta on ... ta pole lihtsalt teid väärt! — Oo, kui oleks minul kunagi selline aare! — Jah — aga jään, pean vist üksi jääma. Sest teietaolisi ei leia. Praegu ... teate, praegu ma vahel otse vihkan elu — ja joon. Pole ju kedagi — ah!»

Kui suur hingelisus on selle muidu külma ja rahuliku mehe kesta taga! imestab Evi. Jah, see on alles mees — positsioon ja ka hingesügavused. Homme kohtub ta ministriga, on jälle asjalik ja külm! Oo ...

Kui nad suudluseni jõuavad, hakkab teisel pool Nuutsiuse aia planku keegi kobistama. Nina nuusates ja endamisi kirudes vantsib armastajate juurest eemale vaikselt istunud vanamehenäss. Pidi ta jääma siia jõe äärde koogutama ja unistama, nüüd juhtus selle armastamisloo pealtkuulajaks. Juss on endale üsna vihane, et ta kohe minema ei kobinud, kui need kaldale tulid. Tema mõtles, et on lihtsalt jalutajad, astuvad edasi ja jätavad tema oma rahutute mõtetega üksi. Aga kus need, muudkui kohe kaelustama.

Ju Juss neid mõlemaid teab, Aadelpritsi tunneb päris hästigi, see sommerdab siin Nuutsiuse suvetoas juba kolmandat suve. See eit aga pidi küll Jussi kuul-

mist mööda uue esimehe naine olema? Nüüd musitas seesama eit seal kangesti seda kongnina? — Aga või tema neist sakste asjust aru saab või neid teada tahabki. Tal see ükspuha. Temal endalgi küllalt muresid, mida heietada, sest ikka see kolhoosi minemise asi . . .

31

Madis Tuur, kalurikolhoosi brigadir, tõmbab kummikute sääred üles, sülitab pihku ja kahlab vette. Teine noodaots jõuab paadiga kaldale ja köie siinpoolse otsa juures olev vana Alas sikutab tugevasti, et väikese jõe jaoks pisut kohmakat merenoota kalda poole rebida.

Temale Tuur appi tõttabki. Jässakas mees sasib tiivanööri oma hiigelkämmalde vahele, rebib köie otsa üle õla ja sumab seda vedades kaldale.

Siis hõikab keegi silla poolt. Kätega vehkides tõttab sillalt alla Aleksander Tooder ja tuleb peaaegu joostes noodavedajate juurde, ise kiirest käigust ähkides ja puhkides.

Mehe pea on eileõhtusest peiepeost üsna haige. Sai seal kadunud venna auks ikka kuradimoodi seda va kanget sisse aetud! Aga oli mis oli, hea seegi, et Aadelpritsiga sai suhted tugevasti joonele. Ainult see põrguline Nubu. Kuid olgu peale — üksi ta nagunii püügiga hakkama poleks saanud. Mõttejärje sinna jõudes sammub Tooder haiget pead jahutades silla poole, et kaeda üle jõesuuet, mis nüüd on samahästi kui tema püügiala. Seal korraga — tere hommikust! — artelli mehed veavad noota. No kas pole nali!

«Pidage, kuradid!» hüüab läheneja lärmakalt juba eemalt.

Tulija jõuab kaluriteni.

«Ohoo hullu — või nüüd rabatakse lausa päeva ajal ja otse jõe suu pealt! Kas teie kalakaitse määrust ei tea! Tahate kinni minna või! Peale selle on see ministeeriumi majandi piirkond!» lärmab Tooder edasi ja vehib kätega Tuuri nina all.

Tuur sülitab kustunud paberossi vette ja hüüab nooda teise tiiva juures askeldavatele meestele:

«Poisid, ärge nõnda rabage, pära veab viltu!»

Alles selle järel tõstab ta oma sagrused kulmud, vaatab kurjustavalt Toodrile nagu mingile tülikale olevusele ja sähvab:

«Sa ära sõtku noodalina peal. Keksib nagu lest liival. Ja pole sinu asi siin õiendada — passi, et sa ise istuma ei lähe!» Tuuri hääles pole tavalist lõbusust, sest Toodrit ei kannata mees silmaotsaski.

«Ah mina istuma! Ennäe mul koeri! Päise päeva ajal teevad röövpüüki — mine ütlema, kargavad veel ninna! Vaata, kui lähen helistan postimajast kalakaitsesse!» räuskab Tooder.

«Vaat — vaat just! Mine kohe ja helista!» ütleb vana Alas rahulikult ja niisuguse tooniga, nagu oleks Toodri pool õigus. «Mina ütlesin kohe meestele, et kuhu te kipute! Aga kus nemad. Nojaa — mis ma üksi.»

Tooder ei saa kohe aru, et tegemist on narrimisega, sest vana Alase hääl on nii rahulik. Siis aga taipab, ja see ajab mehe veel rohkem marru. Eriti, et teised kalurid Alase jutu peale naeru turtsatavad.

«Ah arvate, et ei lähe või! Lähen! — Ja olete kõik sees! Sees! Pange tähele!» karjub Tooder edasi, aga ta hääles pole enam kindlust, sest mine neid artellimehi tea, ehk on teistel mingi paber, mis nende tegevust õigustab? Nähes, et ta jääb rumalasse olukorda, pöördub mees ümber ja hakkab kiiresti sidejaoskonna poole astuma, ilmse kavatsusega oma ähvardust täita. Näib aga kohe ümber mõtlevat ja seab sammud Viidrik Nubu maja poole.

«Näe, kus tuli korravalvur välja. Kere nagu härjal, jalad ei jaksa edasi viia. Aga nüüd on kiire kaebama minemisega!» õiendab Sinka Sass.

«Las lidub kaebama, saab nalja!» arvab Tuur.

Nüüd aga läheb nooda juures kiireks — pära hakkab maale jõudma.

«Jäta, Sass, vedamine ja too sump! On hea tegu vimba sees!» hüüab Tuur Sinkale, sest jõevees vahutav noodapära tõotab head saaki.

Sinka kannab luitunud kiprimütsi, millel on kummaliselt kõrge kuju ja pikk nokk. Mütsi alt ulatuvad peaaegu õlgadeni pikad valged juuksed. Täna on Sassil meeleolu hea, sest puusavalu on üle läinud ja muud Sass ei karda ega lase muust ka oma tuju rikkuda. Ta on erksa loomuga ja loeb praegugi veel ajalehte ilma prillita. Ta on sellele uhke ja narrib Alast, et see «poisikene» oma kuuekümne aastaga kannab tihti silmade ees «talveraamisid».

Vaatamata aastatele ja kogemustele ei võta ka Sinka püüki ainult tööna. Kui on loomus tubli, hakkavad vanamehe käed kalapüügihasardist värisema ja mees on nobe tegutsema.

Sass sammub vett pahistades pisut eemal seisva sumbakastini. Ta jõuab seda jõgepidi vedades parajasti teiste juurde, kui noodapära kaldale tõmmatakse. Kähku tehakse lahti pära ava ja sätendavasoomuselisi vimbu puistatakse sumpa.

«Tükki kolmteist teisi,» lausub vana Alas, kalade rabistamist mõnutundega vaadates. Mehe tumedad kortsudesse uppuvad silmad säravad nagu Sinkalgi püügi-innust.

«Ei noh, kui nõnda tuleb kogu päev, saame varsti marjakala plaani täis,» arvab Tuur.

Mehed pole märganudki, et silla juurde sõitnud autost väljunud üksik lüheldane sõitja, kes enne eemalt meeste tüli Toodriga jälgis, nüüd loomuse juurde on astunud. Alles kui kostab meeste selja taga bassihäälel öeldud «Jõudu!», pannakse teda tähele.

«Ega kedagi — jõudu läheb tarvis,» vastab Alas.

«Tarvis neh!» ütlevad teisedki kooris. Aga uut juttu ligiastuja ei teegi, nagu ei tahaks ta kalureid nende tegevuses segada.

Loomus ära «klaaritud», hakatakse noota paati lappama. Tööd teevad paar meest, teistel on pisut mahti, ja kalurid uudistavad võõrast, sest sellel paistab plaan olevat nüüd juttu teha.

Mehe nägu näib kalureile imelikult tuttavana. Ometi on kindel, et tegemist pole mõne siitkandi inimesega. Kuid ega võõraga sobi kohe vestlusse astuda, sellepärast leiab igaüks veel midagi kohmitseda, võõ-

rast väljagi tegemata. Muidu mõtleb teine äkki, et Rannavälja mehed on uudishimulikud.

«Noh — teie ei põgenenudki, kui see kurjustaja siin käis ja ähvardas teid kinni panna?» ütleb uustulnuk, kellele ei jää märkamata tekkinud vaikus, ja võtab taskust paberossikarbi.

Kuna juttu alustab võõras mees ise, siis võib ju tutvust teha. Pealegi on paberossid, mida lahkesti igale kalurile pakutakse, paremast sordist.

«Vaat kus meil kinnipanija. Sihuke tuleks ise mõneks ajaks vee ja leiva peale panna!» urahtab Alas, olles kalased käed vastu püksireisi puhtaks pühkinud ja võõralt pakutud paberossi põske pannud.

«Nojah, oleks endised ajad, küllap Tooder panekski meid kinni. Aga nüüd aitab sellest, kui häältki tõstab!» seletab brigadir Tuur.

«Niiviisi, et teie ei tee siis sugugi keelatud püüki?»

«Keelatud püüki! — Oleme Rannavälja artelli mehed!» sähvab Alas, ja võõras mõistab neist rõhuga öeldud sõnadest, et too vanamees hindab oma kaluriametit, nagu ka artelli.

«Püüame Kalakaitse Valitsusele oma normi arvel marjavimba. Sellest võetakse marja ja niiska kalakasvatusele,» seletab brigadir Tuur.

«Või hoopis kalakasvatajad, mitte röövlid!» naerab võõras ja naeratus muudab tema näo kuidagi lahkeks.

«Röövel oli vast see, kes siin käis!» hüüab nüüd üks nooremaid kalureid. «Aga väheseks jääb neid lolle, kes ennast temast enam röövida lasevad.»

«Mõni ikka veel leidub?» küsib võõras uuesti.

«Nojah, eks see vana Tooder linnainimesi oma tubadega püüa.»

«Kõvermäe Jussist imes ta ka elujõu välja, nagu ämblik!» lisab vana Alas. «Aga küllap see Juss ka nüüd tema juurest ära tuleb.»

«Nagu ma aru sain, on see siis üks neid suvetubade üürijaid?» küsib võõras edasi.

«Seesama jah,» möönab Alas. «Võib olla, et tal veel mõni vaba on, kui tuba otsite. Aga seda ma ütlen, et hingehinna ta teilt küll välja pigistab!»

«Ah nõnda — ei, ei. Tuba üürida ma küll ei taha.

Ma olen ainult mööda sõites siin. Aga seesama, — Tooder vist oli ta nimi, — mis huvi ta teie kalasaagi vastu tundis?» pärib võõras edasi.

«Huvi — hagija huvi. Ei või näha, et teistel hästi läheb. Teie muidugi ei tea siit asju?» seletab nüüd Sinka.

«Vähe tean jah.»

«No muidugi — eks see Tooder tahab oma surnud venna asemel hakata ministeeriumi abimajandi kaluriks. Tal ministeeriumis keegi oma mees,» valgustab Sinka suitsu pahvides edasi.

«Niiviisi!»

«Nojah, tema siis arvabki, et jõgi ja kogu suudmerajoon on juba tema meelevalla all. Aga võtku näpust — Kalakaitse Valitsus andis marjakalapüügi meile!»

«Ja Toodri kavatsus läheb luhta?»

«Päris kindel see pole. Näe, vend sai tal mullu ministeeriumilt loa kätte.»

«Soo — või sai loa. Huvitav! Ja tähendab, kui tema ka saab, peab kolhoos paremast rajoonist suu puhtaks pühkima!?» küsitleb võõras edasi.

Vana kalur kehitab õlgu.

«No kurat!» hüüab juttu poole kõrvaga kuulanud Tuur. «Kas siis koerale ketti polegi?»

«Mis see kett loeb — tal tutvused,» märgib üks kalureist.

See lause paneb võõra silmis midagi hädaohtlikult helkima.

«Tohhoo hullu! Näib, et teil elatakse siin otsekui klikiajal: kel tutvused, see teeb, mis tahab, kas või varastab! Ja terve hulk kangeid kalamehi vaatab pealt ega tee muud, kui ainult kirub,» tähendab nüüd võõras.

«Ega ikka pole nõnda ka! Kui ta nüüd loa saab, panen ma ise kogu selle asja ajalehte või, kurat, lähen ... lähen ... parteisse! Vaatame siis, kaua see raipelind Rannaväljal ennast laiutab,» ütleb Tuur ähvardavalt. Tema on lõpuks brigadir ja praegu Kalda Leningradis olles esimehe eest.

«Aga kas te püügiõigust jõesuudmel olete endale nõudnud?» pärib võõras edasi.

«Paberid on ministeeriumis,» sõnab Tuur.

Noot on nüüd lapatud ja kalurid lükkavad paadi vette. Võõras vaatab randmekella.

«Kes teist siin on brigadir — artelli esimeest pole vist kodus?» küsib ta asjaliku tooniga.

Mehed vaatavad hetkeks üksteisele silmi: võõras näib Rannavälja asjadega pisut kursis olevat.

«Brigadir olen mina — ja ajan praegu ka esimehe eest asju!» ütleb Tuur, uurides võõrast.

«Soo — seda parem. Minu nimi on Kirusk, parteikomiteest. Teate, mis: kui asi teil selle suudme püügirajooniga viltu läheb — teatage mulle, ükspuha kuidas. Ja kui Kallas tagasi pole, tulge ise maakonna-komiteesse. Ütelge, kes te olete, ja et tahate sekretäri juurde.»

See lause paneb kalurid pisut jahmatama. Tähendab — ongi partei maakonnakomitee sekretär ise!

«Mitte ei paistnud sedamoodi välja, et nii kange asjamees — päris hariliku inimese moodi!» õiendab veel Sasski, kui võõra auto oli juba linna poole tuisanud. «Ja näete, surus mu kätt, kui head aega jättis, ja päris kõvasti!» jätkab ta.

«Ai sa poiss — kui õite võtaks kätte ja lähekski parteisse! Sekretär ju ise ütles, et tulge!» arutab vana Alas.

«Aga mis sa mõtled — lähemegi, kui vaja!» kinnitab Tuur. «Vaatame, kas vana Tooder hakkab lampjala polkat tantsima või mitte!»

Püük jätkub.

Teisel päeval puhkebki artelli meeste hulgas torm: «Aga nüüd läheme parteisse!»

«Parteisse!?»

«Justament. — Õigus peab jalule saama! Asja taga on lausa sohk — ja meil on tunnistusi: Kõvermäe Juss teab kalade kõrvaldamisest, ta ise kandis Aadelpritsile sadade kilode kaupa lõhesid, vanamees rääkis mulle,» kinnitab Tuur.

«Siis mingu ka Juss teiega kaasa!» hõigatakse kalurite hulgast.

Olukord on lühidalt järgmine: juba hommikul tuli Tooder artelli juhatuse majja ja teatas seal brigadiridele Tuurile ja Alasele, et ministeerium olevat jõesuudme püügirajooni kinnitanud temale kui ministeeriumi abimajandi kalurile. Ta oli esmaspäeval linnas käinud, ja palun väga — paber on taskus!

«Kurat! Aitab pealtvaatamisest, kadugu nüüd nali majast! Mina enne eide kõrvale koisse ei roni, kui vana Toodri nahk on partel kuivamas!» hüüab Tuur silmade kurjalt helkides.

32

Hommikul seadis Juss end kalaranda minema. Ega see minek nii kergesti toimunudki. Selle üle mõteldes ja artelli rahva juurde minekuks valmistudes kadus mehel unetult lühikene kevadine öö. Üsna mitu korda otsustas ta asja küll sedapidi, küll teistpidi. Viskles koikul õlgede peal, ägas ja ähkis, nagu vaevaks teda kange luuvalu. See käik tundus kitsast purdest üleminemisena, mida tehes ei tohi ümber ega tagasi vaadata, peab otse minema. Oma soovide kohaselt otse minema polnud aga Juss harjunud, teadmine iseseisvatest sammudest ees mattis mehe hingamise, muutis ta lauba higiseks. Kui ta nüüd läheb — aga mis ta siis ütleb Toodrile, kui see oma sünge pilguga talle otsa vaadates küsib, kuhu Juss tööjärje juurest kadus? Siis tuli uus hirm, et kui äkki ei võetagi kolhoosi ja . . . ja Tooder ajab ka minema — mis sa siis, vanamees, peale hakkad?

Lõpuks tuli kavalus appi. Juss kinnitas enesele, et ega rannaskäik teda veel millegagi seo. Läheb ainult ja vaatab niisama, ajab meestega juttu. Teeb, nagu oleks randa luusima läinud.

Ometi ei saanud Juss minna nagu tavalisele käigule. Südamesopis oli soov olla teiste vääriline, kas või väliselt. Sellepärast, kui päike hakkas juba üle künka onni aknasilmast sisse piiluma, muutus Juss närviliseks — aeg pidi olema kindlasti üle viie. Ennast veristades kraapis ta vana noakontsuga kuidagi

habemetüüka maha ja silus pooliku kammiga pulstunud juust. Väikese kapplaua laekast tõi ta välja vana nokkmütsi. Jalga pani mullu Nubult saadud ärakantud pruunid «kamassid». Sõi kehakinnituseks külma kartulit soolaräimega, jõi sõõmu vett, ja läks.

Rannas, kalurite hulgas muutus mehe süda kergemaks. Ta ilmumine ei tekitanud imestust, nagu Juss ise salaja kartnud oli. Vabemaal käis kibe töö, seal polnud aega Jussi eriti tähele panna. Aga lahke «tere» ütles ja paar sõna sõbralikku juttu ajas tulijaga iga mees.

«Peavad otsekui omasuguseks,» arutab Juss endamisi.

Pärast tuli Tuur, ja siis selgus ka teistele Jussi kavatsus, kuigi Juss ise Tuuri juttu kõhklusega pilgus saatis.

«Noh — meheotsuse tegid!» kiitis kohe vana Sinka, kes Toodri vastu ikka veel turris oli, eriti eilsete ähvarduste pärast jõekaldal.

«Tule seia — küll me sulle tegemist leiame! Las vana Tooder ise ka natuke liigutab, kui oma vatsa tahab vormis pidada,» jätkas Sinka. Selles laadis käis teistegi jutt.

Hoopis kergem oli Jussi samm, kui ta rannast kodu poole läks, olles enne meestele lubaduse andnud Kaldaga kolhoosi astumise asjad kohe klaariks teha.

Oma osmiku nelja seina vahele jõudes hakkas aga saavutatud kindlus jällegi kõikuma.

Päeva jooksul vanamehe pessimism aina süvenes. Põhjust selleks leidus. Näiteks avastas Juss, et kodus pole ivagi söögipoolist. Lõunal käis ta ju ikka kas Toodri või Nubu pool. Vahel muidugi keetis ka kodus endale kas tassi vaarikavarte vett või kartuleid. Nüüd aga juhtus nii, et hommikul lõppesid viimased kartulid ja eile õhtul oli mees söönud viimase leiva. Raha on tal aga kõigest kaks rubla kuuskümmend kopikat. Juss arutab oma olukorda ja muutub pahuraks, siis kurvaks. Kui ta aknast näeb üle põllu oma osmiku poole vantsivat Kristiine Toodrit, hakkavad mehe jalad värisema.

Mis saab nüüd? Teadagi tuleb Toodri eit pärima, kuhu Juss on jäänud. Kui see talle siis veel oma nõelava pilguga lihavate laugude alt otsa vaatab, teab Juss, et tema unistustel kolhoosist on lõpp. Siis longib ta Kristiinega kaasa nagu vana karjapeni lõssikausi poole. Just lõssikausi poole, sest piima — kollakat, lõhnavat, magusat koorimata piima talle juba ei anta, see müüakse maha või süüakse ise.

Kui Juss praegu sellele mõtleb, nõrgub südamesse sappi. Raev valdab meest, kes on kulakule teinud tööd nagu hobune, aga kellel jopitaskus pole rohkem kui seesama kaks rubla ja kuuskümmend kopikat. Sealt aga tatsab tema onni poole Toodri naine elusa rasva- ja lihamäena. Kui palju tööd ja vaeva on pidanud nägema tema, Jusski, et see naine seal võis minna rasva nagu peremees Tooder isegi.

Nüüd otsustabki Juss. Mitte nii, et astub Kristiinele vastu ja saadab ta kus kurat. Seda oleks Jussilt liiga palju nõutud. Ta otsustab end Kristiinele hoopiski mitte silma alla anda ja astub nobedate sammudega, enne ust riivi pannes, onni pimedasse nurka.

Kristiine põrutab uksele, enne tasa, siis päris raevukalt, nii et pehkinud ukseliistud kahtlaselt nagisevad.

«Peletis, lõhub ukse!» kirub Juss, ja viha temas süveneb, raev ei paisku aga välja, vaid Juss koguni kükitab nurka maha.

Kristiine huikab ja hüüab. Siis jääb ukse taga vaikseks. «Ei tea, kas läks minema?» arutab Juss iseeneses. Aga välja ei julge ta tulla. Võib-olla läks perenaine teda jõekäärule otsima ja tuleb kohe tagasi.

Juss kükitab nurgas vaikselt kui hiir ligi kümmekond minutit. Põlved hakkavad juba valutama. Siis otsustab ta välja kobida, sest talle näib, nagu oleks ta terve igaviku nurgas konutanud. Aga kui ta on püsti tõusnud, põrutatakse uuesti uksele, ja nagu liigendnuga tõmbub Juss uuesti kõverasse.

Põrutatakse jälle. Siis pomiseb mehehääl: «Polegi vist kodus!»

Aga kohe ilmub aknale nägu, ja kätt silmade varjuks pannes uuritakse tuba. Nüüd tulebki Jussile alandav

hetk, sest äkki ütleb akna taga seisja üllatunud häälega:

«Pagan võtku — surnud või!» ja tugeva ropsuga tõmmatakse aknapool lahti.

«Juss, kuule, Juss!» hüüab Alas, sest tema ongi hüüdja.

«Ja-jah! Oota, ära lõhu. Ma tulen kohe!» hüüab Juss nurgast välja tulles.

Alase nägu on täis üllatust.

«Pergeli pärast sa sinna nurka pagesid?! Või . . . või ajas su sinna Toodri vanamoor? See paistis siitpoolt tulevat?» küsib Alas muiates.

«Ajand see reo kedagist. Näed — peenraha veeres, kukkus maha, otsisin seda!» seletab Juss pilku maas hoides ja kätt rahaga ruttu välja sirutades. Taevale tänu, et enne Toodri eide tulekut oma rahanatukest lugedes olid kopikad pihku jäänud, nüüd aitasid need kolm kahekümnelist ta rumalast seisukorrast välja.

«Mis vanaeit tahtis?» viib Alas jutu teisale.

«Mis ta ikka — eks kutsus tööle.»

«Noh — ja sina?!» pärib Alas huvitatult ja ta pilk uurib praegu kurjalt Jussi.

«Ei läinud!» vastab Juss napilt.

«Õige. Ma juba kartsin, et lubasid minna. See poleks mehetegu. Vaata, meil on täna hoopis tähtsam asi ees. Meil tuleb linna minna!»

Alas oli ütelnud: meil?

«Minul — linna! Mille pärast?»

«Just sinul, koos minu ja Tuuriga. Ja kolhoosi pärast, kolhoosi korra pärast!» rõhutab nüüd Alas asjalikult, istudes pingi aset täitvale pakk-kastile.

Juss ei saa aru. Ta arvab, et vana Alas naljatab.

«Kolhoos on meid kolme volitanud tähtsat asja ajama.»

«Mind ka?»

«Jah, sind ka. Rannas oli juttu, et tahad meie hulka tulla. Noh — arvasime siis omavahel arutades sind juba endi kilda. Läheme koos parteikomiteesse,» seletab Alas asjalikult ja tähtsalt.

«Kuskohta?» Jussi suu jääb üllatusest avali.

«Parteikomiteesse. Ja sinust oleneb palju. Pead seal ainult tõtt rääkima. Sest pea meeles — sa oled seal kolhoosi volimees, nagu mina ja Tuurgi.»

Juss istub raskelt. Ta pea käib ringi. Kolhoosi volimehena parteikomiteesse! Mees hingab sügavalt. Ta mõtteid läbib äsjane alandus, silme ees on Toodri Kristiine ablas ja õel pilk, kui see söögilauas tema suutäisi loeb, vana Toodri üleolev ja kalk nägu, kui see talle töökäske jagab, töö, mille eest ta peale kõige lihtsama toidu pole peaaegu midagi saanud. Ta tunneb oma läbielatud viletsust, leiab, et ta on närusem kui mõni sant. Aga Alas räägib, et kolhoosi volimees . . .

«Jah . . . aga mis mina saan kolhoosi heaks rääkida?» küsib mees uuesti kõhklevalt.

«Sina tead, kuidas Tooder Aadelpritsile siit altkäemaksuks kalu vedas. Sina ise ju hobusega viisid. Nüüd räägi — sest pea meeles, kui me need nurjatud avalikuks teeme, nende sobingu lagedale kisume, aetakse need kratid Rannavälja merelt minema,» kinnitab Alas.

Jussi ajus hakkab midagi koitma.

Tähendab, on siiski niisugune õiglus, mis murrab Toodrite sobingud? Vana Alas on selles ju nii kindel. Ja tema, Kõvermäe Juss, on see, kes Toodri purustab, kes ta teeb pihuks ja põrmuks. Ja miks peaks ta vaikima? Miks? Kas nende kahesaja kuuekümne kopika ja jahusousti pärast! Ei — aitab! Nüüd lõpuks Jussile aitab.

«Kui kolhoos arvas — no lähme siis!» ütleb Juss kindlalt. Ja see pole enam see Juss, kes Toodri eide eest nurka pages.

33

Kui palju muutub loodus kevadel ühe nädala jooksul! Hiljutine leppade ja kaskede hele rohelus on tumenenud, toomed on kui õiekuhilad. Alles veel nii lagedad jõekaldad on ehtinud end puude ja põõsaste

sametisse, millelt tuuleõhk kannab majade vahele õite joobnustavat lõhna.

Kust on tulnud nüüd need inimesed, kes jalutavad Vanaküla tänavail ja männiku all? Nojah — suvitajad! Õigus. Kallas pole ju viibinud Rannaväljal ainustki suve, sellepärast ei kujutle ta, kui palju muudab puhkuserahvas asula muidu nii vaikset elupilti.

Reis Leningradi läks korda, ja mees, kes bussilt kodu poole astub, on enesega rahul. Uued paadid on raudteejaamas platvormil. Homme tuleb need ära tuua. Aga Leningradis oli asjaajamine mõnevõrra lihtsam, kui oma vabariigis püünistematerjali hankimine. Küllap seal ollakse kõigis neis küsimustes juba vilunumad.

Ohoo — Toodri maja ei tunne äragi! — Nii rohelusse peidab see praegu ennast.

«Vaadake — meie esimees on tagasi!» tervitab aeda astunud Kallast emand Kauri. Siis välgub ta silmis kelmikust, kui ta jätkab:

«Seltsimees Kallas — te ei või aimatagi, mis vahepeal selle nädala jooksul kõik Rannaväljal on juhtunud! Ja ka teile on mul üllatus, üsna suur üllatus!»

Kallas ebaleb. Halva eelaimduse toob mehele Kauri emanda salalikkus. Vaevalt küll selle eide poolt mõnda meeldivat üllatust oodata võib.

Ja kui emand erilise hellusega ta käest kinni võtab ja tuppa talutab, süveneb mehes aina see kuri eelaimdus.

«Te ei oska arvatagi, kes teid juba mitu päeva ootab! No sulgege silmad! Sulgege aga silmad. Nüüd avage!»

Kallas lükatakse tema tuppa, ise diskreetselt kiiresti eemaldudes.

Koltunud kattega kušetil, jalg üle põlve, istub naeratades Evi.

«Üllatus, armas mehekene, mis?»

Evi hääles on irooniat. Vaatame, kuidas see mees omaga nüüd toime tuleb. Praegu igatahes on tema veel ta naine, ja miks ei võiks ta meest oodata!

Kallast vallanud optimism ja hea tuju Rannaväljale

tagasi saabudes on kui käega pühitud. Ta asetab pungil portfelli seina äärde, surub käed kuuetaskusse, mütsi jätab pähe.

«Nii. Oled ammu siin?»

«Neljandat päeva, mehekene!»

«Miks see «mehekene», — valmistab sulle heameelt või?» Kalda toon on kalk.

«Aga eks ole see ju mu ainukene troost — tohtida sind veel mõni päev nii nimetada. Sest siis võib minust saada meeltheitev lahutatud naine. Sa olid ju nii kärme kohtusse andma.»

«Mulle näib, et see sind nii väga ei kurvastagi. Miks sa tulid?»

«Imelik küsimus — loomulikult igatsesin sind.»

«Evi, kas sa mõistlikult rääkida ei taha?»

«Aga muidugi — kui ise suurtest tunnetest midagi ei mõisteta... Siis muidugi on sõna «igatsema» mittemõistlik. Oh — Arnold, Arnold — kas sa mäletad!»

Kui naine seda ütleb, saab Kallas eriti tugevasti aru, kuivõrd teeseldud on kogu naise kõne. Ja imelik — tookord, kolm aastat tagasi, ta seda teesklust ei märganud. Oli kui pime.

«Evi — milleks see rumal mäng. Meie vahel peaks kõik selge olema. Läheme lahku — ja kõik!»

Kas ei välgatanud nüüd naise silmis õelust.

«Aga — kui me ei lähe? Mis siis?»

«Ei lähe? — Rumal oletus.»

«Ei tea, kas on rumal. Mis sa siis teed, kui ma sulle lahutust ei anna, mehekene?»

Eriti see «mehekene» pahandab meest. Naine ju lausa mängib temaga.

«See selgub kohtus. Aga nüüd — ma puhkaksin!»

«Viskad naisukese toast välja, mis? Aga praegu olen ma ju veel sinu naine. Ma muide ei kavatsenudki niipea Puistusmaale tagasi minna. Lõpuks on siin ju ruumi...»

Kallas mõistab, kuhu naine viitab. Ta viitab tollele viimasele ööle Puistusmaal. Ja tal on jällegi põhjust ennast sellesama öö pärast manada.

«Tähendab — sa kavatsed siia jääda?»

«Aga kuhu ma siis sinu arvates peaksin minema?» vastab naine küsimusega.

Ta ei naljata. Evi tõesti ei mõtlegi Puistusmaale tagasi minna. Oo — tal on hoopis suuremad plaanid! Sellepärast on ta isegi oma esialgse kavatsuse, lahutus nurja ajada, kõrvale jätnud. Lõppeks — kolhoosiesimehe naine küll, kuid nagu tädi rääkis, olevat lood selle kolhoosiga üldiselt viletsad. Ja ainult Arnold? — Nojah, ta on küll päris meeldiv mees, kuid... Kui uhke korter on näiteks Aadelpritsil! — Kabinet mustast tammest, ja magamistuba! Huvitav mees, nii saatanlikult huvitav. Räägib tundeliselt, aga samas on ta sinust kuidagi täiesti üle, samas nagu haarab ta sind raudse loogika ja mõistusega, mängib sinuga ja... teeb sinuga, mis tahab.

Jah, olla selle mehe naine — see oleks juba eesmärk. Ning — mis tähtsaim — linnas!

Selle mõtteviivu vältel, mil Evi oma viimaste päevade elamustes rändab, askeldab vaikiv Arnold midagi kirjutuslaua sahtlites. Alles kui mees haarab voodi alt oma kulunud kohvri ja hakkab sinna kapist riideesemeid laduma, tuleb naise näkku küsiv üllatus.

«Sa — kavatsed ära minna?»

«Aga muidugi!»

«Kuhu?»

«Küllap leian!»

Naine kehitab õlgu. Õieti on see vist paremgi, sest täna tuleb Aadelprits oma uut suvetuba Toodrite kinnisel rõdul sisse seadma. Ja eile linnas rääkis ta temale veel kord lahutusest. See näis Aadelpritsi rõõmustavat. Ta isegi lubas korraldada, et asi kohtus libedamini läheks, tal olevat advokaatide hulgas häid tuttavaid.

«Head ööd!»

Kallas on jälle tänaval, käes suur kulunud kohver, nagu ta tuli mõned nädalad tagasi. On juba videvik, kui ta Toodri väravast välja astub ja Vanaküla majadele selja pöörab. Ja kuigi tal pole praegu kuskile minna, ta ei teagi, kustkohalt öömaja otsida, — sest

oma majas jäi enne ärasõitu veel ahju ja pliidi ehitamine pooleli, — on mehel ometi hea, kerge tunne. Teiselt poolt maanteed nagu tuleks talle vastu puhtamat õhku.

Ta koputab vana Alase väikese majakese uksele. Taat tuleb ise avama.

«Ohoo — esimees!»

«Kas sa . . . mulle tänaseks öömaja annad?»

Alase pilk on ainult viivuks üllatunud. Ta ei küsi midagi. Ta mõistab, kustpoolt tuul puhub. Ju ta ühtteist kuuleb ja tähele paneb. Ja esimehest saab ta aru. Koguni naeratus tuleb vanamehe vagulisse ja kurrulisse näkku.

«Sinu jaoks leian alati platsi! — Ema, meile tuli külaline!» hüüab ta esimehele vastates kohe tahapoole, kus askeldab lumivalgete juustega, aga muidu kõbus eidekene.

Selles väikeses majas tunneb Kallas nii mitme aasta järel, et tal on hea . . .

34

Järgmisel päeval aga läheb esimehel kiireks. Terve päev kaob askeldustes, et toimetada suured paadid Rannaväljale. See polegi nii lihtne — võtta raudteeplatvormidelt paadid maha ja asetada need diiselauto järelvankrile. Üsna pikkamööda transporditakse paadid Kalaküla randa. Nüüd seisavad nad võrgukuuride juures ja ootavad vettelaskmist, avarad, vastselt männitõrvaga üle võõbatud, pära all tugevad kaheharulised vindid, sees tublid diiselmootorid. Niisugustega võib juba merd sõita, need iga tormi ei karda. Paadid on Leningradi paaditehasest. Peale mootorikajuti on nad varustatud ka väikese vöörikajutiga, olles eriti kohandatud kaugepüügiks.

Uusi sõidukeid käib takseerimas peaaegu kogu Rannavälja asula. On neid, kes uusi laevu kiidavad, on aga ka neid, kes arvavad, et küllap need kallid laevad saavad Rannavälja artellile kirstunaelaks.

Kallas on nendel päevadel rahulolematu ja kärsitu.

See ei jää teistele märkamatuks. Tuur ja Raigo arvavad esimehe kärsituse põhjuseks viimasel ajal jälle vähenenud kilusaagi, vana Alas aga teab, et esimeest teeb kärsituks aeg, mis edasi läheb, ilma et suurpüügi asjadega korda jõuaks. Teiseks — tuleks kiirustada esimehe uue eluaseme kordaseadmisega. Alas avaldab oma mõtteid teistelegi, ja nii lepitakse kokku, et järgmisel pühapäeval korraldatakse midagi talgu-taolist esimehe maja lõplikuks korrastamiseks, vaatamata sellele, et Kallas on kalurite abi vastu tõrges.

Ainult Vihvelin piidleb esimeest vargsi. Tal on esimehe kohta oma mõtted, aga ta hoiab need enesele. Endamisi aga mõtleb ta Kaldast palju. Ta püüab suhtuda esimehesse hästi, kuid ei saa. Kaldal on kummaline karakter, temas on palju sümpaatseid jooni, kuid nähtavasti polegi täiuslikku inimest, igal on oma nõrgad küljed. Ja Kalda oletatav nõrkus, nõrkus naiste vastu, häirib Vihvelini kõige enam. See häirib teda eriti sellepärast, et midagi sarnast Kalda rahutusega on ta märganud viimasel ajal ka Laines. Ta otsib mõttes neile omavahelist seost. Süüdi saab siin olla ainult Kallas. Ja kui ta mõtleb, et viimane on oma alatute eesmärkide objektiks valinud Laine, tuleb Vihvelini mõtteisse otse metsik raev. Kaldale ta oma mõtetest märku ei anna. Ometi tunneb esimees seda vaistuliselt, Vihvelini lähedal muutub Kallas eriti närviliseks ja sõnakehvaks, on kuidagi häiritud ja nagu rünnaku ootel valvel. Vihvelin märkab seda. Ja kui midagi kardetakse, peab selleks põhjust olema, arutab Vihvelin. Ta muutub selle arvamuse tõttu Kalda kohta ka Laine suhtes umbusaldavaks. Alati valvab ta raske, viimasel ajal uuriv vaade õde.

Nagu tavaliselt, tuleb Kallas ka täna õhtul pärast kalurite merelt tagasitulekut oma maja juurde, et siin üht-teist nokitseda. See võtab juba elumaja ilme, aknaraamid on ees ja klaasitud, korsten on parandatud, lõpetamisel on pliidi ja vannitoa korrastamine.

Ka täna õhtul on esimehel abiks vana Alas. Lõpetanud pliidiraua kohaleasetamise, segavad mehed ahju jaoks pisut uut savi.

Kallas märkab, et vana kalurit närib mingi mure. Vanamees on täna jutuvaene, pahvib aga oma piibunosu. Lõpuks tuleb taat oma murega lagedale.

«Sa siis pole selle suudme püügikoha asjus linnast miskit teadust saanud?» küsib taat.

«Ei, ei ole!» Kaldale meenub, et koju jõudes ruttas vana Alas teatama, kuidas tema, Tuur ja Juss olid jõesuudme püügirajooni asja «parteis ära korraldanud». Nüüd on maakonnakomitees käimisest nädalapäevad möödas, aga asjast pole ei kihku ega kahku.

«Sekretär Kirusk ju lubas...» ütleb Alas rohkem nagu enesele, ja tema hääles märkab Kallas väikest pettumuse varjundit.

«Kui lubas — ole kindel, et asi ka korraldatakse. Aga ega neil seal ei ole ainult meie kalapüügirajooni küsimus arutada,» arvab Kallas.

«Kus nüüd seda, kus nüüd seda... Aga näed, Toodri Aleksander askeldas täna juba suudmel vimmavõrkudega nagu peremees. Nubu teadis kõnelda isegi mingisugusest paberist, mille Aleksander Aadelpritsilt saanud. Nüüd räägib Nubu artellist äraminemisest, et Toodrile osanikuks hakata. Olevat isegi avalduse teinud.»

«Jah — õhtul tõi ta minu kätte avalduse artellist lahkumiseks,» ütleb Kallas.

«Näed sa — tähendab, on tõsi taga. Ja kui juba Nubu ennast sinna sokutab, peavad Toodril trumbid käes olema. Nubu juba kusagile oraste peale ei lähe!» arvab Alas.

See jutt paneb Kaldagi mõtlema. Aga ei — nii hull see asi siiski olla ei või. Kallas kavatseb homme Kiruskile helistada. Ehk jäi kiirel askelduste ajal Rannavälja meeste palve kuidagi unarusse.

Meeste keskustelu katkeb, sest maja esikus kobistab keegi. Tuleb Vihvelin ja vastab Kalda üllatunud ning küsivale pilgule ainult napilt: «Tere õhtust!»

«Tere, tere!» kostab Alas esimesena. Teda ei näi Vihvelini tulek üllatavat.

«Alas rääkis, sul olevat siin pumba juures midagi korda teha. Näita lagedale!» ütleb motorist nüüd asjalikult.

Alas on kohe näitamas ja Kallas ei oska enam musta ega valget kosta.

Vihvelin kraamib tööriistad välja, läheb keldrisse ning hakkab nohisedes elamu veevärgiseadmete kallal askeldama. Ei möödu tundigi, kui ta keldrist üles tuleb, käed puhtaks pühib ja lausub:

«Võiks proovida!»

Kallas haarab pumba käepideme — ja näe — paari löögi järel hakkab vesi vulksudes paaki voolama.

Nüüd istub Vihvelin telliskividel köögi nurgas ja jälgib suitsetades, kuidas Alas ja Kallas lõpetavad ahju ladumise ning asuvad kööki savist puhastama. Ka pliit on korda seatud ja pottsepatööd enam pole.

«Nii et valmis. Ega nüüd muud, kui tuli alla! Teeme kohe proovi ära,» arvab Kallas ja toob teisest toast höövlilaaste ning puuklotse. Tuli pahvatab kuivas laastus põlema, lämbub aga siis: niiskel pliidil pole veel tõmbust. Esimees kükitab pliidi ette ja puhub tule uuesti lõkkele. Nüüd näib leek saavat juba ka sõõmu tuult ja pahiseb lõõridesse, pliidialune lööb tuld täis.

«Veab! Kuule, kuidas tuhiseb korstnas!» rõõmustab Kallas, aga ta rõõm on pisut teeseldud. Vihvelini vaikimine häirib meest.

«Kus ta . . . pääseb. Oota! Ma toon oma aida äärest sületäie kuivi leppi. Lehtpuutuli kuivatab hästi savi!» ütleb Alase taat. Pliit aurab, sest savi on veel kuivamata.

«Too pealegi, ma pumpan seniks paagi vett täis.» vastab Kallas.

Köögis on mõni minut kuulda ainult pumba vulksumist.

Hämardub, sest tuld pole süüdatud, seinal vehklevad pliidi ukse vahelt paistva leegi varjud. Kallas vaatab koldesse, kuhu kukub väikesi hõõguvaid söetükke. Paistab, nagu oleks ta mõte kuskil eemal, ja nagu oleks ta hoopis unustanud vaikiva külalise, kes kööginurgas istudes esimeest piidleb. Sellepärast võpatabki Kallas pisut, kui Vihvelin, nagu kartes, et keegi ta juttu võib kuulda, summutatud häälega vestlust algab:

«Nõnda et kodu on valmis . . .»

«Jah — ega siin palju enam midagi. Ainult toad on veel tühjad.»

«Toad tühjad, jah. Eks... tood nüüd naise siia?» küsitakse ootamatult.

«Naise? — Missuguse naise?» üllatub Kallas.

«Oma naise.»

See lause paiskub otsekui süüdistus esimehele näkku.

Kalda tuju on rikutud. Mis selle hiiglase mühkliku lauba taga küll liigub, et ta just praegu niisuguse kõneaine valis? arutleb Kallas endamisi. Nüüd aga hakkab esimehes käärima trots. See on lõppeks tema elu, ja niipalju kui see tema ja Evi vahekorda puutub, pole Vihvelinil õigust kohtumõistmiseks.

«Mul... pole naist,» ütleb ta külma tooniga.

«Eided võrgukuuri juures kõnelesid, et see, kes Kauri juures elab, on sinu oma. Kuulsin juhuslikult,» lisab motorist nagu vabanduseks...

Kallas on pisut kimbus, see kõneteema on talle äärmiselt vastumeelt. Kuid ta tunneb, et ei saa Vihvelinile selle küsimuse pärast ka pahane olla, otsekui olekski teisel õigus nii küsida.

Vihvelin on üldse kummaline. Ta ei sõbrutse kellegagi. Töötab vaikides ja töötab mitme mehe eest. Raigo käest kuulis Kallas, et Vihvelin tuli Rannaväljale mõni nädal enne tema enese tulekut. Mehel oli kaasas vähe asju, naine ja viieaastane laps. Sügavamale Kallas Vihvelini ellu polnud saanud tungida. Nüüd aga tungis teine tema ellu, esitas temale hoopis piinlikuma küsimuse: kuidas on tema naisega... Ja seejuures ei saa Kallas küsimust tõrjuda ega seda teisele ka pahaks panna.

«Minu naisega on sedaviisi, et... läksime lahku.»

«Jätsid maha — ei kõlvanud!»

«Jätsin maha, ei kõlvanud,» kordab Kallas teise sõnu karmi häälega.

«Nojah — igaühe oma asi. Ma nüüd lähen,» ütleb Vihvelin selle peale ja asub minekule, ilma et oleks head õhtut soovinud.

Kallas jääb üksinda, ta mõtted on segi paisatud. Siis tuleb vana Alas puudega. Tuli tehakse ka ahju ja tuba on varsti hubane.

Selle öö magab Kallas veel vana Alase pool. Aga homme tahab ta juba oma majja asuda.

Homme — jah, homme hommikul peab ta linna sõitma, sest tal on protsess, lahutusprotsess oma naise Evi Kalda, sündinud Truupere vastu.

35

Esimene öö omas kodus! See möödub rahutult, peaaegu unetult. On niipalju mõtelda. Kummaline, et Evi siiski lahutuse vastu ei vaielnud, see kergendas protsessi kulgu. Nüüd jääb veel saada ülemkohtult kinnitus, ja . . . ta on vaba.

Vaba . . . vaba! Edasi, mis saab edasi? Ja siis haaravad mehe unistused, mis kaotavad reaalse pinna, kuni muutuvad väsimusest ähmaseks.

Hommik aga on päikesepaisteline ja kirgas. Varakult on Kallas rannal. Seal, uute paatide juures, on ka teisi kalureid. Motorist Vihvelin askeldab ühe uue laeva mootorikajutis, tuleb sealt siis lagedale.

«Masinad on ausad, aga ma mõtlen, et silindrid peaks enne lahti kiskuma, kui paadid vette laseme. Ei tee paha need üle kontrollida, sest tehase monteerimisega on vahel sedasi, et kõik ei klapi,» arvab Vihvelin. Ta kõneleb asjalikult, midagi mehe ilmes ega jutu toonis ei reeda Kaldale eileõhtust tõsist kõnelust.

«Kui nõnda, tuleks järele vaadata jah! Aga kas sa üksi hakkama saad?» küsib Kallas.

«Eks pea saama, kui abi pole,» kostab motorist.

«Aga Kõvermäe Juss rääkis kord, et olnud paadimotoristiks. Otsime mehele juba ammu ametit. Ehk võiks Jussi tööle panna?» arvab äkki Tuur.

«Juss!» üllatub Vihvelin.

«Aga muidugi!» on Kallas asjaga päri. «Keegi läheb vahest Jussile järele!»

«Mina võin minna,» lubab Alas.

Keskhommikul saabub linnast auto suurte võrgupallidega. See pargitud ja tugev võrgulina ongi osa kakuamimaterjalist. Järgmisel päeval oodatakse ka köisi ja tammetünne. Ankrud on samuti linnast ära tellitud.

Aega pole viita, sest kakuamide paelutamine ja korrastamine on suur töö. Mujal püük juba käib.

Pealelõunal aga, keset uuele püügiretkele valmistumise askeldusi jõuab esimeheni teade, mis teda otsekui salvab: Andres Toots on tabatud linnas kaladega spekuleerimiselt.

«Müüs kilusid. Kaasas oli kaks kastitäit,» seletab brigadir Tuur, kes esimehele halba uudist on tulnud teatama. Mehe näol pole tavalisest lõbususest jälgegi.

Käed rusikasse surutud, seisab Kallas akna juures. Ta silme ees on väheldane, napi jutuga kalur. Talle meenub jälle öö, mil surm kiusas lahemerel ajujäässe jäänud kalureid. Tollal sündis tema ja Tootsi vahel midagi sõnadeta sõpruskokkuleppe taolist. Kogenud kalur suhtus temasse tookord nii hästi, julges «hullu» esimehega hädaohtlikule retkele tulla. Kallas mäletab, kuidas ta ulatas oma kuiva sokipaari, ilma suurte sõnadeta.

«Toots! Kas tõesti Toots!» ütleb esimees raskelt. Tuur noogutab jaatavalt. Kallas mornitseb hetke vaikselt.

«Need ... kilud, olid need eilsest püügist?» pärib lõpuks.

«Sedasi vist jah, kust mujalt,» vastab Tuur.

«Ja eile Toots punkti kala ei andnud?»

«Ei andnud Toots, Nubu ega Tursa.»

«Kuidas Tursa, tema on ju Raigo brigaadis?» üllatub esimees.

«Seda küll, aga Tursa käis Nubuga kaasas, nende kolmas mees, Ruven, väänas eile hommikul jala.»

«Nii. Tähendab Nubu ... ja ka Tursa! Et Nubu — seda võis arvata. Aga et Toots! Ja ... ka Tursast ma pidasin siiski lugu, pidasin teda ausaks kaluriks. Jaah ...» Halb — tähendab, vargaid on koguni kolm. Tegemist tuleb muidugi ka miilitsaorganitega. Kallas hammustab meelepahast huulde. Ja kui kogu see asi ulatub Kiruski kõrva ...

«Kuidas teiste süüga on, seda muidugi ei tea. Aga selge on see, et üks paatkonnast muidu kala kõrvale viia ei saa, kui teised pole temaga nõus,» arvab Tuur mornilt.

Nüüd on siis niikaugel, nüüd on ta esimese fakti juures, millest rääkis motorist Vihvelin, ja millist tema tollal ei pidanud võimalikuks, arvates et motorist liialdab. Ja selle mitteuskumise pärast käis ta kui pime kana ringi. Vargus aga lokkas! Ja mitte et ühe, vaid kahe brigaadi inimestest kokkuklopsitud paatkond varastas, see näitab, et vargus pole siin midagi juhuslikku, pole sugugi ühe rikutud brigaadi harrastus, vaid on paljude hulgas iseenesestmõistetav. Kui vastikuna tundub praegu esimehele Nubu rebaselõust. Nördimusega meenutab ta, kuidas Nubu oma näiliselt õige ja aruka sõnavõtuga esimesel koosolekul oli osanud tema poolehoiu võita. Edasi meenub Kaldale kohtumine Tursaga. — Tõsi, mehel oli küll kolhoosi edusse vähe usku, ta oli läbinisti üksiktaluniku mõtlemisviisiga. Kuid varastada . . . Ja Toots! — Sina, Toots! See on talle suurim löök. Sellest ööst alates rääkisid nad «sina». Kallas oli tihti imetlenud Tootsi nobedaid põngerjaid, kes isa kaasas rannal askeldasid. Kaksikud, päikesest pruunid poisid olid kui värtnad, juba siin, juba seal. Kaldale sellised paljasjalgsed ja parajasti kräämused müravad väikesed klutid meeldisid. Kui palju oli vana Tootsi näiliselt karmi käitumise taga isa varjatud hoolitsust, kas või siis, kui ta poisse sakutades neid paadist välja kihutas — lähevad veel kraedpidi jõkke.

Toots oma suure kiilaspeaga ja alati asjaliku, pisut aeglase olemisega meeldis Kaldale tõsiselt. Toots ei nurisenud kunagi, tema sõnad olid tavaliselt: «Ju . . . me toime tuleme!»

Ja nüüd äkki — varas.

Kaldal hakkab sees otsekui midagi käärima. Alguses on see solvumine teadmisest, et teda on petetud, tema oma heatahtlikkuses on neile vaid narriks olnud, tema sõnu kolhoosi tulevikust on muidu enda ette pihku naerdes võetud, et las esimees lobiseb pealegi.

Aga esimehe karakter on teistsugune kui näiteks motorist Vihvelinil. Viha ei kääri temas kohe leegiks, tähelepanelikult vaadeldes märkab raevu ainult esimehe tõmblevatest suumusklitest. Silmad aga muutuvad mehel hoopis imelikult külmadeks, näiliselt üks-

kõikseteks, hääl ei tõuse, vaid koguni madaldub, kui ta nõutult seisva Tuuri poole pöördub:

«Hästi, kui nii, siis nii, kui sõda, siis olgu sõda! Täna teeme artelli üldkoosoleku, õhtul kell üheksa, muidu ei jõua inimesed kokku. Päevakorda võtame Viidrik Nubu, Mihkel Tursa ja Andres Tootsi artellist väljaheitmise. Aita hoolitseda, et rahva kokku saame.» Esimehe näojooned on teravnenud, ta hallides silmades kõneleb otsustavus, isegi õelust on mehe vaates.

«Tahad välja heita?» kohkub Tuur, uurides esimehe nägu. Selles pole järeleandmist.

«Mina panen ette — koosolek otsustab,» vastab esimees napilt.

Üksi jäänud, rahuneb Kallas ja talle meenub Kiruski õpetus inimestega käitumisest. Kas on see õige, mida ta kavatseb? Kuidas toimiks sel juhul Kirusk? — Kas ta äkki ei ütle jälle nagu seekord, kui ta teda esmakordselt külastas: kas ei ole süüdi m e i e i s e?!

36

Mitte eriti avarast ruumist, kus asuvad esimehe ja raamatupidaja töölaud, ongi saanud koosolekusaal. Ruum on inimesi tulvil, isegi avatud vaheustest paistab nägusid. Mitmed kalurid on ka koduseid kaasa toonud. Kaldale paistab, et artelli kolmekümne ühest kalurist ei puudu vist keegi. Paremal hoiduvad tahapoole nurka Neemeranna mehed eesotsas Lepiku Reinuga, kes on Neemeranna brigadir. See pikk ja kerekas valgetverd kalur pole jutumees ega ka teistmoodi teistest hakkajam, aga kuna ta Neemeranna meeste hulgast kõige kauem merel käib, ongi ta brigadiriks. Nende ees pingil istuvad siitranna Lepikud: vanamees, poeg ja eit, viimasel silmad põlemas uudishimust ja ärevusest.

Juhatuse laua taga on Raigo, Tuur ja Kallas. Siin peaks olema ka Lepiku Rein, kuid see ei tahtnud ette välja tulla. Toots istub tagumises reas. Äsja oli mehe juures Anni, kes talle midagi käredalt seletas. Nüüd tõttas Anni uksest välja, sest sealt oli kuulda

kära, ja küllap need kaksikud põrgulised vist eestoas vallatust teevad.

Nubu on Tursa ligi pugenud ja püüab teda sosinal milleski tungivalt veenda. Sinka Sass aga ei sosista, ta räägib päris kõvasti, sest koosoleku alguse märki pole ju keegi veel andnud, mispärast peaks sosistama. Sass räägib paarile-kolmele nooremale, kuidas ta suure sõja ajal sakslastele uppunud sea oli maha sahkerdanud. Nooremad ju teda kuulavad ja luksuvad naerugi, kuulab ka Sassi kõrval istuv Kõvermäe Juss. Aga teised Sassi juttu täna ei kuula. Neil on mitmeidki mõtteid mõtelda. Ei see tänane koosolek pole sugugi niisama käraiegemine. Juhatuse toa seinal oli koosoleku kohta öeldud koguni nii, et arutatakse kolme kolhoosniku väljaheitmist artellist. Väljaheitmine! — Ei ole siin naljatamisega tegu. See on justkui kohus koguni. Süüpingis aga on Nubu, Tursa ja Toots.

Olgu Nubuga kuidas on, aga Tursa, ja veel Toots!

Raigo pea toetub raskelt rusikale. Temal on seal juhatuse laua ääres nii saatana paha istuda! Justkui oleks ise kohtu ees. Ja — kas polegi? Kas pole nad kõik sedamoodi ise kohtu ees, et peavad täna ka eneste üle kohut pidama. Tema, Raigo teab seda, et see on tõesti nii. Kes neist pole kalu varastanud ja müünud? Võibolla ainult vana Alas. — Jah, tema kindlasti mitte. Aga teised — kõik.

Raigo neelatab ja punastab. Sest — temagi on seda teinud. Mullu andis veerandiku oma jaoks pandud soolasilke maamehele otrade eest. Eks seegi veerandik oli ühissaagist võetud. Ja see polnud ainus kord.

Nüüd aga peab tema istuma siin juhatuse laua taga nagu kohtus ja mõistma süüdi neid, Tootsi ja Tursat. Oi, kui sant on Raigo enesetunne.

Pole ju hoolitud eriti neist eeskirjadest, sellepärast sai seni kaladega võrdlemisi oma tahtmist mööda talitatud. See oli üldine komme. Nüüd aga raiub uus esimees, et nõnda enam edasi ei saa. Ja, pergel võtku, tal on vist õigus, sest mehed lähevad liiale. Mõni päev punkti üldse kala ei jõua — aga paadid merel käivad. Jaa!

Koosolek algab.

Esimesena seletab asja Viidrik Nubu kui paatkonna juht. Vastandina Tursale ja Tootsile ei näigi mees ebalevat. Ta räägib rahulikult, kahetseval toonil. Ta räägib sõnarohkelt, et tegu on ilmselt arusaamatusega, sest varguse peale pole keegi, jumal hoidku, üldse mõtelnud. Inimesed võtsid harjumuse kohaselt, arvates, et mis nende püütud, peaks neile ka kuuluma.

«Tohhoo imet — või sina ei teagi, et iga kaluri saak on kolhoosi ühine saak, ja kaladega spekuleerimine on kuritegu!» hüüab Sinka Nubu jutu vahele. Ega temagi käed kala kõrvaldamise suhtes päris puhtad pole. Sinka vaatab asjale aga sedamoodi, et kõik võib teha, aga vahele ei tohi jääda. Ja kui juba jääd — siis ära enam vett sega.

Vahelehüüe pidurdab hetkeks Nubu jutuvulina. Kuid ei, kimbatusse juba Nubu ei satu. Tähendab, selle võttega edasi ei saa! — Sa igavene vanamehenäss! Peab ta ka alati lõugama. Nubu võtab nüüd hoopis solvunud tooni, nagu oleks teda ülekohtuselt süüdistatud, kõrgendab häält, vehib edasi kõneldes kätega:

«Miks mina ei tea — mina muidugi tean! Ma rääkisin ainult Tootsi pärast! Aga mis te minust torgite. Kaladega hangeldas Toots — mitte mina ega Tursa! Mis õigusega meid sellesse loosse üldse kistakse? Ega Toots ole laps, et ta ei tea, mida teha tohib, mida mitte. Mina talle kalu andnud pole, mina ei tea neist midagi, mina . . .»

«Just . . . sina need kilud mulle andsid!» hüüab Toots koha pealt Nubu jutu vahele. Ta tõuseb, käed konksus, nagu tahaks kõnelejale kallale minna või midagi veelgi raevukalt öelda, aga Nubu ootamatu toonimuutus on talt otsekui sõnad röövinud. Ta lööb lõppeks lootusetult käega ja istub tagasi.

«Mina olevat andnud, tore vale! Äkki koguni mina müütasin neid ka! Eks küsige Tursa käest — kas mina, kas meie teame sellest midagi. Küsige Tursa käest — ega ei tea, Tursa?» kilab nüüd Nubu, nägu õiglases raevus.

Tursa on näost punane. Ta süsimustad juuksekahlud ripuvad otsaesisele ja närviliselt liigub ta nimetis-

sõrm vurrusid siludes. Kaldale näib, et mees mõttes endaga võitleb.

Kostab iroonilisi märkusi nooremate kalurite poolt, ja nagu Kallas märkab, peamiselt Tootsi pihta. Aga vanemad kalurid vaikivad, nende pilgud on mõtetest rasked. Kallas mõistab, mis need mehed tunnevad. Ta mõistab ka, kelle üle siin kohut mõistetakse — mitte ainult Tootsi, Nubu ja Tursa üle.

«Tasa, Tursa tahab kõnelda!» hüüab Kallas. Ruumi asub vaikus.

Tursa tõuseb, mudib käes halli sonimütsi ja tammub jalalt jalale. Lõpuks pahvatab ta:

«Nubu, raisk, valetab!»

«Kuidas, Tursa — kas sa . . . tahad kinni minna või?» hüüab näost kahvatu Nubu räuskavalt vahele. Kuigi ta on artellist lahkumiseks avalduse andnud, sest uus koht Toodriga mestis on kindel, kardab Nubu, et skandaaliga minek võib talle halba teha, kui kuuldus sellest ministeeriumini ulatub. Eks leidu ikka mõni «sõber», kes parajal kohal torkaks, et näete, ministeeriumi abimajandi kalur, aga artellis spekuleeris. Niisugusest ütlemisest tahab Nubu pääseda, kas või valevandumise hinnaga.

«Kinni, siis kinni! Aga räägin õigust,» raiub Tursa näost lõkendavana. «Eile hommikul võtsime Karisaare tagant välja kaks jada kiluvõrke. Üks jada oli täitsa tühi. Teise jada esimesed võrgud ka. Aga kahes viimases kariäärses võrgus oli kala. Tont teab, kust see kiluparv sinna ujus. Kui kalad paati saime, tegigi Nubu ettepaneku, et rabame võrgu ära ja peidame kalad kastidega karile, et pärast ära tuua. Ütles, et temal tarvis sugulasele linnas nimepäevaks värsket kala viia ja ei maksvat seda natukest punkti viima minnagi. Nojaa — nii saigi tehtud. Pärast tõi Nubu kilud mutipaadiga rannakarilt ära. Kuidas nad müügile läksid, seda mina ei tea.»

Tursa ilme on otsustav, ta pilk on suunatud maha. On selge, et mees räägib õigust.

«Nubu tõi mulle lõuna ajal kaks kastitäit kalu, ütles, et jäi üle ja võiks rahaks teha. Saatis mind, sest tal omal polnud aega. Nojaa. Ma siis mõtlesin, et ega see

justkui vargus ei ole... et oma püütud, ja viisin tuttavate poole agulisse,» seletab nüüd Toots sõnu otsides omakorda.

Kallas kahvatab. Nii valjusti rääkimas pole keegi uut esimeest veel kuulnud, nagu nüüd järgneb. Aga ta sõnad pole räuskavad, nad on ainult väga teravad. Praegu on kõik kaalul! Kui ta kaotab, siis ei tule kogu artelliasjast midagi, kõik valgub laiali ja jätkub nagu Raigo esimeheks olles.

«Soo, või pole vargus! Võtate ühispüünistega püütud kala ja müüte spekulatiivse hinnaga maha! Aga kui paljud nii toimiksid, takistaks see ka artelli plaani täitmast. Jätate kaaslased selletõttu ilma preemiata, kisute nende töötasu alla! Teiseks — spekuleerite. See on kriminaalkuritegu. Või enda püütud kala! Sina, Toots ostsid möödunud nädalal uue raadioaparaadi, maksid vist seitsesada rubla. Aparaadi saamiseks pidid kaua järjekorras ootama. Kuidas seda nimetada, kui sa selle oleksid saanud kohe, ilma järjekorrata, aga oleksid ostnud altkäe, tuhande rubla eest, näiteks mõnelt raadiotehase tööliselt, kes selle samuti kui oma töö on kõrvale löönud? See oleks samasugune kuritegu kogu meie elukorra vastu, nagu ühispüünistega püütud kalade mahamüümine!»

Kallas peatub, jälgides oma sõnade mõju vaikivas kaluritesummas. Siis jätkab:

«Ma usun, et asi on edasise selgitamisetagi selge — mehed hangeldasid maha mitte oma, vaid meile kõigile kuuluvad kalad! Millised on ettepanekud?»

Nubu tahab kõnelda. Nubul on sõna. Tema olemuses on äkki jälle muudatus toimunud. Ta on alandlikkus ise, köhatab, otsib sõnu. Ta väikesed silmad vilksatavad mehelt mehele madalas ruumis. Siin on koos mitmesuguseid karaktereid, mitmesuguseid inimesi. Mõnel neist polnud kodanliku korra ajal elu just kõige viletsam, mõnel oli. Kõik nad on pisut isekad, omamoodi kangekaelsed; olgugi, et mõnel tuli vanasti kitsikuses virelda, suhtuvad nad artelli umbusuga. Nubu mõistab nende südant, ta tahab seda kasutada.

«Mehed, kalamehed! Kas tunnete Tootsi, tunnete Tursat? Muidugi tunnete! Ühes olete merel käinud,

ühes olete raskusi kandnud vanal klikiajal, ühes heameelt tundnud, kui kalaparved Rannavälja merre tulid. Meie panime püünised kokku, astusime artelli. Need püünised olid meie oma kätetööga saadud. Rõõmuga püüame me riigile ühiselt kala. Aga kui meil korra on vaja mõni pang kilu oma tarbeks, kas on see vargus, kui me need kalad võtame? Mina arvan, et peame niisugustes asjades suurejoonelisemad olema!»

Nubu kaitseb osavalt. Ta ei taotle kaitsta niipalju Tootsi ja Tursat, kui mõtleb nende varjul kaitsta ennast. Sest parem on, kui ta artellist lahkudes viib kaasa õige kaluri kuulsuse.

«Meie püüame — kuidas me siis iseennast varastame? Ma muidugi ei mõtle, et me hakkame oma saaki laiemalt turustama. Aga see mõni pangetäis meie enda püütud kala — see pole ju vargus!»

Nubu argumendid on kavalad. Ta sõnu saadab heakskiitev sumin. Kallas närvitseb. Kuhu see viib — see viibki ju ühismajandi hävitamisele! Ta tõuseb püsti, võtab sõna:

«Mehed, on olemas kaks teed — vahepealseid pole. Meie kas läheme edasi või tagasi. Läheme edasi jõuka ühismajandi poole või langeme tagasi kalurikehvikuteks, oma püüniste juurde nokitsejateks. Edasiminekuks oleme astunud esimesed sammud: meil on uued mootorpaadid, riik annab meile suurpüüniste ostmiseks laenu. Meile on avatud tee ühisele jõukale elule. Saame edaspidi traallaevad, kümned uued suurpüünised. Aga me ei jõua kuskile, kui hakkame oma ühismajandit killustama, hakkame ühismajandit varastama. See, mida tegid Nubu ja Toots, on ühismajandi varastamine. Me ei saa kellelegi erandeid teha, minule, Tursale ega Tootsile, kui me tahame edasi minna või . . . või . . . lööme artelli laiali!»

Kallas on vihane, ta on ütelnud ehk liialt palju, aga ta on andnud meestele ettekujutuse, mis saab siis, kui antakse järele Nubu variserlikele sõnadele. Hävitada artell — aga mis saab edasi? Ei, seda juba ükski tõeline kalur ei soovi!

Peale lühikest, aga rasket vaikust palub sõna vana Alas. Mis vana Alas ütleb, on väga oluline, sest tema

on artellis üks vanemaid ja tema sõna arvestatakse. Tema on sõitnud võrgupaadiga peaaegu enamiku artellimeeste isadega koos Rannavälja kehva merd, oma vanema pojagi on ta pidanud andma selle rahutu ja kariderohke lahe ohvriks. Kaotused ja mured pole seda üle kuuekümnest meest murdnud. Ainult pisut raskemaks on jäänud ta samm ja kumeramaks piht. Alast austab tema abivalmiduse ja sirgjoonelisuse tõttu kogu kohalik kalurkond.

Ta tõuseb, siludes enne sõnavõttu oma pahkliku käega hõredat halli juust. Ta kõneleb aeglaselt, nagu iga sõna vaagides:

«Tootsil on muidugi suur süü, et ta Nubut kuulas ja kilusid müüma läks. Nagu ma mäletan, oli ka Tursal mullu kalaga sekeldusi. Kõik kolm on süüdlased. Nubu aga paistab selles loos kurja juur olevat. Mis meil parata, kui esimees oma nõudmise juurde jääb, tuleb kõik kolm välja ajada! . . . Kui aga leitakse, et mõnda süüalust võib veel uskuda . . .»

Vana kaluri sõnu saadab mõnede koosolijate heakskiitev sosin. Osa inimesi aga, nagu Kallas märkab, vaikib edasi, ja nende nägudelt paistab mingit trotsi. See paneb Kalda mõtlema. Pealegi — kas ei olnud vana Alase sõnadesse peidetud märguanne temale! Enamik koosolijad on põlised randlased, ja mõnikord on neil meestel ja naistel tulnud ise oma seadusi teha. Alati pole need seadused klappinud maksva korraga. Ja see kõik loob ka tänasel koosolekul mitmesuguseid meeleolusid. Siin mäletatakse vanaisasid, kes pidasid rannas oma, randlaste õigust, kes tormi ajal karile läinud laeva lasti röövisid kui mere kingi, kes soola või ka mõne teise kaubaartikli salaja üle merepiiri vedamist ei arvanud patuks. Kas on neis õigesti käärinud uus enesetunne kõigi temale omaste aususemõistetega? Paljudes kindlasti on. Kuid kogu kollektiivis? . . . Kui nad kõik, ka kõhklejad, aru saaksid, et see, mis toimus, on vargus! — arutleb Kallas kiiresti, enne kui esitab küsimuse:

«Enne kui me Nubu, Tursa ja Tootsi isikute juurde asume, peame lõplikult selgeks tegema, kas see, mis

tegid Toots, Tursa ja Nubu, on vargus või ei ole. Päris selgeks tegema. Mis te arvate?»

Küsimusele järgneb vaikus. See küsimus on esitatud kõigile, see on nõue, et kõik oma süüst aru saaksid. Kuuldub ühmatusi ja omavahelisi sosinaid.

«Noh, kas on see vargus?!» küsib Kallas uuesti.

«On . . . ikka vargus küll!» ütleb Toots, ja see kajastub lainena koosolijais. «On!» «Jah on!» «Küllap on!»

«Nii, see on siis selge!» ohkab Kallas kergendatult: inimesed mõistavad õigesti! Nad võtsid süü omaks. Esimehe laup on niiske, nagu peale rasket füüsilist tööd.

«Kui annaksime nüüd veel sõna Nubule, Tursale ja Tootsile. Kuuleme, mis neil lõpuks ütelda on,» jätkab Kallas.

Nubu pole enam upsakas, kui ta kõneleb. Ta püüab viidata sellele, et kala oma tarbeks on ikka saanud kõrvale panna, ja kui seda nüüd lõpuks ikkagi varguseks mõistetakse, oli see muidugi nende poolt väär. Kuid ega nemad pole esimesed ja ainukesed, eksimusi juhtub paremaski perekonnas, ja tema võib tuua näiteks juhtumeid, kus teisedki . . .» jookseb andekspaluva pilgu saatel mulinal üle väikese mehe huulte.

Aga selle viimasega teeb Nubu vea. Teda hakatakse piidlema juba üsna õelalt. Ah või tema, kuriloom, hakkab kaebama! Kogu viha pöördub Nubu vastu.

«Mis seal seletada — tegu on sandisti tehtud. Mina arvan, et olen hakkama saanud päris paha asjaga. Ja ega see mulle kergeks ei lähe,» katkestab Nubu halamise Tursa.

«Nojah, vabandada pole siin kedagist. Ega me teagi, mis nüüd saab. Kuhu sa lähed või oled . . .» ohkab Toots ja vaatab ukse vahelt piidlevale Annile, kes vaikides kaksikuid käekõrval hoiab.

Kallas teab, et Tootsil on kodus peale nende veel üks põngerjas. Ta teab ka, et Toots on läbinisti kalamees, ta on artelli liikmeks tulles toonud sinna suure püügivarustuse — kogu oma varanduse. Artellist väljaheitmisel jääb ta sellest ilma. Ka Tursa, vaatamata sellele, et tal on tugevaid kalduvusi hoolida kolhoosimajapidamise kõrval rohkem oma isiklikust majapidamisest, on ometi südamelt kalamees. Vaevalt suudaks ta ilma

mereta toime tulla. Aga kes võtab mõnda teise artelli meest, kes on kala kõrvaldamise pärast välja heidetud?

Need mõtted läbivad kiiresti Kalda aju, enne kui ta võtab sõna omapoolseks ettepanekuks. Ta tunneb, et nüüd on kogu koosolek häälestatud heaks kiitma tema ettepanekut, kui see kolme asjaosalise kohta ka kõige hukkamõistvam oleks. Seepärast on ruum hiirvaikne, kui esimees kõnelema hakkab.

«Seltsimehed! Teen ettepaneku heita artellist välja Viidrik Nubu kui asja algataja.» Kallas peatub, jälgides oma sõnade mõju ümberolijate hulgas. Siis jätkab: «Kalurid Tursa ja Toots aga jätta siiski edasi artelli liikmeteks . . .»

Ohe läbib ruumi.

«. . . tingimusega, et vähimgi artelli põhikirja rikkumise katse nende poolt on küllaldane põhjus, et neid kohe artellist välja heita.»

On juba pime, kui Kallas pärast koosolekut kiirustab oma maja poole. Juba teist ööd magab ta siin. Enne kui ta keerab jõepervele, kust viib rada esimehe uue majani, kuuleb ta selja taga kiireid samme. Tulija on suurrätti mähitud. Liginejas tunneb Kallas ära Tootsi naise, kes kogu aeg ukse juurest kahvatul näol artelli koosolekut jälgis.

«Esimees . . . ma tahtsin . . . Tahtsin teid tänada . . .» ütleb naine.

Kallas meenutab oma esialgset kavatsust ja tal on äkki kerge, nagu oleks keegi tema enesega suuremeelselt käitunud.

«Minge nüüd . . . ja las Toots tuleb homme varahommikul minu juurde. Aga enne kaheksast bussi! Sellega sõidan ära,» ütleb ta naise kätt surudes.

Naine noogutab. Kallas kiirustab koju. On soe kevadeöö, õhk on raske paljudest lõhnadest: siin on toomeõite pisut vänget ja kaldapervel lopsakalt kasvavate varsakapjade magus-lääget aroomi, millega seguneb kusagilt tulev kulupõlemise ninnatükkiv ving. Nähtavasti teevad õngekalurid jõekaldal lõket.

Oo, kui väsinud on ta täna. See koosolek kurnas kogu jõu — aga ometi on hea, nagu peale edukat lahingut

sõjapäevil. Kuid nüüd magama! Sest homme hommikul on tarvis sõita linna Kalakaitse Valitsusse. Sinna oli väljakutse ja kaasa tuli võtta ka Kõvermäe Juss. Küllap Kirusk on Toodri jõesuudme püügiasjale käigu andnud, mis nad muidu Jussi linna tahavad. Juss aga teab nii mõndagi Toodri ja Aadelpritsi vahekordadest.

37

Ei, nii kergesti Nubu juba alla ei vannu! Nemad muudkui heidavad välja. Mis eest teda? Tema ei müünud ju kalu. Toots müüs. Me veel vaatame! — Nubus kiheleb tuhat mõtet. Järgmisel päeval läheb rajooni täitevkomiteesse kaks kirja: artellilt palve Nubu väljaheitmist kinnitada, ja Nubult — see väljaheitmine tühistada.

Aga nii kurjad kui head vaimud on vist kõik Nubu maha jätnud, sest õhtul on raamatupidaja Pihelga, kes kirjad rajooni viis, tagasi, ning täitevkomitee esimees, kes asja järele vaatas, oli Nubu väljaheitmise kinnitanud.

Tähendab — välja heitsid. Nüüd tuleb kiiresti tegutseda!

Nubu on hommikul vara Toodri maja juures. Ta kiidab Aleksandrit, ta jutt on libe, nagu õlitatud. Nubu kiidab Toodri arukust, et oskas abimajandi asjast kinni haarata, kiidab tema püüniseid, mis olevat haruldaselt pinetatud ja võtvat kindlasti iga kalapoja kinni. Palju ei puudu, et hakkaks kiitma ka Kristiinest perenaise tublidust, kui vana Tooder poleks mitte Nubu tulles Kristiinega sõnasõda pidanud.

Kiitust kuuleb Aleksander tavaliselt meelsasti. Meelsasti kiidab ta ennast isegi, kui leidub kuulajaid, nagu seda vahel õllepoe juures on juhtunud. Täna aga on Tooder tujust ära ja Nubu saavutab kerekalt vanamehelt vaid kahtlustava pilgu ja ebamäärase urina.

Täna tuli Nubu ennast Toodri kalapüügiabiliseks «möllima», sest eile olevat ta need näljarotid seal kõik kuradile saatnud. Kaua tema jõuab nende tobedate eest

tööd teha, rassida ja mõelda! Sõitku pealegi oma artellivankriga üle kivide ja kändude kraavi.

Ta on õigesti arvestanud, et uudis tema väljaheitmisest pole veel Toodrini jõudnud.

Tooder ei taha aga täna üldse millestki kuulda, veel vähem artelli muredest. Ta on tõsiselt pahane, sest ministeeriumi abimajandi asjadega askeldades, linna sõites, pabereid klaarides, Aadelpritsiga napsitades ja nii edasi on läinud raisku hulk kallist aega. Põld aga ootab, kartulimaa on valmistamata.

Nubu, vana reinuvader, tuleb talle ilusasti püügikaaslaseks peale seda, kui tema püügiks kõik vormilise külje vastikud asjaajamised on korda ajanud. Tuleb ja hakkab ainult rahulikult püüdma. Temal on kartulipõld alles adraga üles võtmata, osa sõnnikutki peale viimata. Kõige pahandavam on veel see, et Kõvermäe Juss just sellel kõige pakilisemal ajal on kui tina tuhka kadunud. Juba mitu päeva pole meest kuskil.

Seda kirubki Tooder Nubule. Nubu teab küll, kuhu Juss on jäänud. Vaata, kui tähtsalt see vanamehenäss artelli koosolekulgi pingiotsal laiutas. Toodrile ei julge ta asjast aga praegu kõssata, mehel nagunii morn tuju, see muudaks teise veel õelamaks. Nubu aga tuli eesmärgiga veenda kaaslast alustama ühispüüki Toodri püünistega, mis oleks seda õigem, et Tooder kõik kadunud Nuutsiuse püünised — ja neid polnud sugugi vähe — oskas oma võrgukuuri tassida. Lõppeks oli Nuutsius ju Paula vend, ja nii oleks ettepanek kõigiti põhjendatud, sest kuskil pole kirja pandud, et vennal on surnud venna varanduse peale suurem õigus kui õel.

Pealegi kaotas ta artellist väljaheitmisega need püünised, mis artellis registreeritud olid. Need jäid artelli omanduseks. Kuigi need polnud Nubul muidugi viimased, aga milleks siis oma viimaseid lagedale vedada.

Tooder on endiselt rahutu ja Nubu ei leiagi oma jutuks vajalikku momenti. Tooder ei tee Nubust väljagi, ja see pole tavaline. Ta vaatab aknast õue ja käratab Kristiinele:

«Kanaraiped sasivad jälle tubakapeenart! Sa pole

neile teri andnud, muudkui latrad all Kauri vanamooriga.»

Et näidata peremehe hoolt, kes igale poole peab ise jõudma, võtab Tooder tühja plekkämbri ja läheb kojas asuvasse mahukasse hoidlasse, kus kössitab mitu kõhukat kaera- ja odrakotti.

Saanud terad, meenub Toodrile, et Nubu kogu aeg ta kõrval niheleb, ja peremees leiab vajaliku olevat oma südant puistata:

«Ei lase, raiped, elada! Närivad, sunnikud...» räägib ta trepist alla ronides kaasasörkivale Nubule ja astub hommikuselt kirkale õuele, et perenaise häbiks ise kanadele teri anda. Tema järel tuleb Viidrik Nubu kiirete sammudega. Toodrile paistab, et Nubu on liiga rõõmus, see häirib teda. Ta meeleldi rikub kaaslase tuju, ja tal on selleks ainet.

«...Mootorpaadi said venna käest — näeh! Nüüd laiutavad meie püügiveel — tahavad suudmevett. Nendel on õigus, kolhoos! Aga kas meie pole riiklikud püüdjad — äh?!»

Viimane sõna on lausa räusatud ja seda öeldes viskab Tooder pihutäie kaeru sellise hooga trepikoja juurde kogunenud kanakarja sekka, et linnud hädakisa saatel laiali lendavad.

Nüüd puistab Tooder kogu ämbri sisu seina äärde puust moldi, viskab ämbri kolksatades molli juurde külili ja läheb ümber maja, Nubu vaikselt tema kõrval tippides.

See, mida Tooder lausus, on Nubule hoopis uudis.

Ta ei saa algul aru, lõpuks paotab kohkunult suu:

«Kuidas — meie püügiveele?»

«Nojah. Aadelprits ütles paar päeva tagasi, et ministri abi olevat pärinud, et kuidas selle Rannavälja jõesuudmega ikka olevat, sest artell tahtvat seda endale!»

«Ai-ai-ai, või ministriabi ise! See on pahasti, oi, kui pahasti! No aga mis Aadelprits veel rääkis?»

«Noh, ütles küll, et senikaua kui tema püsib, ajab tema juba asjad joonde, aga et sellega tuleb ehk lisakulusid.»

«Tahab raha pumbata või?»

«Küllap vist.»

See ei meeldi Nubule. Nubu üldse ei anna meeleldi raha välja, eriti veel oraste peale, nagu see praegune abimajandi asi. Aga mis pagan sa targemat teed? Olukord paneb väikese mehe kukalt sügama ja temagi hommikune rahulik meeleolu on kui käega pühitud.

Päike on tõusnud päris kõrgele ja kuldab kiirtega Vanaküla suvilate katuseid ning rõdude aknaid.

Mõlemad mehed jäävad peatuma maja jõepoolsel küljel asuval peenramaal, mis ulatub siinkohal madalakaldalise jõe ja selle veerel kössitava saunani. Neil mõlemal on nüüd raskeid mõtteid mõtelda ja nad seisavad vaikides, väiksemal silmad päikesehelgist piluli, suuremal aga ilmetult avali.

Sellest nördimusest ärkab esimesena Tooder.

Ta silmade tühi vaade kaob ja sinna ilmub iseteadvalt kaval helk, kui ta kaaslast kõnetab:

«Sa... siis oma hobusega mulle kündma ei tule?»

«Sa tead ju, et pean täna piimaga linna minema. Küll muidu oleksin tulnud, kindlasti oleksin tulnud,» vabandab Nubu.

«Kahe hobusega... oleks künd kiiremini läinud!» uriseb Tooder selle peale rohkem enda ette, sülitab ja, ajades käed sügavale püksitasku, keerab küljega kaaslase poole.

Ta on Nubule tõesti pahane. Mitte ei taha see, sindrinahk, teda kunagi aidata. Aga kui endal on abilist millekski vaja, teab kohe, kus Tooder elab.

«Tooks õige poest suitsu...» urahtab Nubu vaikuseviivu täiteks, leides olevat paraja aja kaaslase juurest kadumiseks. Kavatsetud jutu jaoks on praegu siiski kõige halvem aeg. Ootamata teise vastust astubki ta kiiresti poe poole, enne kui Tooder oma mõtteid mingisse uude järge on jõudnud viia.

Märganud, et ta on üksi jäetud, astub ka Tooder oma rasket kere kahele poole hõljutades ja suuri sissepoole hoidvaid jalgu tugevasti maha toetades, nagu tahaks igast oma sammust maapinnale märgi jätta, tagasi ümber maja ja läheb eemal asuva talli juurde.

Talli ees puukastil on hobuseriistad ja pisut eemal ader. Suur lauk hobune on seotud talli värava külge.

Peremehe tulles hirnub hobune otsekui pahameelest pika ootamise pärast ja kaabib kabjaga mulda.

Tooder jääb harkisjalu adra juurde seisma, sülitab jälle ja kirub:

«Kuhu ta, raibe, küll jääb!?»

Jah, Kõvermäe Jussiga on imelik lugu — mees on kadunud, pole mitu päeva näole tulnud. Ja täna — aeg juba keskhommikus, — pidid nad algama kartulipõllule sõnniku sissekündmist, aga kündjat, Jussi, pole kuskil, kuigi õhtul sai mehele sõna saata, et tuleks.

Tooder istub pingile, nühib õlga vastu seina — abaluu kohalt sügeleb. Mehele meenub uuesti künd ja ta tahab just paari uut vandesõna õhku saata, kui märkab, et ka naisi pole veel platsis. «Või käisid ja vaatasid, et kedagi pole ja läksid koju tagasi?...» arutab Tooder omaette kõneldes.

«...On aga kuradi tolad — hargid on siin, oleksid pidanud sõnniku lahti lööma!» leiab ta lõpuks.

Nüüd märkab mees, et silla poolt tuleb tulistjalu Kristiine.

Naine tuleb kiirustades, komistades ebatasasele mullusele peenramaale. Tal on selline kahtlane rutt, et kuri aimus Aleksandrisse asub.

Naine turnib kuidagi üle põllu, märkab nüüd ka Aleksandrit ja üürgab:

«Mokas, künd on mokas — Juss ei tule!»

«Juss ei tule — mis sa narri ajad!»

«Ei tule täna ega tule hoopiski! Läks kolhoosi!» hüüab Kristiine. «Kauri eit poe juures kuulis. Juss ise oli kinnitanud!»

«Kurat — läks kolhoosi!» pahvatab Aleksander nii, nagu oleks mõnest teda tabanud kohutavast õnnetusest kuulda saanud. Põrnitseb siis tükk aega hobust, nagu oleks see milleski süüdi, ja käratab uuesti:

«No mis tal, tohlakal, arus oli — vaata, kus tobu, või läks...! Kuradile — mingu! Mingu kõik!» raevutseb Tooder. Virutab jalgu jäänud hobuserangile tubli matsu, saab haiget ja sellest äkki rahunebki. Mees haarab rakmed ja hakkab nohisedes hobust raken-

dama, Kristiine seisab juures, käed sorakil, näol õnnetu ilme.

Tooder saab hobuse rakendatud ja seab parajasti ohje, kui silmab, et maantee poolt tuleb keegi otse üle põllu talli poole. Mees uurib tulijat, aga ei, ta ei eksi tõesti — see, kes sealt pika aeglase sammuga tuleb, on «ärakaranud» Kõvermäe Juss!

Tähendab, jälle on Kristiine tonte näinud! Saatan neid naisi võtku!

«Ehee — kas näed, kes tuleb?!» käratab ta kohkunud naisele.

«Ei tea, kes sul tuleb?» küsib Kristiine ja pilutab lühinägelikke silmi ega saa aru Toodri iroonilisest ja võidukast toonist.

«Eks ikka sinu kolhoosnik Juss! Tuleb kündma, sa latraja, said aru!»

Juss astub otse üle künni, ja nüüd märkab ka peremees Tooder sulases nagu mingit muutust. On see äraaetud habemest või peremehele trotsivalt otsavaatavast pilgust tingitud, seda Tooder ei mõista. Aga see viis, kuidas Juss üle künni tuleb ja nüüd harkisjalu peremehe ees seisab, teeb Toodri millegipärast rahutuks.

«Jõudu künnile!» lausub Juss nagu jutu algust otsides.

«Mis sa siin jõudutad! Päike pooles päevas, sõnnik kuivab hunnikus. Kus sa's seni magasid?» urahtab Tooder.

Peremehe tülinoriv toon aga ei saavuta Jussi juures oma endist mõju, isegi mitte sinnapoolegi. Väheldane jässakas mees surub käed jopi taskusse, silmad lähevad tal vihaselt kissi ja parkunud näol laiade põsesarnade all tuleb nähtavale kahvatu laik mehe tugevasti kokkupigistatud lõualuudest. Julgelt põrnitseb ta peremeest. Lõpuks paotab Juss vastamiseks suu, aga ta hääles puudub täiesti varemtuntud ebalemine peremehe ees:

«Magamast ma nüüd küll ei tule. Sai juba päris varakult artelli rannal platsis oldud . . .»

«Artelli rannal platsis! Ohoo — või sina oled seal asjameheks hakanud. Kas panid su siis artelli nina-

meheks või? See uus, see Kallas paistab juba mitu päeva kadunud olevat?» nähvab Tooder sapiselt.

«Olen artellis motoristi abi, ja tegemist jätkub, et varahommikul alati väljas olla,» lausub teine rahulikult ja asub piipu toppima.

Selline toon temaga — ja Kõvermäe Jussilt! Aleksander on viivu sõnatu. Tahab siis aga kaval olla: «Või motoristi abi — kas sa näed! Motoristi abi... Piibugi on sulle suhu toppinud. Ole pealegi ükspuha mis ninamees, aga katsume nüüd künni korda teha,» lausub ta käskivalt, ulatades Jussile ohjad ja lootes, et vana harjumus mehes läbi lööb.

Juss jätab aga peremehe väljasirutatud käe ootama, võtab taskust tulemasina, süütab piibu ja, nagu märkamata peremehe kätt, ütleb:

«Sinu künniga pole mul enam tegu.»

Aga nüüd on Toodril villand, ta silmad on kurjad, veri valgub näkku:

«Või künniga pole tegu! Ei tea, mis sa siis otsisid siia!?»

«Oli ka sugu asja. Käisime eile esimehega linnas, kalakaitses, uute püügirajoonide jaotamise koosolekul. Sealt kästi teile edasi ütelda, et sina ja Nubu jõesuudmes enam püüda ei tohi. Täna kästi teid oma paberitega sinna minna.»

«Ohhoo, kus ütleja! Vaata, kus tuli kalakaitse volimees välja — seasitane Kõvermäe Juss! Mina... meie Nubuga ei lähe kuskile, tulgu kiri järele, enne ei lähe! Aga ka siis ei lähe! Meie iga käokukkumise peale koplisse ei jookse, meie õiendame oma asju ainult Aadelpritsiga, said aru, tohman!»

«Ei noh, miks ma aru ei saanud. Sain küll aru, ja eks te tee, nagu teile passib. Aadelpritsiga on teil aga küll natuke raske asju õiendada, sest Aadelprits pandi eile kinni.»

«Pandi kinni!» kiljatab nüüd seni meeste juttu vaikides jälginud Kristiine.

«Pandi kinni neh! Oli riigi rahaga roppu moodi sohki teinud.»

Punetus Toodri näos asendub kahvatusega. Juss on aga endiselt rahulik, kui ta jätkab:

«Nõnda et teatus on teile antud ja eks tehke ise, mis õigeks peate. Mina aga lähen. Ah jaa — seesamune... Kuresoo Kati ja Luuk-Leena käskisid edasi ütelda, et nemad sõnnikut laotama ei tule. Randa tuli räime ja naised on soolamisel ametis.»

Juss pöördub ja astub minema.

Tooder jääb naisega vaikides seisma, nagu oleks ta kõnevõime kaotanud. Halbu uudiseid on Toodri aeglasele taibule korraga liiga palju. Ta ei oska neis orienteeruda, ei oska tähtsamat neist — Aadelpritsi vangistamist — korraga hinnata. Ta saab vaid aru, et on üksi jäetud. Läheb enne hulk aega, kui ta tumedalt oigab:

«Eided... läksid ka kolhoosi.»

«Eks nad saa sealt vist rohkem raha, mis muud,» piiksatab mehe selja taga vagusi seisnud Kristiine.

Nüüd saab aga Toodri hing naise peale täis. Ta pungitab uuesti kurjaennustavalt silmi ja käratab:

«Näed, sõnnik tuleb põllule laotada!» Ja mütsudes kukub sõnnikuhark õnnetuilmelise proua jalgade ette künnile.

«Mina peaksin sõnnikut laotama — oh sa taevane Kristus! Mina...»

«Sina jah, aitab juba küll Kauri köögis pläramisest, nüüd tuleb tööd teha, kui tahad, et hing sees seisab!»

38

«Ei aita — peab siiski lahti kiskuma!» arutab Vihvelin endamisi uue kakuamipaadi mootorikajutis. Kahekümne hobusejõuline diiselmootor on küll uus, kuid nähtavasti pole seda käivitatud, klapid on alles paksult õli ja määrdega koos. Rohkem aga teeb Vihvelinile muret see, et mootorivõlli ei jõua ümber ajada — kolvid on nagu kinni tinutatud. Kolvide vahel võib ju olla tihenenud õli, aga võib-olla ka pikal seismisel tekkinud rooste. Sel juhul tuleb silindrid lahti kiskuda ja kolvid puhastada. Jah, seda peab küll tegema — nii saab masina järele vaadata, selgitada kolvirõngaste olukorda, ja mis peaasi — saab oma silmaga näha, mida

see uus terasemürakas üldse väärt on, jõuab Vihvelin otsusele.

Vihvelin on südamega motorist. Mootor — see on mehele nagu elusolend, ta isegi liigitab neid omaduste järgi kas «sitke hingega» või «tormakateks rabeda hingega» mootoriteks. Et seda mootori «hinge» hästi tunda, tuleb tunda selle iga osa, neid kõiki ükshaaval oma pihust ja silma alt läbi lasta. See kahekümnene diisel on uus «poiss», sellist pole tema käe all varem olnud. Juba sellepärast pakitseb Vihvelin mootorit niipalju lahti monteerida, kui aeg vähegi lubab.

Kui Vihvelin kajutis mootori juures sedapidi arutab, kuuleb ta väljas paadi vööri kohal kobistamist ja köhatamist.

Keda's uudishimukihk veel nii vara paadi juurde on toonud?

Vihvelin pistab pea mootorikajuti luugist välja. Seal seisab ju too Kõvermäe Jussiks hüütud vanamees, seisab ja katsub kämblaga paadi tõrvatud keret, silitab seda nagu kallist kangast poes valides. Muidugi — Kallas ju eile rääkis, et mees võiks Vihvelini aidata, kui uute mootorite juures midagi teha on. Tähendab, vanamees ongi platsis.

«Eks kobi üles!» ütleb Vihvelin lühidalt, tõmbudes tagasi mootoriruumi.

Vanamees kobibki mööda kõrget paadiparrast üles ja jääb ootavalt motoristile näkku vaatama.

«Sa . . . siis mootorit tunned?» küsib Vihvelin vähel-daselt vanamehelt, kelle juures koomilisena paistavad pikad kehast eemale hoiduvad käed.

«Ju ma ikka tunnen jah. Vanasti, kui Toodri poisil oli mootorpaat, tuli teist vahel sättida. Tuur ja Raigo arvasid, et sul ehk abi tarvis selle uue paadi juures . . .» ütleb vanamees katkendlikult, nagu sõnu otsides. Pole temalt ju palju varem oskuse kohta päritud. Oli see Tooder või Nubu — muudkui andsid töö kätte — ja neile paistis loomulik, et sulane Juss kõigega toime tuli.

Vihvelin vaagib enda ees seisvat hallipäist paigatud saapatohludes meest: kurruline nägu helehallide silmadega, nösunina ja tugev lõug. Edasi libiseb motoristi

pilk mehe raskest tööst kõverakskooldunud kätele, siis kulunud küüntele ning pahklikele peopesadele. Raskest tööst rääkivaid käsi vaadates meenuvad Vihvelinile ühed teised käed, samasugused tugevad, parkunud nahaga, naha kurdudes ja lõhedes sealt mitte kunagi päris väljapestavad töö jäljed.

Need käed kuulusid Karula küla sepale vanale Toomas Vihvelinile.

Elavalt on motorist Vihvelinile meelde jäänud isa käed: valusad karistama, kui poiss oli jälle mõisaaias õunu noolimas käinud; aga vahel hellitavad, kui isa ta juukseid sasis. Isa oli väheldase jutuga, ja muid hellitusi poiss temalt peaaegu ei mäletanudki. Kui Juhan oli toime tulnud mõne vähema vembuga ja kui ta siis isa ees seisis keretäie ootel, vaatas vana Vihvelin oma karmide hallide silmadega kummaliselt tõsiselt poisile otsa. Poisil värises süda. Isa näis aga poisi hoopis hetkeks unustavat ja mõttes kusagil kaugel rändavat. Vähehaaval tuli taadi silmadesse soe ja pisut nagu kurb helk. Lõpuks haaraski vana sepp oma raske käega poisi paksud, tollal heledad salgud, tutistas ja sasis neid, aga mitte valusalt, vaid nagu vallatledes. Ainult tema oskas selliselt. Ise aga kirus, madalahäälselt, pehme tooniga: «Sina kuramuse poisiklutt küll! Sina kuramuse klutt!» Seesama «klutt» oligi vana sepa ainukene hellitussõna poisile. Nii sasis ta poissi ka seekord, kui see isa juurest lahkus, linna, lukussepa õpipoisiks. Tookord olid isa silmad aga imelikud, ta vaatas Juhanist nagu kuskile üle, ainult raske kämmal sagrutas tema ees seisva juba mehe pikkust ja konti omava poisi tõmmukat lakka. Seekordne isa karuste käte hellitus jäi Vihvelinile eriti meelde, sest see oli isalt viimane.

Aasta pärast teatas ema väriseval käel kirjutatud kiri, et vana seppa pole enam. Kulaku sugutäku rautamisel oli hobune metsistunud ja kabjahoop rautajat otse näkku tabanud. Mees elanud veel kaks päeva ja kustunudki, jäänud otsekui magama.

Ema kiri kutsus poega isa matusele. Koju jõudnud, tuli pojal aga kaht matta: ema süda polnud õnnetust välja pidanud, ja viieteistkümne-aastast Juhanit oota-

sid vaikseks jäänud sepikoda ja tare, kust kostis vaid nelja-aastase õekese nutt. Laudsil lamasid kõhnakene ema, soonelised käed risti, isa aga sellisel moel, nagu peaks ta veel praegu võitlust surmaga. Suured krobelised käed olid rusikas — ei oldudki neid lahti saadud.

Ja kui nüüd Vihvelini pilk tema ees seisva kehvalt riietatud jässaka töömehe kätele peatuma jäi, tuligi ta rindu soe tunne. Just nendesamade käte pärast tahaks ta sellele vanamehele hea olla.

Vana Kõvermäe Juss tunneb, et hiiglase pilk on sõbralik, ta vaatab temalegi usaldavalt otsa.

«Ega kedagi — mul just abilist vaja. Katsu see silindri pea lahti võtta! Kolb on kinni — vist roostes. Võiks ju petrooli sisse kallata. Aga võtame siiski lahti.»

Vana Juss takseerib suurt diiselmootorit, proovib liigutada selle hooratast.

«Nojah, kinni mis kinni. Aga muidu... üsna toekas asi teine.» Pikemalt aru pidamata viskab ta jopi seljast mootoriluugile, haarab patentvõtme ja hakkab nohinal polte lahti keerama.

Ja see, kuidas ta pikema õiendamiseta tööle ligi asub, meeldib Vihvelinile, sest suurte sõnadega meistrimehi on elus küllalt nähtud.

Päike täna lausa kõrvetab ja jõekäärus mändide all virvendab õhk nagu suvepäeval. Selline kevadine päikeselõõsk mõjub Lainesse kummaliselt, laadides naise kogu olemusse rahutust ja energiat, samal ajal pannes teda aga meeleolutsema. Laine pidi minema Juhanit alt paadikuuride juurest sööma kutsuma. Nüüd aga ei kiirusta ta enam sugugi. Lõppeks on ju aega, eine soojeneb ahjus. Ta istub kaldanõlvale. Kusagil kulu ja mulluste lehtede rüpes vuliseb nähtamatu ojakene. Üle kallakust varisenud liiva sibab rutuliselt tilluke hiir, jättes maha imeliku sakilise jälje. Laine istub, toetades käed kevadisest päikesest soojenenud kaldale. On imelikult vaikne ja Lainele näib, nagu peaks midagi juhtuma. Ta kuulatab, ootab, isegi ümbritsev loodus näib kuulatavat millegi ootel. Kuid ei juhtu midagi, vaikus kestab.

Kui praegu keegi tuleks ja haaraks teda tugevasti õlgadest... Laine huuled on pisut avali, nagu päikest juues. Siis ta ohkab, avab silmad, laseb pea longu ja hakkab näpuga liivale sirgeldama nagu väike tüdruk. Sõrm joonistab enne liivale nime «Laine». «E» juures libiseb liiv ja täht ei õnnestu hästi. Edasi kasutab ta trükikirja ja sõrm joonistab üsna aeglaselt nime «Arnold». Pannes sõna järel punkti, jääb sõrm liiva sisse. Äkki silub käsi viimase nime liivalt ja naine vaatab punastades ringi, kas keegi pole märganud ta lapsikust.

Arnold Kallas... Ta on nüüd Leningradist tagasi, kuid Laine pole meest enam näinud peale seda, kui...

«Noh, suudles, siis suudles!» trotsib naine ennast. Aga ei — ta ei saa seda suudlust võtta sugugi nii kergelt, nagu tahaks. Oma mõttes on ta selle suudluse pärast Kaldale mõnigi kord raskeid etteheiteid teinud. Kuid samas norib mõte: sa suudlesid teda ka vastu! Sulle meeldis see. Miks sa talle siis vihane olid, nii vihane, et peaaegu oleksid meest löönud?

Mul on õigus vihane olla! Kaldal on — naine. Juhan on sellest mitu korda rääkinud. Pealegi ei ole ta teda maha jätnud, sest naine on ju nüüd nädalapäevad siin! — Ilus naine... Tähendab — muinasjutt. Saladus, mis peab ainult tema teada jääma, sest Kallas... on siiski halb ja tema oli mehele vaid tuju...

Laine ohkab. Kas ei saa ta siis sellest rumalusest jagu? Sest see on ju ainult rumalus, mida ta mõte kujutleb, kevadest mõjustatud päris suur rumalus!

Mõnigi kord otsib Laine seda, mis teda selles pikas pisut ettepoole hoidvas mehes köidab. Kõhn tõmmu nägu, sirge, pisut jonnikurdudega nina, kitsas energiline suu. Aga kui ta oma hallid, nagu küsivad silmad naisele tõstab, on neis otsekui palve. Ju see palve silmis oligi tookord, millele ta keelduda ei saanud. Ta polnud Kaldaga sedavõrd tuttav, et võiks kõnelda inimesega harjumisest või vastastikuste väärtuste hindamisest, mille najal oleks kasvanud mingi sügavam tunne. Nad olid lühemalt keskustlenud vaid mõned korrad, aga nende juhuslikud kohtumised kalarannas või Vanaküla vahel laadisid nende pilgud kohe mingi

pingega. Laine tundis, kuidas ta ka meest oma mõtetest tõrjus, et see oli lootusetu võitlus millegi temast tugevamaga, mis samal ajal pesitses temas eneses. Kui vend Kalda oletatava nõrkuse arvel naiste vastu mõne väiksemagi tähenduse tegi, kerkis Laines kohe protest venna sõnade vastu ja vajadus Kallast kaitsta. Ta pole Kallast juba mõnda aega näinud, aga vaatamata sellele peab ta mehele mõtlema ja mõeldes tekkib õhetus palgeile, isegi süda hakkab nagu ärevamalt tuksuma. Mis see on? küsib ta mõnikord otsekui sunnitud raevuga eneselt. On see siis tõesti . . . armastus?

Aga kui see on õige, mis Nubu eit rääkis, et Kallas tõesti jättis naise maha? Ka Juhan viitas sellele, kuigi ta ei tahtnud pikemalt Kalda abielust kõnelda. Jättis maha? Miks ta sellest siis Juhanile rääkis, see on nii inetu! — püüab Laine oma mõtetes Kallast tahtlikult mustata.

Ta usutleb edasi oma südame kallal — ja süda ütleb, et ta igatseb meest. Vaene tüdruk, kas sa tead, et see, kellest sa mõtled, on valmis kõigeks — nagu too esimenegi! räägib kaine mõistus. Aga räägib jõuetult. See jõuetus vihastab naist. «Jah, täpselt nii tahab ta sind kasutada, nagu see esimenegi, sest miks ta sind muidu suudles, kui arvas sind koguni teise mehe naise olevat!»

Selle lause sosistab Laine vihaselt enese ette ja rapsab maast püsti.

Samal hetkel näeb ta Juhanit tulevat, väike Viive nagu haokubu kaenla all. Tüdrukule teeb selline kandmine rõõmu, ta kilkab käekeste vehkides, ta heledad juuksed ripuvad alla nagu sülem lina.

See on juba kord Juhani mood: ta vallatleb tüdrukuga, endal nägu tõsine, nagu oleks ta kuri ja tahaks plikat karistada. Väike aga tunneb juba Juhanit ja hoiab teda. Kui laps on Juhaniga, sünnib suures ja väliselt karedaloomulises mehes mingi murrang, ta näojooned pehmenevad, muutuvad otsekui nooremateks. Alati oskavad ta hiiglasekäed tüdrukut mängitada. Ja kui ta tüdrukuga mängib, veerevad tagasi aastad ja tihti näib õele, et Juhan ongi alles poiss, niisugune vara pikaksveninud keha ja suurte kämmaldega Sepa

poiss, nagu teda hüüti. Talle näib, et Juhan on jälle külatänaval ja hullab oma väikese õekesega. Sest otse äravahetamiseni sarnaneb Viive emaga, kui see oli nelja-viie aastane.

Laine tõmbub kiiresti männi varju. Ta ei taha sel hetkel Juhanile silmi vaadata. Ta teab, et Juhan näeks praegu ta südamesse. Ja sel ajal, kui Viive ja Juhan lähemale tulevad, kogub end naine.

Nüüd on suurekasvuline motorist väikese tüdruku endale õlale tõstnud. Tüdrukuke najatab heledalokilise pea mehe tumeda sassis juukse vastu, kallutab aga äkki pea kuklasse ja, olles seal kõrgel, naerab kevadtaevasse heledat õnnelikku lapsenaeru.

Kuidas Juhan ometi seda väikest armastab! Otse kummaline, et suur karutaoline mees, kes töö juures teeb vähe sõnu ja ka kodus pole eriti jutukas, võib omada niisugust hellust, võib osata otse lapsena tüdrukukesega hullata.

Ei tea, kuidas Kallas Viivega oleks? — läbib Lainet tahtmatult küsimus.

Nüüd märkavad tulijad Lainet, kes ennast hetkeks unustades on puu varjust välja astunud.

«Ema! Ema — ma ise kutsusin onu Juhani sööma!» tuleb tüdrukult kohe hele hüüe.

Vihvelin peatub. Ta jättis Jussi üksi mootori juurde nokitsema, olles tabanud paadi kõrvalt ülespiiluva lapsenäo. Hüppas krauhti maha, ja nii nad tulid. Aga nüüd on mehe silmades uuriv ilme. Ja et mõlemad, ema ja onu, vaikivad, kohkub pisut ka Viive, arvates, et on selle vaikuse põhjustanud vastu ema keeldu randa jooksmisega. Ema on ju korduvalt rääkinud, et kalarandа omapead minna ei tohi, sest maanteel kihutab vahel autosid ja mine tea, mis seal kõik võib juhtuda.

Nüüd astuvad õde ja vend kõrvuti kodu poole. Viive jookseb eespool. Mõlemal on äkki tõsiseid mõtteid mõtelda ja sellepärast nad vaikivadki. Viimaks alustab Laine:

«Juhan — nii enam edasi ei saa minna, peame midagi ette võtma.»

«Mis asjas?» küsib Juhan, kuigi ta aimab, millest Laine kõneleb. Alles hommikul oli sellest juttu.

«Mis kuram on inimestel asja meie eluga!» pahvatab ta siis äkisti.

«Nähtavasti... on,» kostab Laine tasa.

Ent Juhani pilk on uuriv — kas pole Lainel mingi sügavam põhjus selle küsimuse arutamiseks? Üldse on Laine viimastel päevadel kuidagi muutunud. Õieti see muutus hakkas ilmnema ajast, kui Rannaväljale asus Arnold Kallas. Seni elas Laine küll pisut endassetõmbunult, kuid rahulikult. Kogu tema aeg oli pühendatud väikese Viive ja Juhani eest hoolitsemisele. Aga nüüd...

«Ja mis põhjust on sul järeldada, et...?» küsib Juhan lauset lõpetamata.

«Enne, kui laps randa tuli, mängis ta Nurga poistega jõe ääres. Nurga vanem, kuueaastane, oli küsinud Viivelt, miks tema sind onuks nimetab ja mitte isaks. Viive oli vastanud, et onu on ju onu. Seejärel hakkasid teised tüdrukud pärima, et kus on siis Viive isa. Laps tuli nuttes minu käest küsima.»

«Nii,» kostab Juhan raskelt.

«Ma ju kartsin, et inimeste eest ei saa end varjata.»

«Mis sa Viivele ütlesid?» pärib Juhan edasi.

«Rääkisin talle, et kord oli temal ka isa, aga nüüd enam pole ja nüüd on onu Juhan temale nii onu kui ka isa eest. Laps ei jäänud rahule, jäi mõttesse. Ma arvan, et peame talle ütlema, et isa on surnud. Ta on ikkagi küllalt suur tüdruk juba ja taipab vahel rohkem, kui meie usume,» kõneleb Laine.

«Tähendab — peame oma elu jälle külanaistele lõksutada andma, et kõik läheks nii nagu Võsul. Kurat võtku, kas inimesed tõesti ei või omaenese elu elada!» kirub Juhan.

«Nähtavasti ei või,» ohkab Laine.

Edasi sammuvad nad vaikides.

Laine mõttes elustuvad hetkeks lapsepõlv ja sellele järgnenud aastad. Sügav on ta tänutunne mehe vastu, kelle kõrval ta sammub. Kuid edasi ei või enam selliselt minna — ta ei tohi vennalt nii palju vastu võtta!

Juhanil polnud kerge pärast vanemate surma päeval töötada, õhtul aga hoolitseda tema eest, kuid vend kiindus väikesesse õekesesse kogu oma olemusega. Lai-

nele meenub, kuidas nad kahekesi murdsid pead tema õppeülesannete lahendamisel, kui ta juba algkoolis käis, või kuidas suurekasvuline Juhan rõõmust otse lärmas, kui Laine kaheksateistkümne-aastasena tõi koju keskkooli lõputunnistuse. Seekord tantsisid nad kahekesi nagu meeletud mööda tuba, nii et vähene mööbel uperpalli lendas. See oli 1941. aasta suvel...

...1945 tuli Juhan sõjast tagasi, tõsinenud, valusate kurdudega huulenurkades, neli medalit rinnal. Ta oli hiigelsammudega tõtanud üles mansardkorrusele, nende väikesesse elupaika maakonnalinnas, paisanud ukse lahti. Laine oli tundnud venna tuleku juba trepil — keegi teine polnud sellel trepil nii jooksnud. Viive oli siis kaheksakuine, ta oli hakanud Juhani tuleku kärast ema süles nutma. Laine, najatudes hämmeldunult toa seinale, võttis venna vastu kummaliselt tühja vaatega, millesse ta püüdis manada jällenägemisrõõmu. Juhan jäi hetkeks sambana seisma, rõõmuhüüatus ta huultel tardus. Kas oli see kahvatu naine tõesti tema õde?...

Juhan polnud uudishimulik. Ta isegi ei pärinud kohe, kuhu oli jäänud mees, kes oli väikese Viive isa. Ka Laine polnud tookord Juhanile rääkinud midagi muud, kui et see oli olnud tema elus ainus mees ja see oli osutunud halvaks.

Alles hiljem, kui nad kord pärast õhtusööki vaikuseviivu pidasid, jäi venna pilk õele peatuma. Üks mõte näis venda juba mõnda päeva vaevavat. Lõpuks küsis ta tasa:

«Oli see... sakslane?»

Laine raputas pead. Võttis siis venna käe ja anus: «Ära kunagi küsi — teda pole niikuinii enam. Ja minule suri ta enne oma surma...»

Õe silmad olid kindlad, elu tundma õppinud naise silmad. Mingit leina ei kajastunud neis pika saleda mehe järele, kes vilunud kergusega oli astunud tollal kogenematu tüdruku ellu, nagu ta oli astunud sealt väljagi.

Algul, kui Juhan tagasi tuli, oli Laine kartnud venna suhtumise pärast Viivesse. Kuid kartus osutus asjatuks. Juhan oli lapsele hea. Ta polnud noorenagi

väga jutukas, ometi vallandus temas vahel purskuvalt vallatu poiss. Sõda aga näis olevat viinud mehest viimase avaluse. Alati oli tal nagu muremõtteid mõelda ja neid ei tahtnud Juhan kellegagi jagada, temas varjunud trots ei lubanud. Eriti neil hetkil, kui Juhanis otsekui midagi kääris, tundis Laine kõige teravamini, et vaatamata jätkuvale isalikule hoolitsusele tema eest, sulges vend siiski temale kõik selle, mis teda vaevas. Oli ju Juhan noorenagi harjunud oma mõtteid enesele pidama, kuid kahekesi oma olemasolu eest võideldes usaldas vend õele pisutki. Nüüd aga ei pääsenud Laine talle enam lähedale. See kurvastas õde, ühtlasi mõistis ta venna ohvri suurust, kes tema eest hoolitsemisse mattis oma elu.

Nad elasid algul Rakveres, sealt läksid Võsule. Ühel päeval kuulis Juhan päris juhuslikult kaastööliste märkust Laine kohta. Juhanit arvati väljas olevat. Õde oli just väikesega käinud vennale toitu järele toomas.

«Kena tüdruk,» ütles üks.

«Kena küll, aga väike okupant kaasas.»

«Kuidas — sakslase oma?»

«Kelle siis...»

Järgmisel päeval oli Juhan töökohal kaks nädalat ette ütelnud.

Soovides juba küllalt kannatanud õde säästa, jättis Juhan töö sovhoosis ja pagendas oma väikese perekonna kaugele temale tundmatusse Rannavälja Vanakülla. Nad ei maininud kellelegi, et on õde-venda. Nii tekkis algul koguni arvamus neist kui abielupaarist. Kõigiti tahtis Juhan edaspidi kaitsta õde elu iga karmi hoobi eest... Ja just nüüd tundis ta, et õele on rohkem kui kunagi varem kaitset tarvis.

Vahekorrast mehega, kes oli tulnud Laine ellu pisut enne Saksa sõjaväe lõplikku pagemist meie maalt, on möödas nüüd üle kuue aasta. Nende suhe osutus valeks. Nüüd häirib Juhani mõtteid seoses õega ühe teise mehe kõrgelaubaline nägu pisut juba hallikskmineva juuksega, hallikate silmadega. Juhan arvab, et see mees on kerge, kuna jättis maha oma naise. Juhanile ei jäänud märkamata see pilk, millega kolhoosi uus esi-

mees juba esimesel kohtumisel tema õde seiras. Selles segunes üllatus ja rõõm ja veel midagi, millele ei osanud nime anda, mis venda aga otsekohe kiivusega täitis nagu inimest, kellelt tahetakse eriti väärtuslikku ära võtta. Kuidas kaitsta selle mehe eest Lainet?

39

«Kevad hakkab vanaks jääma,» räägivad naised võrgukuuride juures. Nende käed lükivad suurt tõrvatud võrgulina paelale. Juba paelutatud lina lookleb kaugele vabede vahele, kattes muru tohutu looriga; see ulatub isegi jõekaldale, kus sellesama männitõrvast lõhnava võrkloori ääres kollendab üksikuid kullerkuppe. Naised näevad kevade vananemist paljudest märkidest: enam ei kisenda tülihimulised varesed karjakaupa vabelattidel, neil on nüüd pesitusmured. Ka kajakad on rannakividelt kaugematele laidudele asunud. Mehed tulevad merelt jälle väheste saakidega, vaatavad .ootavalt naiste paelutustööd ja kõnelevad kaugematest püügiretkedest.

Naised aga paelutavad artelli kaht esimest kaugepüügi suurpüünist — seisevnoota.

Pärnust on kaasa võetud suurpüüniste skeemid ja mõõdud. Nende järgi kahte esimest suurpüünist paelutataksegi. Ega Kalaküla naised esimest korda uusi püüniseid paeluta, ju nad oma ametit oskavad. Tursa Miina askeldab seal, Kördi Madli ja Lille naine aitavad kaasa. Nemad ju Kalaküla kangemad püünisemeistrid ongi. Ometi tundub seekordne töö naistele millegipärast vastumeelt olevat. Pahaselt vastatakse möödujate küsimustele, laste vastu, kes uusi imepüüniseid uudistama tulevad, ollakse lausa kuri.

Töö käib murul, mida päike pillavalt valgustab. Naiste askelduse juurest kostab jumalale meelepärast juttu, isegi ohkeid ja manamisi. Naised pole unustanud koledat ilmutust, mille osaks nad kümmekond päeva tagasi said. Sellepärast teevad nad küll usinasti tööd, kuid nende ilmed on salapärased, isegi kuidagi pühalikud. Nubu oli selgesti seletanud, kui väga

tähtis oli see nägemus, mida kolm naist Rannavälja surnuaial seekord laupäeva öösel nägid. Küllap see oli issanda enese ilmutamine, küllap sel on suur tähendus!

Vana kõrtsmik Tooder, kes juba kolmkümmend aastat mullas puhkab ja kes kuulus oli oma jumalavallatu eluga ja kuradi teenimisega, pidas sel ööl ju vana Peltsebuli endaga nõu. Ja selgesti oli öeldud, et kolmas selle kohutava nõu vandemees oli kolhoosi uus esimees. Tähendab, kuradist on kogu see uute püüniste plaan, kuradist on vist kogu see kolhoosikordki. Nüüd hakkavad inimesi oma kodudest kaugele meelitama! Viiakse võõrasse merre kaugepüügile. Antakse võõraste ohtude vintsutada. Eks see nägemus olnud issanda hoiatus, et kristlikud hinged kogu oma rammu kuradi plaanide vastu välja paneksid. Ja kogu selle sünge mõtte tõttu kaugepüügist on võrgupaelutajatel otsekui tinapommid käte küljes. Töö ei taha nii edeneda, nagu tavaliselt. Tursa Miina on juba nii mõnedki valusad pisarad põllesse lasknud veereda sellepärast, et ka tema Mihkel on üks kaugepüügile minejatest.

Kui töö on õhtul, kogunevad naised nüüd veelgi truumalt kui varem Nubu majja lugemistele. Sest issand kogub oma karja tugevamini enese ümber, et põrguvürsti plaanide vastu võidelda, seletab Nubu.

Aga all neeme juures, kus vanasti asus kalurite ühine saun, mille teine pool oli ehitatud suitsutusmajaks, käib nüüd päeviti kiire töö. Seal on tööjuhatajaks tarmukas vanamees, mütsilott viltu peas, higine ja tõrvaga määrdunud.

«No anna nüüd lina järele, rohkem järele,» käsutab mees kahte naist, kes uksest nurmele ulatuvat võrgulina suurde tõrvapatta tõstavad. On käsil uute püüniste tõrvamine. Ühe püünise ulatuses on see töö juba korras, teine osa linast on parajasti tõrvamisel. Seisevnoot asetatakse merre kauemaks ajaks ja seepärast peab võrgulina mereveę vastu ka tublisti «karastatud» olema, muidu läheb pehkima.

Kõvermäe Jussil, kes ongi tõrvamise «brigadir», nagu naised teda naljatades nimetavad, on täita uute püüniste valmistamisel teinegi ülesanne: tema meis-

terdab ka püüniste pullusid, saagides neid välja kahetollistest tõrvastest männilaudadest. Enne kavatseti püüniste kalakasti märgid — tünnid — samuti ise teha, kuid töö osutus liiga suureks ja aeg uute püüniste merre asetamiseks oli lausa ukse ees. Nii telliti märgisetünnid tünnivabrikust. Kohapeal tõrvati need vaid üle ja asetati köiele.

«Juss, paelutajatel on lina otsas! Kuidas on kalakasti tõrvamisega?!»

Hüüdja ilmub saunaesisele. Tal on juuksed sassis, laup higine ja käed tõrvased, nagu kogu rannal töötaval artellirahval.

«Saab, esimees, saab. Kannata ainult natuke. Üleeile tõrvatud osa tahaks veel tänase päeva taheneda, muidu juhtub, et eided ei saa sõrmi lina küljest lahti ja jäävad nagu silgud püünisesse!» vastab Kalda küsimusele «tõrvabrigadir» Juss.

Kallas noogutab nõus olles pead ja ruttab edasi suure paju poole, kust kostab metallikõlinat.

Seal askeldab motorist Vihvelin oma abilisega. Samas huugab väike väliääs. Vihvelin on ülepeakaela ametis. Ta on motoristi töö praegu vahetanud sepakunsti vastu. Siin mõõdetakse ankrukette, raiutakse neid parajaks, liidetakse ankrutele ja seatakse paigale ka suure püünise kalakasti põhja raskuseks pandavaid kette.

Vihvelin on pihtidega surunud tugeva ketilüli madalale alasile, seadnud lülile teises käes oleva pika varre külge meisterdatud külmrauameisli ja käratab kannatamatult:

«Noh, Sass — põruta!»

Sel ajal tulebki hoogne vasarahoop meisli pihta, surudes selle kui terava hamba poolenisti jämeda keti lülisse.

«No — veel kord!»

Uus hoop langeb ja lüli kargab lahti.

«Hästi! Paistab, et sust saab veel vasaramees!» kiidab Vihvelin.

Nüüd alles märkab ta eemalt ankruga tulevat Sinka Sassi, vaatab kohe vilksti üles, et kes see vasaraga

põrutaja siis oli, ja kohtab artelli esimehe naervaid halle silmi.

«Sina hoopis...»

«Nojah — vasar oli parajasti vaba. Ja ega sinu kiitus minulgi mööda külge maha jookse,» ütleb Kallas vasarat Sinkale ulatades.

«Kuidas ankrutega on?» küsib ta siis.

«Noh, homme õhtuks lõpetame,» arvab Vihvelin.

«Hästi. Muuseas, kütteõli tuuakse täna linnast ära. Tarvis vaadata, kuhu vaadid saab panna.»

Vihvelin noogutab ja asetab alasile uue ketilüli.

Kallas tõttab edasi artelli kontori poole, kus keegi veoautol seistes ja kätega vehkides püüab mingit märku anda.

«Uusi võrke tuli linnast, esimees! Võtke vastu!» kostab hüüe nüüd siiamaale.

«Kaproonvõrgud on päral!» vilksatab Kaldal kohe mõte läbi pea, ja pikkade sammudega tõttab ta auto poole. Sinka lükkab kiprimütsi määrdunud kämblaga laubale, et varjata silmi päikese eest, ja maamehe moodi pihku sülitades haarab uuesti vasara.

Enne hoopi aga ütleb ta, viidates lõuaga kaugeneva esimehe poole:

«Poiss paistis algul nii nigelake, aga vaata, puhub teine ikka meie rannale elu sisse.»

Vilkalt tõstab Vihvelin oma rasked kulmupuhmad, vaatab uurivalt kaaslasele silma, enne kui ta lühidalt ühmab:

«Töömees on...»

«Töömees neh,» kinnitab teine. «Ja paistab, et ta on paras jagu ka varem mereõhku nuusutanud,» jätkab vanamees ning laseb otsekui oma sõnade mõju kinnituseks vasara niisuguse hooga meislile langeda, et ketilüli korraga lahti kargab.

Vihvelin rebib ketti tugevate tõmmetega, mille juures paljastub avatud pluusi kaelusest tema vägev rind, ise vaikib. Ta rebib keti hunnikusse, istub sellele, ja küsib alles minutipikkuse vaheaja järel:

«Ah sina arvad, et merd ka tunneb?»

Kaaslast üllatab niisugune viivitatud küsimus, mida saadab kahtlevalt uuriv vaade, ja Sinkas tekib arva-

mine, et uue motoristi ja uue esimehe suhetega pole kõik kõige paremas korras. See mõte tekitab temas kohe vajaduse esimeest kaitsta, sest nagu vana Alas, nii on ka Sinka Sass Kaldaga kuidagi kiiresti ühise keele leidnud.

«Mäletad, kui Kallas alles tuli. See oli sel päeval, kui proovisime jäämineku järel suudmes merenoota. No tuli teine, pikk ja viisakas, suusamütsis ja lühikestes kummikutes, nagu mõni vandersell. Käed teisel peenesõrmelised justkui muusikamehel. Nojaa — ma seekord ka arvasin, et on ta ikke kurepojuke, kellel paadipingil ehk koguni iiveldus peale tuleb. Tuli, soovis jõudu. Noot jäi meil parajasti Suurekivi juures kinni ja sakutasime teist päris täie rammuga.

Uus mees pani käe päikesevarjuks silmile, kissitas vaadata ja käratas kohe, et ärge rebige — vasak tiib teil ju kinni, seal kivi kohal! Rebite lina katki!

Enne kui saime ise hakata midagi õiendama, oli mees krauhti paadis, vaatas korra veel Suurekivi poole ja pani nagu noolest minema. Ja vaata, motorist, sina oled masinamees, aga mina olen kogu elu käevarte jõul meres edasi saanud, sellepärast ütlen, et sõudmine on kunst. Õigel kalamehel peab see nõndaütelda kontides olema. Kuidas sa sõuad, sellest ütlen ma ära, kas oled kalamees või mitte.

Nojah, siis märkasingi juba esimestest tõmmetest, et esimees on kalamees. Sellestsamast, kui nägin teda sõudmas, tuli kohe nihuke tundmus, nagu oleks uuega korrapealt tuttavaks saanud. Mees sõudis pikalt, kehaga tõmmates, lasi aerud ilusasti mööda lainet tagasi joosta, ei sulistanud ega puristanud. Kalamees — polnud midagi ütelda! Ja mina arvan, et ka teisteski asjades pole tema kohta paha sõna öelda.»

Vihvelin kuulab ikka veel vaikides, nagu kogudes teise jutust muljeid oma mühkliku lauba taha, muljub siis lõpuni suitsetatud paberossi vastu maad ja teeb teist juttu:

«Lähme, toome uut ketti!»

Veel mõned kibekiired päevad, ja lõpuks on kõik valmis. Uudised Pärnust ja Virtsust piitsutavad mehi

tagant. Seal võetakse tonnide kaupa kala välja, sellest pajatavad ajalehed, mille ümber posti randa saabudes kohe koguneb kalureid. Hiigelsaakidest mujal on huvitatud ka ranna naistepere, kuigi kõik neist ei suhtu ühesuguse innuga kaugepüügi ettevalmistusse ega kõnele kaugepüügist head. Leidub üksikuid, kes on leiutanud jutu, et kakuam on vanakuradi poolt väljamõeldud püünis. Nad ei väsi aietamast ja oietamast, et ega see asi kõik heaga lõpe! Mõnda naist häirib see, et tema mees on ennast üles andnud kaugepüügibrigaadi. Jäädakse ära ju mitmeks nädalaks, ja see on harjumatu. Seni on ikka koos elatud. Iseasi, kui mehed käisid kaugemal saaremeres kiluvõrkudel ja jäid vahel päevaks-paariks ära. Nüüd aga minnakse nädalaiks. Tea, kuidas mehed seal isekeskis hakkamagi saavad või elavad. Eks sealgi ole maa ligidal ja napsi käepärast võtta — pea nii muudki peale napsitamise ei või juhtuda!

Muretsemist näidati meestele enestele aga praktilises valguses. Vaat lähete just nüüd, kui kartulid on mullata või heinateoks valmistuda. Leiti igasuguseid talitusi, mis just selletõttu talitamata jäävad, et mehed kaugepüügile lähevad. See lõigi lahkujate hulgas lõpuks närvilise õhkkonna, ja esialgne hoog ja hea tuju andis maad meeleolu langusele, eriti viimastel päevadel. Nüüd aga oli asi niikaugel, et ülehomme hommikul asuvad paadid teele.

40

Kauri Rosalie meelest ei unune niipea päev, mil linnast Kalakaitse Valitsusest tulid tagasi Tooder ja Nubu. Nad tulid kui võõrad, heites teineteisele lõikavaid pilke. Kauri emanda uudishimu jäi tookord rahuldamata. Teda nagu ei märgatudki, isegi «tere» ei öeldud. Tooder vajus mühinal õllepoodi, jõi ennast purju ja põrnitses seejärel iga sisseastujat roimari pilguga. Nubu aga läks kiirel sammul koju.

Ainult õllepoodnikuga sai Tooder lühikese jutuotsa lahti. Endise kõrtsmikuna tundis Tooder lüheldase,

tervisest särava õllebaari-müüja vastu elukutsest tingitud sümpaatiat. Õllepoodnik oli Toodrist kavalam mees — ta oskas teha ennast iga sagedase õlleostja südamesõbraks. Mees laveeris osavalt, kui tarvis, siunas Toodriga uut elukorda, kolhoose, kommuniste ja kehvikuid; kui vaja, kirus purjus kolhoosimeestega kaasa ja vandus, et endisi peremehi lubatakse ikka veel võimutseda ja spekuleerida. Õllepoodnik oli peale muu ka elav ajaleht — kõikvõimalikke uudiseid oli mehel pakkuda nagu küllusesarvest, vastavalt «kaubatarvitaja» soovile. Ja uudised hakkasid just siis voolama, kui külaline, joonud oma õlled, kavatses lahkuda. Muidugi huvituti, võeti veel liiter õlut, lasti rinnuli letile, räägiti kaasa, kiideti või laideti, kiruti või naerdi.

Seekord tegi baarimees artellist juttu...

«Meie omad lähevad siis kaugepüügile!...» algas ta.

Jutt aga ajas Toodri hoopis turri.

«Mingu, raisad — jäägugi sinna!» Ja rohkem ta ei rääkinud, ainult nohises.

Tähendab, teema polnud õigesti valitud. Tuleb katsetada kiitusega, see annab Toodri juures alati tagajärgi, arutles baarimees.

«Muidugi mingu — otsigu kaugelt! Küll taibuga mehed leiavad siitki kala. Ikka kuradima kavalasti küll — lõite selle abimajandiga artellimeeste nina alt kõige parema kalapüügikoha üle. Näed, ikka teine asi, kui nupp jagab!»

Õllemüüja jutujooks aga katkes, sest Toodril oli äkki niisugune ilme, nagu oleks talle keegi ämbriga virtsa kaela valanud. Mees jõllitas baarimehele üle leti näkku, ja palju ei puudunud, et oleks talle äianud. Siis taipas ta teise süütust ilmest, et baarimees pole kõige viimaste sündmustega veel kursis. Ta ei võinudki olla, nad ju alles tulid linnast, ja vaevalt artellimehed sellesse loosse sedavõrd segatud olid, et sündmusi ette teadsid.

«Kas ma... kuidagi valesti või?» kogeles nüüd väheldane mees teisel pool letti, Toodri ilmest hirmutatud.

Tooder kulistas kurgust alla kakssada grammi viina, juues sellele mõned tublid sõõmud õlut peale.

Viimaks kähistas:

«Abimajandi asi läks p....!»

«Tohoh — kuidas! Kuidas niimoodi?»

«Likvideerisid — abimajandit ei tule!»

«Likvideerisid?» üllatus õllekaupmees ja rõõmustus uuest uudisest, mida võis juba samal õhtul artellimeestele edasi rääkida.

Tooder jõi õlle ja, nohistades oma punetavat nina, tuikus õllepoest minema. Targu ei ütelnud ta õllepoodnikule, et peale kalakaitses käimist tuli neil ka veel prokuröri juures üsna rasket heitlust pidada, sest nende käest küsiti otsemaid ja ilma keerutusteta, palju nad Aadelpritsile altkäemaksu maksid. Õnneks tuli prokuröril selles suhtes jutt enne Nubuga. See vaatas prokurörile lapselikult süütu pilguga otsa ja küsis, kas väliselt nii korralik ja aus inimene nagu Aadelprits võiks selline lurjus olla, et kellegi käest altkäemaksu võttis? Tema kohe ei suutvat uskuda! Kuidagi läbi häda mehed lõpuks pääsesid. Nad kirusid enne Aadelpritsi, lõpuks aga koguni sattusid omavahel tülli, sest Tooder järeldas, et kogu asja ajas kraavi Nubu, kes artellist halva kuulsusega lahkus ja selle halva kuulsuse pitseri lõi ka tema ausale ettevõttele ministeeriumi abimajandis. Pealegi mõtles ta, et just see altkäemaks, mis Nubu Aadelpritsile andis, läks kuidagi «haisema».

Seepeale naeris Nubu sapiselt, et kas Tooder mõtleb kinnitada, et Aadelprits Aleksandri ilusate silmade pärast sokutas talle kalapüügiõiguse suudmel. Küllap ta ise pläras õllepoes üleliia, sest Tooder olevat lobisemise poolest kuulus.

See oli solvamine, ja Tooder lubas seda meeles pidada. Kumbki meestest ei teadnud, et Aadelpritsi kaela murdsid hoopis suuremad «operatsioonid», mis kontrollimisel ilmsiks olid tulnud.

Elu hakkas Toodrit pigistama. Kõik plaanid nurjusid. Hea, et põldki veel alles oli. Teise lehma oleks võinud kindlasti kellegi nimele sokutada, niipalju oleks pidanud Nubust õppima. Pole viga, suvest saab üle, tubadest saab ka ilusa üüri — ehk sügiseks saab

ometi raibetest lahti! lootis mees siiski, ja see ta ainsaks troostiks jäigi.

Nubu talus seda «saatuselööki» teistele märkamatult. Ainult sellest päevast alates hakkab Nubude maja poolt palju tihedamini kui enne vaimulikku laulu kostma. Seal kujunevad koguni kindlad «lugemise»-päevad — teisipäeva ja laupäeva õhtuti. Varsti on see laul juba mitmehääleline, ja Nubu kõrge tenor ulatab eitede häältest selgesti välja. Viidrik Nubu ise käib alati mustas ülikonnas, vagura, mahasurutud pilguga, kõneleb noomivalt ja räägib kaks korda nädalas oma majja kogunenud naistele issanda teisest tulemisest ja peatsest maailmalõpust. Vahel koguneb Nubude juurde «vendi» ja «õdesid» linnastki. Siis kostab venitatud laulule saateks isegi kitarrimuusikat. Seda kostab tänagi õhtul. Aga see ei sega Kalaküla inimesi. Kalakülas tehakse viimaseid ettevalmistusi pikaks sõiduks, sest juba homme on ärasõidupäev.

41

«Sul pole see ju üldse vajalik! On sul või tüdrukul millestki puudus?»

«Just vastupidi — see on mulle vajalik, kullakene. Ja sa pead aru saama, et ka sinule on vajalik minust ükskord lahti saada. Kaua sa mõtled elada nagu vana känd? Kolmekümne viie aastane munk tänapäeva väljaandes. Sulle on vajalik ka su enese elu. Su praegune elu ei ole normaalne, kas sa sellest aru ei saa?»

«Ei ole normaalne!?... Tunned ehk sina, et elad ebanormaalset elu? Minuga pole midagi ebanormaalset, mul on veel aega.»

Nüüd paneb Laine käest Vihvelini tööpluusi ja lambanahkse vesti ning hakkab seadma pampu villaseid sokke. Homme läheb vend koos teiste Rannavälja meestega Virtsu esimesele kaugepüügile. Sinna jäädakse võib-olla kuuks ajaks, sellepärast ei tee paha soe riidevarustus, mis külmadel tormiöödel merel marjaks ära kulub. Äramineku eelõhtul tekibki venna ja õe vahel vaidlus tollel nii mitugi korda varem

vaieldud teemal: kas Laine peab artelli tööle asuma või mitte.

Kindlalt on vend algusest peale selle vastu, mingi päris jonnaka kangekaelsusega. Ta on seda Lainele peaaegu keelanud. Õde on harjunud vennale kuulekas olema juba lapsepõlvest saadik, millal vend talle asendas isa ja ema. Sõjapäevil olukordadest pealesunnitud iseseisvus sai ta ellu tulnud mehe kaudu aga ränga hoobi. Vend ei aimagi, et tema oma väikeselt õelt iga võimaliku eluraskuse enda õlgadele võtmisega oli osaliselt süüdi, et õde esimesel elukatsumisel nõrgaks osutus, et Laine univormis juhusteotsijale nii kergesti saagiks langes. Venna tagasi tulles läks Laine ta «hõlma» alla tagasi kui murtud tiivaga linnupoeg. Selliselt elades oli õde ikkagi vennast olenev, ja nii polegi Laine suutnud Juhani tahtest kunagi varem läbi murda.

Juhan paikab parajasti kummisaabast. Ta on kummardunud üle saapa, ja õele paistab tugev jonnakas kael ning raske juus, mis kipub langema töömehe näole. Nüüd surub mees paiga kohale, viskab siis pea äkilise liigutusega kuklasse, paisates eemale näole tikkuvat juuksesalka, ja puurib oma vaate õe silmi.

«Miks sa varem ei tahtnud artelli minna, enne kui see... Kallas siia tuli?»

Õhetus tõuseb õe kaelalt näole ja ta silmile langeb nagu loor.

«Sa ju tead, et ma ammu tahtsin... tööle minna. Miks peaksin ma lapsega sinu kaelas olema. Ja... ma olen otsustanud, et nüüd lähen!» lõpetab Laine tasa. Kuid vend kuuleb tema sõnade toonist uut, võõrast. Midagi on Lainega juhtunud, see pole enam talle kuulekas ja kõigega leplik väike õeke.

Esmakordselt hakkab õde tema tahtele vastu. Ja see on Juhanile üllatuseks. Ta enesetunne on pisut haavunud. Ta on valmis õele meelde tuletama isegi nende ühist noorust, et teda mõjutada, ometi ei saa Juhan õde süüdistada, ta saab olla vaid hoolitsev vend, kuigi ses hoolitsuses väliselt näib olevat liialt karmust. Juhan mäletab kaugeid päevi, millal tema, ise alles veel poisikene, oli tillukest sagruspäist õde aidanud

nukku lappida ja hiljem kooliülesandeid lahendada. Kuidas nad kord, kui neil polnud midagi ahju panna, olid end kahekesi voodinurka kasukasse mähkinud.

Nüüd aga seisab toosama väike õeke trotsivalt venna ees ja ta pilgus on karmust. On see tõesti selle mehe pärast, kes kusagilt tuli siia, Rannaväljale, kellel pole mingit õigust röövida temalt Lainet, kellel...

Ja uuesti vallutab raev Juhani.

«Hästi — mine tööle, aga mine linna! Leia sobiv amet, tööd on kõikjal. Miks peaksid sa hakkama kaluriks — see on ju vaevalt sobiv naisele. Mul on tutvusi linnas, ma räägin, kui Virtsust tagasi tuleme.»

Nüüd tuleb Laine venna juurde, põimib oma sõrmed selle juustesse ja naeratab.

«Sa... ägestud... Miks? Ma pole ju enam laps. Tahaksin nii väga merele, sa tead ju, et armastan merd, alati istun paadipingil kui mahti on. Tahaksin nii väga, saa minust aru.»

Laine huuled on paluvalt mossis ja ta hääles on samad intonatsioonid, mis olid väikesel Lainel kümmekond aastat tagasi, kui ta oma suurelt vennalt midagi palus. Ja sellele ei suutnud Juhan kunagi vastu seista.

Mees ohkab, ja kurd, mille sõda on tema huultenurkadesse vajutanud, teravneb kuidagi märgatavalt.

«Laine — kas sa siis ei mõista, ma tahan, pean sind ju hoidma. Ära varja, ma tunnen sind. Jutt sinu armastusest mere vastu võib õige olla, kuid... sa tahad tema juures olla... Eks ole — mul on ju õigus?» tuleb Juhan sellega lõpuks otsekoheselt välja. See on tema moodi. Hoiab, hoiab enesele, aga lõpuks siiski prahvatab lagedale.

«Ja... kui see ka nii oleks?» ütleb Laine. Ta silmad on suured ja tumedad.

Tähendab — on õigus, mida Juhan kõige enam kartis. Õekene on taas valmis tormama, teadmata isegi kuhu!

«Laine! Tal on ju naine!»

«Ei ole,» trotsib Laine.

«Ta on abielus.»

«Möödunud nädalast saadik ei ole!»

«Kust sa tead?»

«Naised võrgupaelutamisel rääkisid. Juba ammu teati kõnelda kohtukuulutusest lehes ja Pärtli mutt olnud kohtuski. Ta pole enam abielus.»

«Nii — olemegi sinna jõudnud, et sina... Laine, mees, kes oma naise maha jätab, see on... igatahes see pole mees sulle. Ja kuule!» Juhan haarab õe käed nagu raudklambrite vahele, sundides teda endale silmi vaatama:

«...Kuule — kas ta on sulle midagi avaldanud, ütle!?»

Juhani silmis on praegu selline maru, et Laine kohkub.

«Mulle avaldanud, mida?»

«Et ta sind... tahab, et ta sind armastab?»

Õde raputab pead.

«Aga miks see sind nii ärritab, kui olekski,» vastab Laine süütult.

«Siis, siis...!» Juhani silmad metsistuvad raevus. «Siis on ta närukael!» hüüab ta lõpuks.

«Hull oled või!»

«Ei ole. Tema teada oled sa minu naine, mõistad!?»

Laine langetab pea. Juhanil on õigus. Veel rohkem, mis õigus on temal praegu vennaga Kalda tunnete teemal vaielda? Ainus pide selleks oli suudlus kevadel jõekaldal, mis lõpuks võis olla afekt, loodusmõjude ja juhusliku kokkusattumuse resultaat. See suudlus igatahes ainult kriipsutab alla Kaldas sügavamate tunnete puudumist tema vastu. Kuidas muidu võis ta naist alandada? Või oli tunne mõlemas siiski siiras ja sedavõrd tugev, et ei küsinud millestki?

Tükk aega on vaikne. Juhan on astunud akna alla. Toas on videvik ja eha heidab ruumi punakat valgust. Siia paistab kalarand, kus kalurid kannavad kahele suurele mootorpaadile pakke ja kaste. Seal valmistutakse homseks pikaks püügiretkeks.

Juhanit valdab mingi abitus, sest homme ta läheb, õde jääb jälle üksi, nagu kunagi kord. Kui ta pöördub, on ta vaade paluv, ühtlasi hell, ja ta hääl on sume:

«Hästi. Õnnetuseks oleme vist mõlemad vana sepa suure ja raske südamega ja meid pole kerge panna seda tegema, mida meie süda ei taha. Aga ühte pead mulle lubama: kuni ma tagasi tulen, ei juhtu sinu ja Kalda vahel midagi niisugust, mõistad! Me peame seda poissi veel vaatama, enne kui temaga sõprust jagame, eks. Artelli... sa muidugi lähed homme päev!»

«Juhan!»

Laine sasib nüüd venna kahupea päris ära, veab ta diivanile ja hakkab siis jutustama, mida ta kavatseb. Ja see hoog ja ind, millega ta Juhanile räägib oma kavatsusest moodustada naistebrigaad võrkudega ja põhjaõngedega püügiks, rahustab venda mõningal määral. Paistab, et Kallas pole siiski peamiseks põhjuseks, miks Laine nii väga tahab artelli tööle asuda.

42

Seal nad lähevad.

Kaks suurt paati on kõrgelt püüniseid täis laetud. Last on puldanitega pealt kinni tõmmatud, et kui teel juhtub tugevat merd, jääks püünistelina kuivaks. Sõita on palju, üle saja kilomeetri.

Hilisõhtuks on nad kindlasti kohal ja homme hakatakse püüniseid paigale panema. Halb on ainult see, et neil tuleb elada paatides. Paatidel on küll ka vöörikajutid, kuid nende ahtakene ruum pole peavarjuks kuuele mehele, kes moodustavad paatkonna. Eks nad pea muist puldani all ööbima. Ohtuda nad seal saavad, see on kindel. Heameelega oleks Kallas meestega koguni ühes sõitnud, aga see poleks õige, sest koduranda ei või ära unustada. Siia jääb kaks kolmandikku kalureid maha, siin on esimehel plaanis veel ühteteist ette võtta. Üks hädavajalikumaid töid on sadama ehitus. Jah, sadamaga peab ta hommepäev peale hakkama! Peab olema paik, kus laevad saavad korralikult otsi kaldale kinnitada. Eriti, kui artell kord saab endale õiged laevad, traalid...

Kui sadam on korras, hakkab artell juba ilmet

võtma! Seda on ju jõesuudmele nii kerge teha. Kas võib olla looduslikult veel paremat paika: suudmekari keerab oma selgroo just nord-westi tormide vastu ega lase jõesuuet kunagi mereliivast umbe minna. Hiljem võiks taotleda siia isegi kalapunkti asutamist. Meestel poleks tarvis enam käia linna all punktis suuremaid saake ära andmas . . .

Et nüüd kaugepüük ainult õnnestuks!

Paadid kaovad neeme taha ja esimees astub aeglaselt artellimaja poole.

Rannast lähevad minema teisedki, kes pika retke mehi teele saatsid. Ainult kaldapajude juures istub liivarünkal kaks inimest. Need on Laine ja vana Alas.

Kui paat vennaga silmist kadus, haaras Lainet algul norg. Äkki oli ta jälle üksi. Ja kuigi ta kaugepüügist mõndagi varem oli vennalt ja ka Alase taadilt pärinud ja see uudne reis oli teda nagu vendagi vaimustanud, seisis naine praegu ahastuse äärel, saamata isegi aru, miks. Eile oli ta vennaga veel nii reipalt sõnasõda pidanud, oli tinginud välja loa artelli tööle minna ja seda tehes andnud ettevaatamatult ära ka oma kõige salajasema unistuse, unistuse temast . . . Kuidas ta oli ometi julgenud! Ta oli ju otse mõista andnud, et ta Kaldast hoolib. Aga millise õigusega! Millise õigusega? . . . Heakene küll, ütleme, et Kallas teda tõesti praegu armastab . . . Aga — millest võib ta seda järeldada? See suudlus, need varajasemad areldi piidlemised? Ei. Kas on see üldse armastus? — Võib-olla on vennal õigus, et mees ainult himustab teda . . .

Süda protesteerib viimase väite vastu, protesteerib tugevasti. Heakene küll — ütleme, et ta armastab, (kuigi ta täna ei leidnud talle ainustki pilku, vaatamata sellele, et ta pidi Lainet rannas märkama). . . . Aga kaua see kestab? — Täna hommikul randa tulles kohtas ta jälle seda naist, Kalda naist. Sel olid nutetud silmad. Tähendab — naine kannatab . . . Ta kannatab võib-olla tema pärast. Kas saab ehitada oma õnne teise õnnetusele . . .

Laine ohkab.

«Mis sa, tüdruk, siis nüüd muretsed?»

Alas piidleb teda oma tumedate silmadega, ja kui ta nii vaatab, väheneb Lainel nukrus ja ka rahutus. On veel keegi, kellele toetuda nagu vennale — vana hea Alase taat!

«Miks sa enam meie poole pole tulnud?»

Taadil on õigus seda pärida. Varem ta ju ikka käis. Alase ema oli tema ainus sõbratar Rannaväljal. See sõprus algas kohe teisel nädalal, kui nad siia olid asunud ja kui tal Viive ägeda külmetuse puhul tuli Rannavälja ainukeselt mesinikult lapsele rinnarohuks mett otsida.

Hiljem istus Laine tihtigi Alase väikeses mugavas toas, heietades vanadega jutulõnga. Aga sellest ajast, kui Kallast kümmekond päeva tagasi kuuldi Alase juures elavat, kui ta Kauride juurest oli oma naise pärast ära läinud, täitis see mehe samm Laine küll salajase rõõmuga, aga vana Alase maja ta enam ei julgenud külastada. Muidugi, nüüd elab Kallas oma uues majas, aga Laine pole ikkagi Alase poole sisse astunud. Laine on midagi vargsi häbenenud. Talle näis, et vana Alase taat on osanud tema südamesse vaadata ja teab tema saladust.

Laine mäletab oma viimast külaskäiku sinna. Kallas elas siis veel Kauride juures. Taat oli talle seekord üsna mõtlikult silma vaadanud ja öelnud:

«Esimees arvab . . . et sa oled Vihvelini naine.»

Alase taat ja eit teadsid üht-teist tema elust. Ta oli kord neile jutustanud.

«Las arvab,» kostis Laine siis teeseldud ükskõiksusega.

«Kas sa . . . tahad, et ta nii arvab?»

Laine oli segadusse sattunud ja noogutanud, ise punastades.

Esimehest taat Lainele küll midagi rohkem ei kõnelnud, aga naisele paistis, et vanamees tema ja esimehe suhtes mingisugust kavatsust eneses kandis. Ja kui Laine kord taadile oma unistustest kaluriks hakata pajatas, oli taat viivu endamisi mõttes, siis korraga aga hakkas seda plaani kiitma. Eks temagi eit olla noorpõlves pärapingil ja ka aerudel võrgunõudmisi kaasa teinud.

Juba enne kui neist naine-mees sai, oli ta pruuniks-põlenud rannatüdrukut vargsi imetlenud. «Peale selle,» rääkis taat tookord edasi, «sul on seda tarvis! Sa pead kord inimeseks saama. Vabaks inimeseks! Praegu oled ohelikus. Mitte venna, vaid iseenese elu ohelikus.» Mis ta sellega tervenisti mõtles, jäigi Lainele tollal teadmata. Aga artelli astumise kavatsus sai tal sellest ajast kindlaks.

Varsti aga tuli Kalda äraminek Kauride juurest ja ta peatumine taadi majas. Ta polnud siis ega hiljemgi enam Alase poole läinud. Oli millegipärast peljanud. Nüüd päribki taat, et miks? Mis ta peab selle peale kostma?

«Oli ühte-teist tegemist — mitte ei saanud mahti,» valetab ta ja tunneb, kuidas ise selle vale pärast punastab. Ei sellele vanamehele nii hõlpsasti valetada saa. Ega tohigi!

«Ma . . . ei tahtnud tulla ka, kui esimees teie pool oli,» parandab ta kohe.

Taat noogutab. Ta ei päri, mispärast ei tahtnud. Küllap ta aru saab.

«Noh — aga kuidas selle artelli astumisega nüüd jääb? — Mul on õngepüügil kaaslast vaja. Oma eit on juba vana ja väeti. Kas vaatan kedagi teist või?» toob Alas jutu kunagisse järge.

Laine heidab vanamehele hirmunud pilgu.

«Ei. Ma . . . ma tulen kindlasti!»

«Kui nõndamoodi — lähme käime kohe esimehe juures ära.»

Laine ohkab sügavalt, nagu oleks tal õhust puudu. Uurib aga kohe taadi silmi. Ei — sealt ei paista talle midagi, sellest taadist juba läbi ei näe!

«Jah, lähme jah!» paiskab ta lõpuks otsekui millestki vabanedes.

Kui hea on, et vana Alas ühes tuleb. Sest muidu võiks esimees äkki teab mis mõtelda. Arvab koguni, et ta tema järel jookseb!

Ka esimees ebaleb pisut, ja nii kummaline, kui see ka pole, sellesama ebalemise pärast on Laine, kes seda märkab, salaja õnnelik.

Aga jutt, mis räägitakse, on väga ametlik. Isegi nii

ametlik, et see kutsub Alase taadis esile varjatud muige. Kummaline on see vanamees, kummalisi teid pidi käivad tema mõtted, mõtleb Kallas, kes taadi muiet märkab.

Muidugi on täiesti mõeldav Laine artelli astumine. Täitku avaldus ja nii edasi. Kõik nagu kord ja kohus, leiab esimees. Ja kui Alas koguni arvab, et võtab ta enesele püügikaaslaseks, kellel võiks selle vastu midagi olla!

Lõpuks paistab, et ametlik jutt hakkab otsa lõppema ja Lainel jääb veel vaid täita avaldus. Kui ta seda sealsamas tegema hakkab, juhtub aga midagi koledat, vähemalt Lainele paistab see nii. Alase taat tõuseb ja kiirustab minema, tal olla midagi vajalikku tegemata jäänud. Ja enne kui Laine midagi mõtelda või ütelda saab, on ta Kaldaga kahekesi, sest raamatupidaja, neiu Pihelga, on täna hommikul linnas.

Oo, kõik oleks ju korras, kui... kui poleks seda juhtumit jõekaldal!

Ega Laine üksi ei kohku Alase minekust. Vist veel rohkem on enesega hädas esimees, kes seni oskas nii tõsiselt-ametlikult rääkida.

Laine haarab kinni sulepeast kui ainukesest päästjast, ja hakkab tulisejalu avaldust kirjutama. Ta kiirustab, tal kukuvad lihtsad laused rumalasti välja, ta määrib paberi, palub teise, aga ta jõuab lõpule. Ja siis on tal üsna kiire ära minna.

Aga selle aja vältel on mees ennast kogunud, ta ilmes on otsustavus, ta on jälle rahulik ja väga tõsine.

«Laine... kas te saate, kas te võite mulle andeks anda!»

Laine, kes on juba minekule pöördunud, peatub. Ta on õnnelik, aga ei, mees ei tohi seda näha! Praegu mitte. Ta pöördub, vaatab maha.

«Mul... muidugi pole ühtki vabandust,» jätkab Kallas.

Laine hoiab hinge kinni, et ennast mitte reeta. Ei, see mees ei tohi teada, et ta teda armastab. Ei tohi! — Praegu veel mitte! — lisab vaikselt unistus.

Ja Laine valitseb ennast, teeskleb selle oskusega, mis

on omane naistele. Laine ulatab vaikselt käe. Kui karmtõsiseid silmi oskab ta teha, kui ta sõnab:

«Lepime siis pealegi ära.»

43

Tuul keerab kagust lõunasse. Ta puhub juba mitmendat päeva tugevalt, tõstes kaldalt pilvedena üles tuiskliiva. Tuul on kuiv, otsekui tuleks ta kõrbest. Ta surub vee Rannavälja lahest, ja nüüd ulatuvad kruusased seljakud kaugele merre, piirates jõe siuna looklevat joomekohta, mis kari varjul märkamatult lahega liitub. Lõunatuul toob Rannavälja kaluritele vaid niipalju uut, et seni võrdlemisi ohtralt võrkudesse ja noota jäänud lest kuskile hoopis kaob. Ka on kadunud kilu ja räim.

Artelli viieteistkümnest paatkonnast käib merel vaid kolm, tuues tursa- ja vimmavõrkudega randa ainult kasinat saaki. Teise kvartali tulemused, tänu jõesuudme koekala rohkusele, näitavad küll 71 protsenti plaanist, kuid vähesed järelejäänud nädalad seda resultaati vaevalt muudavad, kui kaugepüük erilisi tulemusi ei anna.

Kallas ei püsi neil päevil kusagil paigal. Juba on ta linnas töömehi otsimas, juba naaberartellis sadamakai aluse rammimiseks rammi või metskonnas palke tingimas. Et täiendavalt püünisematerjali saada, tuleb veelgi Kiruski abi paluda.

Aga kodurannas kalasaak aina väheneb.

«Rannamerest pole midagi võtta,» ütleb vana Alas, tulles järjekordselt retkelt lestanoodaga. Paadipõhjas rabeleb mõnikümmend peopesasuurust lesta adrupurus. See on kõik.

Jälle tõmbuvad mehed oma majapidamistesse, parandavad laudakatuseid, käivad piimaga linnas ja jagelevad naistega. Ja just sellepärast, et mehi hoida artelli elust eemaldumast, kiirustabki esimees sadama ehitust. See hoiaks meeste mõtteid ühise kalapüügi küljes, sest sadama peaks valmis ehitama hoogtöö korras. Ja kui tore oleks seks ajaks valmis jõuda, kui kaugepüügimehed tagasi tulevad.

Ja kui nad tulevad suure võiduga!...

Tema on selle võidu organisaator ja ettevalmistaja. Oma esimesest Rannaväljale saabumise päevast on ta kogu hinge pannud sellesse üritusse. Täna on neljas hommik pärast meeste väljumist püügireisile Virtsu. Üleeile asetati seal püünised merre. Täna hommikul mindi neid esmakordselt nõudma.

Kallas elab vaimus läbi meeste nõudmisretke. Aga ta ei julge teha oletusi. Ta on peaaegu kogu öö üleval olnud, ta nägu on kahvatu, näib, nagu oleks mees mõne päevaga hulga vananenud.

Alates kella üheksast ei lahku ta kolhoosi juhatuse toast, oodates telefonikõnet või telegrammi.

Väljas aga tuhiseb endiselt kuiv lõunatuul, paiskab sahisedes liivasagaraid vastu akent ja vääksutab tuulelippu. Rannal on askeldus vaibunud, kolm paati on lestapüügilt kaldale klaaritud ja nüüd jutlevad kalurid eestoas. Ka nemad ootavad teadet.

Kallas närvitseb, ta on kärsitu ja rahutu.

Lõpuks ometi heliseb telefon. Uks paiskub valla, sealt paistavad püstitõusnud meeste ootuseärevuses näod.

Kallas haarab telefonitoru. Ta suu on kuiv, ta peab enne neelatama, et saada häält vastamiseks.

«Rannavälja kalurikolhoos!»

«Kallas või?»

«Kallas kuuleb.»

«Kirusk parteikomiteest,» kostab läbi telefoni sügav bass.

«No kuidas läheb — kas teadet on?»

«Ei ... ei ole veel, ootan,» vastab Kallas ärevuse vaibudes.

«Ah soo. Aga kui tuleb, võiksid helistada, olen siin, komitees.»

«Helistan!»

«Olgu nii. Aitäh!»

Kirusk on telefoni ära pannud, Kallas hoiab seda veel kõrva juures, aga märganud mehi uksel, paneb telefonitoru hargile.

Ja peaaegu kohe heliseb uuesti. Räägib Virtsu.

Kalda ilme ei ütle meestele midagi. Ta huuled on kõvasti kokku surutud, ta noogutab pead. Küsib siis:

«Palju?»
Saab vastuse ja sõnab napilt:
«Ülehomme helista uuesti.»
Kallas paneb toru tagasi hargile. Ta ei vaata üles, kuigi tunneb enesel meeste uurivaid pilke.
«Esimene päev ei näidanud eriti midagi. Kapronidega saadi sadakond kilo säinast, see on kõik.»
Mehed lahkuvad vaikides.
«Seisevnoot oli peaaegu tühi . . .! Mis pagan see tähendab? . . .» pomiseb Kallas enda ette. Olles üksi jäänud, tunneb ta äkki väsimust ja istub.
Nii enda ette vaadates, juuksed pisut sassis, näol murelik ilme, leiabki esimehe naine, kes, tulnud esikusse ja koputanud uksele, siseneb juhatuse tuppa.
Ta harutab enese välja ruudulisest suurrätist, mille tuul on talle ümber õlgade löönud. Räti alt vallandub juuksekihar. Ta silmad uurivad meest, siis naeratab naine vabandustpaluvalt:
«Segan ehk?»
Kallas kisub end mõtetest, mis seoses kalapüügiga peale suruvad.
«Kui ühtlased valged hambad!» mõtleb ta äkki. Aga ta mõtleb kuidagi automaatselt, pealiskaudselt, nagu ainult seda konstateerides enda ees seisva naise juures, sest ta mõte on veel kinni Virtsus.
Kohe aga kogub ta ennast ja annab pearaputusega naisele märku, et selle tulek teda ei sega.
Naine istub ukse juurde toolile ja hetkeks näib, et ta otsib sõnu jutu alustamiseks.
«Ma . . . olen nüüd artellis ja tahaksin . . . Nojah — ma arvan, et nii seista ja tuuli oodata on lihtsalt kole, eks!?» ütleb ta äkki elavnedes. Hääle toon äratab Kalda mingist tardumusest. Alles nüüd märkab mees, et ta naise sisenedes jäi istuma nagu mühakas, et ta külalisele isegi istet ei pakkunud, ja talle tõuseb pähe soe laine. Jälle tunneb ta millegipärast erilist rahutust, mis ta põue poeb. Miks jätkub see rahutus? . . .
See pole ainult piinlikkus loo pärast, mis kunagi kevadel jõekaldal juhtus ja mille ta tuhat korda on tahtnud olematuks teha. See on midagi muud . . .
«Jah, tuuled on halvad. Aga missugused on siis teie

esimesed töömuljed? Käite lestavõrgul vana Alasega?» teeb ta juttu, millegipärast kohmetudes.

«Kaks hommikut oleme proovinud. Lesta ei ole. Aga nii see edasi ei lähe,» lausub naine trotsliku ilmega näos. Kui ka temas on mingeid rahutusi, siis valitseb ta neid paremini — naise jutt on täiesti rahulik. Ainult hetketi, kui ta arvab, et Kallas ei näe, on ta silmis meest vaadeldes mingi hellus.

«Peaks võrgud sügavamale viima,» arvab Kallas end asjalikkusele sundides.

«Täna proovisime sügavalt. Lesta ei ole ka seal. Aga teate, mis — saime turski! Kuid koletumalt lõhuvad võrke. Suured, kilo-poolteisesed kalad. Tuleks viia tursavõrke,» kinnitab naine äkki oma ettepanekust vaimustudes.

«Saite turska!? Hm . . . Jah, aga kõik kaproonid andsime kaugepüügibrigaadile,» kahetseb Kallas. Ikka on nende jutt kuidagi pinguldatud, pilgud ei kohtu.

«Mul on üks ettepanek!» ütleb naine lõpuks elavalt.

«Noh?»

«Proovime õngesid! — Alas arvas sedaviisi, et võiks.»

Kallast ei üllatagi asjaolu, et niisuguseid plaane peaks arutama ju Alasega, mitte naisega, kes esimesi päevi püüab. Ta ei mõista sellest üllatuda, kuna ta nii meelsasti kõneleb selle naisega. Ja too omakorda ei märganud, kuidas vana Alas talle just selleks õngepüügist rääkis, et Laine esimehega aru peaks.

«Kas õngepüügiks pole aeg varane? See annab tagajärgi rohkem sügisel?»

«Kuid miks mitte proovida? Parem ikka, kui kaldal istuda.»

Naine kõneleb hoogsalt. Kogu ta olemusest paiskub mingit tervet elujõudu. Ta tugevad päevitunud käedki kipuvad tormakale kõnele kaasa žestikuleerima. Ta kõneleb isegi nii kõvasti, et see kuuldub esikus piibutava Alaseni. Vanamees muigab salaja oma tumedate silmadega, kaob siis aga esikust tasakesi, nagu kartes kedagi segada.

«Missugune naine!» ei saa Kallas hoiduda vaiksest imetlusest, kui Laine sedaviisi hoogsalt kõneleb. Aga kohe kaasneb sellele midagi valusat mehe teadvuses.

Ta huultenurkades süveneb kurd, kuid ta silmad on elavad ja siiralt sõbralikud, kui ta naisele vastab:

«Kindlasti proovige. Katsuge elava söödaga. Kui on suur tursk, siis tasub ära. Söödakalanoot pidi Alasel olema. Ta teab ka, kust seda püüda.»

«Juba püütud, sumbas!» naerab selle peale naine. See naer kaotab pinge nende vahel, see hakkab kajama isegi mehe hallides silmades.

«Mis siis veel! Muudkui õnged sisse — minu õnnistus kaasa!» ütleb nüüd ka Kallas naerdes, ja äkki ei tunne ta enam endist väsimust.

Kui külaline lahkub, võtab Kallas telefoni, et helistada Kiruskile.

44

Kakskümmend päeva juba on mehed Virtsus. Toomed on õitsenud, luhad kirendavad tuhandeist suvistest nurmelilledest ja kägugi jääb laisaks kukkuma. Nagu nõiaväel on jões kasvanud roog, peites kaldad meetrikõrguse tiheda müüriga. Kalarand on jäänud kummaliselt vaikseks, kui mitte arvata paari meest, kes päeviti uuele sadamale laudkatet peale löövad. Artelli kontoris istub laua kohale kummardunud mees. Raske on tunda selles kõhnunud näoga istujas artelli esimeest Kallast, kes nüüd tihti veedab unetuid öid artelli juhatuse toas kirjutuslaua taga.

Ta istub seal tänagi, ja tundub, et ta ei märka midagi enda ümber. Ta ilme on väsinud, sügavad kurrud ümbritsevad huuli. Toas on lämmatavalt palav ja Kallas on teinud särgi rinnaesise lahti. Kalarannas roiskub palava päikese käes adru ja selle magusvänge hais levib kõikjale, tungib avatud akende kaudu ka tuppa.

Rannavälja jõgi on sootuks kokku kuivanud ja näib, nagu ei voolakski ta. Vesi on vetikatest raske ja jõepind kaetud laiade vesiroosilehtedega. Jõest on kadunud vimb, isegi ahven on juba sooja kevade tõttu kudenud, ainult mõni üksik haug solpsutab leiges ja sogases vees, jahtides roosärgi.

On õhtupoolik ja Kallast häirib vaikus, mis teda

ümbritseb, sest ka sadama ehitajad on ära läinud. Vaikus laiub kogu kalarannas, laiub avaras kolhoosikeskuse majaski, sest isegi raamatupidaja, neiu Pihelga on toast kuskile kadunud.

Kaldal on tunne, nagu oleks ta jäänud täiesti üksi. Ta on kogu oma energia raisanud kevadise püügi organiseerimisele, kaugepüügi korraldamisele, sadama ehitusele... Aga võitluse saavutusi pole veel kuskil näha. Ja nii haarabki esimeest raev. Miks tuleb kõike uut randa sisse suruda? Miks on nii palju põikpäid, miks leidub nii palju neid, kes teda ikka veel kui vaenlast vaatavad. Nüüd on kaks paatkonda küll Virtsus, kuid viisteist paati kuivab kaldal. Elu kalarannas on surnud, sest mõne lesta- või tursapüüdja merel käimist ei saa nimetada eluterve artelli kevad-suviseks kalapüügiks.

Miks tuleb nüüd nii harva siia Alas, Sinka ja veel mõni teinegi kalur, kes kevadel laskis endale nii palju lootusi panna? Kallas vajab praegu kaaslasi. Liiga palju vaenulikku on kogunenud tema ümber. Neemeranna mehed ütlesid avalikult, et sadama juurde nemad praegu ei tule. Et milleks see sadam? Seni on ilma läbi saadud. Kas kolhoosil veel võlgu vähe! Naised külavahel enamikus põrnitsevad teda kui kurja koera. Lepiku, Tursa ja veel mõnda teist eite ta ehk kuidagi mõistab, need on kurjad selle kaugesõidu pärast, et mehed sinna läksid. Aga miks põrnitseb ta otsa näiteks Lille naine? Isegi raamatupidaja Pihelga laused on kuidagi teravaks muutunud ja esimees loeb neist irooniat. Kas ta on siis tõesti üle pakkunud?! On tõesti viinud artelli elu rappa?...

Keegi tuleb. Siseneb see, keda Kallas peab Vihvelini naiseks. Ta naeratab, nagu paludes vabandust, et esimeest eksitab. Naise silmad uurivad meest, nad näevad ta üksildust, neis on kaastunnet. Nüüd ei süüdista naine teda enam sellepärast, mis juhtus kord jõekaldal. Seda enesele meenutades tuleb naise silmisse koguni üsna pisut vallatust. Kummaline, et Laine alati siis mehe üles leiab, kui see on enesega üksinda ja oma mõtetega hädas, nagu praegu.

Kallas pelgab ikka veel nende silmade vaatele

vastata. Ta on endast võitu saanud ja määranud karmilt oma koha töökaaslase naise suhtes.

Naine mõistab, et esimehel on praegu raske, sest kaugepüük, millele rajati nii palju lootusi, on luhtumas. Aga Laine ei saa meest aidata. Mitte kuidagi. Mehe õnneks on vaja suurt panust, see ei olene temast, selleks on vaja õnnelikku sõnumit Virtsust. Et aga Kallast lohutada, on naine valmis suure panuse asemel pakkuma kas või pisutki.

Nii tuleb ta tänagi.

Kallas trotsib seda tunnet, mida see omapärane naine temas varem äratas. Võib-olla ta kannatab, tundes naise lähedust, sest täiesti ei saa ta alla suruda igatsust tema vastu. Aga talle valmistab isegi heameelt endale pisut haiget tehes tunda, et ta on kiusajast eneses üle, et ta võib vaadata Lainele nagu Vihvelinilegi lõpuks siiralt silma. Teisiti oleks ta närukael. Ja ainult nii suudab ta Lainet oma mõttes säilitada kõrguses, kus ta teda on kujutlenud.

Mõelda Lainest kui motoristi truust ja heast eluseltsilisest pole aga Kaldal alati sugugi kerge, eriti kui naine, nagu praegu, ta vastas istub. Laine silmis on liiga palju hellust, kui ta mehega kõneleb, kuigi ainult igapäevastest kaluriartelli asjadest. Mispärast hellitab ta pilk teda? On see soov teda piinata, otsides tema kohmetusest kinnitust oma võimule tema üle? Kallas ei taha seda tunnistada, see kisuks Laine ta silmis alla, madaldaks ta lõbuotsivaks kalurinaiseks, kelle mees viibib kauemat aega eemal. Kallas tõrjub teise hellust oma vaate karmusega.

Laine piidleb meest tänagi kuidagi heasoovlikult ja teatab:

«Esimees, tegime hea püügi — näete mis!» ja võtab käes olevast korvist pika täpilise nelja-viie kilose kala.

Kallas tõstab raske pilgu.

«Forell?» konstateerib ta sunnitud ükskõiksusega.

«Ei — lõhe, maasikalõhe.»

«Kuidas — juhus?»

«Ei ole juhus. Püüdsime neid täna kokku kolmkümmend üks kilo.»

«Püüdsite — millega? Võrkudega?»

«Ei. Õngedega.»

Alles see toob esimehe ilmesse üllatuse.

Laine jutustab nüüd, kuidas nad Alasega märganud, et mingi suur kala sööb ära turskade jaoks asetatud söödad ja rebib isegi õngeliinid katki. Eriti nende õngede juures, mis on asetatud poolde vette.

«Arvasime Alasega kohe, et on lõhe või forell. Võrkudega proovida aga polnud mõtet, sest püüdsime ligi paarikümne meetri sügavusest veest ja kala näis liikuvat seal mitte põhjas, vaid mõni meeter pinnast. Noh, tegime siis erilised tugevad õngesihmad. Juss meisterdas terastraadist suured õngekonksud. Eile asetasime viiskümmend õnge prooviks pealvette. Söödaks panime liivarulle.

Ja täna saime saagiks kuus kala, suurim neist kaheksakilone!»

Esimees vaatab naist tõsisel pilgul. Ta saab äkki aru naise kavatsusest kiskuda ta mõtted Virtsu ebaõnnestunud püügiretkelt. Seepärast see helluski naise silmis. Kas tõesti siis Laine...? Kallas ägab. Ta märkab kaaslase silmis küsimust, ta peab kostma, ta tõrjub eelmise mõttevälgatuse.

«Tublid naised — oleks meil kõik mehed ka nõnda. Aga ega muud, kui õngesid veel juurde. Jätke ka Juss endale abiliseks, kui ta teid juba nüüd abistas. Vanamehel pole rannas praegu nagunii muud peale hakata.»

Esimehe kiire nõustumine toob algul küsimuse naise pilku. Kuid Kalda jutust ei paista irooniat, ja Laine lahkub, uskudes, et ta on suutnud meest halbade mõtete rägastikust pisut välja kiskuda.

«Kallikesed,» mõtleb Kallas, kui Laine on läinud. «Kolmkümmend üks kilo lõhe, aga artelli kvartaliplaan on üle kolmekümne tonni!» Ometi on Laine käik esimehesse ergutavalt mõjunud. Ta võtab kõne Virtsu.

Esimees kuuleb veel kord, et meeste saak on viimastel päevadel keskmiselt sada kilo vähevääärtuslikku segakala. Enamik sellest on püütud kaproonvõrkudega. Seisevnootade saaki on päris halb mainida, see ulatub harva üle paarisaja kilo nõudmises.

See saak ei tasu küll püügiretkega seoses olevaid kulusid.

Kaugepüügiretk on nurjunud!

Esimees kutsub mehed Virtsust koduranda . . .

45

Suudmekari juures, mis põuailma ja paguvee tõttu oma merekõntsase selgroo on tõstnud kõrgele päeva pleekida, seisab kaks naist. Kaitstes kätega silmi, vaatab noorem neist päikesest helkivale merele. Sealt poolt, kus lõpeb otsekui vee kohal heljuva saare sinihall riba, paistab kaks mardikasuurust paati, mis rinna ees valendavat lainerulli ajades aegapidi kalda poole rühivad. Mootorite raske popsumise kannab meri rannale, ja see kostab nii selgesti, nagu oleksid paadid siinsamas karipankade taga. Sealt kaugepüügimehed tulevadki!

Teine naistest, lüheldane, tugevajalgne, seisab liikumatult, rätt libisenud üle sileda juukse kuklale, käed põlle alla vaheliti asetatud. Ta heledad silmad pilutuvad, nende värv ühtub mere sinihalliga. Mall Raigo on alles kolmekümnene, kuid tema silmades on elu ja torme näinud kalurinaise rangus. Selles, kuidas ta seal vaikselt seisab ja peaaegu tardunud pilguga vaatab vaevumärgatavalt lähenevaid paate, on midagi ainulaadset. Temasse näib olevat kätketud kõigi kalurinaiste mure, lootus ja pettumus, kes kunagi on oodanud merelt saabuvaid elukaaslasi.

Laine, kes on teine karinukal ootajaist, silmitseb oma kõrvalseisjat. Ta kadestab praegu Malle jõulist rahu ja enesevalitsust, kuna ta ise pisut närvitseb. Nüüd tuleb ju ka Juhan tagasi, too raskemeelne, ägeduses aga kululeegina põlema pahvatav mehemürakas. Tuleb tagasi, nagu tulevad need teisedki, pettumusega . . . Kas muudab see pettumus ka Juhani suhtumist Kaldasse?

Lainel tuleb vennale mõeldes nutupigistus kurku. Mingi seletamatu ahastuse tõttu tahaks praegu hoopis rannalt ära joosta, peita end kuskile, kus kedagi pole nägemas, ja nutta. Ometi ei läbe ta ära minna, sest üks

uus mõte hakkab teda rahutuks tegema. Kui nüüd Juhan tuleb ja oma uuriva, otsekui südamesse tungiva pilgu temale suunab, suudab ta seda pilku siis taluda? Juhan tahab teada, kas ta pidas antud sõna? Ja kuigi tema ja Kalda vahel pole midagi juhtunud, mida ta Juhani ees peaks häbenema, süveneb naises rahutus. Miks ei saa ta olla, nagu Raigo Mall — kindel, rahulik, tugev, merehallides silmades alatine julge trots?

Kui mootorpaadid kaldale lähenevad, tuleb küla poolt teisigi naisi. Ärevust maha surudes teeb asja ühe ja teise juurde Lepiku eit. Ta silmis helgib natuke õelust. Ei, kaugeltki ei meeldi talle vana Kustase Virtsu «õppereis», mida ta sihilikult nii valjuhääleliselt arvustab, et pisut eemal seisev esimees seda kindlasti kuulma peab. Aga Tursa naisel on nutetud silmad. Need pole kurbusest, need pole nurjunud püügi pettumusest nutuseks läinud. Tursa eidel on «õrn» süda — need on tänupisarad, mida ta mootorite popsumise kuuldekaugusele tulles härdalt ja jumalale mõeldes põllenurka poetas. Tänupisarad selle eest, et Mihkel on jälle kodurannal.

Eemal teistest seisab Kallas, käega toetades vana kalapaadi päikesest pleekinud käilale. Sedamoodi üksi seistes näib ta eneselegi süüdlasena, kelle nüüd kogu artell on häbiposti seadnud. Või mis tal olekski siin praegu otsida — läheks kontorisse ja ootaks seal? Aga ei, ei lähe! — Esimees on Lepiku eide aasimist kuulnud, sellest hakkavad mehe kõrvalestad õhetama. Kui tuleb ka kaotajana lahinguväljalt minna — ta läheb ikkagi püstipäi! Võtab mehed kaldal vastu, sest tema on veel esimees.

Varsti pöörduvad paadid jõejoomesse, vaikivad mootorid. Paadid libisevad hooga ranna poole, ja peagi antakse otsad uuele kaile. Kaugesõit on läbi. Raskel sammul tulevad mehed kaidpidi kaldale, habemeis, võidunud särkidega, kortsunud riietes, pambud üle õla visatud.

Ei räägita palju. Ka pilgud, mis kaldalolijaid areldi kohtavad, on pahurad ja kinnised. Mehed on otsekui üksteisega vihased. Näete, kuidas põrnitseb Vihvelin Tursat, kui see ümbervaatamata pikal sammul kodu

poole astub, nii et Miina mehe kõrval käies vaevalt sellega sammu jõuab pidada.

Aga põrnitsegu see motorist kui tahab. Temal, Tursal, on sellest naljategemisest villand. Tulgu nüüd uus esimees veel näole, tulgu ta oma jutuga kaugepüügist ja viietonnistest saakidest! Lasid Pärnus enesele prügi silmi puistata, vaat mis!

Lepiku Kustas läheb koos poisiga.

«Mis sa siia ronisid — nagu koolipoistele tulid vastu!» vingub ta naisele ega anna selle kätte pampu, mida naine tragilt mehe seljast võtta tahab.

«Või nii! Või veel turtsutakse!» kähvatab kurjus naisest läbi. «Eks ju olegi tegu koolipoistega — näed, koolmeistergi seisab seal paadi najal!» kätsatab ta edasi, peaga Kalda poole osutades.

Kallas kuuleb veel üht ja teist, peamiselt naiste ütlemisi. Need käivad kui piitsalöögid mehe turjale. Läheb siis, olles brigadirid pealelõunaks juhatuse juurde kutsunud, aegamisi artellimajja.

Jah — ebaõnn. Täielik nurjumine.

Paadid ja püünised on kaldale klaaritud ja paatkondade vanemad esitavad artelli juhatuse toas andmeid ning dokumente kolm nädalat kestnud püügiretke kohta.

Kallas istub laua otsa juures. Seda, mis nad räägivad, ta õieti teab juba, teab, et seisevnoodad kala ei andnud, et ka ilmad polnud asjad, mistõttu võrgupüük oli vilets.

«Pagan võtku, milles on siis aga peamine viga, et seisevnoodad sedasi...?» pärib ta närvilisust maha surudes. Raigo ja Tuur kehitavad õlgu. Tuur hingab raskelt, nagu oleks tal palav. Raigo kogu olemusest aga paistab möödunud päevade pettumust. «Pärnu mehed olid mõni kilomeeter eemal nelja seisevnoodaga ja said kõvasti kala. Asetasime mitu korda oma seisevnoodad ümber. Meie aga saime ainult paarsada kilo nõudmisel,» seletab ta käsi laiutades.

Kui mehed lahkuvad, jääb Kallas kauaks laua äärde istuma. Ta selg on kühmus, lõug on toetatud raskelt rusikale. Leidmata õiget vastust, asub mees nagu mingi vihaga mõttes enese kallale:

Tuleb välja, et neil kõigil on õigus, kes sõdisid kauge-

püügi vastu. Sina organiseerisid — nüüd on artellil kaelas uute püüniste ja paatide ostuvõlad ja kvartaliplaani täitmine nurjub. Vaat sulle uus esimees! Tekitas ainult palju paksu verd, paiskas segi inimeste igapäevase vaikse elu, viis nad kodurannast välja ilusate lubadustega ja juttudega kaugepüügi rikkustest. Nüüd aga jätab mehed suurte saakide asemel nälga . . .

. . . Ronisid Puistusmaalt siia . . . Seal olid hinnatud brigadir — aga mis oled sa nüüd? Tahtsid teha suurt lendu. Tulid kui Messias siia, vanade kalurite hulka uutviisi kalapüüdmist õpetama . . . aga kaugele oled sa jõudnud?

Kalda ette kerkib hetkeks endise brigadiri, praeguse jutlustaja Nubu heatahtlikku huvi teesklev nägu, kui mees eile tegi asja artelli juhatuse majja. Pakkus artellile müüa oma püüniseid, tal olevat veel «vanaaegset» võrku. Kallas tõrjus mehe ettepaneku tagasi. See aga küsis lahkudes, nagu ei teaks ta Virtsu püügi ebaõnnestumisest midagi:

«Noh, kuidas Virtsu kaluritel läheb?»

«Keskmiselt,» vastas Kallas napilt.

«Ah keskmiselt. Et siis mitte päris hästi? Nojah — eks see kõik ole jumala käes, anda ja võtta! Vahel kingib külluses, aga vahel . . .»

Kallas oli äkki ukse sulgenud ja jutlustaja ning ta jutt jäidki ukse taha.

Esimehe mõte kandub teisale. Varsti helistab Kirusk. Ta on helistanud korrapäraselt iga paari päeva tagant ja küsinud peale tavalist tervitust oma rahuliku häälega:

«Noh, ja mida siis Virtsust kuulukse?»

Täna ta ütleb, et mehed on tagasi ja et asi on täiesti nurja läinud . . .

Seal helisebki telefon.

«Rannavälja artell.»

«Tervist — siin Kirusk. Noh, kuidas meeleolu kaugepüügi meestel?»

«Ter . . . vist. — Saabusid tagasi, jah . . . Äsja klaarisime arveid, ja . . . ja tuleb välja, et ebaõnnestus.»

«Nii — seda ma õieti juba tean. Hm . . . aga kuidas nüüd edasi? Mis sa kavatsed?»

On Kiruski toonis teravust? küsib Kallas kiiresti endalt. Ta neelatab, silme ees piinlikkuse udu. Ja kuigi sekretäri hääl kõlab rahulikult, arvab Kallas selles siiski kuulvat süüdistust, ning norg temas süveneb.

«Edasi? — Jah, praegu on nii, et olen omadega läbi. Olen vist käpard,» surub esimees järsult läbi hammaste.

Tema lause peale on telefonis hetk vaikust. Lõpuks öeldakse:

«Oot-oot, pea nüüd pisut! Ära torma. Püüan leida õhtul mahti sinna tulla — siis peame aru. Nägemiseni!»

Jutt ongi läbi. «Peame aru, — mis aru seal enam pidada, kui esimees on viinud asja ummikusse,» ütleb Kallas endamisi, ise valusalt muiates, asetab siis telefonitoru aeglaselt hargile, vajub mõttesse.

Varsti trambib keegi esikus matil jalgu, et mitte liiva säärikutega kaasa tuua, ja tuppa tuleb motorist Vihvelin.

Mehe nägu on tuulest ja päevitusest tõmmu, seda ehib paarinädalane habe. Ta astub raskelt, ta otse täidab toa oma suure koguga. Istub esimehe vastu.

Kui nad vana Alase juurde kokku tulid, oli tal kohe mõte läbi pea käinud, et kui läheks ja kutsuks esimehe kah. Aga siis meenus talle Kalda matusenägu, kui mees neid ennist rannas vastu võttis, ja mõte jäi sinnapaika. Ei läinud keegi teinegi esimeest endi hulka kutsuma. Vana Alase kange õlu muutis meeled paremaks ja pani jutu jooksma. Tegi südamegi kergemaks. Imelik see Alas, et just tänaseks päevaks õlle pruulis, nagu oleks nurjunud reisilt tagasitulek mõni märkimisväärne sündmus või koguni püha. Ja kui Alas teist korda mainis, et esimees peaks mestis olema, leiti nüüd, et peaks tõesti! — Jäi nii, et Vihvelin läheb ja toob esimehe siia. Nüüd esimehe ees seistes ei oska motorist aga juttu alustada, sest esimees on ikka veel sellise matusenäoga nagu ennistki.

Kallas näeb, et Vihvelin on tublisti kõhnenenud. Tugevate kulmupuhmaste tagant vaatavad julged silmad esimeest nii teravasti, et vaadeldaval hakkab ebamugav ja selle näkku ilmub trots.

Näib, et vaataja märkab muudatust, mis viimastel

nädalatel on esimehega juhtunud. Ei, see pole ainult hetkeline norg, see mees oleks nagu koos nendega vintsutusi kaasa teinud, vaevapitseri oma ilmesse saanud. Ja äkki tunneb esimees, et Vihvelini pilgus on esmakordselt väike sõbralikkuse helk, selles on midagi julgustavat. Kallas ei aima, kui palju Vihvelin on oma mõtetes teda vaaginud.

Nüüd jõuabki Vihvelin jutuni: «Nii et meie reis läks lörri, ja päris põhjalikult. Võõras meri, pole veel kogemusi. Vanakülas on nüüd mõnelgi mehel põhjust pihku naerda,» alustab ta.

«Kas ainult Vanakülas? Ma pole nii pime, nägin, et leidus neid rõõmustajaid ka siingi, Kalakülas, kui paadid otsad kaile kinnitasid,» vastab esimees ja ta hääles on kibestus.

Vihvelin toob jopitaskust esile oma truu piibu, hakates seda toppima. Kallas näeb motoristi nimetissõrmel haavajälge ja talle tuleb meelde üks esimesi kohtumisi Vihveliniga selle kodus, kui motoristi sõrm sai mootorikere alla jäädes vigastada. Sellest on nüüd möödunud kaks kuud — ja kui palju on selle aja jooksul juhtunud! Talle meenub kohe ka Laine ja see omakorda meenutab talle tema elu ummikussejooksmist Puistusmaal ja nüüd vist ka siingi... Tal on äkki eriti häbi Vihvelini kui ka Laine ees. Ja sellest häbitundest tuleb temas siinsamas kiire otsus: Rannaväljalt minema! Nad kõik — Tursa, Vihvelin, Raigo ja kümned teised võtavad teda praegu küll vist karjeristina, õnnemängijana, sest mis oli see kaugepüük nende arvates muud, kui kogu artelli asetamine tundmatule kaardile? Ja mida saakski edasi teha — unustada kaugepüük ja laskuda rannavetes muttide ja õngedega nokitsemisele, et vana püügiviisi pooldajad võiksid osatada: meil oli õigus — aga kus uus seda, tema tahtis tark olla! Ometi on esimehel lahkumise otsust tehes millestki kibedasti kahju.

Kui oleks siin praegu ükski inimene, kellele kui tõsisele sõbrale toetuda, kui ta ei tunneks end nii üksikuna! Muidugi, on ju Kirusk linnas. Kuid tema on eemal, tema pole artellist. Kaldale tundub, et isegi vana Alas on temast nagu eemale tõmbunud.

Vihvelin on nüüd piibu täis toppinud, tõmbab paar tugevat mahvi ja sõnab:

«Hea küll, see püük on seljataga. Aga mis nüüd edasi? Mõnda meest on uuele püügile raske välja viia. Nurisevad. Tursa ütles päris avalikult, et see kaugepüük on olnud narrimine. Tal jäänud kartul maha panemata.»

Kallas hammustab huulde.

«Siin Rannaväljal näib olevat justkui nõiaring — edasi ei saa ega saa,» kirub ta siis vaikselt endamisi. «Ma lootsin, et suudan mehi veenda ja luua artellist artelli nagu see peab olema, aga...» kohmab ta lõpuks juba üsna lootusetult.

Selline esimees ei meeldi aga Vihvelinile põrmugi. Allavandumist Kalda poolt ta ei oota. Ta võtab piibu suust, ta ilme muutub vihaseks.

«Paistab, et võtsin endale ülejõu töö,» hädaldab Kallas edasi.

«Mis sa sellega mõtled? Annad alla?»

«Milleks kaotaja käest veel küsida: kas annad alla?» kostab Kallas. Talle näib, et muud pole vastata. Ja selline elule allajäämine masendab teda ennast kõige rohkem.

Teine pahvib nüüd uuesti suitsu ja ta ilme on pilkav, kui ta esimehelt edasi pärib:

«Tahad siis põgeneda? Aga kakuamipaadid, seisevnoodad? Jätame rannale — mälestuseks Rannavälja meeste suurest püügireisist?»

Jälle hoop. Kõik peksavad. Isegi Vihvelin, kes ometi asjasse uskus... Kibestus esimehes süveneb. Ometi võtab ta ennast kokku, sunnib rahule, püüab edasi hoida kaine arutelu tooni:

«Ära pilka! Võib-olla ongi viga minus — mõni teine oleks hakkama saanud. Ja siis edasi — kuidas ma suudaksin mehi pärast seda uuesti välja viia? See ebaõnnestumine teeb raskeks neid veel veenda. Pealegi — kui isegi sina sedaviisi...»

Vihvelin võtab piibu, asetab selle tuhatoosile tugema. See kaugepüügiretk on motoristi kuidagi muutnud. Esimehele paistab, nagu poleks ta enam nii kinnine, silmad ei puuri kõneldes põrandat nagu endistel koh-

tumistel, vaid otsivad kaaslase omi. Pole ju äsja lausutud varjatud pilgegi nagu Vihvelini moodi. Ometi temast otsekui õhkub vaoshoitud jõudu, kui ta viivu vaikimise järel raskelt lausub:

«Kas sa . . . tead ka, mis niisugune kaugepüük tähendab?»

Kallas jahmub. Ta ei mõista, kuhu teine tüürib, ei mõista ka, mis võiks põhjustada mehe õelust, sest lausutus pole enam kildugi äsjasest kergest irooniast.

«Kuidas — tähendab?» kohmab ta.

«Nojah — mis see kaugepüük üleüldse on — lustisõit!»

Juba teine sapine torge — lustisõit. Aga nüüd aitab, pagan võtaks, aitab! — Äsja veel norus olnud esimehe silmades hakkab helkima midagi teravat ja külma.

«Ei — ma pole kunagi arvanud, et kaugepüük on lustisõit. Aga ma lootsin ka, et saatsin teele paremad mehed, kes märga ilma ei karda!» hakkab Kallas vastu.

Ikka piidleb Vihvelin esimeest oma tugevate kulmupuhmaste alt arvustavalt, karmilt.

«Sa oleksid pidanud meestega seal kaasas olema!» ütleb ta lõpuks, jättes esimehe teravuse tähele panemata.

«Miks? Kas arvad, et mina pole rasket merd tundnud või?» jätkab Kallas, valvsalt kaaslast jälgides, kuid olles ikka veel teise kavatsusest teadmatuses.

«Mitte sellepärast. Aga oled merest liiga kaua kuival olnud. Mehi, kes on soolaveega harjunud, niisugune kuivamine nõrgestab.»

«Mida selline keerutamine tähendab!» vihastab Kallas nüüd lausa ja muutub külmaks ning asjalikuks. Aga Vihvelini see ei kohuta. Ta räägib edasi:

«See tähendab seda, et kui kaksteist meest liguneb üle paari nädala kuskil Virtsus, õige küljealuseta ja peavarjuta, kui käiakse merel iga ilmaga ja tihti pole hamba allgi kuiva, ega pole leida kohta, kus külmunud konte soojendada, kui nähakse vahel põrgurasket merd, et püüniseid hoida — siis mitte sellepärast, et esimehele katsejänesteks olla!» müristab ta lõpuks vihasööstus, mis äkki mehe enesevalitsemisest läbi murrab.

«Tähendab, sina ... ka ainult süüdistad?» Kallas neelatab. Mis peab ta Vihvelinile kostma? Oli see siis tõesti ainult tema üritus, ainult tema jaoks. Ja kui ápardus — on kõik kallal? Aga Vihvelin ei anna aega tal mõtteid koguda.

«Süüdistan! — Meie paatides, seal Virtsus, oli mitmesuguseid mehi. Mõned virisesid ja kippusid koju, mõned, kuigi see narristi välja kukkus, surusid hambad risti. Ükski meist ei põgenenud pardalt, ükski ei haaranud pampu ega pannud koju ajama, kas raudteega või teistmoodi. Mitte, et ei tahtnud — mõni tahtis. Aga ei julgenud — oleks teiste käest kere peale saanud. Kannatasime ära. Isegi vana viriseja Kustas ei ütelnud olukorra kohta hädasõna. Neid, kes Tursa moodi, kui paat kaid puutus, kodu poole ajama panid, oli ainult mõni. Seal ühiselt ligunedes ja ilma kannatades muutusime me brigaadiks, esimeseks brigaadiks Rannavälja artellis, saad aru! Meie võitlesime merelt kalu välja, aga ei virisenud. Nüüd teie siin kodus — kurat — teie virisete ja soiute. Sina ka!»

Vihvelinil on käsi rusikas, aga Kallas vaatab meest nagu teda esmakordselt nähes. Ta süüdistab teda, aga mitte kui käpardit, vaid kui ... virisejat!

«Mis ... sa lõpuks tahad?» küsib ta ikka vel segaduses olles.

«Tahan! Mis sust tahta on. Tulin sind meeste hulka kutsuma. Peale mõne üksiku, kes jalga lasid, on kaugepüügimehed vana Alase juures koos. Mõtlesime uuest püügireisist arutada, ja nõnda, et ei tuleks välja minna nagu lõbureisile. Ja arutada ühiselt, nagu üks mees. Aga sina mõtled ju pardalt ära karata, nagu proovireisija, tulid oma kaupu pakkuma, ja kui ei lähe, teed minekut!»

Nüüd on esimehe mõõt täis, temagi enesevalitsemine ei pea enam vastu.

«Vait, kurat!» plahvatab ta põlema ja tõuseb robinal püsti.

Nagu kaks vihast kukke jõllitavad nad natuke aega teineteist. Aga esimehe mõte hakkab kiiremini tööle ja kohe sigineb tema silmadesse häbi, et ta praegu, nii ebasobival silmapilgul karjuma hakkas. Ja kui mõte

siiani jõuab, meenub talle miski — kuidas ta ütleski: nad on Alase juures koos ja... ootavad teda! Uue püügiretke pärast. Kurat — uue püügiretke pärast! Ootavad teda kui oma meest, ühte endi hulgast. Aga seda ja ainult seda ongi tema kogu aeg Rannavälja meestes otsinud! Seda on ta otsinud! Nende sõprust pole ta seni osanud leida sellepärast, et ta, mehikene, pole ju neid õieti usaldanud. Ta on neid võtnud kui vastaseid, keda tuli võita, oma tahtele allutada. Ta pole neid ju kunagi püüdnud enda mesti värvata. Vihvelini noomisid, et ei oska inimestega ümber käia, — aga kas sa ise targem olid? Selle asemel, et kalureid enda ümber liita, sa õelutsesid, käskisid või lihtsalt salvasid, nagu rahulolematu peremees... Just — peremeest tahtsid sa seni kehastada! Sa pingutasid oma energiat, tahtes üksi kaljumäge liigutada, ainult oma tahte, oskuse, nõu ja tarkusega. Aga pidid alla vanduma. Nüüd kutsuvad mehed, kaugepüügilt tulnud ja vintsutusi kannatanud mehed sind endi hulka, et ühiselt võidelda selle eest, mille saavutamisest sa Rannaväljal ju ainult oledki unistanud. Kutsuvad, tema omad mehed...

Mõtted rändavad kiiresti läbi esimehe aju, kajastuvad ta pilgus.

Küllap see pikk motorist vist mõndagi mõistab, mis esimehes toimub. Näe — temagi vihasööst on kuskile kadunud. Ta uurib esimeest oma raske, läbitungiva vaatega, milles on nüüd pisut isegi vallatust. Ja kui Kallas seda märkab, tahab ta rõõmu oma silmis tehtud karmusega varjata:

«Pagan võtku — no lähme siis, mis sa konutad!» sähvab ta Vihvelinile. Aga see pole enam peremehetoon, sellest kostab otse poisilikku heameelt.

Alase ruumikas tagakambris on nii tihedasti sinist piibusuitsu, et silm kõikide nägusid ei seletagi, kes seal küll pingil, küll toolidel või tõrvasaapaid raskelt harkjalu põrandale toetades voodiserval istuvad.

Kustase poiss, kes isalt pole midagi muud väliselt pärinud kui reipa tenorihääle, vehib parajasti rusikaga oma jutu kinnituseks. Poisil on armuvalu üle läinud ja

mees elab jälle. Ta on tõstnud mõtte viia Virtsu kaasa kaldamõrdu. Ja õlu, mida posile ei keelatud, tõstab Alberti kuraasi üsna suureliseks.

«Miks ei saa!» hüüab ta heledalt, kui sellele vastu vaieldakse. «Kurat, kui teised saavad, saame meie ka! Võtame ühe suurema mutipaadi ligi ja...»

Siin katkeb jutt, sest tulevad Vihvelin ja Kallas.

Kustas nohistab nina ja põrnitseb esimeest altkulmu. Soone poiss, seitsme jala pikkune linalakk mehekolask, lükkab kämblaga istmiku alt tooli esimehe poole ja sõnadega «Eks toeta ahtrit!» nihutab enda istuma teisele pingiotsale.

«Võta ka matuseõlut!» ulatab Tuur voodi äärel istudes esimehe poole paariliitrise plekktoobi õllega. Alase taat aga piilub esimeest vargsi. Kas ta sindrinahk koguni ei naeragi, läbib kahtlus esimeest.

«Ah matuseõlu või — noh, olgu siis pealegi,» osatab Kallas ja rüüpab sõõmu.

Õlu on kange ja kadakamarjamaitseline. Jookseb nagu soonipidi kogu kehasse edasi ja teeb kõhu soojaks.

«Matuseõlut neh — matame pardalt pagenud mehi, kes nüüd vist eitede ahtri taga unele suikusid,» põristab Tuur piipu laual asuvasse põletatud savist tuhatoosi tühjaks koputades.

«Kuidas — unele suikusid?» ei saa Kallas nagu aru.

«Nojah — nagu Tursa Mihkel. Nii kui otsa maale saime, pühkis niisuguse valuga kodu poole, et ei mallanud vihmariideidki kaasa võtta. Läks ja kadus. Et rahu tema põrmule!»

Veel mõned märkused Tursa ja Vaigu Kaarli arvel, kes oli teine pageja, siis vaikib jutt ja ootavad pilgud pöörduvad Kalda poole.

Kallas võtab veel lonksu õlut, pühib käeseljaga suu puhtaks, mõtleb hetke ja lausub tõsiselt:

«Mehed, suvi surub peale ja varsti kaob räim. Ja ega ta ise meile randa ei jookse. Tuleb teda uuesti otsima minna!»

Kalda sõnu saadab vaikus, kuid mees tunneb ja märkab üksikute peanoogutustest, et see pole vaenulik vaikus. Ta jätkab:

«Aga et me sellel kaugepüügireisil jälle niisama

rumalasti vahele ei jääks, arutame asja enne põhjalikult läbi. Mis teie kogu sest asjast arvate, rääkige!»

Kallas räägib rahulikult, aga kindlalt, nagu oleks tegemist tavalise tootmisnõupidamisega. Meeste nägudelt loeb esimees, et ta on õigesti alanud.

Arutataksegi. Mitte tormakalt, vaid sõnu ja mõtteid kontrollides, tasakaalukalt, kindlasti arvestades uut retke.

Kõneldakse uue reisi üksikasjadest, toiduvarustuse küsimustest, püüniste kaasavõtmisest ja sellest, et kohapeal oleks vaja öömajaruumi. Leitakse, et suurpüünised tuleks lasta asjatundjatel üle kontrollida — ehk pole rakenduses kõik korras? Sest miks Pärnu mehed kõrvalolevate kakuamidega said hiiglasaake, nemad aga üsna vähese tulemusega pidid leppima.

«Aga mis arvab kogu artelli rahvas uuest sõidust?» esitab keegi küsimuse.

«Juhatus saadab püüdjad välja, juhatus vastutab!» ütleb Kallas lühidalt, aga enesele märkamatult nii, nagu ta varem oma käsklusi jagas.

«Oleks siiski tarvis üldkoosoleku otsust. Oleks tarvis üldist heakskiitmist,» arvab vana Alas, iga sõna oma halli pea noogutusega kinnitades...

«Uus üldkoosolek võib kujuneda sõjaks omaette,» arvab Vihvelin, kui nad koos Kaldaga nõupidamiselt ranna poole jalutavad.

«Pole viga — ega see koosolekutorm Virtsu rajuilmadest ikka tugevam ole — ju me peame vastu.»

See on hoopis teine Kallas, mitte see meeleolutsev allavanduja, kes ennist Vihvelini marru ajas.

Selline Kallas talle meeldib, ja ta on valmis unustama mehe varasema nõrkusehetke.

Õhtupäike kuldab männikut, kalmistu vanadelt toomedelt kostab juba ööbiku vilistamist. Kallast valdab rõõmus rahulikkus. Ta tahaks praegu siiras olla. Ta tahaks isegi sellele karusarnasele Vihvelinile seda olla, tahaks temale kuidagi selgeks teha, et pole õige teda Laine pärast armukadestada, veel vähem Lainele tema pärast karm olla. See küsimus on aga keeruline ja ta ei oskagi oma siirust sõnadeks ega tegudeks muuta.

Meenutades Vihvelini hommikust raevu, välgatab temas hetkeks küsimus: kas seda raevu ei põhjustanud peale selle, mida Vihvelin oli ütelnud, ka kahtlus tema ja Laine suhete kohta? On ju Laine nüüd artellis, tihti tema lähedal, Vihvelin oli aga kaugepüügil. Äkki on Kaldal hea meel, et ta on Lainest hoidunud, — mitte ainsatki lubamatut pilku! Vahel see nõudis küll pingutusi, kuid tasu oli vääriline — Vihvelini sõprus, ja heakskiit sellelt kõige tähtsamalt kriitikult elus, kelle jaoks pole teist nime kui rahvapärane «iseenda südametunnistus».

«Kuule, miks sa ennist, kui minu juurde tulid, nii äge ja õel olid?» algab Kallas tooniga, nagu tahaks ta enda kõrval kõndivale mehele midagi pihtida või teda milleski veenda. Õige — ta räägib Vihveliniga otsekoheselt, räägib tema naisest, ja kohe praegu!

Aga Kallas ei aimagi, kui kaugel on kummaliselt kinnise mehe mõtted tema süüdistamisest Laine pärast. Vihvelinis on lõpule käärinud mingi uus otsus. Oo, ta siiski tunneb oma õekest, ta oskab Laine südamest lugeda. Ja Kallas . . . peab Lainet ikka veel tema naiseks. Aga Laine ise — kuid olgu pealegi. Laine pole tõesti enam abitu tütarlaps, kes sinu tiiva all kasvades jäi sõja ajal tuulte sakutada. Küllap karmidele kogemustelegi tuleb vahel aitäh ütelda. See aga on selge, et tüdruk on kangeks kasvanud, nii kangeks, et kord tehtud otsust on ta peast isegi vennal raske välja tuulata. Ei-noh — aga tema õde just selline peabki olema!

Tähendab — otsustas, ja valis selle kiitsaka ja peene kondiga esimehe. Hm . . . Võib-olla pisut teistsugusena oli Juhan meest ette kujutanud, kellele ta Laine kord usaldab, vähemalt välimuselt teistsugusena . . .

Nüüd meenub Vihvelinile, et ta on ikka veel esimehele vastuse võlgu. Too küsis, et miks ta pahane oli . . .

Raske pilk motoristilt kõrvalsammuvale ja kaaslase pikast vaikimisest pisut ebalevale Kaldale, ja siis ta lausubki:

«Noh, sellel pole enam tähtsustki. Räägime muudest asjadest. See . . . ah ja — kuidas sa mu õega rahul oled?

Laine ise ... näib arvama, et on toime tulnud. Rääkis mulle kohe, enne kui nägugi pesta jõudsin, oma õngepüügist.»

Kallas jääb seisma, nagu oleks ta saanud hoobi. Hetke vältel ei mõista ta mitte midagi. Ta silmad on siiralt üllatunud, nagu pisut kohkunudki, siis ilmub neisse tohutu rõõmuhelk. Ja see annab kõik ära, mis esimehe mõttes kunagi seoses Lainega on olnud. Vihvelin märkab seda, üsna kerge muie jookseb üle ta tugeva suu.

«Kuidas — Laine ... ja õde? Ei mõista!» suudab Kallas lõpuks kogelda.

«Laine Vihvelin, tähendab, on minu õde.»

«Ja laps?» küsib Kallas kõheldes. Ta ei oska enesele aru anda, et sellise ärev-kohkunud pärimisega reedab ta Vihvelinile koguni kõik need tunded tema õe vastu, milliseid ta vaid mõni hetk tagasi Laine kui motoristi arvatava naise vastu oli valmis olematuks vanduma.

«Isa on surnud!» ütleb motorist vaikselt.

Kallas neelatab. Motorist peatub, sest nad on jõudnud Kalda majani.

«Head ööd!» ütleb Vihvelin ja teeb pikkade sammudega minekut.

Kallas jääb tulbana seisma, hingab sügavalt. Ta mõtted on praegu kõik risa-räsa. End rahule sundides asub mees neid nüüd korda seadma. Kuuldu on talle põrutavaks üllatuseks. Samal ajal tunneb ta üht, et süda, seesama tihtigi rumalaks nimetatud süda on teinud kui linnuke hüppe õnne poole. Ei, ta ei tuksugi enam temas, ta laulab kusagil selle kähara toome ladvas ööbikutega võidu. Siis aga, kui ta taipab tahta motoristile järele tõtata, et temalt veel midagi Laine kohta küsida, isegi endale selgitamata mida, on Vihvelin juba kadunud teisele poole maanteed.

Hilisõhtul vurab üle Rannavälja silla auto ja Kaldale tuleb külaline. See on Kirusk.

Veel kord esitatakse artelli esimehele küsimus selle kohta, mida ta nüüd kavatseb ette võtta. Seejuures uurib Kiruski pilk Kallast. Mis on selle mehega lahti, ta nagu kibeleb teotahtest. See pole sugugi too Kallas,

kes ennist talle telefonis takerduvalt sonis äpardumistest ja lõpust.

«Kaalusin, ja vaatamata esimesele ebaõnnestumisele ning enesegi meeleolu langusele, püüan mehed uuesti kaugepüügile viia. Seekord tuleb vist siiski minna ühe mootorpaadi ja ühe seisevnooda ning rohkemate võrkudega, sest nagu kogemused näitasid, kaproonvõrgud...» algab Kallas asjalikult.

«Mis ilukõnet sa mulle pead: tähendab, lähete uuesti! — Õige!» katkestab Kirusk Kallast. «Täiesti vale oleks loobuda. Ja kui te ei taha hakata vähikäiku tegema, tuleb kindlasti juba praegu asuda rohkemate seisevnootade muretsemisele. Tänavu jäite hiljaks, vaat mis! Tuleval kevadel, kui lähete kuue-seitsme seisevnoodaga, on juba ka tagajärgi.»

«Kuue-seitsmega? Arvestasime nelja.»

«Vale! Vähemalt kuus tuleb ehitada, sest suurpüünistel on tulevik. Sa ju kuuled, mis tehakse Pärnus!»

46

Kagutorm lõhkus paar nädalat tagasi Tursa sealauda katuse. Just päev pärast meeste Virtsu sõitu tõusis päevaloojakul tugev tuulepagi, keerutas kurjasti tolmu üles ja rehitses leppade lehti, tuiskas siis maja nurga tagant otsekui paharet just Tursa sealauda katuse roogudest harja alla ja puistas selle pahupidi nagu kalkuni saba. Niiviisi katus jäigi, sest Mihkel oli Virtsus, Miinal olid kodus aga käed niigi tegemist täis.

Mihkli ära olles tuli teisigi hädasid. Vasikas, toosama, kes mai algul ilmavalgust nägi, oli mõne nädalaga jõudsalt kasvanud ja vajas koplit. See aga jäi tegemata majaisa merelesõidu pärast. Jäi neid toimetusi pooleli teisigi. «Näed siin ja näed seal,» torgib Miina neid tegemata jäänud talitusi kaugesõidult tulnud ja isegi pahurale Mihklile ette. «Lausa õnnetus, see reis!» käib ohkimine jutu vahele.

Nüüd ongi Mihkel kaksiratsi sealauda katusel. Roo on mees juba maha võtnud, katusele lauad peale löönud ja katab neid männipilbastega. Koputab haamrivarrega

pilpa kohale, võtab siis huulte vahelt naela, kõksab selle õrnalt pilpasse, mõõdab ja passitab veel hoolsasti, enne kui tugeva ja vilunud löögiga kinni naelutab.

Tursa armastab tööd teha põhjalikult ja nii, et seda ei tarvitseks enam ümber teha. Mees töötab alati vaikides, mida segab ainult tugev nohin suurest vuntside kohal punetavast kongninast.

Jah, täna pole vana Tursa meel kuigi lustiline: väntsuta ennast mitu nädalat püügireisil, saaki saad aga ainult niipalju, et hing sees seisab, ning kodune majapidamine ähvardab tõesti laostuda. Ja ega teistelgi ole paremini. Näe, Andrese vanamehel koguni põles sel ajal, kui peremees ise püügil oli, püüseait maha, mille ta mullu ehitas.

Nõnda enese ette mõtteid mõlgutades ja katusepilpaid kohale kopsides äratab mehe mõtisklusest Miina tasane lauluhääl.

Miinal on mehe tuleku järel hoopis nobedam elu sisse tulnud: ta askeldab juba kaevu, juba kanala juures, ruttab kööki ja jälle mujale. Nüüd kükitab naine samas sealauda ääres. Sinna on tehtud sõnnikulava ja naine nopib lavamaalt korvi viimaseid tomatitaimi. Vaevalt seda nüüd praegu, õhtu eel on tarvis teha, aga nii mõnus on mehe lähedal viibida — oldi ju tükk aega otsekui lahutatult elatud. Taimi ettevaatlikult mullast võttes ja korvi asetades on Miina meel kuidagi eriti rahul, ja sellepärast hakkabki kostma naise poolt enne tasane, aga varsti paisuv laulujoru:

«Võta nüüd Issandat, vägevat kuningat, kiita!
Oh minu hingeke, ära sa aega nüüd viida.
Rõõmusta meel...!»

Viimase sõnaga tõuseb hääl kriiskavalt üles, sest algustoon oli võetud vist liiga kõrge. See käib aga vaikides töötavale Mihklile närvidele. Kogu see palvetundide ja usu värk üldse mehele ei meeldi. Mihkel porises juba siis, kui eit kevadel enne kaugepüügile sõitu koos mõnede teiste külanaistega Nubu juures palvetunnis käis. Mihkel ise usuasjadest lugu ei pidanud. Kirikumakski oli mehel vist oma kakskümmend või

rohkem aastat maksmata, ja kirikus käis ta viimati oma pulma ajal. Liiatigi pahandas teda see, et eit just Nubu majalobudikus leidis taevatee värava, sest Nubu artellist väljaheitmisest saadik ei kannatanud Tursa teda silmaotsaski. Tahtis ju Nubu teda koosolekul valetunnistusele ahvatleda. Nüüd aga äkki on sellest väänkaelast saanud palvevend!

Ega varem rääkinud Miinagi palju kirikuasjadest, aga sellel kevadel oleks naist nagu miski rabanud, nagu see Mihklile näib. Äkki selgus, et Miina on «ärganud», ja nüüd astus eit vähemalt kord nädalas Nubude maja poole, puhas kleit seljas, juus soetud ja lauluraamat kaenlas.

Vaimulikku laulu kostis sellest ajast Mihkli majas tihti.

Täna polnud Mihkel aga sobivas meeleolus, et seda taluda. Seks oli põhjusi. Esiteks näris meest rahutus, et ta polnud läinud kolhoosi juhatuse majja kalurite üldkoosolekule ja selle asemel praegu katust kopsis. Kaua oli ta arutanud, kas minna või mitte. Koosolek oli selleks mõeldud, et pidada nõu uue kaugepüügiretke üle, moodustada uued püügibrigaadid ja arutada laenu võtmist veel mõne suurpüünise ehitamiseks.

«Nojah, mine! Mine! Hakka aga minema! Said alles jalad maale. Mine jälle saja versta taha kotiga tuult püüdma!» kätsatas naine hommikul kurja varblasena mehe ümber, kui koosolekust kuulis. Nüüd, kui Mihkel kolhoosi mineku asemel hakkas katust parandama, on naine otsekui ümber sündinud, ja kurjustavast varblasest on saanud õrn laululind mehe ligidal.

Laul ei meeldi Mihklile hoopiski. Ta lükkab mütsi kuklasse, lööb käed puusa ja käratab:

«Mis sa, saatana vanamoor, peaksid sedasi uluma!»

Laul katkeb nagu lõigatult.

«Taeva ristike — või saatana vanamoor kohe! Andku issand andeks sinu patust suuvärki!»

«Nojah — mis sa uled nagu peletis, kutsud veel vihma välja!»

«Ega su kurjustamine head too! Küll see pannakse kõik tähele ja tasutakse!»

«Kes paneb tähele ja kes tasub? Mis sa lorad!»

«Kes muu, kui see, kes kõiki tähele paneb ja meie elu hoiab ja valvab,» ütleb eit pilku taeva poole saates.
«Ooh, eit! Jäta juba see jama!»
Miina raputab pead lootusetu ilmega. Kohe meenub aga talle, et peaks mehega jälle rahuliku, ühise tooni leidma, sest milleks rikkuda harmoonilist päeva. Ja väikese vaikimise järel siirdubki ta otsustavalt teisele teemale.
«Et siis ikka nende kakuamide või seisvate nootadega ei tulnud kala ühti?»
«Ah, mis sa pärid! Sa ju tead küll, et ei tulnud.»
«Või ei tulnud jah. Aga eks see ole taeva tahtmine, et ei tulnud. Ega nad nüüd enam kaugele kipugi. Kes see sinna enam mitmeks nädalaks läheb, jätab koduse töö lohakile ja kaob!»
«Läheb, kes läheb, aga mina ei lähe!» ütleb nüüd Mihkel naise jutu vahele.
«Ega lähe teisedki.»
«Ei tea. Võib-olla lähevad. Seda nad seal täna arutavad.»
«Las lähevad, rumalad. Tulevad jälle tühjade kätega tagasi — vaata, siis enam ei lähe. Küll siis jätab see uus artelli esimees ka ehk inimeste hinge oma kaugepüügiga rahule.»
«Et nad ilma kalata tagasi tulevad, see pole veel sugugi kindel. Võib-olla püüavad koormaviisi!» toriseb Mihkel selleks, et toriseda.
«Või koormaviisi, ih-ih-hii, koormaviisi . . .!» kihistab eit naeru, ja tal on äkki nii lõbus, et lase kas või uuesti lahti laul issanda kiituseks. Eide kaval kihistamine aga ärritab Mihklit.
«No mis sa itsitad, nagu peast ogaraks läinud!» põrutab ta raevunult.
«Ei nad kala saa! Ei nad saa! Sest see on kuradi püüs, ja kõik taeva väesalgad võitlevad selle vastu!»
«Pole ühti kindel, et ei saa, on vahel ka saadud.»
Nüüd muutub naerva naise ilme salapäraseks, ja mullase sõrmega taeva poole osutades rõhutab eit sosinal:
«See jutt suurtest saakidest pole muud kui kiusujutt, see on ainult inimeste hullutamiseks välja mõeldud.

Issand ise teab, et ma oma silmaga nägin ja kõrvaga kuulsin, kuidas kurat vana Toodri haua peal seda plaanitses. Ja Nubu ütles...»

«Vanamoor, tead, selle Nubuga jäta mu hing rahule! Ja sinu rumalusi ma kuulda ei taha, — õige mul arust lagedad — nemad nägid kuradit! Üks inimene on teise kurat, vaat mis! Ja muid kuradeid pole!»

Miina tõsineb. Ta on solvunud. Aga küllap ta juba Mihklit tunneb — selle metsalisega ei saa usuasjadest rääkida. Ja kui ta nii mõtleb, lõikab kohe nagu valu südamesse ja naine otsib mõttes issandalt tuge. Sealt ta seda vist leiabki; vähemalt tuleb ta mõttesse teadmine, et mitte kurja sõna ja õela ütlemisega ei saa ta meest issandale vallutada, vaid kannatliku ja pika meelega. Appi peab tulema aga ka naiselik kavalus, sest kas pole Nubu ja vend Johanneski linnas rõhutanud, et kurja vastu võideldes ei pane issand pahaks ka vahel kurja enese abinõude kasutamist.

Sellepärast ei peljanudki naised kevadel kõigi vahenditega võitlemast kuradi plaanide vastu, kes uue esimehe kaudu ranna rahulikku elu hullutada püüdis. Seda enam, et seekord see võitlus ka eitede eneste südame järgi oli, sest kas mitte tema, Miinagi, poleks ükspuha mis teinud, kui vaid oleks osanud Mihklit kodurannas kinni hoida. Miina süda valutas Mihkli ära olles ühel teisel ja üsnagi naiselikul põhjusel. Mihklil oli nooremas põlves küla peal südamevallutaja kuulsus. Mine sa tea seda Virtsu elu-olu, äkki satub Mihklile mõni noorem eit ligi, ega see vanamees siis risti ette löö.

Sellepärast ongi Miina süda lausa rõõmu täis, et kaugepüük nurjus. Ja Mihkli kurjust kaugepüügi vastu tõstaks ta igati.

«Nüüd tahavad siis uusi püüniseid veel juurde teha?» viib Miina jutu uuesti sellele, mis südames kibeleb.

«Tahavad neh!»

Miina jääb mõttesse. Kui nad seal koosolekul aga äkki saavadki teised nõusse? Hakkavadki äkki uusi püüseid ehitama ja saavad siis nende uutega koguni tõesti kala... Ega tea ju, kus või kuidas need püüsed tehtud

saavad, kas neid enam omaranna naiste hooleks usaldatakse?

«Mihkel!»

«Mis sa tahad?»

«Kuule Mihkel — need uued püüsed. Kui nad neid nüüd teevad — mis sa arvad, kas neid ei peaks küll kohe kuidagi sedapidi seadmagi, et need ei püüa. Küll nad siis jätavad inimesed oma kaugepüügiga rahule!»

«Jama!» ütleb Mihkel ja naelutab edasi. Korraga jääb aga tema tõstetud haamer nagu õhku kinni. Löök jääbki tegemata. Isegi nina nohin vaikib hetkeks, ja mees hiilib naist silmanurgast.

Naine ei märka seda. Ta on oma unistustes kinni. Ta ei pane tähele ka Mihkli muutunud tooni, kui see kavaldamisi küsib:

«Ei tea, kuidas sa seda püüst ikka sedapidi sead, et ta kala ei püüaks?»

Kas äkki Mihkel ei hakkagi nõusse? Või see ime oleks. Läks ta ju uue esimehega kohe raksu, kui see vaevalt jalad siin rannas maha sai. Ja ega ta kaugepüükigi heameelega läinud, läks poolsundimisi.

«Kõike saab seada,» arvab naine maha vaadates.

«Kuidamoodi?»

«No . . . kas või paeluta tiivalina enne kalaaeda viltu, siis kisub lina üles — ja kala ujubki läbi . . .» heietab eit tasakesi.

Katusel jääb vaikseks. Mihkli silmad on kuidagi tühjad, nagu ei näeks ta praegu midagi, ei poolikut katust, õhtupäikest ega tomatilava ääres lösutavat naist. Ega Mihkel näegi, Mihkel näeb praegu ainult oma mõtetesse.

. . . Naised, tema Miina samuti, paelutasid ju uusi seisevnootasid! Nende eitede hulgas, kes õhtuti videvikus ennast Nubu poole kokku ajavad ja seal poole ööni palvelaulu laulavad, on paar-kolm, kes kolhoosi püüniste rakendamisel abiks olid, ja Mihkel mäletab, et nad paelutasid tõesti ka võrguaedu, mis on enne kakuami kalakasti. Mida eit nüüd ütleski — ja nemad otsivad viga — pagan võtku! — Kui paelutada see tohutu lina mõnes kohas silmi valesti lugedes paelale, hakkab lina tõesti vees olles alumist põhjapaela lahti

kergitama. Ja viga kaldal, ilma silmi üle lugemata, tõesti ei märka ega oskagi otsida. Aga kui põhjapael on merepõhjast lahti, ujub ju kala läbi ja kakuamikasti läheb ainult mõni üksik, mis liigub kõrgemal vees.

Äkki on Mihklil silmade ees jälle kaugepüük, vintsutamine võõral merel, enam kui vaene saak... Ta silmade ees on hommikud, mil mindi püüniseid nõutama, tõsteti kalakasti, mis ikka ja jälle peaaegu tühjaks osutus...

Mihkli vaatesse tuleb metsik raev, kui ta nüüd üllatuses ootavale naisele otsa vahib. Mis selle Mihkliga äkki juhtus?

Krauhti! hüppab mees otse Miina tomatilavale, sõtkudes veesaabastega tomatitaimi. Hõõguva näoga, silmade välkudes sasib Mihkel naisel nagu kutsikal turjast kinni ja surub ta vastu seina, ise kähistades: «Teie, raisad, rikkusite püüsed!»

47

On laupäeva õhtu ja kohe algab kalurite üldkoosolek. Rannas on levinud kuuldus, et esimees tahab koguni uut laenu teha, et veel kaht kakuami ehitada, ja selleks ongi vaja üldkoosoleku otsust.

Seal nad istuvad.

Väheldase kasvuga elavaloomuline Raigo vestleb Tuuriga, kes oma jõumehekoguga on kaaslastest peaaegu poole laiem, lastes jutu hulka oma lärmakat naeru. Enda ette maha vahtides ja piipu pahvides istub vana Alas, hõbedaste juuste ja kummaliselt tumedate silmadega tugevajoonelises tuulest parkunud näos. Hiljuti veel Kõvermäe Jussiks hüütud Johannes Pagu seisab akna lähedal asjaliku ilmega. Tal on jalas uhiuued kummisaapad ja seljas puldanpintsak. Tema kõrval istub puhtakspestud tööriietuses motorist Vihvelin. Kallas märkab suurte ja raskete veesaabastega Tootsi, kes istub vaikides, ja talle meenub lugu kalade vargusest kevadel. Toots oli sest ajast tõsise innuga teinud püügitööd, ta oli kaasa teinud ka reisi Virtsu.

Ja siis hakkab Kalda pilk otsima Mihkel Tursat, teist kevadise juhtumi asjaosalist. Tursat pole ruumis, ta pole koosolekule tulnud. Kallas ohkab raskelt. Millegipärast mõjub talle Tursa mitteilmumine eriti halvasti. Koosolekult puuduvad veel mitmed kalurid, neist kolm, nagu Tursagi, tegid kaasa Virtsu-reisi. See süvendab esimehe rusutust. Kõneleb see usalduse puudusest tema vastu või soovist hoiduda kaasa rääkimast uue kaugepüügi küsimuse otsustamisel?

Kallas loetleb mõttes viis-kuus kalurit, keda pole, ja keda ta seni oli juba liigitanud artelli edasiviimise ideele võidetud inimeste hulka.

Jah, äpardumine Virtsus oli löök. Aga praegu tunneb Kallas, et raskeim võitlus kolhoosi tuleviku pärast ootab teda ees just tänasel koosolekul. Ta eilne optimism on tublisti nõrgenenud ja momendil näib talle uue kaugretke läbiviimine raske ülesandena.

Nüüd tuleks koosolekut alata, sest vaevalt enam inimesi juurde tuleb. Kohal on küll kolhoosi juhatus ja liikmete enamik, kuid esimees tunneb ruumis kostvast mahasurutud sosinast ja rasketest pilkudest, et paljude meeleolu on tema kavatsuse vastu.

Ta viivitab veel pisut.

Ruumi siseneb rühm naisi ja asub tagumisele pingile. Seal on teiste hulgas ka Laine Vihvelin. Kalda pilk otsib ja kohtabki Laine silmi.

Nad vaatavad teineteist pika hetke vältel. Kallas nagu midagi ootavalt, Laine meest uurivalt.

Laine näeb Kalda näos muret, näeb ta trotsivalt suletud suust ja põsel tukslevast lihasest, et tal on raske, et ta otse sunnib end rahulikkusele. Ja ta tahaks haarata selle mureliku näo oma käte vahele, suruda tugevasti enda vastu see kõrgelaubaline, juba halli sisaldava juuksega pea ja seda paitada, kaitsvalt emmata.

Naise pilku tuleb hellus. Seda näeb Kallas, ja temasse asunud külmatunne väheneb. Ta vastab Laine pilgule. See mõistab, naeratab ja punastab korraga, sest märkab mõnda naist seda pilkudevahetust huviga seiravat.

Ka Kallas saab aru, et neid märgatakse, ja ta vaade

kohtab Vihvelini üsna pisut muigavaid, aga talle täna sõbralikult vaatavaid silmi.

Kummaline mees on too Vihvelin. Ent ometi — pagana tore sell! — välgatab mõte Kalda ajus. Ta heidab veel kiire pilgu Lainele ja tajub eneses äkki mingit üha süvenevat kindlusetunnet.

Nüüd vaatavad nad kõik ootavalt temale. Vihvelini, Kõvermäe Jussi, Tuuri, Alasi, Raigo, isegi Lepiku Kustase ja paljude teiste pilkudest mõistab Kallas, et nad on tema inimesed, et nad on siiski täna tema selja taga kindla rühmana, kui on tarvis võidelda nende põikpäistega, kes ikka küünte ja hammastega hoiavad kinni esiisade püügiviisidest ja elukommetest.

Kallas avab koosoleku. Ta palub enesele sõna. Teatanud kaugepüügi nigelatest tagajärgedest, räägib ta edasi sellest, kui vale oleks esimesest äpardumisest kohkuda. Tuleb uuesti katsetada! Tuleb võtta kaasa rohkem püüniseid.

Teiseks, et räimepüügi hooajaks tuleval kevadel valmis olla, tuleks juba praegu tellida ära varustus veel vähemalt kahe kuni kolme seisevnooda jaoks ja püügivabu hetki hakata ära kasutama kakuamide ehitamiseks. Ühtlasi peaks kaproonvõrke juurde muretsema. Teadagi tuleks selleks veelgi pisut laenu teha. Virtsu aga peab kohe välja sõitma, sest räime tuleb veel vaid mõni nädal — juulis kaob ta ära.

«Aga ... kui jälle äpardub? Kes garanteerib? Me jääme niiviisi nälga!» küsib keegi, ja ruumi asub vaikus.

«Tuleb katsuda haarata meie hulka mõni kaugepüügikogemustega mees, sest Pärnu mehed said sealsamas siiski kõvasti kala!» arvab Raigo.

«Ära tõtta!» hüütakse vahele. «Enne otsustame, kas maksab kaugepüügiga ja suurte püünistega üldse jännata!»

Puhkeb vaidlus, see on kärarikas ega vii kuskile välja. On ilmne, et grupp, kes pooldab kaugepüügi jätkamist, on vähemuses, ja Kallas närveerib. Nüüd oleks tal vaja tõsist abilist, inimest nagu näiteks Kirusk. Kuid Kirusk on täna Leningradi sõitnud, teda pole siin esimeest abistamas.

Seda kõike, tõrjuvaid vahelehüüdeid ja nurinat, ei kannata motorist Vihvelin. Ta tõuseb, ta vaade on äge. «Tohoh — kas mõtlete kakuamipaatide ja seisevnootadega siin lesti püüda! Või hoiate neid tulevaks aastaks jaanitule materjaliks! Nendes on ju varandus ja see on meie võlg!»

Aga Vihvelini vihapurse saavutab hoopis vastupidist. Nüüd kuuldub hädaldamine inimeste ahvatlemisest kergemeelsusele suurpüüniste muretsemisel, nende kergekäelisest hukutamisest. Mõnigi naisehääl lõikub nendesse kriitilistesse hüüatustesse, ja see paneb Laine näost lõkendama. Vaevu hoiab ta ennast tagasi, et mitte öelda, mida ta nendest naistest arvab.

Kallas tunneb, et kõik süüdistused on suunatud tema vastu.

«Aga inimesed, kogu Nõukogudemaa läheb edasi, kas teie tahate siis tagasi minna? Vaadake Pärnu kalamehi — sadu tonne püütakse seisevnootadega. Paadid lausa upuvad kalalastist. . .!» hüüab ta.

«Aga kuhu jäid meie kalalastid!» hüütakse vastu. «Ära agiteeri — iga kingsepp jäägu oma liistude juurde, vaat mis!» vastab keegi tagantpoolt.

Nüüd tõuseb püsti Lepiku Kustas. Temalt oodatakse Kallast ründavat sõnavõttu kas või sellepärast, et Kustas on ju vana viriseja. Kustas nohistabki nina, torgib oma väikeste silmade vaatega kurjalt inimesi, aga — millegipärast hoopis neid tagantpoolt vahelehüüdjaid. Nemad ei tea, mida Kustas nägi Virtsus, Kustas aga mäletab seda, nagu kevadist Pärnu-reisigi. Kustas on kalamees, ja ta ei saa tunnistada, et tema on kehvem kalamees kui need seal Pärnus. Kustas on küll sapine püügiretke ebaõnnestumise pärast, kuid ta ei näe selles reeglit, pikaajalise püügitöö vältel on tihtigi tulnud leppida tühjade püünistega, ega sellepärast veel merele selga ole pööratud.

«Kingsepad, jah, jäägu oma liistude juurde!» salvab ta üle õla. «Kingsepad ärgu, neh, merele ronigu — mina nendega küll ühte paati ei lähe! Aga kes vähegi kalamees on, ja on näinud, kuidas seal kala välja võeti, see ütleb, et Virtsust saab kala, ja kala saame sealt ka meie, kui asja õieti korraldame. Vaat mis!»

Kustase jutt toob tuppa vaikuse ja üllatuse. Püügikaaslastelt kostub kõnelejale poolkõvasti lausutud:

«Õige! Mehejutt.»

Sellel vaikusehetkel tekib ukse juures rüselemine, välgatab kellegi punane nägu ja kaob jälle. Siis tungib pinkide vahelt esile higise näoga Mihkel Tursa, silmad vihast lõkendamas. Kättpidi ta peaaegu veab enda järel nutvat ja teise käega pearätti muljuvat naist.

Ta tuleb koosoleku juhataja Kalda laua ette, põrnitseb korraks meeste otsa, märkab siis mütsi peast kahmata ja käratab naisele:

«Jutusta nüüd, reo! Jutusta, miks meie püüsed kala ei püüdnud!»

Koosolek lõpeb päris keskööl.

Kui Kallas saadab mehed minema, neid kättpidi hüvasti jättes, on tal tunne, et ta võiks rõõmust teha midagi poisikeselikku. Uus kaugepüük on otsustatud! Otsustatud, kuigi mitte ühehäälselt, aga enamuse poolt. Juba homme varahommikul asutakse ühiselt vanu püüniseid ümber rakendama. Ning kohe, kui saabub linnast uut materjali, pannakse paelale veel kaks uut seisevnoota . . .

Juhatuse majast lahkuvad viimased kalurid. Nüüd lähevad tropis ka naised, ja äkki tunneb Kallas, kuidas keegi kiiresti, kuid tugevalt tema kätt surub. Ta ei tõsta pilku, kuid ta surub vastu, sest ta teab, kes neist neljast naisest, kes juteldes tast möödusid, oli käesuruja.

48

Pühapäeva hommik on Kalakülas seekord ebatavaline: varakult liiguvad naised ja mehed võrgukuuride poole, ja peagi kistakse kuuridest lagedale püünised ja võrgulina. Algab askeldus, pole aega pühapäeva pidada, sest murule laotatud kakuamid tuleb järele vaadata ja valesti paelutatud kohad uuesti paelutada.

Teisipäeval algab uus Virtsu-reis. Aeg ei lase oodata, sest juunipäevad on endiselt soojad, soojendavad vee,

ja siis kaob räim rannavetest. Meestel jääb üle vaid angerja- ja segakalapüük rannamõrdadega.

Suure rehe juures on rühm paelutajaid naisi. Seal on kädinat ja sõnelemist, kuid nagu võib märgata, pole sõnelemine vastastikune tüli. Ärevad väljendused on peamiselt kolme naise arvel, kes nutuste silmadega vaikides võrku paelutavad. Need on Tursa Miina, Lille eit ja Kördi Madli. Nemad paelutasidki võrgu kalakasti juures viltu ja lina kiskus aia tiiva alt lahti; nii oli Nubu neid õpetanud, nagu Miina eile kogu koosoleku ees oli lõpuks nutuga tunnistanud. Nubu oli naistele juba ammu selgitanud, et kakuam on kuradi väljamõeldis, hävitavat kõik kalad rannast ära. See jutt sai alguse tollest kevadõhtust, kui naised surnuaial olla ilmutust näinud. Targu andnud Nubu naistele veel mõista, et kui uus püünis Virtsus häid tagajärgi näitab, saavat nad meestest kogu suveks lahti, sest eks siis saadeta kalurid lausa väevõimuga kaugepüüki. Erilist kõlapinda leidis see jutt just Miina juures. Lille eide mees jäi küll sellest püügiretkest koju, kuid tema tundis seda tugevamini ennast jumala tööriista olevat. Talle näis, nagu oleks ta mingi püha Johanna, kellest ta kuskil oli kuulnud, et see olevat raudriided selga pannud ja usu eest sõtta läinud. Lille naise kangelaslikkus aga kadus eile õhtul, sest tema vanamees oli niisugune kuriloom, et ei pidanud paljuks naisele ihulist karistust jagada, kui naine hinge täis tegi. Ja see eilne häbi, mille Lille Tiidri pidi terve artelli ees läbi elama, et tema eit samuti üks püüniserikkujaid oli, viis mehe hullusti marru. Nõnda võiski pärast koosolekut Lille maja poolt naise kisa kuulda. Paraku ei pidanud Lille eide usk aga keretäit vastu, ja naine ei hüüdnud hädas appi sugugi jumala nime, vaid palus härdakeelselt sedasama Tiidrit, kes teda püksirihmaga nahutas.

Hommikul võrgukuuri juurde tulles olid kõigil kolmel naisel näod nutused. Nüüd on nad vaiksed, töötavad kiiresti, tajudes teiste kurje pilke ja ütlemisi.

Äkki jääb naiste kädin vaikseks.

Rehealuse poole tuleb keegi, tuleb tasasel, mõõdetud sammul, enese ette ümisedes, käes mustakaaneline raamatukene. Tulija on «vend» Viidrk Nubu.

Kaua niheles Nubu enne, kui julges selle käigu ette võtta. Põhjus oli see, et laupäeva hilisõhtul ette nähtud palvetunnist ei võtud Vanaküla mutikeste kõrval osa ükski kolmest Kalaküla naisest, kes seni hoolega olid «venna» juures tunnis käinud. Kuulnud lastelt, et kõik naised võrgukuuri juures koos on, ei pidanud Nubu uudishimukihk vastu.

«Jõudu, kulla inimesed!» lausub ta soojalt, naistele harukordselt heasüdamlikku pilku heites.

Tekib vaikus. Nubu üllatub: imelikult vaenulikult vaatavad teda naised. Isegi need kolm armast «õde», kelle pärast ta selle käigu ette võttis, vaatavad talle otsa kummalise trotsiva pilguga. Nubu muutub rahutuks, äkki ta kahetseb oma käiku võrgukuuri juurde. Mees sunnib ennast rahule, püüdes säilitada õlist naeratust, millega ta viimastel nädalatel ringi liigub.

Vaikus aga häirib Nubut, see on niisugune, mille kohta öeldakse — «nagu äikese eel».

Selle katkestab Tuuri Adeele, suurekasvuline tragi olemisega naine, kes, asetanud käed põlle alla, tuleb jutlustajalegi ligi imelikult magusa olemisega, kuid mingi kurja helgiga silmades.

Naine jääb mehe ette seisma ja lausub mesise häälega:

«Tere-tere, armas vennakene. Kas tulid kaema, kuidas tallekesed elavad?»

Nubu kehitab ebaledes õlgu ja hakkab, külg ees, ennast rehe alt välja nihutama.

«No kuhu nüüd nõnda kiiresti?» jätkab Tuuri Adeele, astudes mehe ning ukse vahele ja asetades tugevad pruunikspõlenud käsivarred vaheliti rinnale. Nii seal seistes on ta Nubust tublisti pikem ja kogukam, naise jõuline rind ulatub «vennale» peaaegu näkku, kui ta meelitavalt jätkab:

«Jah, vennakene, niisugune see kuri maailm on — näed, panid teised sinu lambakesed pühapäeval tööle. Nokitsevad nüüd seal võrgu kallal otse kirikuajal.»

Nubu köhatab ja näeb nüüd, et kolm «eksinud talle», silmad maas, paelutavad kibedasti kakuamitiiba. Ja Nubul välgatab kohe kuri aimus, et naised on vist lobisenud tema osast püünise rikkumisel. Kuid see mõte

tuleb natuke hilja ja kahetsus ei päästa enam midagi. Igavene rumal, pidi ta siia kiskjakoopasse oma nina tooma! Ah seda uudishimu küll! Nubu tunneb end üsna räbalasti.

Kalameeste naised on varakult harjunud tugeva tööga, sest paljuks on nendel abi meestest kodusel talitusel või põllul, kui on kalapüügi aeg? Tööd aga tulevad teha. Töö on teinud nad iseseisvaks ja julgeks.

Kõigil naistel pole ühesugune temperament. Näiteks Lepiku Kustase terava ninaga eit on kogu aeg kui vedrunõel lahti kargamas, et puurida nõelaotsa sellesse musta riietatud usuvennasse.

Äkki ongi ta nagu nool Nubu ees, ja «nõel» kargabki lahti. Ta hääl pole sujuv ja mahe nagu Tuuri Adeelel, vaid kriiskav, nii kriiskav, et kui tal vahel koduski on Kustasega õiendamist, saab sellest õiendamisest selguse vähemalt pool Kalaküla rahvast.

«Ennäe peletist — või tulid aiva ise kaema, kas «õekesed» ka õpetust meeles peavad, kuidas püünist rikkuda!» säristab ta.

«Mis ma... ma!» jõuab Nubu kogelda. Siis, nagu oleks keegi korralduse andnud, on naised jutlustaja turjas kinni, ja rehealuse poolt hakkab kostma «vend» Nubu aietav hääl hoopis paluvas ja hädaldavas toonis, varsti aga lausa appi hüüdes.

«Ei tea, mis pagan need naised seal nüüd teevad?» küsib Tuur Kaldalt. Nad on parajasti teel uude sadamasse, kui kuulevad sadakond sammu eemal püünistekuuri juures kära. Mehed tõstavad käe päikesevarjuks ja vaatavad sinnapoole.

Seal rebivad naised käratsedes midagi endi vahel rehealuse esisele. Nüüd näevad vaatajad, et see on vana meremõrra pära, milles vehkleb mingi appikarjuv olevus.

Naised aga veeretavad kogu värgi jõekaldale, lükkavad madalasse vette ja rebivad uuesti välja. Nad kordavad seda protseduuri korda kümme ja jätavad lõpuks rüsapära seal sipleva elusolendiga jõepervele, minnes ise naerdes ja parastades rehe poole tagasi.

Rüsapäras vähkreb midagi tükk aega, siis rabeleb

võrgust välja armetu mehekogu ja hakkab kätega püksivärvlit üleval hoides Vanaküla poole jooksma.

«See seal... on kangesti «vend» Nubu moodi. Äh-äh-ää. Nubu jäi vist naiste kätte!» arvab Tuur ja hakkab mürinal naerma.

«Pühamehe asi — küllap naised tegid talle ristimist,» kostab Kallas, kelmikas ilme silmis.

49

Üksainus nädal on teise kvartali lõpuni, üksainus nädal on jäänud aega, et täita teise kvartali püügiplaanist veel puuduv kogus, ja see pole väike. Nüüd peaksid mehed Virtsus ja püünised juba sees olema.

Õhtu on tuuline. Peaaegu kuu aega kestnud soojad ja päikeselised ilmad asendusid uduste ning sajustega ja praegu tundub Kaldale aknast välja vaadates, et on tagasi tulnud sombune aprill.

Ega ilmad Virtsuski teised ole. Küllap seal pole meestel kuigi mõnus, sest kaluritemaja Rannavälja mehed endale sinna veel ehitanud pole, püütakse läbi ajada puldanialusega kas paadis või rannal. Teisele reisile kiirustades oli askeldusi nii palju, et ei tulnud ettegi mõtelda sellele, kuidas kohapeal oleks võimalik püügitööd selleks paariks nädalaks, mis välja jäädakse, kuidagi mugavamaks teha. Polnud nagu põhjustki öömaja eest eriti muretseda, sest seni kestnud ilusate ilmadega oleks toime tuldud ka puldani all elades. Nüüd näitab aga kraadiklaas ainult seitse kraadi üle nulli ja vihm, mis näkku piserdab, on jäiselt vilu.

Kallas ootab juba täna Virtsust teadet. Iga päev, arvestades tänasest, peaks andma riigile 1,8 tonni kala — ainult siis oleks mõeldav plaaniga toimetulemine. Nii palju on saagivaene kevad plaani pidevat täitmist kahjustanud.

Tuhat kaheksasada kilo päevas! Pärnu kalurite kogemuste kohaselt oleks see naljamäng. Aga praegu tuleb kogu artelli peale päevas, kui arvestada koduranna püüki, vaevalt paarsada kilo.

Telefonikõnet kokkulepitud kellaajal Virtsust ei tule ja see teeb esimehe päris rahutuks. Ta sulgeb artellimaja ukse, tõmbab pintsakukrae üles, — mantli on mees koju jätnud, — ja jookseb üle märja rohu oma toa suunas.

«Oota vähe, kuhu sa kiirustad!»

Kallas polnud märganud nurga tagant väljunud Alast. Vana kalur on viimasel ajal kuidagi väsinud. Aastad annavad end juba tunda, ja mees on merel käimist võtnud liialt hingega, on liialt rassinud. Alase samm on raske, peagi on nagu õlgade vahele vajunud. Kui ta selliselt nõtkuval sammul tuleb, nägu murekortsudes, ning muretooniga hääles küsib: «Kas Virtsust teadust on?» hakkab Kaldal vanast kalurist kahju.

Umbes säärane tunne oli Kaldal ka seekord, kui ta esmakordselt Kõvermäe Jussi jõekaldal usutles. Vanamees näis väga üksikuna. Ja Kaldal on vanade inimeste vastu nõrkus: ta haletseb neid, kui nad seisavad selliselt väsinuna ja eluraskuste all norguvajununa. Nad on kui elav süüdistus ülekohtu vastu, mida elu pikkade aastate jooksul tihti teenimatult mõõdab. Praegu polegi see kaastunne vahest kohane, sest lõppeks pole Alas ennast kunagi näidanud elule allavandujana. Ta pole kunagi virisenud, vähemalt Kalda kuuldes, kuigi viimane teab, et Alase elu pole olnud mingi jalutuskäik roosiaias. On olnud raskeid päevi, ja neid on olnud pealegi enamuses. Vanul päevil on nad eidega täiesti üksi jäänud. Seda üksildust mitte tunnistada tahtes oli vanamees rassinud tööd teha üle oma jõu. Aga täna mõjub väsimus. Ja ilmgi on niisugune, et kisub kontides varitsevat põlist jooksvatõbe pakitsema ning ängistab hingamist. Niisugusel hetkel tahad kogeda midagi elustavat, kas või kuulda head uudist. See'p see põhjus oligi, mis Alast veel vihmasel hilisõhtul sundis esimeest üles otsima.

Nüüd aga vaatab Kallas talle niisuguse näoga otsa, nagu oleks tal heade asemel hoopis halbu uudiseid. Aga Kaldal pole talle head ega halba teatada.

«Miks nad siis . . . sõna ei saada?» ühmab Alas pahuralt, kui nad koos Kalda toa poole astuvad.

Kallas ei vasta, kehitab õlgu. Teda on jälle ründamas too vana meeleolutsemise-paharet. Sellepärast on tal päris hea meel, et Alas tuli. Alas on seni alati osanud Kalda nukrat meeleolu peletada. Täna on aga vanamees ise väsinud. Lampi ei läideta, küll aga kiirustab Kallas pliidi alla lõket süüdates, et teha sooja teevett. Selg kumerasse vajunud, istub Alas pliidi kõrval pingil. Lõpuks hakkavad puud praksuma. Nii nad istuvad seal ja vaikivad.

«Oleks pidanud ikka ise kaasa minema!» surub Alas sõnahaaval lõpuks välja mitu päeva peas pakitsenud mõtte. Ta oli ju tahtnudki minna, jäi paigale vaid eide hurjutuste peale, et kuhu sa, vana muld, ronid! «Või veel ilma mööda kala taga ajama! See olgu nooremate lust!» oli eit torisenud. Nõnda jäi minemata. Aga nüüd närib kui uss mõttes, et miks ta ei läinud. Küll tema seal oleks juba ornungit pidanud!

Aga ka Kaldas käärib mingi uus mõte. Käärib ja käärib, teeb rahutuks, paneb vaikima, kuni äkki pahvatab välja:

«Kurat, ma sõidan ise sinna! Kohe homme hommikul — süda ei kärsi siin oodata!»

See mõte ei üllata Alast, mitte sugugi. Tema Kalda asemel oleks kindlasti samasugusele otsusele jõudnud.

«Tuur ja Raigo on mõlemad Virtsus. Sa jääd minu asemele. Lähen hommikul kuuese bussiga. Ülehomme olen jälle tagasi,» kalkuleerib Kallas kiiresti.

«Mine . . . jah!»

50

«Kurat sa sellest kortspillist kääksutad!» kähvatab Lepiku Kustas kuurinurgast ja lõikab nagu noaga Alberti musitseerimise. Kustas on õel ilma pärast, mis juba teist päeva vana laudkuuri katust kolistab, hooti vastu seina vihma rabistab ja Matsalu lahe lühikest valgepäist lainet täis peksab.

Ega teistegi meeleolu hea ole — suured püünised on meres, ka võrgud on meres. Ja nüüd tuli Raigo ilma-

jaama juurest koguni teatega, et ennustatakse tuult tõusma. Üks igavene needus on selle kaugepüügiga kaasas! Mitte ei lase rahulikult püüda. Oleks püüs esimesel reisil korras olnud. Kurat — kui nad nüüd tagasi lähevad, siis leiab tema, Lepiku Kustas esimesena üles Nubu ja sasib ise mehikese kõrvad pihku, aga valusamini, kui naised püüstekuuri ees. Saatana palvevennanirakas — või naisi hullutamas!

Nii ta seal endamisi kirub, istmik põiki pööratud lepapakul, ja soendab käsi plekist meisterdatud pliidikese ees, mille üks külg kuumusest lausa helendab.

Mõtted on mehel päris kurjad, aga isegi neid mõtteid ei lasta rahulikult mõelda. Poisiloru! Muudkui vääksutab ja vääksutab, endal pea viltu ja silmad kissis, nagu pressiks tõesti oma väikesest kortspillist teab kui uhket lugu välja.

«Ei-noh — las mängib pealegi — mis ta selle ilmaga ikka tegema peab! Aga sa, poiss, lase midagi lustilisemat!» arvab Tuur säärikuid jalast kiskudes, et ennast samuti kuurinurka õlgedele visata, kus kuus-seitse meest juba raskesti magab ja kust kostev norin võibolla rohkem ruumi vaikust segab kui Alberti pillimäng.

Jah, närud püügiilmad saabusid. Hea, et nad selle vana kuurilobudikugi oma päralt said. Paadis puldani all kükitada poleks kuigi mõnus. Siin aja vähemalt väike plekist pagi punaseks, ja kuigi see hõredat kuuri soojaks ei tee, on siiski kuidagi mõnusam tunne, et pliit majas.

Keegi kobistab ukse taga. Kes pagan see siis on? Uks on seestpoolt põikpuuga kinnitatud.

«Kes seal kobistab?» küsib Kustas tigeda häälega. Mis ta sinna parata saab, et ta hääl juba teist päeva tige on.

«No laske ikka sisse!»

Paar nina jätavad õlgedel norskamise, paar pead tõstetakse püsti.

«See . . . see on ju meie esimehe hääl?» arvab Tuur ja tõttab sokkide väel ust lahti tegema.

Uksest sisse astuv Kallas nõretab veest kui pange kukkunud kassipoeg.

«Tere!»

«Tere jah!» kostab üsna mitu häält, sest norskajate koor on oma kõlarikka tegevuse lõpetanud. Küllap neid müksati, sest ega esimees kaugepüügimeestele iga päev külla ei tule. Ja kui tuli, ei passi norsata.

Kallas võtab märja jopi seljast, paneb tilkuva mütsi seinast kõverdi väljavahtivale naelale ja istub «pliidi» lähemale. Esimees on rahutu, ta pilk on maas, ta hõõrub ahju kohal vihmast punaseid käsi.

«Miks te eile ei helistanud?» küsib siis, nagu oleks ta ainult selle küsimuse pärast nii pika maa bussiga ära sõitnud ja mitu tundi mööda Virtsu randa saju all ringi ekselnud. Alles paatide järgi kuuri kohal rannal saigi ta mehed kätte.

«Mis seal helistada, kui ilm ei lase merelegi minna. Teised keegi ei käinud — meie ka ei läinud,» õiendab Raigo, ja äkki on kõigil halb tunne, just sellesama pärast, et eile ega ka täna ei saanud merele. Ega see kaldalejäämine nii lihtsalt tulnudki. Aga kui ükski Virtsus olevatest kaugepüügibrigaadidest ei läinud, vaieldi Vihvelin ja Raigogi maha, kes minna tahtsid, ja jäädi ühiselt ilma ootama.

«Kas... püünised on kaugel?» küsib esimees uuesti.

«Pole ühti — kilomeetrit kaheksa-üheksa, lahes,» ütleb Toots, kes küll ennist nagu erapooletuks jäi, kuid kes praegu siiski meelsamini püüniste juures oleks, kui siin tuule vähenemist ootaks.

«Praegu paneb rohkem vihma — tuul on justkui maha jäänud!» arvab esimees.

«Aga ilmajaam ennustas, et ööseks tõuseb jälle!» vabandab Raigo, kes tunneb ennast kogu olukorra eest vastutavana.

Tükk aega on ruumis vaikne.

Esimees on käinud enne omade juurde jõudmist üsna mitmeski brigaadis ja kõnelnud kogenud siitmere püüdjatega. Sellepärast on tal päris suur mure.

«Palju ankruid rindtoule panite?»

«Nagu harilikult,» kostab Raigo.

«Teisele samuti?»

«Samuti!»

Esimees ohkab, tõuseb, astub kuuri ukse juurde ja

piilub laua lõhest ilma. Meri kohistab lainet, tuul piitsutab roogu, aga väikese neeme varjus ei käi laine mootorpaatidele, mis õõtsuvad tasakesi, nagu polekski ilm kuri.

«Peaks lisa-ankrud viima. Kui tõesti... ööseks tõstab, viib äkki minema?» arvab Kallas pöördudes, ja ta silmades on küsimus: kas mehed nõustuvad?

«Pole paha mõte!» kostab kuuri teisest otsast Tootsi hääl.

«Mis siis muud, kui viime — mis see meri mehele teeb!» arvab kohe Tursa, ennast õlgedelt üles rahmates. Tursa tunneb ennast naise pärast topelt süüdlasena. Tursa läheks praegu kas või tugevasse merre, kui vaid sellega brigaadile kasu tuua saaks.

«Noh — kui sedaviisi, ega siis muud, kui merele!» arvab Tuurgi, ja haarab saapad, mis just jalast ära said.

Kelle mõte see oli, et võiks järele vaadata ka kalakastid, kui kord püüniste juures ollakse? Lille Tiidri arvates ütles selle mõtte esimesena Kustas, aga võib-olla oli tema ise see, kes selle kõigis tekkinud mõtte avaldas, kui peale üsna tublit loksutamist mõlema kakuami rindtoule olid neli kuuekümnekilost ankrut lisaks asetatud ja välja pingutatud.

Igatahes pikka aru ei peeta, sest pilvine päev kaldub tugevasti üle lõuna ja puistab meeste, paatide ja rahutu mere üle tihedaid vihmasagaraid. Asutaksegi rannapoolset kakuami lappama, kuigi paadid perude sälgudena kord nina, kord ahtrit tõstavad ja kuigi tuul on kõike muud kui kalameestega ühel meelel. Ühe paadi pardal pingutab kuus, teisel seitse meest.

Võib-olla oleksid suurpüünistega püügis vilunumad mehed seda, mida Rannavälja kalurid praegu võõras meres ja alles võõraste püüniste juures ette võtavad, hullumeelsuseks või vähemalt rumaluseks pidanud. Aga Rannavälja mehed hakkavad neljapallise või veel suuremagi tuulega kakuame nõudma.

Ei, Tursa poleks kunagi võinud arvata, et see töö nii põrgulikult raske on. Higi ja vihm nõretavad mööda

mehe laupa, tungivad põletades silma ja mõrkjalt-soolasena suhu.

Toots töötab vaikides. Ka Vihvelin, olles mootori suretanud, rebib kalakasti lina raskelt, otse ähkivalt hingates, nägu telliskivipunane ja märg. Vihvelini kõrval, samuti vaikides, sikutab seda Kallas, näost haiglaselt kahvatu, ripsmed veepisarates. Ta sikutab paadi poole panust, mille peale ta oli kõik asetanud. Kui ka nüüd saab osaks kaotus, siis on ots. Siis pole enam esimees Kallast, on läbikukkunud õnnemängija.

Lina tõuseb ränk-raskelt, sest kaks päeva kestnud laine on sellesse peksnud küll adru, küll mererohtu. Keegi näib nagu meestele vastu töötavat ja kahe kepsleva paadi vahel lina merre tagasi kiskuvat.

Viimaks ometi nähakse kala. See on tuttav välkumine, mida esimees mäletab reisilt Pärnusse. Siin ei paista kalakeste lend aga nii arutuna silma, sest meri on rahutu, tuul ise lennutab vett rohkem kui surmahirmus kalaparv.

«Hakkame võtma...!» karjub Tuur.

«Hakkame!» kostab Toots.

Esimesed kahvatäied hõbedasi räimi rabisevad koos merevee ja vihmaga paatide põhjalaudadele. Visklev, valendav kala, rahutu ja oma elu eest võitlev, ajuti piitsana üle parda tuisklevale lainele vastu kargav saak...

Kuidas nad ammutasid tühjaks ka teise kakuami? — Ei, praegu nad ei mäleta enam üksikasju. Praegu polegi aeg mäletada seda surmväsimuseni viivat võitlust. Kindel oli aga see, et nad tegid tühjaks ka teise kakuami, sest puldani all loksub paadis last, liigub kaasa paadi liikumisele — vajub tagasi ahtri poole, kui vöör jonnakalt paati lämmatada tahtvale lainele vastu ajab, loksub raskelt vööri poole, kui laine mootorpaadi ahtri üles tõstab, nagu tahaks ta paadi otsekui ülekaela keerata. Nende esimene saak!

Paadid sõidavad vastutuult, mis ilmajaama ennustuse kohaselt ongi koos õhtuvideviku tulekuga tõusnud umbkaudu seitsmele palliie ja näib üha tugevnevat. Kui nad lahemerest välja pöörduvad ja kursi sadamale võtavad, lendab meestele ja paatidele lausa maru vastu.

Ei see ole enam harilik kõva ilm, see on torm, mille tuuletuhinas ja veelennus varitseb julm tapja.

Isegi alati rõõmus Tuur ei leia sõnu. Nüüd on temagi nägu õhtuvalguses kaame nagu surnul, kui ta jõuetusest ähkides pumba juurest ära vajub, et järgmisele paarile maad anda, kes raske pumba kaigast haarates püüavad lasti alt paadipõhjast vett välja pumbata. See töö näib otsekui asjatu pingutus olevat, sest kõrvuti sõitvad paadid vajuvad üha sügavamale vette.

«Uued pumbale!» hüüab Vihvelin ja vajub siis kaaslase kõrvale poordi äärde lastipuldanile. Samas, seljaga vastu poorti tugeb poolküliti Kallas. Vihvelin märkab alles praegu, kes on ta paariline.

Kallas näib nagu kokku vajuvat liigsest pingutusest, ta sulgeb silmad, mehe lõug vajub rinnale.

Vihvelin sasib kaaslast õlgadest, raputab teda peast. Ei, Kallas pole siiski minestanud, ta on ainult kohutavalt väsinud. Aga nii, nagu ta seal Vihvelini vastas veesajus istub, on kogu ta olemus täis mingit meeleheitlikku trotsi. Vihvelini läbib äkki soe poolehoiuvoog. Pagan võtku, see esimees on siiski mees, nagu mees peab olema! Eesmärgi eest, näe, valmis andma kas või elu. Ta saadab Kaldale sõbralik-julgustava pilgu.

«Lähme — kajutis on soojem!» karjub Vihvelin, sest tavalisest jutust ei kuuldu selles veepõrgus midagi.

«Ei — siin . . . on hea!» kostab Kallas.

«Kas . . . veame välja?» küsib esimees omakorda viivu vaikimise järel.

Vihvelin heidab kiire pilgu Virtsu tuledele, mis on juba päris ligidale tulnud.

«Kuradi pihta — veame välja!» hüüab ta, ja tema hüüus on mürisevat võidurõõmu.

51

Järgmise päeva õhtupoolikul vaikib sadu, aga ilm on ikka ka Rannavälja meres veel tuuline. Ometi läks paar paatkonda mõni tund tagasi õngesid nõudma, kartes,

et sajule järgnenud tuul ajab laine uuesti üles ja see kannab kindlasti häda saanud õnged hoopis minema. Varsti popsutabki suudmesse väike mootorpaat, annab otsa kaile, Alas ja Laine kannavad kaldale kalakastid.

Nüüd püüavad nad angerjat, aga on päevi, kui siugjate angerjate kasti all on kast forellidega. See on siis, kui käiakse kaugemaid püüniseid — pinna-õngenööre — kontrollimas.

Täna tuleb punkti auto siit läbi ja võtab saagi kaasa. Sellepärast tõstetakse kalakastid kuuri. Vana Alas aga seab sammud kontorimaja poole. Ta ei lähe siiski kohe tuppa. On kuulda, kuidas keegi talle järele jookseb. Alas teab, et see on Laine. Tal on sinisekirju rätik pähe seotud, ta on päevitunud pähklikarvaliseks, mistõttu naise terved, valged hambad tunduvad pärlmutritükikestena tõmmus näos. Kogu ta olemusest õhkub jõudu ja erksust. Nad lähevad mõlemad kontoriruumi.

Artelli raamatupidaja neiu Pihelga on Kalda ära olles kuidagi tähtsam ja asjalikum. Ta hakkab Alasega kohe jutlema, pärib sellelt, otsekui poleks sobiv pärida Lainelt kui algajalt kalurilt esimesena:

«Kuidas sinu paatkonnas hommikul turska oli?»

«Oli ka. Aga nüüd pealelõunal saime kaks kasti angerjaid!»

«Ohoo — pole paha!» märgib raamatupidaja kiitvalt.

«Aga Neemeranna meeste paate täna jällegi väljas polnud — kuhu me sedasi...,» ütleb Alas raskelt.

«Jah, plaan, plaaniga on pahasti,» möönab ka raamatupidaja.

«Nojah, istuge!» jätkab ta nüüd sõnu otsides. Ta pole harjunud kaluritega vestlema ega oskagi nendega midagi pajatada... Ta on jäänud kontorisse ainult selleks, et linna teatada kvartali lõpu eelviimase nädala plaanitäitmise tulemusi. Need jäävad aga puudulikuks, sest Virtsust pole veel mingit teadet.

Raamatupidaja on tüdinenud ilmega. Ta on oma kaheksa tundi töötanud, talle tundub ülekohtusena siin istuda ja telefonikõnet oodata. Hea, et need kakski tulid — nüüd võib viivuks minna randa «õhku hingama».

«Vahest kuulete telefoni — ma lähen mõneks minu-

tiks välja. Kui heliseb, hüüdke lävelt!» ütleb ta tuppa jääjatele.

«Mine pealegi!» nõustub Alas, kes igaühele «sina» ütleb, vaatamata, kas see kõnetatavale meeldib või mitte. Ja niipea, kui raamatupidaja on väljunud, helisebki telefon.

Laine haarab toru. Ta ilme on pinev, puna on tõusnud talle näkku, sest ta tunneb häälest telefonis, et rääkija on Arnold Kallas.

«Rannavälja kuuleb!» ütleb Laine, surudes alla ärritust hääles ja otse kuuldes oma südame tormikat tagumist.

Hetk on telefonis vaikus.

«Kes ... on telefoni juures?» küsitakse.

«Vihvelin!» vastab Laine hinge kinni pidades.

«Laine ... teie seal?» üllatub Kallas.

«Kas räägite?» hüütakse vahele keskjaamast, ja see kainestab mõlemat kõnelejat. Nad muutuvad asjalikuks ja ametlikuks, samas aga solvuvad sellest muutusest.

«Räägib Kallas. Andke raamatupidajale edasi, et eilne püük oli kolm ... kuulete ... kolm tuhat nelisada kilo räime ja segakala. Saite aru?»

Laine rõõmustab. On hea kuulda sellist teadet, ja on hea kuulda mehe häält, kuid naine temas ei luba vastukõnelejale seda rõõmu tunda anda. Ta vastab jaheda ükskõiksusega:

«Sain aru ... seltsimees esimees!»

«Muidu on kõik korras. Tulen homme õhtuks tagasi. Kuidas seal tänane saak oli?» teeb Kallas juttu, oskamata öelda midagi targemat, julgemata öelda seda, mida tahaks.

Laine otsib, mida kosta. Ja sel momendil teatab keskjaam: «Aega üks minut!» Ainult üks minut veel! ehmatab Laine.

«Meil on kõik korras. Püüdsime sada üheksakümmend kilo turska ja angerjat. Nii et kõik korras — saite aru?» kordab ta siis, matkides Kalda ametlikku stiili.

Aga kohe kahetseb ta öeldut noriva tooni pärast, sest nüüd kõlab telefonist mingi kurin, Kallas nagu

kõneleks veel midagi, aga ta hääl on kauge. «Halloo! — Halloo!» hüüab Laine. «Aeg läbi — katkestan!» kostab ainult vastuseks, ja kõlksatus teatab, et ühendus katkes.

Laine hammustab huulde — nii vihane on ta enesele ja ... ka sellele seal Virtsus.

Alasel on jäänud telefonikõnet pealt kuulates isegi suu avali ja ta on lükanud vasaku kõrva ette, et tabada kõnest mõni lause. Mehe parem kõrv kuuleb puudulikult, pillitab üha. Laine on istunud. Ta tunneb, kuidas süda ikka veel taob, taob nii tugevalt, et pea ähvardab pööritama hakata.

Laine paneb kätte ununenud telefonitoru hargile.

«Mis... ta ütles?» sosistab Alas, nagu segaks tugev kõnehääl kedagi.

Alles vähese vaikimise järel lausub Laine:

«Esimene nõudmine andis neile kolm tonni ja nelisada kilo peamiselt räime!»

«Kolm tonni ja nelisada kilo,» kordab Alas ja vajub mõttesse. «Nojah — ma ju ütlesin!» lausub ta siis rahul olles. Ta lausub seda enesele ja oma mõtte jätkuks.

Vanamees surub oma pleekinud nokkmütsi hallile juuksele ja kiirustab artellikontorist lahkuma. Ta on nagu unustanud naise, kes videvikusesse ruumi enesega üksi jääb.

Lained murduvad jõesuudme karidele nüüd juba üsna vihaselt. Siinpool karisid aga on tuulest puhutud valged vahuviirud, sest lainet siin vee madaluse tõttu ei teki. Vee virvendused tulevad iilingute tõustes või vaibudes. Tuul jookseb merelt rannale, kraabib klibukivide vahelt liiva, otsekui tahaks randa puhtaks pühkida, ja sakutab vahel vihaselt luidetel kasvavat konnakaera.

Vana Alas seisab veepiiril, vaatab otsides üle lainete täna nähtamatu saare poole. Aga ta ei püüagi nii väga saart leida. Mehe vaade ulatub kaugemale: ta näeb vaimusilmas kalureid Virtsus, noori ja vanu, näeb paate üle laineturjade rügamas, kuuleb karjuvaid kajakaid. Vanamees ei tunne praegu enam roidumust. Jopihõlmad on tal kontorist tulles lahti jäänud ja tuul võib

takistamatult põue pugeda. Alas armastab seda tuult, mis tuisates tuleb merelt, narritab madalat leetevett ja kõikjale topib oma vallatleva jaheda nina.

«Jaah — kolm ja pool tonni! Ja see on alles algus!» ütleb ta enesele veel kord kinnituseks.

Eit ei mõista vanamehe rõõmsat erutust, kui see hilisõhtusest tormi-ilmast tuppa astub.

52

Virtsus näib meri sinisena, aga Rannavälja lahes on ta rohekas, nagu immutaksid teda oma rohelusega lahte ümbritseva kalda muru ja männimets. Eriti roheliselt helgib meri täna õhtul. Kallas uudistab mere värvust läbi bussiakna ja talle tundub kummalisena, et ta alles täna märkab, missugune on õieti Rannavälja. Rannavälja on ilus. Nüüd kaardub maantee piki mereäärt ja kogu asula ilmub ta silmade ette. Vaadates viie-kuue kilomeetri kauguselt, tunduvad majad Rannaväljal nukumajakestena, mille aknad on kleebitud kardpaberist. Selle mulje tekitab loojuv päike.

Kohe aga kaob panoraam, maantee suundub männitukkade vahele. Need varjavad päikese loojakuhelgi, muutes bussi hämaraks. Hämaruses on hea mõtelda.

Nüüd on siis niikaugel — algus on tehtud. Enam ei saa ükski Rannaväljal ütelda, et tema neid kaugepüügi mõttega hullutas, et viis artelli hädasse. Ja need mehed, kes temast Virtsu maha jäid, on uute püügiviiside ning kaugepüügi pioneerid.

Aga edaspidiseks tuleb asi veel paremini korraldada, eriti meeste öömaja küsimus. See laudseintega kuur ei kõlba kuskile. Edaspidi peab Rannavälja meestel Virtsus olema oma kindel baas. Hea oli, et ta täna meestega kaasa ei läinud ja aja ära kasutas kohapealse eluoluga tutvumiseks. Miks mitte «Majaka» meestega ühine kaugepüügi öökorter ehitada. See «Majaka» brigadiri ettepanek väärib kaalumist!

Esimehe mõte läheb uuesti tagasi meeste juurde. Need tulid parajasti merelt, Kallas tahtis tingimata enne bussile asumist teada saada ka tänase püügi resultaati.

Sellepärast oli ta mehi kai nukal oodanud, ise ainiti piiludes bussipeatuse poole, et mitte maha jääda. Viimaks ilmusid tuttavad paadid. Lähenesid, ja vaata kuidas — pardalt rõkkas meeste laul! Laulis üsna mitugi meest mingit vana meremeestelaulu, olles küliti mootoriruumi kajutil. Kes seal laulsid? Kallas oli püüdnud eemalt eraldada ühetaolises õliriides mehi: Raigo, Tursa, Soone poiss — ja kas ta mitte ei eksinud: neljas näis olevat Lepiku Kustas. Oli, muidugi oli! Ja et see oli Kustas, jäi Kaldal üllatusest meestele vastu hõikamata küsimus, kuidas täna kala oli. Kust võis Kallas teada, et Kustasel noorena koguni ilus hääl oli ja et vallakooli õpetaja tahtis teda vägisi isegi laulumängust osa võtma tõmmata. Õnnetuks tõkkeks sai aga Kustase viltune nina, mille kohta üks tolleaegne laulumängu-«täht» riivamisi tähendas, et see olevat kui külakingsepa kulunud naaskel otsapidi vanas kotas.

See oli õrnahingelisele noorele Kustasele liig, ja sellepärast ei saanudki temast laulumängu-kangelast, mees enam proovile ei läinud. Kosis naise, kes viltust nina pahaks ei pannud, ja jättis ka kooris laulmas käimise. Aga vahel, kui rind rõõmustas, kui kedagi ligidal polnud, laskis ta vaikse laulujoru lahti.

Seekord alustasid teised, ja kuna meeleolu oli niisugune, et karga või tormiülikonnast välja ja tuurita kajutilael polkat, võttis Kustasegi tenor vedu.

Nõnda nad tulid ja üritasid laulu. Kalda üllatus asendus aga kohe heameelega: kui püük oleks olnud halb, ega nad siis laulu poleks lasknud!

Oligi õige — ka täna oli meestel oma kaks ja pool tonni räime paadis. Miks tuju niisugusel juhul ei tõuse!

«Laske aga sedamoodi edasi!» hüüdis Kallas veel meestele, kui oli kuulnud püügitagajärge, ja tõttas jooksujalu bussile.

Sellest on nüüd neli tundi möödas ja ta läheneb kodule, Rannaväljale. Aga täna on siia hea tulla, täna ootab ta iga vastutulijat, igale neist tahaks ta ütelda, kuidas meestel Virtsus läheb. Neil läheb hästi! Hästi!!

Kui buss lõpuks Rannavälja silla juures rohtunud kõrtsivaremete lähedal peatub, on Kallas ainus väljuja,

sest suvitajad ja inimesed, kes linnas tööl käivad, saabuvad tavaliselt varem.

Bussist maha astudes haarab meest eriline rahutus, kuigi pidanuks olema vastupidi — on ju nüüd õnn lõpuks siiski astunud Rannavälja artelli tuppa. Ei, rahutust ei too mõte artelli elust, hoopis teine mure poeb hiirekesena südame alla. Sest teadmine, et Virtsus läheb hästi, annab talle nagu õiguse mõtelda enesele. Ja see mõte teebki esimehe rahutuks. Ta isegi soovib, et praegu tuleks keegi kalureist, kellega rõõmsalt saaks kõnelda artelli tulevikust, kõigist selle uhketest väljavaadetest, saaks rääkida neist tublidest meestest Virtsus. See tooks mõtetesse taas tasakaalu, tõrjuks ta enese isiku tahaplaanile. Aga ei tule kedagi, sest esimeest oli oodatud varasema bussiga. Ja kuna ta polnud tulnud, arvati, et ta jääb veel päevaks Virtsu.

Õhtu on soe, ja et end pisut koguda, lasta vaibuda seda kummalist närveldust, astub Kallas üsna aegapidi üle silla kodu poole. Vaadates jõge mööda üles, paistab Vanaküla nagu peo peal, suudmel aga kaovad Kalaküla majad kaldamänniku varju. Hilisest ajast hoolimata liuglevad jõel paadid suvitajatega. Soe õhtu meelitab kõiki. Kaugemalt käänaku tagant kostab meeldivat baritonilaulu. Juba laskub kaldaroogude kohale kerge udugi. Aga männiku ja selle esise heinamaa poolt toob tuul sooja leitsakut, see lõhnab kergelt vaigust ja nurmelilledest.

Nüüd ongi ta ületanud silla ja jääb peatuma. Kallas võitleb enesega. Vastupandamatu soov kisub teda Vanaküla poole. Jalutada mööda jõekallast sinna, kus Nubude maja taga kasvab vana paju ja ... mõtelda pingutatult temale — ehk ta tunneb seda? — tekib mehes lapselik illusioon. Siis meenutab ta Vihvelini pilku, kui nad Virtsus jumalaga jätsid. See pilk oli soe, aga kas mitte ka pisut noomiv-hoiatav? Kas oleks õige minna nüüd Lainet otsima? Kas on temal selleks õigus?

Kui ta alles mõttes kõhkleb, astubki ta juba sillalt alla. Mingi vastupandamatu soov käsib tal edasi minna. Kogu kevad on elatud isikliku eluta, kogu kevad on

olnud nagu mingi loobumine, pühendumine ainult tööle... Täna aga on õigus elada ka enda elu, sest ta püüdlused töös pole jäänud asjatuks. Ta on leplik, ta ei julgegi praegu enesele palju tahta. Täna piisaks sellestki, kui ta vargsi, kas või hetkeks näeks Laine Vihvelini. Vaataks teda eemalt, jäädes ise naisele märkamatuks, ja läheks siis koju, oma majja...

Nii astub ta edasi Nubude jõekalda poole.

Viive magab. Ta juuksed on valla, need piiravad väikest nösuninaga näokest lainelise kuldse raamina, helkides lambi tules käärdude kohalt pisut punakaina. Ta huuled on magusalt pruntis, pikad lapseripsmed peidavad magava tüdruku muidu nii ilmekaid silmi.

«Jah, tütreke, sa kasvad. Veel ei aima sa neid ahvatlusi ja ohte, mida elu su teele võib tuua. Praegu on ta sulle ilus mänguaed, mängud kestavad veel unemaalgi, ega muidu pole sul nii õnnelik ilme. Aga ei — ma ei kasvata sind eluvõõraks ingliks, et esimene tuulehoog sind puult rebitud lehena võiks porri heita! Sirgud suuremaks — räägin sulle kõik, midagi ei varja. See ei tohi sind hirmutada, väiksemaks või viletsamaks teha, hoopis südidust ja jõudu pead sa endale sellest teadmisest ammutama...»

Laine tõuseb tütre voodi eest ja kustutab lambi. Väike tuba mattub kohe hämarusse. Laine mäletab, kuidas ta lapsena ja veel hiljemgi kartis pimedust. Ta kujutles pimeduses ikka midagi koledat liikumas, teda püüdmas. Aga nüüd ei kohuta pimedus teda juba mõnda aega enam. Lainega on viimastel nädalatel juhtunud midagi kummalist. See algas ajast, mil ta merel käima hakkas. Laine, seesama tütarlaps, kes venna kaitsva tiiva alt seni linnupojukesena maailma vaatas, on äkki ise tiivad saanud. Ta pilk ei eksi enam maha, kui mõni Vanaküla õel eit teda uudistab. Kusagilt on neile ulatunud uudis, et tema ja Vihvelin pole abielus. Muidugi, säärast asja ei saa kaua varjata. Nad teavad nüüd, et Viive on tüdrukulaps.

Oi, kui jälgid on need pilgud! Nagu räpase käe kompavad katsumised. Neid tundes tõmbab ta pluusikrae koomale, nagu võiksid need tema ihu määrida. Aga

nüüd ta enam ei karda neid! Ta vaates astub neile julgelt vastu võitlev trots. Ei — tema õnne need vääritud pilgud määrida ei saa, ei tohi ega suuda.

Tema õnn... Mis see siis on?! hüüab rahutult hääl sisimas. Oo — õnn on kõik, mis on täna temaga, tema ümber! Õnn on väike sinisilmne tüdruk, kes uneski naeratab, õnn on homme ärkav töörohke päev, on meri, tuul, on sõbralikud inimesed kõikjal, on kallis karmikäeline Juhan, vana sõbralik Alase taat! Kõik... kõik! — nii tahaks ta praegu endale hüüda. Kuid jääb äkki mõttesse: kas see ongi kõik?

Ja midagi sõnulseletamatut poeb rindu, mingisugune eriline rahutus, ootus... Ja sellesama rahutuse ajel läheb ta välja, jalutab jõekaldale, üsna mõttessevajununa.

Seal vana kõvera paju all on pink. Paju kooresse on aegade jooksul lõigatud kümneid märke ja märgikesi, tähendustega nimetähti ja nooli. Osa neist on välja kasvanud, moondunud, mõnda sisselõiget seletab silm ainult vaevu. Võib-olla pole lõikajat enam eluski, võib-olla on vana paju all antud vande side ammu katkenud, mälustki kustunud, enne kui kustuda jõudis märk paju tüvel. Puu on väga vana. Ja küllap sellepärast, et puu on tummaks tunnistajaks olnud nii paljudele saatustele, on Lainel tema vastu salajane austus, nagu paljunäinud rauga vastu. Puu juurde pingile tuli ta ikka, kui oli kurb. Siin ta mõnikord nuttiski, sest teistele ei lubanud trots pisaraid näidata.

Laine istub. Tuul ei sosista täna paju kitsastes hõbedastes lehtedes, täna õhtul pole üldse tuuleõhkugi liikumas. Jõgi on kui klaasväli tumeroheliste kallaste vahel, sile ja laineteta. Ainult selle peegli veertesse nagu oleks tundmatu käsi jäädvustanud roo ning kaldatoomed, pajud ja sirelid, mis sealt oma algkujudele kaldal vaikselt vastu vaatavad.

...Mis sa, tüdruk, siis veel tahad? Miks sa oled rahutu? Sa... oled vist liiga nõudlik, — sul on ju õnneks kõik vajalik, sa ju tegid enesele selle äsja selgeks!

«Tahan... tahan!» tuksleb trotsivalt süda.

«Miks ta rääkis minuga läbi telefoni nagu... nagu

päris võõraga!» paisub äkki esile jonnakas mõttevälgatus. — «Aga — ta ongi sulle ju võõras?»

«Ei, ei ole võõras! Küll aga sina temale...»

Nüüd haarab Laine käsi paju oksa, tahtes seda raevutsedes murda.

... Jah, sul pole sellele mehele õigust. Õigus temale oleks olnud ehk sellel naisel, kes eile süngel ilmel oma elegantse kohvriga Puistusmaa bussi astus. Jah, temal ehk oleks, aga mitte sinul! Kuid — miks peaks temal olema? Nad on ju nüüd lahutatud, täiesti. Kui ta ei suutnud sellisele toredale mehele naine olla, ei suutnud talle sõber olla — mis õigus tohib tal siis temale veel olla. «Ei!»

Selle «ei» ütleb Laine nii kõvasti, et ta isegi ehmub. Seda rohkem kohkub ta, kui ta ringi vaadates märkab, et siinsamas kõrval seisab mees — Arnold Kallas.

Ta seisab nagu ikka, üsna pisut vimmas, aga lõug otsekui leinas rinnale vajunud. Ta seisab, nagu paluks ta midagi.

«Teie!» sosistab Laine.

«Jah, mina!» kostab mees.

Naise silmad uurivad Kallast, neisse asub aga kohe hellus. Mees näib kurnatuna, õhtuhämaruses on ta nägu isegi pisut haiglase jumega, kuid ta ilmes peegeldub otsustavus.

«Võin ma... istuda?» küsib Kallas, ja ta hääl on kummaliselt rahulik, madal, veidi nukra kõlaga, mis paneb naise talle uuesti murelikku pilku heitma.

«Istuge,» vastab Laine.

Veidi aega istuvad nad vaikides teineteise kõrval, vaadates veele ja nähes ainult enese mõtetesse. Kallas suunab lõpuks naisele oma küsiva pilgu. Naine aga puurib vaate jõele, istub endiselt tardunult ja vaikib. Ka tema on näost kummaliselt kahvatu, nagu seisaks ta kohtulaua ees, kus järgmisel hetkel otsustatakse tema elu või surma üle.

Siis tõstab Laine silmad mehele, — ta on võitluse enesega lõpule võidelnud. Mees tunneb, et tal tarvitseb teda praegu ainult tõmmata oma embusse — naine ei avaldaks vastupanu, oleks valmis temaga tulema ükskõik kuhu.

Kiusatus sülelda naist on nii tugev, et Kallas hakkab sügavalt hingama. Ta on õnnelik, kui ta endast võitu saab. Nüüd teab ta, et võib naisega kõnelda nii, nagu on endamisi kavatsenud. Nende pilgud ei kohtu veel, kui Kallas lausub:

«Laine, anna mulle andeks, aga ma ütlen sulle «sina». Laine... ma ei oska ennast väljendada nagu tahaksin, aga... ma igatsen sind! Juba ammu igatsen — enne kui tohtisin...» Mees vaikib, neelatab, äkki tekib tal mõte: mis siis, kui ta keeldub, kui ta mind hoopis välja naerab?

Aga teadmine oma tunde siirusest tugevdab teda, teeb ta lõpuks rahulikuks, niivõrd rahulikuks, et ta on valmis vastu võtma isegi keeldumise.

Laine vaatab mehele otsa. Miks on ta pilk nii kummaline: otsiv, abitu, kurb, ta silmis väriseb pisar. Miks? küsib Kallas endalt, ja tal on valus tunda teise kurbust.

«Arnold Kallas... kas ta teab ka, mida ta tahab?» küsib siis naine, põigates kolmandasse isikusse, silmitsedes teda, nagu tahtes meest läbi näha, ikka pisut argliku pilguga. «Kas ta teab, et ma pole üksi... et juba enne... on olnud elu... nagu ta on olnud?» lõpetab ta raskelt.

Ja äkki puhkeb ta nutma. Vaikselt, suletud silmil. Ainult pisarad voolavad.

«Laine!» ütleb Kallas kogu oma tunnete jõuga.

Ta tajub nüüd vaid armsa inimese lähedust, keda ta on valmis kaitsma kas või omaenda elu hinnaga.

Naise käsi leiab ta käe. Kallas peidab selle oma pihku, surub seda tugevasti, ja hulk aega ei kõnele kumbki sõnakestki. Nad on teineteisele tänulikud selle vaikuse eest, mis neid liidab.

Rbl. 7.70